

Gjennomgang av støtten som gis til Norsk Landbruksrådgiving over jordbruksavtalen

Rapport nr. 9/2022
15.02.2022

Rapport: Gjennomgang av støtten som gis til Norsk Landbruksrådgiving
over jordbruksavtalen

Dato: 15.02.2022

Utgiver: Landbruksdirektoratet

Rapport-nr.: 9/2022

Forsidebilde: Colourbox.com

Innhold

Sammendrag	5
Akronym og forkortelser	7
1 Innledning	8
1.1 Bakgrunn og mandat	8
1.2 Organisering av arbeidet	8
1.3 Tolkning og avgrensning av mandatet	9
1.4 Begreper	10
1.5 Metoder for innhenting av informasjon	11
1.6 Rapportens oppbygging	12
2 Beskrivelse av Norsk Landbruksrådgiving	13
2.1 Inntekter og utgifter i NLR-S og de regionale enhetene	13
2.2 Kort historisk overblikk over Norsk Landbruksrådgiving	14
2.3 Om NLRs organisasjonsmodell	17
2.4 Rådgivingstjenesten i NLR	26
3 Hvordan har støtte til NLR blitt gitt over jordbruksavtalen?	32
3.1 Grunnbevilgning	32
3.2 Prosjektmiddelstøtte over jordbruksavtalen	36
3.3 Mentorordning	38
3.4 Tilskudd over andre ordninger	38
4 Hvordan benytter NLR støtten som tildeles over jordbruksavtalen?	39
4.1 Rammetilskudd til regionene	40
4.2 NLRs øremerkede tilskudd til regionene	42
4.3 Grunnstøtte som benyttes sentralt	47
4.4 Prosjektmidler over jordbruksavtalen	48
5 Gis det støtte til samme oppgaver over flere ordninger?	50
6 Grenseganger mellom rådgivingstilbudet til NLR og andre aktører	53
6.1 Planteproduksjon	53
6.2 Jordprøver og gjødslingsplan	55
6.3 HMS	57
6.4 Landbruksbygg	57
6.5 Økonomi	58
6.6 Maskinteknikk og presisjonslandbruk	59
6.7 Økologi	60
6.8 Klima	60
6.9 Rådgiving av unge og nye bønder	61
6.10 Fornybar energi	61
6.11 Andre områder	62
7 Er det behov for å justere innretningen av grunnbevilgningen?	63
7.1 Likeverdig rådgivingstilbud i hele landet	63
7.2 Hvordan sikre effektiv og målrettet virkemiddelbruk?	65
7.3 NLR sin organisering sett opp mot formålet	66
7.4 Hvilke rådgivingsaktiviteter er det behov for at det offentlige støtter?	67
7.5 Utformingen av tilskuddet	73

7.6	Hvordan sikre at fremtidig støtte ikke er i strid med norsk konkurranseregelverk eller EØS-regelverk?	76
8	Hvordan bør tilskuddet forvaltes fremover?	83
8.1	Forvaltningen av grunnbevilgningen som tilskuddsordning	83
8.2	Dagens tilskuddsforvaltning	85
8.3	Fremtidig organisering av forvaltningen	85
9	Styringsdialog og utforming av rapporteringskrav	89
9.1	Styrings- og kommunikasjonslinjer	89
9.2	Om dagens rapporteringskrav	89
9.3	Vurdering av endringer i rapporteringskravene	90
10	Konklusjoner og anbefalinger	92
10.1	Formålet som utgangspunkt for tildeling og bruk	92
10.2	Tilskuddsmodell og vilkår for tilskuddet	93
10.3	Landbruksdirektoratets anbefalinger	95
	Vedlegg 1 Prosjekter som NLR i 2020 fikk utbetalt støtte til over jordbruksavtalen	96
	Vedlegg 2 Beskrivelse av jordbruksavtalens prosjektmiddelordninger	100
	Vedlegg 3 Kartlegging av andre aktører som tilbyr rådgiving til landbruksnæringen	102
	Referanseliste	116

Sammendrag

I Prop. 200 S (2020-2021) Jordbruksoppjøret 2021 m.m. er det bedt om en gjennomgang av støtten som gis Norsk Landbruksrådgiving (NLR) over jordbruksavtalen. I tillegg til en grunnbevilgning, som for 2022 utgjør 98 mill. kroner, inkluderer støtten også prosjektmidler som NLR tildeles over flere ordninger, samt midler til Mentorordningen i landbruket.

Basert på føringene i Prop. 200 S (2020-2021) fikk Landbruksdirektoratet i oppdrag å gjennomgå støtten som gis til NLR. Hvordan støtten hittil har blitt gitt og benyttet, kartlegging og vurdering av grenseganger mellom NLRs rådgivingstilbud og øvrige rådgivingstilbud i næringen, utforming av rapporteringskrav og vurderinger av behovet for å endre innretning på støtten som gis NLR over post 77.13 (omtalt som grunnbevilgningen). Selve kartleggingen av grenseganger og overlapp mellom tilbudet til NLR og andre aktører er lagt ved rapporten som vedlegg 3.

Om NLR og utvikling av støtten

NLR består av ti regionale, økonomisk og juridisk selvstendige, rådgivingsenheter, og en felles serviceenhet, som alle de regionale enhetene er medlem i. NLR er derfor formelt sett ikke én organisasjon. Til sammen har enhetene omtrent 24 000 medlemmer og 330 ansatte fordelt på nærmere 100 kontorer, som tilbyr rådgivingstjenester innen landbruket i hele Norge. NLR har en sentral rolle i det norske landbruket ved å gi bønder og gartnere nødvendig og lokalt tilpasset rådgiving, og å drive kunnskapsformidling. NLR har sin bakgrunn i lokale forsøksringer, hvor den første ble startet på Hedmark i 1937.

I 1970 mottok forsøksringene for første gang tilskudd over jordbruksavtalen. Gjennom disse femti årene har NLR gjennomgått betydelige endringer og omorganiseringer. Tilskuddet har økt i omfang og oppgaver, og måten det har blitt tildelt på har også endret seg. I perioden etter år 2000 har NLR gjennomført flere runder med regionale sammenslåinger, fra 80 enheter i 2006, til 39 enheter i 2013 og i dag ti regionale enheter. En annen viktig endring skjedde i 2004 da utbetalingen av tilskudd til forsøksringene ble flyttet fra Statens Landbruksforvaltning til Landbrukets forsøksringer, som tilsvarer dagens sentralenhet i NLR. Sentralenheten (NLR-S) fikk ansvaret for å utbetale tilskuddet videre til de da ca. 80 forsøksringene.

Det at tilskuddsordningen strekker seg så langt tilbake i tid, og at det har vært store endringer både i NLR og hvordan tilskuddet er tildelt, har gjort utformingen av ordningen uoversiktlig, noe som underbygger behovet for gjennomgangen. Gjennomgangen har belyst en rekke utfordringer ved dagens tildeling og bruk av midler til NLR over jordbruksavtalen, som gjør det nødvendig med endringer. I det følgende gis en oppsummering av de viktigste funnene.

Gis det støtte til samme oppgaver over flere ordninger?

Gjennomgangen viser at det gis støtte til de samme fagområdene over grunnbevilgningen, som over flere av prosjektmiddelordningene. Det er imidlertid vanskelig å vite i hvilken grad støtten har bidratt til å finansiere prosjektaktiviteter. Vi anser det som mindre problematisk at NLR kan søke tilskudd til samme type aktiviteter over ulike prosjektordninger som deler av grunnstøtten går til, så lenge det er gode systemer og rutiner på plass som sikrer at de samme kostnadene ikke dobbelfinansieres. Det er tvert imot positivt at prosjektmidlene kan bidra til å styrke NLR sin rolle som bindeledd mellom forskning og bøndene. For å sikre at dobbelfinansiering ikke skjer, bør NLR gjøre endringer i rapportering fra regnskapene sine, slik at det blir mulig å følge bruken av grunnbevilgningen og konkret hvilke kostnader denne går til å dekke.

Er det overlapp mellom NLR og andre aktørers rådgivingsaktiviteter?

Våre vurderinger og funn tilsier at det i liten grad er overlapp mellom NLR og øvrige aktørers aktivitet innen de fleste områdene vi har sett på. Bildet som tegner seg tyder derimot på grenseganger og utfylling. Det vil likevel ikke kunne utelukkes at NLRs tilbud fra tid til annen vil overlappe med aktiviteten til andre aktører på enkelte områder. Det bør legges til at ingen av aktørene som er kartlagt har rådgiving som sin primære virksomhet, og kan vise til samme bredde i rådgivingstilbudet som NLR.

De områdene hvor vi i størst grad har identifisert overlapp er byggteknisk rådgiving, økonomirådgiving og rådgiving innen regnskap og advokattjenester. Våre vurderinger av disse funnene, særlig opp mot hva det offentlige skal støtte, fremgår av kapittel 7.6.

Er det behov for å justere innretningen av grunnbevilgningen?

Vi finner at det er behov for å gjøre endringer på innretningen av grunnbevilgningen til NLR. Det bør gjøres endringer i hvordan og på hvilket grunnlag grunnbevilgningen fordeles mellom enhetene i NLR. Dette for å sikre at midlene blir brukt i tråd med formålet.

Når det gjelder effektiv og målrettet virkemiddelbruk virker ikke NLRs organisering å være optimal for å oppnå økt koordinering og samordning på tvers av regionene. Dagens organisering kan slik sett være til hinder for å sikre at formålet med grunnbevilgningen nås, og at NLR er i stand til å ta nødvendige beslutninger, også i tilfeller der det er uenighet mellom de regionale enhetene.

På bakgrunn av at NLR er en uavhengig og nøytral rådgivingsaktør som tilbyr rådgiving i hele landet, finner vi at det er behov for at det offentlige går inn og støtter hoveddelen av fagområdene som grunnbevilgningen hittil har gått til å dekke. Det blir da spesielt viktig at NLRs tilbud er likeverdig, i form av at det er tilgjengelig for bønder over hele landet, både medlemmer og ikke-medlemmer. Hvis dette ikke er tilfellet, bortfaller noe av incentivet for det offentlige til å støtte NLR. Dette understreker viktigheten av at NLR følger opp og finner løsninger på utfordringene som er pekt på i dette kapitlet, knyttet til et likeverdig rådgivingstilbud og effektiv og målrettet virkemiddelbruk.

Vi ser at det bør foretas vurderinger av tilskuddet og støtten opp mot unntakene fra henholdsvis den norske konkurranseloven og EØS-avtalens bestemmelser om konkurranse og statsstøtte, for å sikre at tilskuddet gis i samsvar med disse regelsettene. Dette retter seg både mot NLRs rådgivingsaktivitet i sin helhet, og til de enkelte områdene.

Hvordan bør tilskuddet forvaltes fremover?

Vurderingene som er gjort i kapittel 8 viser at det er nødvendig å foreta endringer av utformingen og forvaltningen av grunnbevilgningen som tilskuddsordning. Dette skyldes at dagens forvaltning og praksis til dels ikke samsvarer med kravene etter reglementet for og bestemmelsene om økonomistyring i staten.

Vi vil påpeke at deler av funnene knytter seg til at NLR ikke er én organisasjon, men en samling av elleve selvstendige enheter. I økonomiregelverkets forstand innebærer dette at det ikke er én tilskuddsmottaker, men elleve. Det betyr at tilskuddet til den enkelte enhet i NLR må tildeles direkte fra tilskuddsforvalter til mottaker. Dersom NLR formelt var én organisasjon, er vår vurdering at det enkeltstående tilskuddet kunne vært tildelt sentralledet, som så forvaltet tilskuddet internt i NLR, i samsvar med kravene i økonomiregelverket og fastsatte tildelingskriterier og kriterier for måloppnåelse.

Hva bør gjøres videre?

I kapittel 10 oppsummerer vi funnene i rapporten og kommer med anbefalinger til avtalepartene i jordbruksoppgjøret og Landbruks- og matdepartementet. De viktigste anbefalingene er:

- Formålet for tilskuddet bør tydeliggjøres, som skissert i denne rapporten. Det anbefales at dette gjøres i forbindelse med fastsettelse av føringer i jordbruksoppgjøret 2022. Det bør blant annet tydeliggjøres hva som legges i begrepet «likeverdig rådgivingstilbud» og om tilskuddet skal komme både medlemmer og ikke-medlemmer til gode. I tillegg bør det gjøres en avklaring av begrepet NLRs «kjernevirksomhet» og om dette skal inngå i formålet.
- Som nevnt flere steder i gjennomgangen er det som del av dette arbeidet ikke gjort en undersøkelse blant norske bønder og gartnere om kvalitet, tilgang og tilfredshet med NLRs rådgivingstilbud. Vi ser at det er behov for en slik brukerundersøkelse for å gi økt kunnskap om flere av problemstillingene som tas opp i denne gjennomgangen, blant annet for at avtalepartene skal kunne ta bedre stilling til hvilke fagområder som bør støttes over post 77.13 i statsbudsjettet. Undersøkelsen bør utføres av en ekstern aktør og rette seg mot både medlemmer i NLR og ikke-medlemmer.
- Departementet bør fastsette ny tilskuddsmodell for forvaltning av tilskuddet til NLR, i tråd med formålet for tilskuddet og reglementet for og bestemmelsene om økonomistyring i staten.
- Departementet bør, i dialog med fagorganisasjonene i jordbruket, utarbeide tildelingskriterier for tilskuddet som er i tråd med formålet for tilskuddet.

Akronym og forkortelser

LFR: Landbrukets Forsøksringer

LMD: Landbruks- og matdepartementet

LUF: Landbrukets utviklingsfond

NLR: Norsk Landbruksrådgiving

NLR-S: Norsk Landbruksrådgiving sentralenheten

NORSØK: Stiftelsen Norsk senter for økologisk landbruk

NIBIO: Norsk institutt for bioøkonomi

NMBU: Norges miljø- og biovitenskaplige universitet

Økonomiregelverket: Reglementet for økonomistyring i staten

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og mandat

I Prop. 200 S (2020-2021) Jordbruksoppgjøret 2021 m.m. er det bedt om en gjennomgang av støtten som gis Norsk Landbruksrådgiving over jordbruksavtalen:

For å bidra til god agronomi og økt kompetanse i næringen er det viktig at kunnskap og forskningsresultater er lett tilgjengelig for næringsutøverne. Norsk Landbruksrådgiving (NLR) har gjennom sine regionale rådgivingsenheter i hele landet kjernekompetanse på agronomi, og bidrar med rådgivning innen mange produksjoner og områder av gårdsdriften, med rådgivning innenfor planteproduksjon som et kjerneområde.

Støtten over jordbruksavtalen skal bidra til nødvendige rådgivingstjenester for landbruksnæringen i hele landet, og til utvikling av kollektiv kunnskapsproduksjon som kommer næringen og samfunnet til gode. NLRs grunnbevilgning har over flere år økt betydelig, og organisasjonen har fått midler til å gjennomføre en rekke nye oppgaver. I tillegg får NLR vesentlig støtte gjennom tildeling av prosjekter over andre ordninger fra jordbruksavtalen. Det er behov for å gå gjennom den samlede støtten NLR får over jordbruksavtalen til gjennomføringen av landbrukspolitikken. Det er også behov for å se på grensegangen mellom NLRs rådgivningsaktivitet og øvrige rådgivningstilbud som næringen benytter seg av. Det vil i tilskuddsbrevet for 2022 gis tydeligere forventinger til NLR om bruken av midler og krav til rapportering. Det foreslås at Landbruks- og matdepartementet i samarbeid med Landbruksdirektoratet og i dialog med organisasjonene i jordbruket går gjennom støtten som gis til NLR.

LMD har utdypet mandatet i brev til Landbruksdirektoratet av 24. september 2021. Basert på føringene fra jordbruksoppgjøret fikk Landbruksdirektoratet i oppdrag å foreta en gjennomgang av støtten som gis til NLR over jordbruksavtalen, vurdering av grenseganger mellom NLRs rådgivingstilbud og øvrige rådgivingstilbud i næringen, vurdering av kriterier for støtte og rapporteringskriterier fremover i tid. I brevet gis det en nærmere utdyping av sentrale punkter for gjennomgangen, som beskrevet under 1.3.

Landbruksdirektoratet ble også bedt om å legge til rette for at jordbruksavtalepartene involveres og gis anledning til å spille inn på arbeidet underveis i prosessen. Det ble videre understreket at direktoratet bør ha en dialog med NLR underveis for å sikre riktig forståelse av og innsikt i NLRs organisering og oppgaveløsning.

Frist for å levere rapporten var satt til 15. februar, i forkant av jordbruksoppgjøret 2022. Rapporten som nå foreligger skal danne grunnlag for videre drøftinger mellom jordbruksavtalepartene om fremtidig innretning av tilskuddet til NLR.

1.2 Organisering av arbeidet

Landbruksdirektoratet opprettet 1. oktober 2021 en prosjektgruppe med ansvar for å foreta gjennomgangen. Prosjektgruppa har bestått av Elin Brekke, Grete Hage Hansen, Baard Johannes Kvidaland, Gunn Eide og Eline Kvamme Hagen (prosjektleder).

Prosjekteier er avdeling landbruksproduksjon som forvalter grunnbevilgningen til NLR, ved avdelingsdirektør Nils-Einar Eliassen.

I tillegg til prosjektgruppa har det vært etablert en intern ressursgruppe sammensatt på tvers i organisasjonen, som har bidratt med innspill i arbeidet.

Det ble i oktober 2021 nedsatt en referansegruppe bestående av jordbruksavtalepartene (se medlemmer i oversikten under), som har gitt innspill underveis i prosessen. Det ble avholdt tre møter med referansegruppa.

Tabell 1 Medlemmer i referansegruppe for gjennomgangen

Organisasjon	Deltagere
Landbruks- og matdepartementet	Guro Bolstad
Klima- og miljødepartementet	Lajla Tunaal White
Finansdepartementet	Torgeir Dahl Jørgensen
Norges Bondelag	Per Harald Agerup, Erling Aas-Eng
Norsk Bonde- og Småbrukarlag	Johan Warlo

Landbruksdirektoratet har hatt dialog med Norsk Landbruksrådgiving underveis i arbeidet. I den tidlige fasen av prosjektet hentet vi inn innspill og informasjon fra NLR, blant annet i form av et innspillmøte med de regionale rådgivingsenhetene og NLR-S tidlig november 2021. På dette møtet mottok vi innspill til gjennomgangen, inkludert en rekke spesifiserte problemstillinger. I de senere deler av arbeidet der vi har innhentet informasjon og tall fra NLR har dialogen vært med administrasjonen i NLR-S, som ved behov har innhentet informasjon fra regionene.

Landbruksdirektoratet har også fått innspill til gjennomgangen fra statsforvalterne på samling med statsforvalterne i oktober 2021.

Vi benytter anledningen til å takke alle som velvillig har bidratt med kunnskap og innsikt. En spesiell takk til Norsk Landbruksrådgiving som det har vært en god dialog med gjennom hele prosessen, og som har sendt oss informasjon og svart på spørsmål underveis.

1.3 Tolkning og avgrensing av mandatet

Iht. mandatet for gjennomgangen fastsatt av LMD, er formålet med gjennomgangen å sikre en målrettet, effektiv og forvaltningsmessig korrekt bruk av midler til rådgiving til landbruksnæringen.

Følgende rammer knyttet til støtten som gis til NLR ligger til grunn for de vurderinger som gjøres i gjennomgangen, som omtalt i brev til Landbruksdirektoratet av 24. september 2021:

- NLR har gjennom sin aktivitet en viktig rolle i å følge opp landbrukspolitiske målsettinger på flere områder. NLR skal drive rådgiving og kunnskapsformidling til næringsutøvere i landbruket i hele landet og være et bindeledd mellom forskning og landbruksnæringen. Et sentralt formål med støtten som gis til NLR er at støtten skal bidra til at forskningsresultater og kunnskap som kan sikre god agronomi og en effektiv og god drift, kan komme raskt ut til bonden. Støtten bør målrettes slik at den fremmer kunnskap og utløser aktivitet for landbruksnæringen og samfunnet som ellers ikke ville funnet sted.
- Tilskuddet som gis til NLR skal bidra til å gi et likeverdig rådgivningstilbud i hele landet. Støtten som gis må kunne komme alle landbruksprodusenter til gode og ikke bare NLRs medlemmer.
- Støtten skal benyttes slik at oppgavene løses på en mest mulig effektiv måte.

I mandatet er direktoratet videre bedt om å vurdere følgende problemstillinger:

1. Hvordan har støtten hittil blitt gitt og benyttet?
 - a. Oversikt over all støtte NLR får over jordbruksavtalen inkl. prosjektmidler etter søknad (formål og føringer fra avtalepartene og Landbruksdirektoratet).
 - b. Gis det støtte til samme oppgaver over flere ordninger?
 - c. Hvordan har støtten blitt benyttet?
2. Beskrivelse av grenseganger og ev. overlapp mellom NLRs rådgivingsaktivitet og øvrige rådgivningstilbud som næringen benytter seg av.
3. Hvordan bør rapporteringskravene utformes for å oppnå god og målrettet rapportering for grunnbevilgningen som grunnlag for vurdering av virkemiddelbruk?
4. Vurderinger av behov for justeringer i innretning av støtten som gis til NLR over post 77.13?
 - a. Hvordan kan støtten bidra til å sikre likeverdig rådgivningstilbud i hele landet?
 - b. Hvordan kan man sikre effektiv og målrettet virkemiddelbruk?

- c. Er NLRs organisering rigget slik at oppgavene løses på en mest mulig effektiv og målrettet måte?
- d. Hvilke rådgivingsaktiviteter er det behov for at det offentlige støtter? Er det noen type rådgivingsaktiviteter det offentlige ikke bør støtte? Og hvilke bør støttes over post 77.13?
- e. Hvordan sikre at fremtidig støtte ikke er i strid med norsk konkurranseregelverk eller EØS-regelverk?

Departementet understreker likevel at dette ikke er en uttømmende liste og at direktoratet har anledning til å innlemme andre problemstillinger som vi ser er relevante for gjennomgangen.

Landbruksdirektoratet har valgt å bruke disse problemstillingene som utgangspunkt for utforming av rapporten, og innlemmet andre problemstillinger og punkter der dette har vært hensiktsmessig for å svare ut oppdraget.

Det er viktig å påpeke at gjennomgangen ikke er som en effektevaluering å regne, der man ser på kvalitet og erfaringen med NLRs rådgivingstjeneste og måloppnåelse ute blant norske bønder og gartnere. Dette krever innhenting av informasjon fra brukerne av rådgivingstjenestene, og går utenfor mandatet til gjennomgangen slik vi tolker dette. Avslutningsvis, i kapittel 10.2, gir vi en anbefaling om at det bør gjennomføres en slik brukerundersøkelse.

Vi er bedt om å vurdere om NLR er organisert på en måte som sikrer at oppgavene løses på en mest mulig effektiv og målrettet måte, som del av vurderingene av behov for justeringer i innretning av grunnstøtten som tildeles NLR. Her peker vi på utfordringer vi ser ved NLRs organisering som påvirker i hvilken grad formålet med grunnstøtten nås, men vi gjør ikke en vurdering av alternative måter NLR kunne vært organisert på. Dette er vurdert til å være utenfor mandatet og omfanget for denne gjennomgangen, og omhandler organisasjonens aktiviteter som helhet og ikke kun aktivitetene som støttes av midlene over jordbruksavtalen.

Slik vi tolker punktet i mandatet om hvordan det kan sikres at fremtidig støtte ikke er i strid med norsk konkurranseregelverk eller EØS-regelverk, har vårt hovedfokus vært å gi overordnede synspunkter og å påpeke vurderinger som kan være nødvendige for å sikre at tilskuddet gis i samsvar med regelverkene. Vi har i samsvar med ordlyden i mandatet, ikke foretatt en gjennomgang av om støtte som er tildelt NLR over tidligere års jordbruksavtaler er gitt i strid med regelverket. Det er heller ikke gjort inngående vurderinger av tilskuddet til nåværende og eventuelt fremtidige rådgivingsområder sett opp mot regelverkene, da dette innebærer et omfang som etter vår tolkning faller utenfor forventningene etter mandatet.

NLR tildeles også offentlige midler til HMS-rådgiving innen reindrift. Disse midlene settes av i de årlige reindrifftsavtalene inngått mellom staten ved LMD og Norske reindrifftsamers landsforbund, og er derfor ikke med i denne gjennomgangen. For avtaleåret 2021/22 ble det satt av 2 mill. kroner til NLR for dette HMS-arbeidet (LMD/NLR (2021) s. 6).

Når det gjelder vurderinger av hvilke rådgivingsaktiviteter det er behov for at det offentlige støtter, tar vi utgangspunkt i de rådgivingstjenester NLR har i dag. Vi gjør ikke en vurdering av om det er områder der det per i dag *ikke* gis rådgiving, og som bøndene kan ha behov for rådgiving på.

For vurderinger av om det gis støtte til samme oppgaver over flere ordninger fokuserer vi her på om oppgaver som NLR får støttet over grunnbevilgningen også støttes over prosjektordninger. Vi ser i liten grad på om det er overlapp *mellom* de ulike prosjektordningene, men omtaler noen overordnede problemstillinger knyttet til dette.

1.4 Begreper

1.4.1 Begrepet «rådgivingstjeneste»

For å vurdere grenseflater mellom ulike rådgivingstilbud i landbruket er det nødvendig å ha klart for seg hva som legges i begrepet «rådgivingstjeneste». Vi har tatt utgangspunkt i følgende definisjon av begrepet rådgiving, hentet fra Det Norske Akademis ordbok: «organisert virksomhet hvor fagfolk gir råd og

rettledning i saker av personlig, politisk eller faglig karakter.» For gjennomgangen vil dette være organisert virksomhet hvor fagfolk gir råd og rettledning i saker av faglig karakter.

Det er flere norske aktører som driver med kompetanseutvikling rettet mot bønder, bl.a. ved å tilby kursing eller verktøy til innhenting og analyse av informasjon og data fra gården, men som ikke driver med rådgivingsvirksomhet eller rettledning rettet mot den enkelte gårdbruker for å kunne anvende denne kunnskapen på eget bruk. Dette skillet er likevel ikke alltid like klart.

1.4.2 Hva forstår vi med «NLR»?

NLR er formelt sett ikke én organisasjon, men består av ti selvstendige regionale rådgivingsenheter og en felles serviceenhet (NLR-S), som alle de regionale enhetene er medlemmer i. Dette er en viktig forutsetning å ha med seg når man leser denne gjennomgangen, og står sentralt for å forstå hvordan NLR er organisert, og problemstillinger knyttet til forvaltningen og fordelingen av støtten som NLR mottar over jordbruksavtalen. Når begrepet NLR brukes i denne rapporten, er det brukt som en fellesbetegnelse for alle enhetene, inkludert NLR-S.

På egne hjemmesider har NLR-S beskrevet seg selv som en «paraply- og serviceorganisasjon for ti regionale rådgivingsenheter med til sammen 24.000 medlemmer og 330 ansatte over hele landet» (NLR (u.å.)). De regionale enhetene har ulike organisasjonsformer der de fleste er foreninger, mens noen er samvirkeforetak. Gjennom rapporten referer vi også noen steder til «regionene», som er det samme som de regionale rådgivingsenhetene.

1.4.3 Begrepet «grunnbevilgning»

Med «grunnbevilgning» og «grunnstøtte» menes det i denne rapporten det samlede tilskuddet som avtalepartene setter av i de årlige jordbruksoppgjørene, og som tildeles NLR over post 77.13 *Tilskudd til rådgivning* i statsbudsjettet. I rapporten tar vi i hovedsak utgangspunkt i tilskuddsåret 2020 og NLRs rapportering på bruken av disse midlene. I 2020 var grunnbevilgningen på 98 mill. kroner, et beløp som er videreført for 2021 og 2022. Deler av tilskuddet øremerkes spesifikke fagområder. Måten dette gjøres på i jordbruksoppgjørene har endret seg med årene. Se nærmere beskrivelse av hvordan, og med hvilke føringer, grunnbevilgningen har blitt tildelt NLR i kapittel 3.1.

1.5 Metoder for innhenting av informasjon

I kapittel 3 og 4, der vi gir en oversikt over hvordan støtten som tildeles over jordbruksavtalen har blitt gitt og benyttet av NLR, har vi hentet data fra NLR og i tillegg brukt data som Landbruksdirektoratet har over hvilke prosjektmidler som er tildelt NLR i perioden 2019-2020.

For å vurdere grenseflater og ev. overlapp mellom NLRs rådgivingstilbud og andre aktører sendte vi i oktober ut en forespørsel om informasjon til en rekke aktører (se oversikt i vedlegg 3). Direktoratet er klar over at norske bønder også benytter seg av utenlandske aktører som tilbyr rådgiving, særlig danske aktører, men kartleggingen er avgrenset til norske aktører. Vi mottok skriftlige svar fra 23 av disse aktørene.

Vi ba disse om en beskrivelse av:

- hvilken type rådgiving rettet mot primærleddet i landbruket aktørene tilbyr
- ev. grenseganger eller overlapp til NLRs rådgivingsaktivitet, herunder hvilke områder dette gjelder og hvordan rådgivingen grenser eller overlapper NLRs tilbud.
- ev. samarbeid med NLR, herunder hvilke områder og med hvilke regioner i NLR samarbeidet foregår, og om det er inngått samarbeidsavtaler.
- ev. andre problemstillinger aktørene ser kan være aktuelle for gjennomgangen vår

Tilbakemeldingene vi har mottatt er benyttet for å gi en beskrivelse og vurdering av grenseflater mellom de ulike tilbyderne, iht. fagområdene der NLR tilbyr rådgiving.

Som nevnt, har vi også innhentet innspill fra alle de regionale rådgivingsenhetene og sentralleddet i Norsk Landbruksrådgiving. Den 8. november 2021 avholdt vi et innspillmøte der hver enkelt region presenterte et innspill basert på en momentliste fra oss som omhandlet etterspørsel og kompetanse, samarbeid innad i NLR og med eksterne aktører, og ev. utfordringer regionene ser for å sikre effektiv og målretta rådgiving over hele landet. Vi mottok også skriftlige innspill fra alle regionene i etterkant av møtet, som er brukt inn i ulike deler av rapporten. Utover denne informasjonen har vi benyttet oss av ulike relevante rapporter, artikler og bøker, i tillegg til informasjon om NLR og andre aktører som er å finne på deres nettsider.

1.6 Rapportens oppbygging

Kapittel 1 gir en nærmere beskrivelse av vår tolkning og avgrensning av mandatet. Kapittel 2-4 er i hovedsak beskrivende kapitler av hhv. Norsk Landbruksrådgiving og hvordan støtten til NLR har blitt tildelt, fordelt og benyttet av NLR. Kapittel 5-9 omfatter våre vurderinger i henhold til punktene i mandatet for gjennomgangen. I kapittel 10 oppsummerer vi funnene i rapporten og kommer med anbefalinger til avtalepartene i jordbruksoppgjøret og Landbruks- og matdepartementet

Kapittel 2 gir en beskrivelse av Norsk Landbruksrådgiving som organisasjon: kort om utviklingen av NLR, om organisasjonens oppbygging, sentralenheten og de regionale rådgivingsenhetene, og en beskrivelse av NLR sine rådgivingstjenester.

Kapittel 3 gir en beskrivelse av hvordan støtte til NLR er blitt gitt over jordbruksavtalen. Dette inkluderer grunnbevilgningen som gis over jordbruksavtalens post 77.13, tilskudd til mentorordning og prosjektmidler fra ulike ordninger over jordbruksavtalen.

Kapittel 4 gir først en beskrivelse av hvordan grunnstøtten er benyttet av NLR, både i de regionale enhetene og hos NLR-S. Videre ses det på hvilke prosjekter og aktiviteter NLR har mottatt støtte til fra ulike ordninger med finansiering over jordbruksavtalen.

I **kapittel 5** gis det en oppsummering av på hvilke områder det gis støtte til samme type oppgaver over jordbruksavtalens ordninger.

I **kapittel 6** gjøres det en vurdering av om det er grenseganger og overlapp mellom NLRs rådgivingsaktivitet og øvrige rådgivingstilbud som næringen benytter (som beskrevet i vedlegg 3).

I **kapittel 7** gjøres det vurderinger av behovet for å justere innretningen av grunnbevilgningen til NLR med hensyn til å sikre et likeverdig rådgivingstilbud i hele landet og en effektiv og målrettet virkemiddelbruk. Det gjøres videre en vurdering av hvilke rådgivingsaktiviteter det er behov for at det offentlige støtter og hvilke aktiviteter som bør støttes av grunnbevilgningen.

I **kapittel 8** ses forvaltningen av grunnbevilgningen til NLR opp mot kravene i statens økonomireglement, og vi gjør vurderinger av hvordan tilskuddet bør organiseres fremover.

I **kapittel 9** gis en beskrivelse av kravene for NLRs rapportering på bruk av grunnbevilgningen og behov for endringer av disse. Det ses også på hvordan styrings- og kommunikasjonslinjer mellom jordbruksavtalepartene, Landbruksdirektoratet og NLR er innrettet.

I **kapittel 10** legger vi frem våre konklusjoner og anbefalinger.

Vedlegg 1 er en fullstendig liste over hvilke prosjekter de ulike enhetene, inkl. NLR-S, fikk utbetalt støtte for i 2020.

Vedlegg 2 gir korte beskrivelser av jordbruksavtalens prosjektmiddelordninger, deres formål og hvilke tiltak som kan støttes over ordningen.

Vedlegg 3 presenterer andre aktører i landbruket som tilbyr ulike former for rådgiving. Kartleggingen av øvrige rådgivingstilbud ble gjort ved at det ble sendt henvendelse til ulike aktører med spørsmål om hvilken type rådgiving rettet mot primærleddet i landbruket de tilbyr.

2 Beskrivelse av Norsk Landbruksrådgiving

I dette kapittelet gis det først en kort oversikt over historien til NLR, med særlig fokus på utviklingen fra lokale forsøksringer til dagens organisasjonsmodell og tildelingen av ulike ansvarsområder over jordbruksavtalen. Videre er det gitt en presentasjon av den organisatoriske oppbyggingen til både NLR-S og de regionale rådgivingsenhetene, i tillegg til en kort beskrivelse av forholdet og beslutningsmyndigheten mellom NLR-S og regionene.

I kapittel 2.4 presenteres NLRs rådgivingstjeneste, både overordnet og mer detaljert om de ulike fagområdene innen kjernevirksomheten. Avslutningsvis er andre rådgivingsområder som enkelte av regionene tilbyr kort nevnt.

2.1 Inntekter og utgifter i NLR-S og de regionale enhetene

Her presenteres hvilke inntekter og utgifter NLR-S hadde i 2020. Vi tar også med hovedtallene for de regionale rådgivingsenhetene. Tallene i tabell 2 er hentet fra NLR-S sin rapportering til Landbruksdirektoratet for bruk av grunnbevilgningen på 98 mill. kroner i 2020. Grunntilskuddet utbetales fra Landbruksdirektoratet til NLR-S med like store beløp i januar og juni. NLR-S overfører tilskuddet videre til regionene etter ulike fordelingsnøkler som er nærmere beskrevet i kapittel 4.2.

I regnskapet til NLR-S er hele grunnbevilgningen tatt med som inntekt, mens 57,3 mill. kroner av denne også er tatt med som inntekt hos regionene. Dette er rammetilskuddet på 34,2 mill. kroner og de øremerkede tilskuddene på til sammen 23,1 mill. kroner. Samme «feilføring» gjelder for NLR-S sine prosjekt- kurs- og salgsinntekter på 25 mill. kroner, hvorav 16,7 mill. kroner ble betalt videre til regionene og regnes som inntekt der også.

Merk at prosjektinntekter hos regionene er finansiert både over grunnstøtten, jordbruksavtalens prosjektmiddelordninger og av nærings- og forskningsaktører innen landbruket. Prosjektinntekter som kommer via NLR-S til regionene blir først utbetalt etter regionenes deltakelse i de prosjektene. NLR-S definerer noen aktiviteter som «prosjekter» selv om de er finansiert over grunnstøtten. I 2020 gjaldt dette en del av grøntsatsingen, som var en viktig føring i jordbruksoppjøret i 2018. Midler til regionene utbetales etter aktivitet, og inngår dermed i posten prosjektinntekter hos regionene.

Til sammen mottok NLR-S og regionene 27,6 mill. kroner fra jordbruksavtalens prosjektmiddelordninger. Hvordan disse fordeler seg på de ulike ordningene er nærmere beskrevet i kapittel 4.4.

De samlede inntektene til NLR i 2020 beløp seg til 324,8 mill. kroner, etter reduksjon av tilskudd fra eksterne til NLR-S (57,3+16,7 mill. kroner) som inngår både i regnskapet til NLR-S og de ti regionene. Grunnbevilgningen utgjorde 30 % av de samlede inntektene til hele NLR i 2020.

Kommentarer til NLR-S sine inntekter

Prosjekt-, kurs- og salgsinntekter. I regnskapet som NLR-S har levert til Landbruksdirektoratet er prosjektinntektene på 25 mill. kroner. De fordeler seg på andre salgsinntekter 0,7 mill. kroner, kursinntekter på 3,2 mill. kroner og resten er prosjektinntekter. De beløp seg til 21,1 mill. kroner, og fordeler seg slik etter ulike typer aktører som har bidratt med finansiering:

- 9,1 mill. kroner fra prosjektmiddelordninger over jordbruksavtalen
- 4,7 mill. kroner fra LMD (Mentorordningen og HMS Reindrift)
- 2,7 mill. kroner fra NIBIO, etter deltakelse i prosjekter
- 1,5 mill. kroner fra Landbrukets klimaselskap
- 1,4 mill. kroner fra Statsforvalteren, Viken fylkeskommune og Våler kommune
- 1,2 mill. kroner fra ulike samvirkeaktører og bønder
- 0,5 mill. kroner fra andre aktører

Forsikringskostnader gjelder hele NLR sine kollektive pensjons-, personal- og helseforsikringsordninger. NLR-S betaler disse og viderefakturerer kostnaden til regionene. Beløpet opptrer både som inntekt og utgift for NLR-S, og dekkes i sin helhet av regionene.

Medlemskontingent er det regionene som betaler til NLR-S. I 2020 var satsen 180 kroner per medlem.

Kommentarer til NLR-S sine utgifter

Tilskudd til rådgivingsområder inkluderer 16,7 mill. kroner i prosjektinntekter som ikke er finansiert over grunnbevilgningen. Resten av dette beløpet, 17,3 mill. kroner, gjelder de fleste av de øremerkete tilskuddene som er nærmere omtalt under kapittel 4.2.

Tabell 2 Samlete inntekter og utgifter for NLR-S og de ti regionene i 2020.

Inntekter	NLR-S	NLR-S, etter overføring	Sum regionene	Sum hele NLR
Grunntilskudd (derav 57,3 til regionene)	98,0	40,7	57,3	98,0
Prosjekt-, kurs- og salgsinntekter (derav 16,7 til regionene)	25,0	8,3	114,4	123,0
Forsikringskostnader, betalt av regionene	9,2	9,2		9,2
Medlemskontingent, betalt av regionene	4,3	4,3	64,0	68,3
Tilskudd fra kommuner etc.			5,7	5,7
Feltgodtgjørelse			7,0	7,0
Andre inntekter			13,9	13,9
Sum inntekter	136,5	62,5	262,3	324,8
Utgifter	NLR-S		Regionene	
Ramme-, kunnskap- og mekaniseringstilskudd til regionene	38,1			
Tilskudd til rådgivingsområder hos regionene*	33,7			
Delsum, til regionene	71,8			
Personalkostnader sentralt (+ styret) og i regionene	22,2		183,7	
Kjøp av tjenester inkl. tjenestekjøp regioner	12,3			
Forsikringskostnader, viderefakturert til regionene	9,2			
IKT-kostnader	6,5			
Møtekostnader	3,7			
Tilskudd AFP, til regionene	2,9			
Kontorkostnader inkl. avskrivninger	2,7			
Reisekostnader	1,6		8,4	
Felleskostnader regionene	0,4			
Varekostnader og diverse kostnader	0,6			
Andre kostnader			54,7	
Sum utgifter	134,0		246,8	
Resultat før finansinntekter	2,5		15,5	

2.2 Kort historisk overblikk over Norsk Landbruksrådgiving

Norsk Landbruksrådgiving har sin bakgrunn i lokale forsøksringer, hvor den første ble startet på Hedmark i 1937 (Ener (1992) s. 63). Forsøksringene var foreninger av «bønder som ved hjelp av en fast ansatt ringleder utførte praktiske jord- og plantekulturforsøk på medlemmenes egne gårdsbruk som grunnlag for rådgivning.» (SNL (2009)). En viktig faktor i etableringen av forsøksringene var innføringen av handelsgjødsel (mineralgjødsel) fra omtrent 1930-tallet. Den nye måten å gjødsle jorda på ga behov for utvikling av ny kunnskap og erfaring, og dette ga muligheter og behov for forsøksringene til å utføre jordprøvetaking, analyser og tiltaksplanlegging (Ener (1992) s. 63). Ringene ble raskt et bindeledd mellom forskning og landbruket, inkludert å formidle ny kunnskap til bøndene (NLR (u.å.)).

Forløperen til NLR-S

I 1962 ble NLR stiftet som Norske Forsøksringers Fellesforening (NFF). Fellesforeningen ble opprettet som et felles organ for service, tilrettelegging og samarbeid mellom de da 19 lokale forsøksringene rundt om i landet. I 1970 mottok forsøksringene for første gang tilskudd over jordbruksavtalen (Almås (2002) s. 196). Antallet forsøksringer økte betydelig utover på 1970-tallet, og det var i 1982 blitt i overkant av 100 ringer (Ener (1992) s. 98–102). Samme år byttet NFF navn til Landbrukets Forsøksringer (LFR) (NLR (u.å.)).

Sammenslåingene startet

Ved årtusenskiftet hadde antallet forsøksringer økt til omtrent 110, og antallet enheter medførte at flere av ringene hadde et geografisk virkeområde som bare omfattet noen få kommuner. Noe av bakgrunnen for at det ble etablert enheter over hele landet, var at tilskuddet som ble gitt over jordbruksavtalen gjorde det enkelt å finansiere én ringleder med et lite tilskudd av lokale midler. Det var samtidig mange av forsøksringene som bare hadde én ansatt. I perioden etter år 2000 ble det derfor gjennomført regionale sammenslåinger, som i all hovedsak var lokalt initiert og styrt. Eksempelvis ble fem forsøksringer i daværende Hordaland fylke slått sammen til forsøksringen Hordaland i 2003, mens fem forsøksringer i daværende Østfold fylke og Follo-området slo seg sammen til forsøksringen SørØst i 2004. Begrunnelsen for sammenslåingene var et ønske om mer profesjonell administrasjon og robuste enheter, samtidig som få ansatte gjorde enhetene sårbare ved langvarig sykdom og permisjoner. Konkurransen fra omverdenen og at større enheter kunne legge til rette for utvikling av rådgivere med spisskompetanse, var andre medvirkende årsaker og argumenter.

Ved årsmøtet i LFR i 2006 var antallet forsøksringer redusert til omtrent 80. Årsmøtet behandlet da sak om organisering av framtidig rådgiving i forsøksringene. Det var i forkant av årsmøtet utarbeidet en utredning som gjennomgikk ulike selskapsformer og organisasjonsmodeller. De ulike modellene ble vurdert opp mot den daværende organisasjonsmodellen. Årsmøtet fattet vedtak om at styret skulle arbeide for at ringene ble organisert i en regionstruktur, der etableringen av regionene ble gjennomført i samråd med berørte parter. Denne omorganiseringen resulterte i 39 regionale enheter i 2013. I løpet av denne prosessen byttet LFR navn til NLR (2008).

Ansvar for nasjonale oppgaver

NLR ble fra 1. januar 2010 tildelt ansvaret med å gi en landsdekkende rådgivingstjeneste til teknisk planlegging i landbruket (bygningsplanlegging). Tildelingen ble vedtatt av avtalepartene ved jordbruksoppgjøret i 2008, og var et resultat av anbefalinger fra to arbeidsgrupper. Den første arbeidsgruppen ble nedsatt av LMD i februar 2007, og ga sine anbefalinger mars 2007. Med utgangspunkt i disse anbefalingene utnevnte avtalepartene, ved jordbruksoppgjøret i 2007, en ny gruppe bestående av representanter fra LMD, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, LFR, fylkesmannen og Innovasjon Norge. Denne gruppen fikk i oppdrag å foreslå en enhetlig løsning for å dekke landbrukets behov for teknisk bygningsplanlegging i hele landet. Gruppen ga sin rapport med forslag om å overføre ansvaret fra det daværende fylkesmannsembete til NLR 6. februar 2008 (St.prp. nr. 69 (2007–2008) s. 75–76). Det overordnede ansvaret for tjenesten ble lagt til NLR-S.

Ved jordbruksoppgjøret i 2010 fikk NLR tildelt øremerkede midler til maskinteknisk rådgiving, som gjaldt for tildelingen av 2011-midler. Formålet var å gi landbruksnæringen nøytral rådgivingstjeneste innen fagområdet (Prop. 133 S (2009–2010) s. 85). Jordbruksavtalepartene ble i 2013 enige om at arbeidet med veiledning om økologisk landbruk skulle innlemmes i NLR sin ordinære portefølje. NLR hadde i lengre tid tilbudt *Økologisk Førsteråd*, som var et gratis rådgivingstilbud til produsenter som vurderte å legge om til økologisk produksjon. Dette var fram til da finansiert som prosjekt over utviklingsmidlene til økologisk landbruk, men ble fra 2014 finansiert gjennom grunnstøtten til NLR (Prop. 146 S (2012 – 2013) s. 62). Det ble fra 2013 også bevilget midler til økt satsing på veiledning innenfor grøntsektoren (Prop.146 S s. 87–88).

Overtok HMS-tjenestene

Fra 1. januar 2014 ble også Landbrukets HMS-tjeneste lagt til som en del av NLR (NLR (u.å.)). Landbrukets HMS-tjeneste var en stiftelse eid av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, som ga et landsdekkende tilbud om HMS-tjenester til landbruket (Arbeidsmiljøsenenteret (2014)). Tjenesten ble finansiert over jordbruksavtalen. Det var styret for Landbrukets HMS-tjeneste som med grunnlag i jordbruksavtalen for 2013, vedtok overføring av virksomheten og ansatte til NLR (Norges Bondelag (2013)).

Både HMS-tjenestens administrasjon og nærmere 40 ansatte rådgivere i landet ble overført til NLR-S, med føringer om at de etter hvert skulle ansettes regionalt.

Som følge av overføringen av HMS-tjenesten, ble det besluttet å sette ned et strukturutvalg. Utvalget skulle initiere diskusjon om organisasjonens struktur og organisering på årsmøtet i 2014. Det ble også denne gangen vurdert ulike organisasjonsmodeller, i tillegg til fordeling av arbeidsoppgaver mellom organisasjonene regionalt og sentralt. Årsmøtet vedtok at styret og administrasjonen i NLR-S skulle fortsette arbeidet, med rådgivingsenhetene som høringsinstanser. Målene med prosessen var å finne fram til og etablere en organisasjonsform som var mest mulig hensiktsmessig for å løse organisasjonens oppgaver og utfordringer, tjene medlemmenes helhetlige kompetanse- og rådgivingsbehov og sikre at NLR opptrådte og ble oppfattet som en helhetlig organisasjon.

Ti regionale enheter

Innstilling til ny struktur ble lagt fram for årsmøtet i 2015, som fattet vedtak om organisasjonsformen NLR har i dag. Etableringen av den nye strukturen ble satt til 1. januar 2016. Det ble etablert ti regionale rådgivingsenheter innen utgangen av 2015. Disse signerte «Hovedavtale NLR», som regulerer samarbeidet i organisasjonen. For Nord-Norge tok prosessen noe lenger tid, blant annet som følge av at det var flere kandidater til å organisere rådgivingen. Prosessen resulterte med at daværende NLR Nordland påtok seg å tilby rådgiving i hele Nord-Norge. NLR Nord Norge ble etablert fra 1. januar 2018, og NLR har siden bestått av ti regionale rådgivingsenheter som til sammen dekker hele Norge, som vist i figur 2.1.

- *NLR Nord Norge*: Nordland, og Troms og Finnmark.
- *NLR Trøndelag*: Trøndelag, unntatt Røros.
- *NLR Innlandet*: Innlandet og Røros, unntatt Sør-Odal, Nord-Odal, Eidskog, Kongsvinger, Grue, Åsnes og Våler.
- *NLR Øst*: tidligere Østfold og Akershus, og Sør-Odal, Nord-Odal, Eidskog, Kongsvinger, Grue, Åsnes og Våler, unntatt Asker og Bærum.
- *NLR Østfjells*: tidligere Buskerud og Telemark og Asker og Bærum. I sørlige deler av tidligere Buskerud overlapper området med NLR Viken.
- *NLR Viken*: tidligere Vestfold. I sørlige deler av tidligere Buskerud overlapper området med NLR Østfjells.
- *NLR Agder*: Agder
- *NLR Rogaland*: Rogaland og Sveio.
- *NLR Vest*: Vestland fylke og deler av Sunnmøre, unntatt Sveio.
- *Landbruk Nordvest*: Møre og Romsdal unntatt deler av Sunnmøre.

Figur 2.1 Regionenes geografiske inndeling. NLR Viken er landsdekkende på vektshusrådgiving. Kilde: NLR

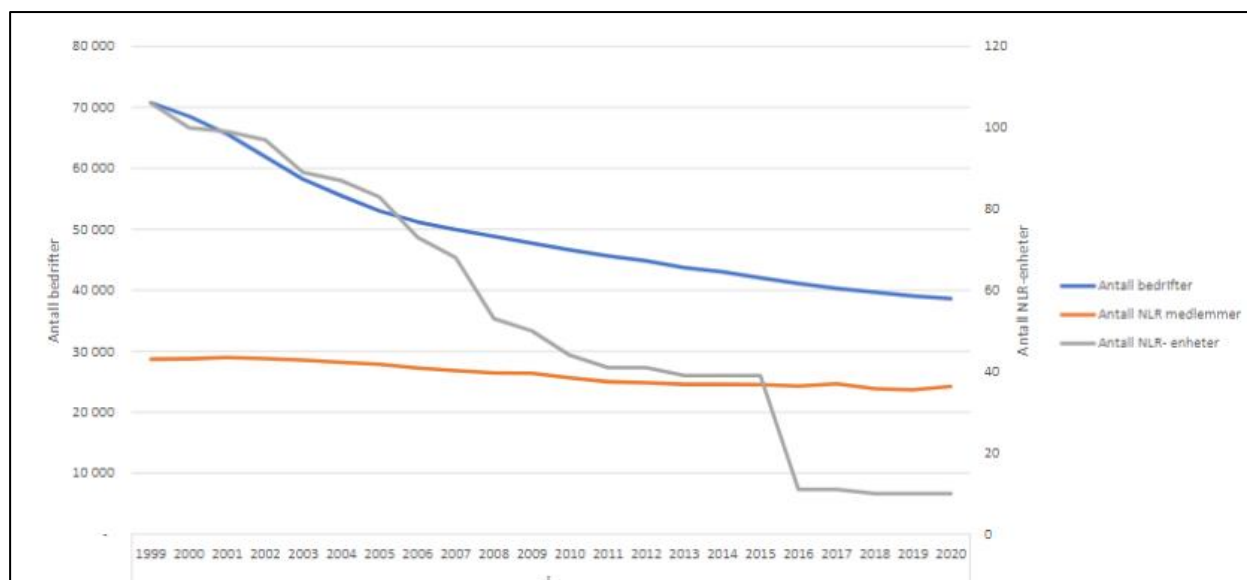
Det var flere bakenforliggende årsaker til sammenslåings- og omorganiseringsprosessene som NLR gjennomgikk på 2000- og 2010-tallet. Overføringen av HMS-tjenesten førte til krav om ansettelse av regionale HMS-rådgivere i regioner av en viss størrelse, og forventninger fra avtalepartene i jordbruksoppgjøret om at NLR skulle gi et helhetlig rådgivingstilbud i hele landet, ble sett på som utfordrende å imøtekomme i de mindre enhetene. I tilskuddsbrevene for grunnbevilgningen til NLR i 2014,

2015 og 2016 ble det også gitt signaler om at det var ansett som både nødvendig og ønskelig med strukturendringer. I tillegg ble større regioner vurdert til å gi et mer omfangsrikt og bedre fagtilbud tilpasset medlemmene, samtidig som det ga økte muligheter for utvikling av spisskompetanse hos rådgiverne.

Satsing på økologisk landbruk

NLR fikk ved jordbruksoppjøret i 2018 overført ansvaret for økologisk rådgiving fra Foregangsfylkene for utvikling av økologisk landbruk. Foregangsfylkene var enkelte fylker som i 2010 ble tildelt nasjonalt ansvar for utvikling av økologisk produksjon og forbruk innen respektive områder (LMD (2018) s. 19). Fylkene hadde også et særlig ansvar for å bidra til målet om økt produksjon og omsetning av norske økologiske produkter. Selv om det ble besluttet at satsingen med foregangsfylkene ikke skulle videreføres, anså partene i jordbruksoppjøret det som viktig at kunnskapen og kompetansen som var opparbeidet gjennom satsingen ble videreformidlet og bygd videre. Partene la opp til at NLR skulle styrke sin oppgave innen økologisk jordbruk til også å omfatte utvikling og koordinering av faglige nettverk (Prop. 94 S (2018–2019) s. 86).

De regionale rådgivingsenhetene i NLR, og ikke minst fagavdelingen i NLR-S, er fortsatt et viktig bindeledd mellom forskning og landbruk. De har også en avgjørende rolle i å innhente, utvikle og samordne kunnskap, som NLRs rådgivere formidler til næringsutøvere i landbruket (NLR (u.å.)). Medlemsutviklingen siden 1999 viser at en stadig større andel aktive bønder er medlemmer i NLR, se figur 2.2.

Figur 2.2 Den relative utviklingen i antall medlemmer i NLR har økt siden 1999, sett opp mot antall bedrifter i landbruket fra 1999 til 2020. Nå er 65 % av aktive bønder medlem i NLR. Kilde: NLR, august 2021

2.3 Om NLRs organisasjonsmodell

NLR består av ti regionale, økonomisk og juridisk selvstendige, rådgivingsenheter, og den felles serviceenheten NLR-S, som alle de regionale enhetene er medlem i. Til sammen har enhetene omtrent 330 ansatte fordelt på nærmere 100 kontorer, som tilbyr rådgivingstjenester innen landbruket i hele Norge.

2.3.1 NLR Sentralenheten (NLR-S)

NLR-S ledes av et eget styre og administrasjon, med kontorer i Ås kommune (SNL (2009)). Administrasjonen ledes av en direktør, og har i tillegg 25 ansatte. Disse er fordelt mellom avdelingene økonomi, administrasjon og organisasjon (fire ansatte), HR & kompetanse (to ansatte), kommunikasjon og marked (tre ansatte), IT (én ansatt) og en fagavdeling med ansvar for ulike fagområder (15 ansatte).

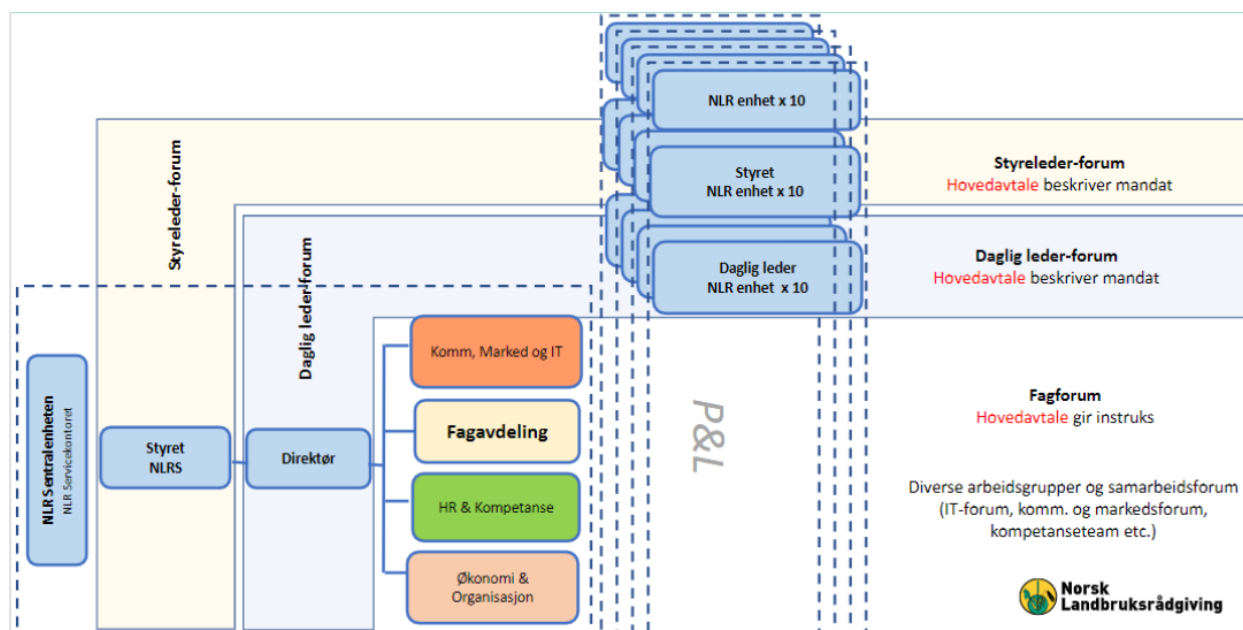
NLR-S har egne vedtekter som angir formålet til organisasjonen, kriterier for regionale organisasjoner som ønsker å være medlem i NLR-S, i tillegg til ansvar, finansiering og organisatoriske bestemmelser.

Organisasjonens formål er å ivareta de regionale rådgivingsenhetenes interesser, slik at de kan tilby de tjenester som etterspørres (NLR (2021) § 2). NLR-S skal:

- Være et servicekontor som bidrar til at rådgivingsenhetene får løst fellesoppgaver bedre og med mindre kostnader og ressursbruk enn hver for seg.
- Være en pådriver for utvikling innenfor fag, fellestjenester (IT, administrative systemer mv.), kompetanseutvikling, organisasjon, kommunikasjon og markedsføring.
- Være kontaktpunktet mot avtalepartene og andre nasjonale organisasjoner for å sikre best mulig rammevilkår og utvikle tjenester/ordninger til det beste for medlemsorganisasjonene

Det øverste organet i NLR-S er årsmøtet. Årsmøtet er sammensatt av representanter fra medlemsorganisasjonene (de regionale rådgivingsenhetene) og styret i NLR-S. Fra medlemsorganisasjonene har styreleder pluss én representant pr. påbegynt 1 000 medlemmer rett til å delta. Det er krav om at utsendingene på årsmøtet er medlem i en av medlemsorganisasjonene. Hver utsending har én stemme hver (NLR (2021) § 6). I tillegg har daglig leder i medlemsorganisasjonene anledning til å være til stede på årsmøtet med talerett, men ikke forslags- og stemmerett. Årsmøtet skal blant annet behandle årsmeldingen og revidert regnskap, få budsjett og handlingsplan for inneværende år til orientering og fastsette medlemskontingent, godtgjørelse til tillitsvalgte og instruks for valgkomiteen. Det er årsmøtet som velger styret i NLR-S.

Figur 2.3 viser hvordan hele NLR er organisert med henblikk på organisering og kommunikasjon mellom de ulike enhetene.

Figur 2.3 Organisasjonskart for NLR-S og de ti regionale rådgivingsenhetene. Kilde: NLR, august 2021.

Styret skal i henhold til NLR-S' vedtekter lede arbeidet i samsvar med vedtekter og årsmøtevedtak. Det er styret som er ansvarlig mellom årsmøtene, og som fastsetter NLR-S' budsjett, rammebetingelsene for regionene og NLRs handlingsplan. I tillegg skal styret ta opp saker av lokal og nasjonal karakter for medlemmene. Styret har sju medlemmer, der fem velges av årsmøtet og to er ansattrepresentanter. De valgte styremedlemmene må være medlem i en av de regionale rådgivingsenhetene.

I NLR-S' fagavdeling er det tretten nasjonale fagkoordinatorer innenfor fagområdene:

- grovfôr
- korn, oljevekster og frøavl
- poteter
- grønnsaker

- frukt og bær
- landbruksbygg
- maskinteknikk
- økologisk landbruk
- økonomi
- HMS

Fagkoordinatorenes ansvar er å koordinere forsøksvirksomhetene innen fagområdet, etablere faglige nettverk mellom rådgiverne og samordne utviklingen av rådgivingsverktøyene og fagdatabaser. Fagkoordinatorene har også ansvaret for å koordinere samarbeidet med NIBIO og andre samarbeidspartnere, i tillegg til å oppdatere og distribuere relevant fagstoff (NLR (u.å.)).

2.3.2 NLRs regionale rådgivingsenheter

De ti regionale rådgivingsenhetene er selvstendige økonomiske og juridiske medlemsorganisasjoner for enkeltpersoner eller næringsdrivende foretak med tilknytning til landbruket. Regionene dekker hele landet med følgende geografiske virkeområde som vist i figur 2.1.

Hver av de regionale rådgivingsenhetene ledes av egne styrer som velges på de enkelte regionenes årsmøter. Årsmøtene består av representanter fra ulike distrikt i regionen. Hver enkelt region har egne vedtekter som inneholder bestemmelser om formål, medlemskap, finansering og organisatoriske forhold. Den daglige virksomheten i hver region ledes av en daglig leder i samarbeid med regionens styre. De øvrige ansatte i regionene er i all hovedsak rådgivere som arbeider med å formidle kunnskap og rådgiving til bønder og andre tjenestemottakere.

Regionenes inntekter fordeler seg mellom andel av grunnbevilgningen, medlemskontingent, prosjektinntekter og salg av rådgivingstjenester. Det er styret eller årsmøtet i den enkelte regionen som vedtar regionens budsjett og arbeidsplan for hvert år. Regionene har i dag til sammen i overkant av 24 000 medlemmer. Omsetning, antall ansatte (årsverk) og antall medlemmer i hver region per 31.12.2020 er vist i tabell 3.

Tabell 3 Organisasjonsform, omsetning, antall ansatte, årsverk og medlemmer i 2020.

NLR	Organisasjonsform	Omsetning* mill. kroner	Antall ansatte (årsverk)	Antall medlemmer pr. 31.12.2020
Sentralt	Forening	135,0	26 (23,6)	10
Nord Norge	Forening	27,3	37 (32,8)	1 881
Trøndelag SA	Samvirke	44,8	50 (44,1)	3 719
Landbruk Nordvest SA	Samvirke	11,0	14 (11,3)	1 208
Vest SA	Samvirke	29,1	35 (28,1)	4 025
Rogaland	Forening	23,6	25 (22,3)	3 192
Agder	Forening	15,5	18 (15,0)	1 277
Østafjells	Forening	15,9	20 (16,0)	1 272
Viken	Forening	24,2	26 (20,8)	985
Øst	Forening	33,5	38 (34,4)	2 780
Innlandet	Forening	34,1	46 (36,2)	3 861
Sum regionene	-	259,0	335 (285)	24 200

* Omsetningen til NLR-S inkluderer hele grunnbevilgningen på 98 mill. kroner. For å unngå dobbeltføring av grunnbevilgningen viser totalomsetning bare sum for regionene.

Hvor stor er oppslutningen om NLR blant bøndene?

For å danne oss et bilde av dette, har vi hentet ut tall for hvor mange jordbruksforetak som søkte om produksjonstilskudd i 2020, og satt det opp mot antall medlemmer i regionene samme år. Fordelingen i tabell 4 er gjort ved å fordele tall på kommunenivå fra produksjonstilskuddsøknadene på de ulike NLR-regionene, i tråd med beskrivelsen i punktlisten i figur 2.1. For de fleste regioner er det stort sett konsistent hvilke kommuner som betjenes av hvilken region.

Unntakene er noen områder i Vestfold/ Buskerud (NLR Østafjells og NLR Viken overlapper) og Søre Sunnmøre i Møre og Romsdal (NLR Vest og Landbruk Nordvest overlapper). I disse områdene vil regiontilhørigheten variere basert på fagområde. Det er også en del regioner som kjøper rådgiving på enkelte fagområder fra andre regioner gjennom samarbeidsavtaler. Sammenstillingen er derfor ikke helt eksakt, men gir et oversiktsbilde.

Tabell 4 Jordbruksareal i drift, foretak med jordbruksareal og NLR-medlemmer, fordelt på NLR-regioner. Antall og prosent. Kilde: Landbruksdirektoratet (produksjonstilskuddsstatistikk) og årsrapportering fra NLR.

Region	Jordbruks-areal i drift, 2020	Antall foretak med jordbruksareal, 2020	Regionens andel av det totale antall foretak med jordbruksareal	Antall medlemmer per 31.12.2020	Regionens andel av det totale antall NLR-medlemmer	Andelen NLR-medlemmer av antall foretak med jordbruksareal i regionen
NLR Nord-Norge	884 336	2 927	7,9 %	1 881	7,8 %	64,3 %
NLR Trøndelag	1 617 318	5 353	14,4 %	3 719	15,4 %	69,5 %
Landbruk Nordvest	421 788	1 874	5,1 %	1 208	5,0 %	64,5 %
NLR Vest	849 105	5 913	15,9 %	4 025	16,6 %	68,1 %
NLR Rogaland	1 051 487	4 060	10,9 %	3 192	13,2 %	78,6 %
NLR Agder	302 713	1 682	4,5 %	1 277	5,3 %	75,9 %
NLR Østafjells	733 386	3 191	8,6 %	1 272	5,3 %	39,9 %
NLR Viken	439 577	1 340	3,6 %	985	4,1 %	73,5 %
NLR Øst	1 877 814	4 874	13,1 %	2 780	11,5 %	57,0 %
NLR Innlandet	1 656 890	5 883	15,9 %	3 861	16,0 %	65,6 %
Totalt	9 834 414	37 097		24 200		65,2 %

Er NLR sine rådgivere der dyrkingsområdene ligger?

For å kunne si noe om hvorvidt NLR tilbyr rådgiving til alle bønder, kan det være interessant å undersøke om rådgiverne er der hvor produksjonene foregår, uavhengig av hvor medlemmene finnes. I tabell 5 viser vi hvordan det totale dyrkingsarealet i Norge fordeler seg for de viktigste kulturene i de ulike regionene. Veksthus er ikke med, da grunnlaget for tallene er hentet fra søknad om produksjonstilskudd og den ikke gir et godt bilde av hvor veksthusnæringen finnes.

I regionene er ca. 260 årsverk tilknyttet faglig rådgiving, enten rettet mot kulturspesifikke fagområder (tabell 6), eller rettet mot tverrgående rådgivingsområder (tabell 7). I kapittel 6 gjør vi en vurdering av om denne fordelingen virker hensiktsmessig sett opp mot hvor i landet de ulike produksjonene er sentrert.

Tabell 5 Regionens andel av totalt areal i Norge i 2020 for den enkelte vekstgruppe. Kilde: Landbruksdirektoratet (produksjonstilskuddsstatistikk).

Region	Grovfôr	Korn	Frukt	Bær	Grønnsaker	Potet	
NLR Nord-Norge	13 %	0,1 %	0,1 %	1 %	1 %	4 %	
NLR Trøndelag	17 %	15 %	0,6 %	6 %	10 %	12 %	
Landbruk Nordvest	6 %	0,4 %	1,3 %	5 %	1 %	2 %	
NLR Vest	13 %	0 %	48 %	11 %	1 %	1 %	
NLR Rogaland	15 %	1 %	5 %	4 %	11 %	5 %	
NLR Agder	4 %	0 %	0,6 %	6 %	2 %	3 %	
NLR Østafjells	6 %	10 %	26 %	18 %	8 %	4 %	
NLR Viken	2 %	10 %	15 %	16 %	34 %	12 %	
NLR Øst	5 %	50 %	2 %	19 %	13 %	37 %	
NLR Innlandet	18 %	14 %	1 %	15 %	20 %	21 %	
Sum areal	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	

I tabell 6 er det en oversikt over hvordan rådgiverne med spesialkompetanse på de kulturspesifikke fagområdene fordeler seg mellom de ulike regionene. For de fleste regionene ser vi at hovedtyngden av rådgivere korresponderer med hva som er de største kulturene, arealmessig i regionene. NLR Viken har mye spisskompetanse innen det som kan kalles vegetabiler. Flere regioner har inngått samarbeidsavtale med dem om rådgiving på disse fagområdene. I kapittel 2.3.4 omtales samarbeid på tvers av regionene, deriblant samarbeidsavtaler som gir medlemmer i én region tilgang til rådgiving i en annen region. I tillegg tilbyr NLR-S' sin fagavdeling rådgiving gjennom sine fagkoordinatorer.

Tabell 6 Antall årsverk i 2021 for de kulturspesifikke fagområdene hos de regionale rådgivingsenhetene i 2021. Kilde: NLR

Region	Grovfôr	Korn og frø	Frukt og bær	Grønnsaker	Potet	Veksthus	Sum
NLR Nord Norge	17		1	1	1		19
NLR Trøndelag	8	6	1	1	1		17
Landbruk Nordvest	6	0,2	1	0,3	0,3		8
NLR Vest	10		6	1	1		17
NLR Rogaland	10	1	1	1	1	1	14
NLR Agder	3	0,4	2	1	1		7
NLR Østafjells	3	2	1	0,2			6
NLR Viken	1	5	5	5	2	4	21
NLR Øst	2	9		2	5		18
NLR Innlandet	11	6	2	2	2		22
Sum	71	29	18	13	13	5	148
NLR Sentralt	1	0,5	0,9	1,8	1,2	0,2	5,6

Mange av rådgiverne i NLR tilbyr rådgiving på tverrgående områder, se tabell 7. En del av disse fagområdene samsvarer med noen av de øremerkede tilskuddene som er nærmere omtalt i kapittel 4.2.

Tabell 7 Antall årsverk for de tverrgående rådgivingsområder hos de regionale rådgivingsenhetene i 2021. Kilde: NLR

Region	HMS	Bygg	Økonomi	Jord og hydroteknikk	Maskin og presisjon	Økologi	Kulturlandskap	Klima	Sum
NLR Nord Norge	5	3	1	1	1	0,3	1	0,2	14
NLR Trøndelag	8	6	6	2	3	2	1	1	27
Landbruk Nordvest	1	1	1	0,3	1	0,4	0,2	1	5
NLR Vest	3	3	2	2	1	1	1	1	13
NLR Rogaland	4	1			1	1	3	1	10
NLR Agder	1		1	0,1	1	1		0,3	4
NLR Østafjells	1	1	1	1	1	1		0,4	7
NLR Viken	1			0,2		0,3	0,1	0,3	2
NLR Øst	4	2	2	5	1	2		1	17
NLR Innlandet	5	3	1	1	1	2	1	1	14
Sum	34	20	15	12	11	9	6	5	111
NLR Sentralt	2,2	1	0,5	0,5	1	1	0,2	1	7,4

2.3.3 Medlemskap og prising av tjenester

Alle næringsdrivende med tilknytning til landbruk kan bli medlemmer i NLR, og medlemskapet skal gi rett til rådgiving på alle områder NLR har rådgiving på. Som hovedregel er medlemmene tilsluttet den geografiske regionen der deres arealer ligger. I tillegg har enkelte regioner generasjonsmedlemmer med redusert pris, og også støttemedlemmer som er typisk lokale landbruksbedrifter.

Medlemmer som kjøper rådgiving fra en annen region enn de er lokalisert i, fordi regionen ikke tilbyr denne typen rådgiving men har samarbeidsavtale med annen region, blir omtalt som «delmedlemmer». Dette fordi de ikke skal betale to grunnkontingenter.

I tillegg var også begrepet «delmedlem» brukt i forbindelse med HMS-avtaler, der begrepet har en annen betydning. Dette har delvis en historisk bakgrunn, fordi Landbrukets HMS-tjeneste opererte med begrepene hovedmedlem og delmedlem. Et delmedlem i denne sammenheng kan f.eks. være ansatte, avløsere eller familiemedlemmer tilknyttet et hovedmedlem. NLR bruker likevel i hovedsak begrepene «hovedavtale» og «tilleggsavtale» i denne sammenheng, se nærmere omtale i kapittel 4.2.1.

Det kan også nevnes at de regionale rådgivingsenhetene utgjør medlemmene i NLR-S. De betaler en årlig medlemskontingent til NLR-S som tilsvarer 180 kroner per medlem i den enkelte region.

NLRs interne timesatser i 2020

Disse satsene brukes ved fakturering for tjenester mellom regionene, og mellom regionene og NLR-S:

- Timesats arbeid: 720 kr/time
- Timesats reise: 515 kr/time
- Dagsats: 3 965 kroner (5,5 timer)

Medlems- og faggruppekontingent

Etter det vi har fått opplyst fra NLR varierte grunnkontingenten i 2020/21 mellom regionene fra 1 050 til 1 250 kroner. Medlemmene betaler også en faggruppekontingent på bakgrunn av hvor mye areal de har av hver av produksjonene korn, grovfôrvekster, poteter, grønnsaker, frukt og bær. Beløpet regnes ut fra en sats for den enkelte produksjon, ganget med antall dekar. Som eksempel er satsen for grovfôrvekster per dekar 5,60 kroner i NLR Viken, mens den i NLR Østafjells er 2 kroner. Samtlige regioner opererer med makskontingent, som er en fastsatt øvre grense for samlet kontingentbetaling. Innretningen og beløpet varierer noe mellom regionene, men ligger eksempelvis fra 6 000 til 20 000 kroner per år.

Det er vanskelig å si noe om hvor stor andel av prisen for tjenestene som er subsidiert av grunnstøtten. Rammetilskuddet på 34,2 mill. kroner går til å sikre drift, slik vi har forstått det, subsidiere lønn til rådgiverne. Beløpet dekket nær 20 % av de totale lønnskostnadene i regionene i 2020. Regionene hadde sett under ett, et positivt resultat på 15,5 mill. kroner i 2020. Uten denne støtten ville regionene måttet økt prisene både for medlemmer og ikke-medlemmer.

Priser for medlemstjenester

Det er egne priser for HMS-avtale for de medlemmene som ønsker dette. I tabell 8 i kapittel 2.4.1 er det vist hvor mange medlemmer i hver region som har valgt å inngå HMS-avtale. For hovedmedlemmer ligger prisen for HMS-avtale mellom 2 200 og 2 500 kroner.

Individuell rådgiving må medlemmer betale ekstra for. Timeprisen lå i gjennomsnitt på 750 kroner, mens den for ikke-medlemmer var i gjennomsnitt 1 250 kroner, et påslag på 68 %. I noen regioner kommer «oppmøtepris på gården» i tillegg til timeprisen.

Timesprisen for rådgiving om landbruksbygg og/eller økonomi støttes av grunnbevilgningen. Prisene varierer mellom regionene, og lå i 2020 mellom 800 til 960 kroner per time.

Eksempel på tjenester:

- Jordprøvetaking, 110-120 kr/prøve, eller timespris (medlem/ikke-medlem)
- Gjødslingsplanarbeid, prissetting varierer både i innretning og nivå
- Besøk ved vekstproblem, 1. time gratis, deretter timespris (medlem/ikke-medlem)
- Bladsaftprøver, prissetting varierer
- Fôrprøver, prissetting varierer
- Tolking med Surfôrtolken, prissetting varierer
- Brannslukkerkontroll. Påslag + 20 % for ikke-medlemmer.

Kurspriser

De fleste regionene tilbyr ulike kurs med differensierte satser for medlemmer og ikke-medlemmer. Gjennomsnittspris i 2020/21 er oppgitt for (medlemmer / ikke-medlemmer), i kroner. Påslag for ikke-medlemmer er angitt i %:

- Praktisk HMS-kurs (1931 / 3038), 57 %
- Autorisasjonskurs for handtering og bruk av plantevernmidler, grunnkurs (2581 / 3817), 48 %
- Autorisasjonskurs for handtering av bruk av plantevernmidler, oppdatering (1925 / 2750), 43 %
- Gnagerkurs (1950 / 2813), 45 %
- Maskinførerkurs (6390 / 7525), 18 %
- Varmearbeiderkurs (1856 / 2325), 31 %

2.3.4 Samarbeid mellom regionene

Det er inngått flere typer av samarbeidsavtaler mellom enhetene. På overordnet operativt nivå har alle enhetene inngått en felles samarbeidsavtale, som gjelder i tillegg til samarbeidet i NLR-S. Avtalen gjelder både formelt og uformelt samarbeid, og intensjonen er at ressurser og kompetanse skal flyte enkelt mellom enhetene. Et eksempel på annen type avtale, er avtalen mellom enhetene på sørøstlandet, NLR Agder, NLR, Østafjells, NLR Viken, NLR Øst og NLR Innlandet, om utveksling av kompetanse innen byggrådgiving og byggeledelse. Et annet eksempel er NLR Rogaland og NLR Vikens avtale om rådgiving til produsenter av grønnsaker i veksthus. Formålet med avtalen er å etablere et samarbeid mellom de to regionene, og sørge for at de fremstår som én organisasjon ut mot produsentmarkedet.

Det er ikke alle regioner som har rådgivingskompetanse innenfor alle fagområdene. For at medlemmene og andre skal få tilgang til rådgivingstjenester som deres region ikke tilbyr, har regionene inngått samarbeidsavtaler om at tjenestemottakere i en region kan kjøpe rådgivingen fra en annen. Figur 2.4 viser en oversikt over samarbeidsavtaler vi har fått kjennskap til. Her kan det likevel tenkes at det finnes flere avtaler.

		Mottaker						
		NLR Agder	NLR Viken	NLR Øst	NLR Østafjells	Landbruk Nordvest	NLR Trøndelag	NLR Rogaland
Leverandør	NLR Rogaland	Byggrådgiving						
	NLR Nord Norge	Byggrådgiving						
	NLR Østafjells		Funksjonstesting av plantevernsutstyr					
	NLR Øst		Presisjonslandbruk og maskinteknikk					
			Spesialkulturer (rotpersille, pastinakk, runde betar, jordskokk og sukkermais)					
	NLR Viken			Spesialkulturer (purre, knollselleri, salatvekster og gresskar)	Frørådgiving (Telemark)			
				Frukt og bær (sør for Oslo)				
	NLR Innlandet			Frukt og bær (nord for Oslo)				
NLR Vest			Gulrot (Solør og Odal)			Frukt og bær	Frukt og bær	Frukt og bær

Figur 2.4 Oversikt over tjenester som er regulert av samarbeidsavtaler mellom regionene. Kilde: NLR

Noen av samarbeidsavtalene har en geografisk avgrensning, i form av at avtalen bare gjelder for et bestemt område. Bakgrunnen for slike avtaler kan være reiseavstander og nærhet til leveransested, og er ikke nødvendigvis begrunnet i manglende rådgivingskompetanse i egen region. Eksempel på et slikt tilfelle er avtalen mellom NLR Øst og NLR Innlandet, der NLR Innlandet rådgir gulrotprodusenter i Solør og Odal. NLR Øst har ellers ansvaret for denne rådgivingen i resten av regionen.

I tillegg til rådgivingstjenesten og områdene som er nærmere beskrevet under, har NLR også annen aktivitet slik som gjennomføring av markdager, feltforsøk, utarbeidelse av fagartikler, medlemsblad, nyhetsbrev m.m.

2.3.5 Tilknytning og beslutningsmyndighet mellom NLR-S og de regionale rådgivingsenhetene

Tilknytningen mellom NLR-S og de regionale rådgivingsenhetene reguleres av vedtektene til NLR-S, som igjen utfylles av «Hovedavtale NLR». I henhold til vedtektene må regionene oppfylle visse betingelser for å kunne være medlemmer i NLR-S, se vedtektenes § 3. For det første må regionene «tilby rådgiving innen landbruk og landbrukstilknnyttede næringer, herunder HMS og byggteknisk rådgiving». Dette utgjør kjernevirksomheten i NLR. Etter «Hovedavtale NLR» må tjenesteområder som utøves i tillegg til kjernevirksomheten skilles ut for seg, eksempelvis i eget selskap med organisasjonsnummer og regnskap. Hensikten er «å unngå kryss-subsidiering og sikre god oversikt over bruk av offentlige tilskudd».

Videre forplikter regionene seg til å være åpne for medlemskap for landbrukstilknnyttede næringsutøvere, og levere rapport til NLR-S etter gitte retningslinjer. I tillegg skal regionenes vedtekter bygge på normalvedtektene til NLR-S og sendes sekretariatet etter vedtak eller endring. Regionene må også signere «Hovedavtale NLR». «Hovedavtale NLR» inngås av NLR-S og hver enkelt region. Ved inngåelse av avtalen får de regionale enhetene rettigheter til bl.a. rammetilskudd, og tilgang til fellessystemer for ulike tjenester og tilbud i organisasjonen.

Siden regionene er selvstendige økonomiske og juridiske enheter, har NLR-S ikke instruksjonsmyndighet over enhetene annet enn at regionene som medlemmer i NLR-S er forpliktet til å følge vedtak og retningslinjer fastsatt av styret eller årsmøtet i NLR-S, jf. vedtektene § 3 nr. 3. Styret i NLR-S kan også ekskludere medlemsorganisasjoner som ikke oppfyller vedtektene, jf. vedtektene § 10.

Den utadrettede virksomheten mot samarbeidspartnere og myndigheter på nasjonalt nivå ivaretas av NLR-S, mens regionene har ansvaret på regionalt nivå. Deltakelse i forskningsprosjekter, først og fremst av nasjonal karakter, kanaliseres til fagavdelingen i NLR-S, mens prosjekter av mer regional størrelse kanaliseres til regioner i NLR. I forkant av involvering, blir det foretatt en vurdering av tilgjengelige ressurser for deltakelse av regionalt eller sentralt personell, opp mot nytteverdien for NLR og deres medlemmer.

Om viktige forum i NLR

Hovedavtalen er grunnlaget for tre ulike fora som «skal sikre aktiv deltakelse og samordning slik at beslutninger raskt kan implementeres i organisasjonen». Forane er *styrelederforum*, *daglig leder-forum* og *fagforum* innen ulike fagområder. Disse skal delta aktivt i utviklingen og rådgivingen om valg av tiltak og tidsplan for implementering og finansiering.

Styrelederforum består av styrelederne i regionene og NLR-S, i tillegg til at øvrige styremedlemmer i NLR-S har talerett. Det er styrelederen i NLR-S som leder forumet. Styrelederforumet skal være et bindeledd mellom styret i NLR-S og de regionale styrene, og målet er å forankre beslutninger i organisasjonen i en bred og demokratisk prosess. Forumet har videre som oppgave å diskutere og spille inn saker til styret i NLR-S, og rådgi om utfordringer, mål, strategier og prioritering av ressurser. Styrelederforumet innstiller på budsjettet til NLR-S, som vedtas av styret i NLR-S.

Daglig leder-forum består av de daglige lederne i regionene, i tillegg til direktør/ledelse i NLR-S. Det er direktøren i NLR-S som leder forumet. Forumet skal avdekke behov, utvikle løsninger og gi råd til styret i NLR-S om prioriteringer, i tillegg til å gi innspill til direktøren i NLR-S i administrative saker. Endelige vedtak fattes av styret i NLR-S. Forumet har som oppgave å initiere og evaluere administrative og faglige tiltak i organisasjonen, utvikle samarbeidsløsninger mellom regionene og forberede og innstille på saker fra andre fora i organisasjonen. Sammen med styrelederforum, har daglig leder-forum ansvaret for å samordne utadrettet virksomhet og prioriteringer på tvers av regionene.

Ved fastsettelsen av hovedavtalen ble både Styrelederforum og daglig leder-forum tillagt vedtaksmyndighet i saker som skulle ligge innenfor felles fullmakter. Styrelederforum ble i tillegg gitt myndighet til å forplikte alle de regionale enhetene ved kvalifisert flertall (2/3) av fremmøtte medlemmer. NLR-S har opplyst om at Styrelederforum i 2020 imidlertid besluttet å ikke etablere felles fullmakter for Styrelederforum og daglig leder-forum. Dette betyr at forumene i praksis ikke har den vedtaksmyndigheten som det gis uttrykk for i hovedavtalen.

Fagforum opprettes for aktuelle fagområder av styret i NLR-S etter drøftelse og innspill fra daglig lederforum. Et fagforum består av rådgivere fra regionene og en fagkoordinator. Det er regionene som oppnevner rådgiverne. Fagforaene ledes av fagkoordinator, ev. en av rådgiverne hvis det ikke er en fagkoordinator på området. Fagforaene skal innhente kunnskap, diskutere faglige utfordringer og komme med forslag til løsninger, utvikle rådgivingstilbudet og gjennom sitt arbeid tilrettelegge for et enhetlig rådgivingstilbud i hele landet. De har også ansvar for å informere fra sitt fagforum til sine respektive regionale enheter og implementere tiltak i samråd med sin daglige leder. Videre skal fagforaene rapportere til daglig lederforum og styret i NLR-S. Det er i dag opprettet fagforum innenfor følgende fagområder:

- Byggteknikk, frukt og bær, grønnsaker, grovfôr, HMS, korn, økologi, økonomi og potet.

For fagområdet maskinteknikk og presisjonslandbruk har rådgiverne samarbeids- og samordningsmøter. Det er styret i NLR-S som har ansvaret for å påse at foraene fungerer etter hensikten og har tilfredsstillende økonomiske rammer. Vedtak gjøres av styret og årsmøtet i NLR-S.

2.3.6 Omtale av NLRs organisasjonsanalyse

I 2020 bestilte årsmøtet i NLR en analyse av organisasjonens evne til å oppnå målene som er formulert i strategiplanen for 2020–2023. Analysen ble gjennomført av en ekstern aktør (The Assessment Company Norge AS), og ble ferdigstilt til årsmøtet i 2021. Analysen viste blant annet tydelig risiko for manglende måloppnåelse på en del områder. NLR-S fikk i oppgave å involvere og forankre rapporten i organisasjonen og skal sammen med de daglige lederne i regionene utvikle en plan for dette arbeidet. Tiltaksområdene er vist i figur 2.5.

		Høy → Lav					
		KOMMERSIALISERING, KUNDEORIENTERING OG VERDIFORSLAG	STRATEGISK LEDERROLLE-FORSTÅELSE	FLEKSIBEL OG EFFEKTIV STYRINGSMODELL	TYDELIG POSISJON SOM ATTRAKTIV ARBEIDSGIVER	FELLES RELEVANTE STRATEGISKE RETNINGER OG TJENESTER	ORGANISATORISK FOKUS OG DELINGSKULTUR
TILTAKSOMRÅDER	Øke medarbeiderne/teamenes kommersielle fokus og ferdigheter i møte med kunder		Tydeliggjøre og kommunisere roller, ansvar, grensesnitt, samhandlingsarenaer og beslutningsmyndighet i NLR	Tydeliggjøre og kommunisere roller, ansvar, grensesnitt, samhandlingsarenaer og beslutningsmyndighet i NLR	Etablere felles rekrutteringsstrategi/rekrutteringsløft for å sikre at NLR fremstår som attraktiv arbeidsgiver. Målgruppe: studenter og etablerte arbeidstakere	Gjennomføre felles utviklingsprogram for rådgivere med fokus på kommunikasjons-ferdigheter og fagkunnskap	Tydeliggjøre og implementere klare interprisingsprinsipper, både for ressurser og tjenester, fysiske og digitale
	Tydeliggjøre verdiforslag og budskap til ulike kundesegmenter og interessenter		Gjennomføre utviklingsprogram for ledere på ulike nivåer	Vurdere og utvikle fagrådfunksjonen regionalt og nasjonalt	Øke evnen til å betale konkurransedyktig lønn til de beste fagfolkene	Utvikle og implementere gjennomgående prosjektstyrings-verktøy	
	Etablere tydelige kommersielle målsetninger og retning for markedsarbeidet					Videreutvikle felles IKT- og digitaliserings-funksjon	
	Sikre midler fra Jordbruksavtalen på relevante områder						

Figur 2.5 Prioritering av tiltaksområder som det nå jobbes med i et eget program – Rådgivingsløftet. Grønt, gjøres med en gang. Gult, viktig men kan vente. Kilde: NLR-S.

Strategisk lederrolleforståelse og fleksibel og effektiv styringsmodell er to av områdene som det jobbes med. Foreslåtte tiltak for å utvikle en felles og forpliktene ledelsesfilosofi for NLR, er blant annet å videreutvikle og styrke arenaer for å utvikle felles strategisk lederskap, økt tillit og samstemt ledelseskultur i NLR.

Når det gjelder styringsmodellen er det foreslått:

«Utvikle og implementere en organisasjonsstruktur med enhetlig og gjennomgående linjestyring. Med det menes en organisasjonsmodell som ivaretar behovet for at virksomheten i enhver situasjon kan fatte nødvendige beslutninger, uavhengig av uenighet om sak og ønskede målsettinger. Videre innebærer det at øverste leder for NLR som virksomhet kan treffe

beslutninger som forplikter og ansvarliggjør samtlige ledernivåer og ansatte i organisasjonen dersom det vurderes som hensiktsmessig og nødvendig.

Utvikle en fleksibel styringsmodell som responderer raskt på nasjonale og regionale endringer i medlemsbehov, sektoren og omgivelsene for øvrig.»

Det er årsmøtet 2022 som skal ta stilling til arbeidet som er utført siden forrige årsmøte.

2.3.7 Tilknytning til andre selskaper og organisasjoner

NLR har tilknytning til ulike landbruksrelaterte selskaper og organisasjoner. NLR servicekontoret AS er et heleid datterselskap av NLR-S. Selskapet ble etablert for å kunne viderefakturere felleskostnader til NLRs regioner med merverdiavgift. Styret i NLR-S er generalforsamling for selskapet. NLR Landbruksadvokatene Trøndelag AS er et heleid datterselskap av NLR Trøndelag SA. NLR er også andelseier i Landbrukets Dataflyt SA, Landbruks Klimaselskap SA og E-læring SA. Til Landbrukets Klimaselskap leverer NLR tjenester i form av prosjektledelse i delprosjekt rådgiving og kompetanse. NLR har i tillegg samarbeidsavtale om kunnskapsutveksling med Norsk landbrukstakst SA, som kjøper administrative tjenester fra NLR Trøndelag SA.

2.4 Rådgivingstjenesten i NLR

Det er regionene, gjennom de regionale rådgiverne, som står for den utadrettede virksomheten og rådgivingen til medlemmene i de ulike områdene. Tjenestemottakere henvender seg derfor til regionen hvor mottakeren har tilhørighet for tilbud om rådgiving.

Tjenestetilbudet i de enkelte regionene fastsettes av regionene, og det er styrene i regionene som bestemmer de regionale prioriteringene. Regionenes strategiplaner og handlingsplaner bygger imidlertid på NLRs felles strategiplan. I tillegg får virksomheten føringer knyttet til rammetilskuddet og forventninger til leveranser.

Selv om det er regionene som er ansvarlige for rådgivingen i sitt område, er det utviklet en rekke felles rådgivingstilbud innenfor flere av fagområdene. Målet er å sikre et bedre og mer likt rådgivingstilbud på tvers av regionene, i tillegg til kompetansebygging og -deling i organisasjonen. Det er NLR-S som har ansvaret for å utvikle det felles rådgivingstilbudet, og det gjøres i samarbeid med regionene og deres rådgivere. Rådgivingstilbud må oppfylle visse kriterier for at det kan anses som felles:

- Tilbudet må være utviklet og godkjent av NLR sentralt.
- Tilbudet kan bare gis av NLR-rådgivere.
- Tilbudet krever opplæring av rådgiver før gjennomføring.
- Tilbudet kan ikke gis delvis.
- Tilbud som støttes økonomisk av NLR-S skal ha lik pris i hele landet.

Det felles rådgivingstilbudet er kjennetegnet med at det har NLR først i navnet. Det er per nå utarbeidet felles rådgivingstilbud innenfor fagområdene bær og frukt, grovfôr, grønnsaker, HMS, korn, kulturlandskap, poteter, økologisk og økonomi.

NLRs rådgivingstjenester retter seg først og fremst mot medlemmer i NLR, men er også tilgjengelig for andre som ikke er medlemmer i NLR. Som beskrevet i kapittel 2.3.32.3.2 er prisen for rådgivingstjenester noe høyere for ikke-medlemmer enn for medlemmer. Medlemsblad er naturligvis ikke tilgjengelige for ikke-medlemmer, og det samme gjelder en stor del av fagartiklene som ligger på NLRs nettsider. Noen artikler ligger åpent tilgjengelig også for andre enn medlemmer. Mange markdager annonseres bare til medlemmene, men det arrangeres også åpne markdager.

Beskrivelsen av NLRs rådgivingsområder er hentet fra omtale av egne tjenester, slik det er beskrevet på NLR-S sine nettsider <https://www.nlr.no/vare-tjenester>. Det kan ikke utelukkes at enkelte enheter har rådgivingsaktiviteter som ikke fremgår av NLR-S sin beskrivelse, og som dermed ikke er vurdert i

gjennomgangen. Samtidig er vårt inntrykk at informasjonen NLR-S har på sine nettsider er representativt for hele NLR.

Områdene som presenteres i delkapitlene under omfatter hovedproduksjonene grovfôr, korn, frukt og bær, grønnsaker, potet, veksthus og fagområdene HMS, landbruksbygg, økonomi, jordprøvetaking og gjødslingsplan, jord og hydroteknikk, maskinteknikk og presisjonslandbruk, økologisk landbruk, kulturlandskap, klimarådgiving, mentorordningen og fornybar energi. Enkelte regioner tilbyr også rådgiving som utøves i tillegg til områdene nevnt over. Disse er kort omtalt i kapittel 2.4.16.

2.4.1 Helse, miljø og sikkerhet

NLRs HMS-arbeid har som sitt viktigste mål å bidra til færre ulykker og yrkeslidelser i landbruket (NLR HMS (u.å.)). Medlemmene kan tegne en HMS-avtale, som innebærer besøk av HMS-rådgiver og oppfølging av bedriftshelsetjeneste. Avtalen omfatter også tilbud om HMS-besøk på gården hvert 3. år, hjelp til utarbeidelse av handlingsplan for HMS, helseoppfølging hos bedriftshelsetjenesten hvert 3. år, ekstra konsultasjon hos bedriftshelsetjenesten ved behov og ekstra HMS-bistand ved forespørsel.

I tillegg får man tilsendt nyhetsbrev seks ganger i året, telefonveiledning om HMS-spørsmål, krisebistand, ekstra HMS-besøk til medlemspris, rabatt hos enkelte forsikringsselskap og rabatterte kurs for medlemmer. Tabell 8 viser hvordan tilbudet om HMS-avtaler er brukt i de enkelte regionene.

Tabell 8 HMS-avtaler, fordeling per region i antall og % av antall medlemmer per 31.12.2020 (kilde: NLR)

Region	Antall HMS-avtaler	Antall tilleggsavtaler	Sum avtaler	Antall avtaler i % av antall medlemmer	Antall medlemmer
NLR Øst	811	255	1 066	57 %	1 881
NLR Innlandet	936	228	1 164	31 %	3 719
NLR Viken	220	120	340	28 %	1 208
NLR Østafjells	339	133	472	12 %	4 025
NLR Agder	231	54	285	9 %	3 192
NLR Rogaland	860	265	1 125	88 %	1 277
NLR Vest	533	152	685	54 %	1 272
Landbruk Nordvest	302	104	406	41 %	985
NLR Trøndelag	1 341	619	1 960	71 %	2 780
NLR Nord Norge	695	333	1 028	27 %	3 861
Totalt	6 268	2 263	8531		24 200

Kursene NLR tilbyr innenfor HMS-tjenesten er maskinførerkurs, varmemedarbeiderkurs, praktisk HMS-arbeid, autorisasjonskurs for plantevern, gnagerkurs, hygienekurs, Inn på tunet og bonde i stress og krise. Siktemålet med disse kursene er økt kunnskap og oppnåelse av ulik sertifisering for sikker og trygg drift av gården.

NLR er også involvert i sjekklista for HMS-standarden som tilbys av Kvalitetssystem i landbruket, tillegg til å være medlem av Landbrukets Brannvernkomité. NLR samarbeider også med Norge Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, blant annet gjennom godtbondedett.no, som særlig fokuserer på psykisk helse i landbruket.

NLR leverer også HMS-rådgivingstjenester innen reindrift, og holder kurs og veiledningsmøter for aktørene i reindriftsnæringen. Det tilbys bedriftshelsetjeneste ved behov, og ulike kurs slik som sikkerhetskurs for kjøretøy (ATV og snøscooter), HMS-kurs, førstehjelpskurs, skredkurs, psykososialt arbeidsmiljø/psykisk helse og ergonomi/trening. Som nevnt finansieres denne rådgivingen over Reindriftens utviklingsfond (RUF), og er derfor ikke omtalt videre i gjennomgangen.

2.4.2 Landbruksbygg

Som beskrevet under kapittel 2.2 ble NLR fra 1. januar 2010 tildelt ansvaret for en landsdekkende rådgivingstjeneste knyttet til byggt teknisk planlegging i landbruket. Tilbudet inkluderer rådgivingen under hele byggeprosessen, forprosjektering og kalkulering av landbruksbygg, i tillegg til prosjektledelse og byggeplassadministrasjon. Videre tilbys prosjektstyringsverktøyet *HoltePortalen* for smartkalk, sjekklister, prosjektstyring med mer, prosjektering og dimensjonering av betong, stål og trekonstruksjoner, arkitektur og tunplan, utarbeidelse av konkurransegrunnlag og gjennomføring anbudsrunder. NLR kan også bistå ved kontrahering med entreprenører, utførelse av byggesøknader og tilstandsanalyser av eksisterende bygg.

2.4.3 Grovfôr

Innen grovfôrproduksjon har NLR en rekke ulike rådgivingstilbud. Som nevnt over tilbys det også for grovfôr individuelle rådgivingsavtaler, som i motsetning til på andre områder, tilbys i versjoner: «*NLR Bedre Grovfôr*» og «*NLR Bedre Grovfôr Pluss*». Den førstnevnte er en avtale på lik linje med det som er beskrevet i kapittel 2.4.3. Avtalen gir tilpasset rådgiving og oppfølging gjennom produksjonen, i tillegg til prognoseprøver før første og andre slått, gårdsbesøk mot første og andre slått, to fôrprøver og gjennomgang av sesongen. Målsettingene er en produksjon med økt lønnsomhet, bedre kvalitet på fôret og riktig prioritering av arbeidsoppgavene. «*NLR Bedre Grovfôr Pluss*» er en utvidet versjon som gir tettere oppfølging av produksjonen, i tillegg til gjødselprøver om våren og gjødslingsplan.

NLR tilbyr også en rådgivingspakke som tar utgangspunkt i mengde grovfôr og hvilke kvaliteter som trengs for oppnåelse av produksjonsmål: «*NLR Fôrdyrkingsplan*». Rådgivingen innebærer gjennomgang av arealer til rådighet, og plan for disponering av disse, i tillegg til nødvendige/forventede avlingsmengder på skiftene, slåttetidspunkt og hvilken kvalitet som skal oppnås på ulike skifter og slåttetider gjennom sesongen. Planen kommer i to trinn, og er delt mellom «*NLR Fôrdyrkingsplan Basis*» og «*NLR Fôrdyrkingsplan Oppfølging*». Første trinn innebærer en gjennomgang av produksjonsmål, rapport for disponering av arealene og gjennomgang av fornyingsbehov av eng, gjødsling og kløverandel og plantevern mv.. Trinn to gir tettere oppfølging fra rådgiver etter behov, vurderer tiltak ut fra at avlingen må økes eller dyrkingspraksisen endres, teigvandring om våren med vurdering av plantedekke og behov for reparasjon, drenering, kalking m.m. Det inkluderer også evaluering av sesongen og oppnådd kvalitet og mengde.

Det gis også rådgiving for gjennomgang av surfôr kvaliteten; «*NLR Surfôrtoerken*». Dette går ut på at det sendes ut en tilbakemeldingsrapport for de viktigste parameterne når det gjelder næringsinnhold, gjæringskvalitet og mineralinnhold i surfôrprøvene. Analyseresultater blir satt inn, sammenlignet med optimale verdier og gitt en vurdering og kommentar, i tillegg til en samlet vurdering av prøven og tips for neste vekstsesong med vekt på forbedringspotensial.

«*NLR Teig for teig*» er en stegvis vandring med en rådgiver som gjennomgår alle deler av grovfôrproduksjonen, for deretter å diskutere og planlegge forbedringstiltak. Det brukes et eget utviklet program for å beregne grovfôrkostnaden i nåværende drift, og til å avklare lønnsomheten i aktuelle tiltak. «*NLR Grovfôrøkonomi*» er en beregning av ulike faktorer i grovfôrøkonomien for både melke- og kjøttproduksjon.

NLR Rogaland tilbyr formidling av kjøp og salg av grovfôr, via sine nettsider.

2.4.4 Korn, frukt, bær og grønnsaker

Innen fagområdene korn, frukt, bær og grønnsaker tilbyr NLR en individuell rådgivingsavtale. Slike avtaler kalles eksempelvis «*NLR Korn Rådgivingsavtale*». Avtalene tilpasses den enkelte produsent, og innebærer blant annet faglig oppfølging i produksjonen. Målsettingen med avtalene er å bedre lønnsomhet for bonden, øke kvaliteten på produksjonen og avlingen, inkludert å gi forslag til nye og andre løsninger, og rådgi om prioriteringer av arbeidsoppgaver. Avtalen inngås mellom rådgiver og bonde, og angir både hva rådgivingen skal omfatte og lengden på avtalen.

NLR tilbyr også grupperådgiving innenfor korn, frukt, bær og grønnsaker, og kalles eksempelvis «*NLR Grønnsaker Grupperåd*». Slik rådgiving består som regel av mindre faste grupper, med tre – fire samlinger

i sesongen avhengig av hva slags produksjon det gjelder. De fleste samlingene foregår ute i felt, og temaene omhandler ulike aktuelle utfordringer som varierer gjennom sesongen. Målsettingen med grupperådene er å øke den enkeltes gjennomsnittsavlinger, bedre lønnsomheten for produsenten, øke interessen og motivasjonen for faget, samt yrkesstolthet, og bygge gode kollegiale nettverk.

Individuell rådgivingsavtale og grupperådgiving tilbys også innenfor potet, grovfôr og økologisk produksjon.

2.4.5 Potet

I tillegg til individuell rådgivingsavtale og grupperåd, har NLR et eget tilbud som retter seg mot produsenter som ønsker kvalitetskontroll av innkjøpte og sertifiserte settepoteter; «*NLR Potet Settepotetsjekken*». Målet med tilbudet er å dokumentere eventuelle avvik i kvaliteten på produsentenes settepoteter opp mot forskrift om settepoteter.

NLR tilbyr også et rådgivingsprodukt innen potetproduksjon kalt «*NLR Potet i Pluss*». Dette er et rådgivingstilbud som gis gjennom sertifiserte potetrådgivere, og som gir oversikt over avling, kvalitet og inntjening på det enkelte potetskiftet. Informasjonen man henter ut kan bli brukt som bakgrunn for rådgiving som har som mål å føre til forbedringer i produksjonen. Rådgivingen kan både skje gjennom individuell rådgiving og som grupperådgiving til flere. Målsettingen er å bedre kvaliteten i produksjonen, gi høyere avlinger i rett størrelse og bedre økonomien til både produsentene og potetkjøpere.

2.4.6 Veksthus

NLRs veksthusrådgiving innebærer bistand med internkontroll for plantehelse og 4B-kontroller, utarbeidelse av plantevernplan og rådgiving om kjemisk og biologisk plantevern. I tillegg tilbys det skade- og nyttedykkurs, gjennomgang av klima og klimastyring, råd om sorter og vekstregulering i sommerblomster og andre kulturer, optimalisering av gjødsling og pH, rådgiving om økologisk veksthusproduksjon og dyrkingsveiledning innen aktuelle kulturer. Målsettingen med rådgivingen er å gi redusert risiko, økt produksjon og bedre lønnsomhet.

2.4.7 Jordprøvetaking og gjødslingsplan

NLR bistår ved jordprøvetaking, og sender prøvene til analyse. Med utgangspunkt i prøvene kan NLR utarbeide gjødslingsplan for den enkelte gårdbruker. Gjødslingsplanen beregner næringsbehovet for plantene, og hvordan en mest mulig kostnadseffektivt, gjennom vekstsesongen, kan dekke næringsbehovet, både gjennom tilgjengelige ressurser på gården og innkjøpt gjødsel. Planen skal sikre økonomisk gunstig gjødsling som gir høy avling av god kvalitet, og minst mulig tap til det omkringliggende miljøet.

NLR Rogaland tilbyr formidling av husdyrgjødsel, enten ved behov om mer gjødsel eller tilgang til spredeareal.

2.4.8 Maskinteknikk og presisjonslandbruk

Innen maskinteknikk og presisjonslandbruk tilbyr NLR en rekke ulike rådgivingsopplegg som skal bidra til bedre utnyttelse av mekanisk og teknologisk utstyr, og mer presist landbruk for bedre avlinger og utnyttelse av ressursene. Rådgivingen omfatter blant annet innstilling og tilpasninger av utstyr, mer effektiv og skånsom maskinbruk, vurdering av forutsetninger for presisjonslandbruk herunder måling av posisjonssignal, oppdatering av kart og systematisering av digitale innsatsfaktorer.

Tilbudet gis både som enkelt- og grupperådgiving, og omfatter «*NLR Pløyekurs*», «*NLR Oppstartråd presisjonslandbruk*», «*NLR Erfaringsgrupper presisjonslandbruk*», «*NLR Dekningsmåling*», «*NLR Presise skiftegrenser*», «*NLR Få-orden-på-skjermen*», «*NLR Tildelingsfiler*», «*NLR Sentrifugalspreder*», «*NLR Økonomisk og miljøriktig traktorkjøring*», «*NLR Faste kjørespor*», «*NLR Traktor, tryggleik og trafikkregler*» og «*NLR Digital Coach CropPlan*».

2.4.9 Miljø og klima

Som miljøtiltak er rådgiving om rett bruk av plantevernmidler og gjødslingsplanlegging viktig for å sikre at potensielt skadelige virkestoffer eller lettoppløselige næringsstoffer kommer på avveie. Slik rådgiving inngår i NLRs kunnskapsformidling innen god agronomi i alle kulturer. Presisjonsjordbruk er også viktig for å utnytte ressurser bedre og unngå uheldige miljøpåvirkninger.

NLRs klimarådgiving til den enkelte bonden skjer gjennom «*NLR Klima Førsteråd*». Dette er et tilbud som tar utgangspunkt i Klimakalkulatoren. Kalkulatoren er et digitalt verktøy utviklet for landbruksnæringen og norske bønder, og gir oversikt over utslipp og hvilke muligheter som finnes for å redusere utslipp og binde karbon som er på gardsnivå (Klimasmart Landbruk (2020)). Den er tilgjengelig for produksjoner av korn, kumelk og svin. «*NLR Klima Førsteråd*» gir individuell rådgiving hos den enkelte produsent. Med bakgrunn i Klimakalkulatoren utarbeides det en rapport med forslag til aktuelle tiltak.

2.4.10 Jord og hydroteknikk

Med midler fra økologiske utviklingsmidler har NLR de siste årene bygget ut rådgivingstilbudet på jord og jordhelse. En del av virksomheten er en videreføring av aktiviteten som ble utført av Foregangsfylke Levende Matjord (tidligere Buskerud fylke). Det tilbys grupperåd, markdager og kurs om jordhelse generelt, fangvekster og rådgiving om «carbon farming».

Det er økt interesse for fagområdet hydroteknikk, som bl.a. omfatter drenering, profilering og vanning. Her tilbys det rådgiving innenfor disse områdene ut ifra regional etterspørsel. Rådgiving knyttet til jordflytting har også økende etterspørsel.

2.4.11 Økologisk landbruk

«*NLR Økologisk Førsteråd*» er et gratis og uforpliktende gårdsbesøk med diskusjon om muligheter for omlegging til økologisk produksjon. Tilbudet gjelder både de som er, og de som ikke er medlemmer av NLR. Som del av besøket gjennomgås alle kritiske faktorer for mest mulig realistisk beslutningsgrunnlag, og følges opp med skriftlig tilbakemelding av agronomiske vurderinger, økonomiske vurderinger, viktige punkt i regelverket for økologisk produksjon og muligheter for videre rådgiving ved omlegging.

NLR tilbyr også individuell rådgivingsavtale for økologisk produksjon, tilsvarende som for korn, frukt, bær, grønnsaker, potet og grovfôr. I avtalen gis det inntil 10 timer tilpasset rådgiving som kan omfatte planteproduksjon, ugrasproblematikk, næringsforsyning, beitebruk, planlegging av nye produksjoner, økonomi, driftsbygninger, forbedring av dagens produksjon og foredling. De gis også tilbud om grupperådgiving, «*NLR Økologisk Grupperåd*». Dette er faglige samlinger for økologiske produsenter til utveksling av erfaringer, kunnskap, samarbeid og diskusjon av aktuelle problemstillinger. I tillegg har NLR et tilbud kalt «*NLR Økologisk Økoplan*», hvor NLR bidrar til å utarbeide plan for økologisk drift og dokumentasjon i henhold til kravene til økologisk produksjon. Planen bidrar til oversikt over krav og retningslinjer for den økologiske produksjonen.

De gir også ut fagbladet *Økologisk Landbruk*, og nyhetsbrev om både økologisk grovfôrproduksjon og økologisk produksjon av frukt og bær.

2.4.12 Kulturlandskap

NLR utarbeider skjøtselplaner og gir råd innenfor fagområdet kulturlandskap. Innenfor fagområdet prioriteres rådgiving om tiltak til regionale miljøplaner og pollinerende insekter.

2.4.13 Økonomi

NLR tilbyr også rådgiving og veiledning innen økonomi, strategi, erstatning og næringsutvikling. Gjennom «*NLR Veivalg*» tilbyr NLR hjelp med overblikk og bevisstgjøring rundt virksomheten og ressursene på gården. Målet er å øke velferden på gården gjennom bedre lønnsomhet eller andre forbedringer. Tiltakene

kan variere i omfang fra fullt skifte av driftsform til produksjonsfaglig rådgiving for mindre driftsomlegginger eller mer hverdagslige rutineendringer.

Ved «*NLR Driftsplan*» tilbys utarbeidelse av driftsplan til bruk for søknad om banklån og lån fra Innovasjon Norge. Planen utarbeides med økonomirådgiver, og ev. andre fagrådgivere, og det foretas en kartlegging av foretakets ressurser og nødvendige tiltak for å komme til ønsket mål.

«*NLR Likviditet*» er et tilbud med sikte på å gi bedre oversikt og styring av likviditeten. Det kan knyttes opp mot annen rådgiving og vurdere hvordan ulike tiltak påvirker økonomien på gården. «*NLR Erstatningsberegning*» gir bl.a. rådgiving i forbindelse med midlertidig båndlegging av areal, uttak og tilbakeføring, innmåling av skade på avling og beregning av tap som følge av veianlegg, både midlertidige og evigvarende.

2.4.14 Mentorordninga i landbruket

NLR har i samarbeid med Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Innovasjon Norge regionalt, ansvaret for *Mentorordninga i landbruket*. Målet med ordningen er å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. Nye bønder gjør en formell avtale med en erfaren bonde om å være diskusjonspartner i drifta gjennom ett år. Tilbudet omfatter alle produksjoner, også Inn på tunet, lokal foredling m.m. Det gis støtte til ordningen over jordbruksavtalen (se omtale under 3.2). De ulike mentorparene er tilknyttet en regionkontakt i NLR, og det gis i forkant opplæring i hva opplegget går ut på, og hva det vil si å være/ha mentor. Opplæringen skjer regionsvis, ved at mentor, ny bonde og regionkontakten møtes. Tilbudet er gratis for alle nye bønder og mentorene får godtgjørelse for engasjementet.

2.4.15 Fornybar energi

NLR har forholdsvis nylig utviklet rådgivingstjenesten «*NLR Fornybar Energi*». Tjenesten består av to rådgivingsteam, «*Team Biogass*» og «*Team sol, varmepumpe og bioenergi*», som bistår med avklaring eller planlegging av anlegg for fornybar energi.

I tjenesten inngår tilbudet «*NLR Førsteråd fornybar energi*», der gårdbrukeren får en analyse av aktuelle tilgjengelige ressurser for fornybar energi og vurderinger av fasiliteter for anlegg. I tillegg foretas det vurdering av egen utnyttelse av produsert energi og markedet for energisalg. I vurderingen av å bygge biovarmeanlegg, omfatter tjenestetilbudet energikartlegging, teknisk prosjektering av anlegg, kostnadskalkyler med kost- nyttevurdering, bistand til finansieringssøknader til Innovasjon Norge m.m. og ved kontrahering med leverandør og oppfølging i anleggsperioden. NLR bistår også med å beregne lønnsomheten av investeringer i varmepumpe.

2.4.16 Andre områder

Enkelte regioner tilbyr også rådgiving innen områder som utøves i tillegg til kjernevirksomheten. Dette gjelder særlig NLR Trøndelag som tilbyr rådgiving om landbrukstakst, eierskifte, regnskap og juridiske tjenester. Tjenester innen de tre førstnevnte utføres av rådgivere i NLR Trøndelag.

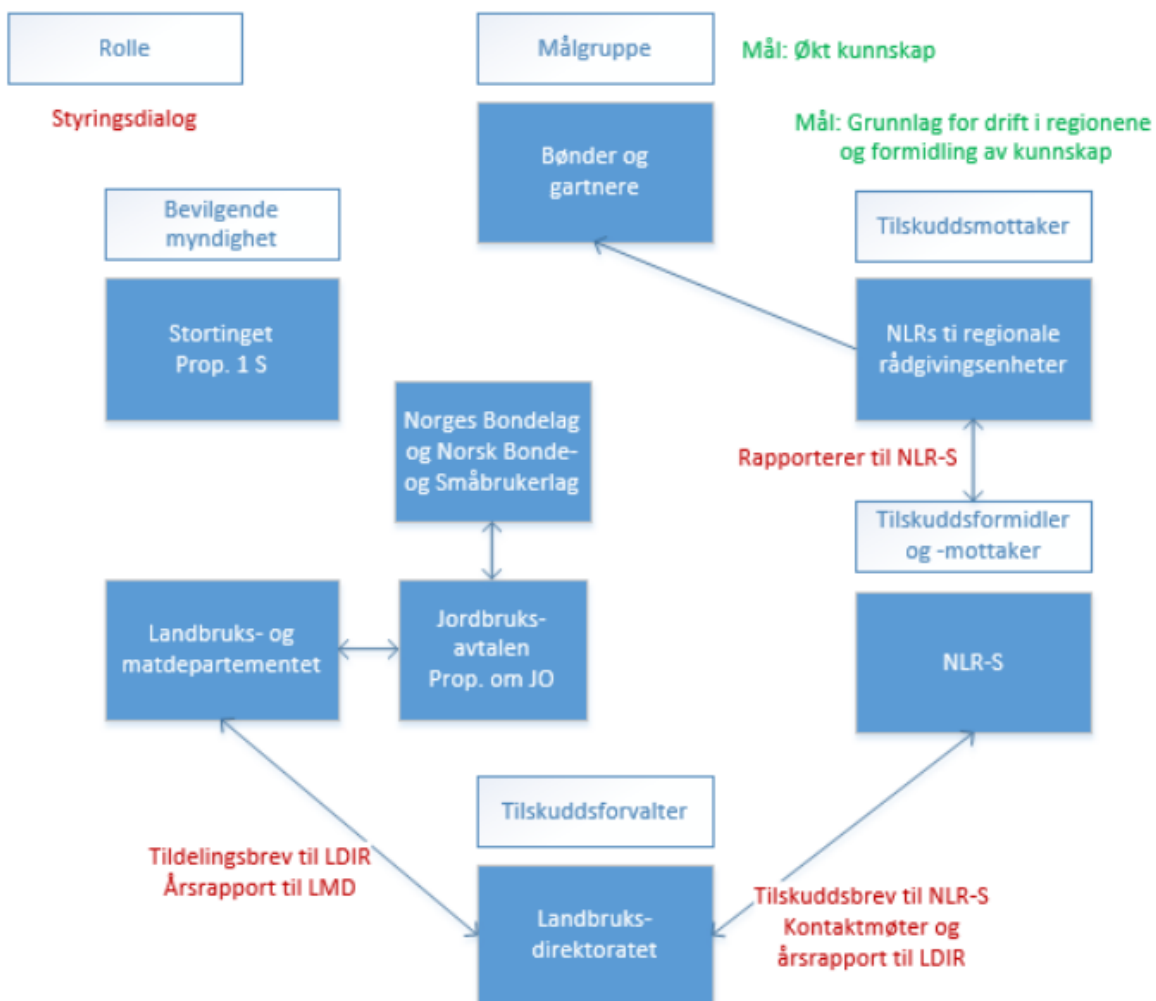
Den juridiske rådgivingen utføres av NLR Landbruksadvokatene Trøndelag AS, som er et heleid selskap av NLR Trøndelag. Rådgivingen omfatter familie- og arverett, fast eiendom, kjøpsrett, samerett, pengekravsrett og bistand ved kontraktsforhandlinger og klagesaker til NAV, kommune, Statsforvalter og andre organer. I tillegg tilbys det juridisk rådgiving som del av rådgivingspakker, der advokatene samarbeider med andre rådgivere i NLR Trøndelag. Juridisk rådgiving tilbys også til medlemmer i NLR Nord Norge, Landbruk Nordvest og NLR Innlandet, ved at disse regionene har inngått samarbeidsavtale med NLR Landbruksadvokatene Trøndelag.

3 Hvordan har støtte til NLR blitt gitt over jordbruksavtalen?

I dette kapittelet gis det en beskrivelse av støtten som NLR har fått tildelt over jordbruksavtalen, både historisk sett og slik den tildeles i dag. Fram til 2003 ble tilskuddet utbetalt direkte til de lokale forsøksringene. Fra 2004 ble NLR-S gitt ansvaret for å motta tilskuddet og utbetale det videre til regionene. I tillegg til grunnbevilgningen forvalter NLR-S tilskuddet til den nasjonale mentorordningen. Både NLR-S og de regionale enhetene mottar prosjektmidler over ulike ordninger som forvaltes av Landbruksdirektoratet, Statsforvalteren og fylkeskommunene.

3.1 Grunnbevilgning

Grunnbevilgningen til NLR settes av i de årlige jordbruksoppgjørene mellom staten ved LMD og de to fagorganisasjonene i jordbruket, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Midlene tildeles over post 77.13 i statsbudsjettet. Basert på føringene i jordbruksavtalen utarbeider Landbruksdirektoratet et tilskuddsbrev til NLR. Tilskuddsbrevet adresseres til NLR-S. Det gis ikke føring for hvordan tilskuddet skal fordeles mellom de ulike NLR-enhetene i budsjettproposisjonen eller tilskuddsbrevet. *Figur 3.1 Tildeling og forvaltning av grunnbevilgningen til Norsk Landbruksrådgiving* Figur 3.1 viser hvordan tildeling og forvaltning av grunnbevilgningen foregår.

Figur 3.1 Tildeling og forvaltning av grunnbevilgningen til Norsk Landbruksrådgiving

3.1.1 Støtte til ringlederlønn

Staten bevilget støtte til forsøksringenes arbeid første gang i 1965. Det var som følge av at den amerikanske stiftelsen W. K. Kellogg Foundation i 1962 bestemte seg for å gi 750 000 kroner til Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF) i støtte til lokale forsøk for perioden 1962-65. Vilåret var at staten fra 1965 ga minst 300 000 kroner i årlig støtte. Dette ga fart i arbeidet med å etablere forsøksringer. Forsøksringene stod for arbeidet med å bestemme avlingsstørrelse og samlet opplysninger om jordart, gjødsling, plantedekke og drift på de kontrollerte feltene. Fra 1970 har forsøksringene fått tilskudd over jordbruksavtalen. Støtten steg fra 500 000 kroner i 1970 til 29,5 mill. kroner i 1987. Det meste av tilskuddet gikk til å lønne ringledere (Almås (2002) s. 196).

3.1.2 Samlet støtte til forskning og forsøksringarbeid

For å forstå hvordan bevilgningen over jordbruksavtalen har forandret seg siden 1970, gjør vi et stopp i 1997. Da var bevilgningen på 52,7 mill. kroner og skulle dekke både forskning og forsøksringarbeid. Ordningen skulle støtte forsøksringene i arbeidet med å klarlegge praktiske spørsmål til nytte for den enkelte bruker og for distrikter som ringen arbeider i, arbeide for en god og ressursriktig drift på brukene, og å fremme det faglige miljøet i distriktet. Forsøksringene skulle løse disse oppgavene først og fremst gjennom forsøk, opplysning, rådgiving, prøvetaking og registreringer. Forsøksringene skulle også samarbeide med andre som driver forskning innenfor landbruket og etter nærmere avtale stille forsøksfelt til rådighet for Statens forskingsstasjoner i landbruk, eller andre offentlige forskningsinstitusjoner som trenger forsøksfelt (St.prp. nr. 70 (1996–1997)). Utvalget for forsøksringene fordelte rammetilskuddet til forsøksringene etter en modell beregnet ut ifra *Forskrift om tilskudd til forsøksringene*.

I 2000 ble Statens landbruksforvaltning (SLF) opprettet, og fikk ansvaret med å fordele midlene (40 mill. kroner) til forsøksringene i henhold til retningslinjer fastsatt av avtalepartene i jordbruksoppjøret. Fram til 2003 var det SLF som utbetalte tilskuddet til forsøksringene.

Fra 2004 ble utbetalingen av tilskudd til forsøksringene flyttet fra SLF til Landbrukets forsøksringer. Det som i dag heter NLR-S fikk ansvaret for å utbetale tilskuddet videre til de ca. 80 forsøksringene. Grunnbevilgningen ble økt med 0,3 mill. kroner, samtidig som SLFs driftsbevilgning (kap. 1143.01) ble redusert med tilsvarende beløp. Dermed var tilskuddet til administrasjon og tilskuddet til forsøksringene samlet i samme bevilgning under kap. 1150.77.13.

Fram til 2008 var tilskudd til forskning og forsøksringer på samme post. At bevilgningen til forskning lå på en ordinær post i statsbudsjettet var problematisk, fordi det er vanskelig å styre utbetalinger til kalenderår for flerårige forskningsprosjekter. Derfor ble midlene til forskning flyttet til Landbrukets utviklingsfond (LUF).

Fra 2009 har bevilgningen til Norsk Landbruksrådgiving vært alene på kapittel 1150.77.13. Det er slik tilskudd til administrasjon og drift i forsøksringene har vært bevilget fram til 2022.

3.1.3 Utvikling av formålet med støtten

Formålet med grunnbevilgningen har utviklet seg med årene. For 2003 lød det slik:

Tilskottsordninga skal medverke til kunnskapsoppbygging hos bøndene ved å leggje eit økonomisk grunnlag for drift i forsøksringane, slik at desse ved hjelp av tilskottet og eigenfinansiering kan drive rådgjeving som er lønnsam for medlemmane. Arbeidet i forsøksringane er viktig for medlemmane og for heile landbruksnæringa. Endringar i rammevilkåra for landbruket og marknadssituasjonen krev ikkje berre næringspolitiske tilpassingar, men òg produksjonsmessige og faglege tilpassingar. Midlane over jordbruksavtalen er med på å sikre likeverdig rådgjevingstilbod over heile landet. St.prp. nr. 1 (2002-2003)

Fra 2012 har formålet hatt omtrent samme ordlyd som den som gjelder for 2022:

Formålet med ordninga er å bidra til kunnskapsoppbygging hos bøndene ved å leggje eit økonomisk grunnlag for drift i dei regionale rådgjevingseiningane hos Norsk Landbruksrådgiving

(NLR). Rammevilkåra og utfordringane for landbruket krev både næringspolitiske tilpassingar, produksjonstilpassingar og faglege tilpassingar. Løyvinga over jordbruksavtalen er med på å sikre eit likeverdig rådgivingstilbod over heile landet. Rådgivingseiningane utgjer eit fagleg bindeledd mellom landbruksforskninga og landbruket. NLR er viktig for å utvikle god agronomi og auka kompetanse i næringa. NLR har kjernekompetanse på god agronomi og gir råd innan planteproduksjon, maskin- og byggteknikk, næringsutvikling, føretaksøkonomi, økologisk landbruk, miljøtiltak, klimatiltak og HMS. (Prop. 1 S 2021-2022)

3.1.4 Føringer for bruk av grunnbevilgningen

I 2021 fikk NLR 98 mill. kroner i grunnbevilgning over jordbruksavtalen. Støtten har doblet seg de siste ti årene, noe som blant annet har sammenheng med at NLR er gitt ansvar for rådgiving på stadig flere områder. Nye oppgaver har ofte vært ledsaget av et øremerket beløp i årets Prop. S om jordbruksoppkjøret. I det videre ser vi nærmere på hvilke føringer som er gitt for veiledning enten til spesifikke produksjoner eller fagområder fra 2008. Disse er oppsummert i tabell 9.

I 2008 la partene til grunn at Norsk Landbruksrådgiving, tidligere Landbrukets forsøksringer, gjennomførte det planlagte regionaliseringsprosjektet innenfor rammen av bevilgningen. Prosjektet gikk ut på å organisere ringene i en regionstruktur. Denne omorganiseringen resulterte i 39 regionale enheter i 2013. I løpet av denne prosessen byttet LFR navn til Norsk Landbruksrådgiving (2008). Videre ble viktigheten av veiledning innenfor **hagebruk og veksthussektoren** understreket. Bevilgningen var på 36,4 mill. kroner, i tillegg til 2 mill. kroner til **teknisk planlegging** i 2008 og 2009.

I 2010 drev NLR faglig utvikling og rådgiving i landbruket gjennom 44 lokale rådgivingsenheter (forsøksringer). Rådgivingsenhetene var beskrevet som et faglig bindeledd mellom landbruksforskningen og landbruket, som utvikler og etterprøver kunnskap gjennom lokale forsøk. Denne kunnskapen er grunnlag for rådgiving i **planteproduksjon, teknikk, næringsutvikling, driftsøkonomi og miljøtiltak**. Det ble bevilget 39 mill. kroner til dette arbeidet i 2011.

Tabell 9 Oversikt over grunnbevilgning fra 2010 til 2022. Nye oppgaver angitt, samt øremerket beløp til disse. Oppgaver som er finansiert over andre poster i LUF, er kommentert i samme kolonne.

År	Mill. kr.	Nye oppgaver	Øremerking, mill. kroner
2010	46,4	Byggteknisk rådgiving	7,5 til byggteknisk planlegging
2011	47,5	Maskinteknisk rådgiving	1,5 til maskinteknikk, 7,0 til byggteknikk
2012	48,5		1,5 til maskinteknikk, 7,0 til byggteknikk
2013	52,0	Grøntrådgiving	1,5 til maskinteknikk, 6,5 til byggteknikk
2014	82,5	HMS-rådgiving Økologirådgiving	Minst 14,0 til HMS, 6,0 til byggteknikk 6,0 til økologisk førsteråd
2015	79,5		Minst 14,0 til HMS, minst 5,5 til byggteknikk, videreført tom. 2021
2016	82,5		
2017	84,5	Økologisk førsteråd «Minor use»	LUF Klima- og miljøprogrammet
2018	88,5	Klimarådgiving Rekruttering, økol.prod. Frukt- og grønstsatsing	4,0 til styrking av økologisk rådgiving
2019	93,5	Økologisk rådgiving Presisjonsjordbruk	LUF Utviklingsmidler økologisk jordbruk (2019-2022)
2020	98,0	Jord og jordkultur Mentorordningen Pollinerende insekter	LUF Utviklingsmidler økologisk jordbruk (2020-2022) LUF Rekrutterings- og kompetansmidler (2020-2022)
2021	98,0		Føringer for 2020 gjelder også for 2021
2022	98,0		Ingen

Byggteknisk rådgiving: NLR overtok ansvaret for den byggtekniske planlegginga fra Fylkesmannsembetene i 2010. Det ble bevilget 1,5 mill. kroner til prosesskostnader og 6 mill. kroner til drift. For å stimulere til at flest mulig av de ansatte ble med til NLR, beholdt de ansatte sitt medlemskap i Statens pensjonskasse. I 2012 ble det bevilget 7 mill. kroner til byggteknisk rådgiving, etter råd fra en arbeidsgruppe bestående av avtalepartene og NLR som hadde sett på fremtidig behov for offentlig støtte til tjenesten. Samtidig ble det bestemt at tilskuddet skulle reduseres med 0,5 mill. kroner årlig. Partene fulgte opp dette og avsatte 6 mill. kroner til formålet i 2014. Samme år overtok NLR ansvaret for å drifte nettsiden landbruksbygg.no og det ble forutsatt at nettstedet skulle vedlikeholdes som en del av NLRs ordinære informasjons- og rådgivingsarbeid.

Nedtrappingen av tilskuddet varte imidlertid bare til 2015. For årene 2016 til 2021 har øremerkingen til byggteknisk rådgiving blitt videreført med minst 5,5 mill. kroner i Prop. 1 S. For 2022 er øremerkingen borte. Etter arbeidsgruppens råd i 2013, skulle øremerket tilskudd til byggteknikk vært på 2 mill. kroner for 2022.

Maskinteknisk rådgiving: NLR startet med regional rådgiving i maskinteknikk i 2011. Bakgrunnen var at det kjøpes årlig maskiner i Norge for 3 milliarder kroner og landbruket vil ha behov for en nøytral rådgivingstjeneste på fagområdet. Maskinteknisk rådgiving har i Norge gradvis blitt nedbygd. Det gjøres mye testing og utviklingsarbeid i Sverige og Danmark som norsk jordbruk kan dra nytte av, men resultatene må tilpasses norske forhold, som ble sett på som en naturlig oppgave for NLR. For etablering av tjenesten regionalt, i Trøndelag, på Vestlandet og på Østlandet, ble det bevilget 1,5 mill. kroner for 2011. Tilskuddet skulle gradvis trappes ned over 5 år til arbeidet var selvfinansierende gjennom salg av tjenesten.

I 2014 ønsket partene å styrke denne rollen til NLR og økte avsetningen med 0,7 mill. kroner til 2,2 mill. kroner. Etter 2014 er det ikke gitt føringer i Prop. 1 S om hvor mye av grunnbevilgningen som skal brukes til maskinteknisk rådgiving. Intensjonen om gradvis nedtrapping av støtten antas å gjelde, men at øremerkingen først skulle opphøre fra 2019, fem år etter opptrappingen i 2014.

Agronomi, grønt og korn: I jordbruksoppgjøret 2013 ble det slått fast at NLR har sin kjernekompetanse på agronomi. Det var et av satsingsområdene i den nye landbruks- og matmeldingen *Velkommen til bords* Meld. St. 9 (2011–2012), for å nå målet om økt bærekraftig matproduksjon. Partene mente det var viktig å opprettholde og forsterke aktiviteten i NLR og økte tilskuddet med 9,5 mill. kroner i 2014. Av dette var 4,8 mill. kroner økning i grunnstøtten og 4,5 mill. kroner en økt satsing på veiledning innenfor grøntsektoren. Styrket rådgivingstilbud på agronomiområdet, og da spesielt oppfølging av de anbefalinger som fremgikk av rapporten «Økt norsk kornproduksjon», skulle stå sentralt i NLR sin disponering av denne økningen i tilskuddet.

Tilskudd til rådgiving innen agronomi er ikke øremerket med et gitt beløp etter 2014, men fagområdet inngår i formålet for tilskuddet i de årlige statsbudsjettene. For 2019 skulle den økte bevilgningen på 5 mill. kroner blant annet styrke rådgiving innen frukt og grønt, med utgangspunkt i markedsmulighetene.

Økologisk rådgiving: Fra 2014 ble grunnbevilgningen økt med 6 mill. kroner for å innlemme tilbudet «Økologisk Førsteråd» i NLR sin ordinære portefølje. Tilbudet hadde tidligere blitt finansiert som prosjekt over utviklingsmidlene til økologisk landbruk. Det ble forutsatt at veiledning og rådgiving innen økologisk landbruk fortsatt er et prioritert satsingsområde.

For 2018 ble grunnbevilgningen økt med 4 mill. kroner for å styrke rådgivingen til økologisk produksjon. Med utgangspunkt i markedsmulighetene, ble det foreslått å styrke rådgivingen innen økologisk frukt og grønt.

Fra 2019 var partene enige om at NLR skulle få en utvidet rolle innen økologisk produksjon med å utvikle og koordinere de faglige nettverkene innen frukt og bær, grønnsaker, veksthus og potet, melk og kjøtt og korn, som de overtok etter de økologiske foregangfylkene samme år.

HMS-arbeid: Fra 2014 var partene enige om at avsetningen til HMS-tiltak i landbruket skulle videreføres med 14 mill. kroner og overføres til Norsk Landbruksrådgiving. Avsetningen øremerkes HMS-arbeidet i

landbruket. I tillegg ble det avsatt 1 mill. kroner til å dekke økte kostnader i forbindelse med sammenslåingen av Landbrukets HMS-tjeneste og Norsk Landbruksrådgiving.

Minor use: Partene i jordbruksoppgjøret 2016 var enige om at NLR skal ha ansvar for arbeidet med styrking av datagrunnlaget for plantevernmidler. Dette var en ny oppgave fra 2017, men uten øremerking av hvor mye av grunnbevilgningen som skulle brukes til dette. Både for 2018, 2019 og 2020 ble det i proposisjonene om jordbruksoppgjørene (Prop. 120 S (2018–2019)) presisert at det er viktig at NLR, innenfor rammen, viderefører sitt arbeid med å søke godkjenning av plantevernmidler til bruk i kulturer som dyrkes i begrenset volum i Norge («minor use»).

Klimarådgiving: Klimarådgiving på gårdsnivå var fra 2017 et nytt arbeid NLR skulle være involvert i, med sikte på å få etablert et godt rådgivingsstilbud for klimatiltak og klimatilpassing i jordbruket. Først i jordbruksoppgjøret året etter ble det satt av 4 mill. kroner for 2018 til økt rådgiving som skulle brukes til å **både** styrke innsatsen innenfor økologisk grøntproduksjon **og** klimarelatert rådgiving.

Presisjonsjordbruk: For 2019 økte grunnbevilgningen med 5 mill. kroner. Den skulle brukes til å bygge opp rådgivingskompetansen innen presisjonsjordbruk i tillegg til styrket rådgiving innen frukt og grønt og oppbygging av nasjonal spisskompetanse innen økologisk rådgiving.

Jordhelse: Fra 2020 fikk NLR i tillegg i oppgave å utvikle og koordinere fagområdet for jord og jordkultur, jf. Prop. 120 S (2018–2019) og Prop. 1 S (2019–2020).

For å skape forutsigbarhet over år, har NLR-S ofte videreført samme nivå for øremerket støtte, når tilskuddet er videreformidlet til regionene. Staten åpnet fra 2015 opp for at NLR selv i noen grad kunne tilpasse fordeling av støtten etter det ulike fagområdenes behov, forutsatt at aktiviteten ble opprettholdt innen alle rådgivingsområdene NLR har ansvaret for.

I føringene fra jordbruksoppgjøret 2021 er det ikke fastsatt noen øremerkinger for grunnbevilgningen, jf. Prop. 200 S. Endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.):

Det foreslås at bevilgningen til NLR videreføres med 98 mill. kroner for 2022. Det forutsettes at det skal være rådgivingsaktivitet og et likeverdig tilbud over hele landet. Det forutsettes videre at NLR fortsetter sitt arbeid med samordning av rådgivningstjenesten slik at oppgavene kan løses på en mest mulig effektiv måte.

Oppsummert

Prioritering av nye oppgaver har i noen grad ført til øremerkinger for deler av grunnbevilgningen. I dette kapitlet er begrepet øremerking brukt når beløp og hva det skal brukes til er spesifisert som en tydelig føring i stortingsproposisjonene, som vist i tabell 9. Øremerkingen av hvor mye som skulle brukes til HMS og bygg ble videreført til og med bevilgningen for 2021.

I kapittel 4.2 beskrives hvordan NLR-S har fulgt opp nye oppgaver og satsinger ved å «øremerke» deler av bevilgningen til disse, uten at dette er gitt føring for fra staten. Denne bruken av begrepet øremerkete tilskudd er den som går igjen i det meste av rapporten.

3.2 Prosjektmiddelstøtte over jordbruksavtalen

I tillegg til grunnstøtten, som i sin helhet utbetales til NLR-S, søker både sentralenheten og de enkelte regionene om prosjektmidler over jordbruksavtalen. I 2020 ble det utbetalt prosjektmidler for ca. 130 prosjekter over ti av jordbruksavtalens ordninger. En fullstendig oversikt over prosjekteiere, prosjekter og utbetalt beløp per ordning finnes i vedlegg 1 i rapporten. De nasjonale ordningene blir forvaltet av Landbruksdirektoratet, mens Statsforvalteren og fylkeskommunene forvalter de regionale ordningene. Ordningenes formål er nærmere beskrevet i vedlegg 2.

I 2020 ble det totalt utbetalt 27,6 mill. kroner til NLR. NLR-S mottok 9,7 mill. kroner av disse, hvorav 6,95 mill. kroner var tilskudd til økologisk jordbruk. Det meste av prosjektmidlene som NLR-S mottok, ble

utbetalt som honorar til regionene for konkrete arbeidsoppgaver i prosjektene. En samlet oversikt over hva som er utbetalt til hver region er vist i tabell 10.

Tabell 10 Prosjektmidler utbetalt i 2020 per region i NLR og til NLR-S. Kilde: Landbruksdirektoratet.

Region	Kroner
NLR-S	9 727 275
NLR Innlandet	956 641
NLR Øst	1 319 750
NLR Viken	3 491 900
NLR Østafjells	1 704 825
NLR Agder	256 500
NLR Rogaland	419 500
NLR Vest	1 597 000
Landbruk Nordvest	331 333
NLR Trøndelag	3 322 350
NLR Nord Norge	4 455 060
Sum prosjektmiddelstøtte	27 582 275

Både nasjonale og regionale ordninger

For å ha grunnlag for å vurdere om prosjektmiddelstøtten brukes til å dobbeltfinansiere oppgaver som allerede er finansiert over grunnbevilgningen, har vi funnet fram til hvilke ordninger støtten er utbetalt fra, se tabell 11. De fleste ordningene er regulert med forskrift, der formålet med tilskuddet er beskrevet. I tilskuddsbrevene som prosjekteierne mottar, stilles det krav til hvilke vilkår som må være oppfylt for at tilskuddet blir utbetalt.

For å synliggjøre NLR sin rolle som søker og mottaker av prosjektmidler, viser vi i tillegg hvor stor andel av bevilgningen som gis til NLR. Fordi prosjektmidler utbetales etter at aktivitetene er utført og rapporteringen er godkjent av tilskuddsforvalter, er ramme i 2019 brukt som budsjettår for når prosjektene ble innvilget. Sannsynligvis kommer utbetalt støtte fra bevilgninger i 2017–2019.

Tabell 11 Prosjektmidler utbetalt per ordning over jordbruksavtalen i 2020, i % av ramme i 2019. Beløp i mill. kroner
Kilde: Landbruksdirektoratet.

Ordning	Utbetalt 2020, mill. kr	I % av ramme	Ramme 2019, mill.
Fjellandbruket	0,2	10 %	2
Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT), inkl. KIL	0,4	10 %	4
Klima- og miljøprogram (KMP), nasjonale tiltak	1,1	8 %	13
Arktisk landbruk	1,6	80 %	2
Handlingsplan for plantevernmidler	1,8	18 %	10
Regionale rekrutterings- og kompetansetiltak (RK)	2,0	14 %	14
Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA)	3,1	5 %	65
Klima- og miljøprogram (KMP), regionale tiltak	4,6	66 %	7
Regionale tilretteleggingsmidler (RT)	5,3	11 %	48
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	7,5	24 %	31
Sum alle ordninger	27,6		

Tilskudd til økologisk jordbruk og jordhelse

De siste årene er flere av de nye oppgavene finansiert over ordninger i LUF. Det gjelder for eksempel overtakelse og videreutvikling av satsingen med foregangsfylker innen økologisk jordbruk. Ifølge jordbruksavtalene i 2018 og 2019 skulle NLR og NORSØK overta oppgavene etter de fire økologiske foregangsfylkene innen melk og kjøtt, korn, grønnsaker (inkl. potet og veksthus) og frukt og bær. NLR skal ta en sterkere rolle med koordinering av faglige nettverk og være en faglig pådriver innen økologisk jordbruk.

Fra 2020 ble det bestemt at de også skulle overta oppgavene etter foregangsfylke levende matjord. Det jordfaglige arbeidet skal rettes mot både konvensjonelle og økologiske bønder, og ses i sammenheng med klima- og miljøproblematikk. Samlet ble det innvilget 7 mill. kroner til dette arbeidet i 2020, hvorav NLR fikk 6 mill. kroner og NORSØK fikk 1 mill. kroner. Støtten ble utbetalt til NLR, som fikk ansvaret for å fordele tilskuddet og rapportere samlet, i samarbeid med NORSØK, for bruken av midlene.

3.3 Mentorordning

I perioden 2017–2019 ble det etablert et forsøk med mentorordning i landbruket i regi av NLR. Fra 2020 ble ordningen videreført som en landsdekkende ordning med en bevilgning på 4 mill. kroner årlig. I 2020 ble det tatt opp 121 par i ordningen.

Det er i all hovedsak gitt mentorbistand til produksjoner innen tradisjonelt landbruk, i tillegg til noen få som har fått mentorbistand til Inn på tunet. Det har vært størst interesse for ordningen i områdene til NLR Nord Norge, NLR Vest og NLR Øst med nærmere 20 par i hver region. Det har vært minst interesse for ordningen i områdene til NLR Rogaland og NLR Agder. I tillegg til møter mellom mentor og ny bonde (adept) har NLR arrangert regionale oppstartsamlinger for mentor og adept samt bistått med oppfølging av parene gjennom året (Prop. 200 S 2020–2021).

For 2022 ble det satt av 3 mill. kroner til ordningen over LUF. Det er LMD som tildeler midlene til NLR. NLR skal rapportere til LMD på ordningen og forvaltningen av den innen 1. mars hvert år, samt videreformidle rapporteringen til avtalepartene. Det blir i tillegg avholdt årlige møter mellom NLR, LMD, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på sentralt nivå der status for ordningen blir lagt frem.

Rapportering for 2020 viser at størstedelen av midlene går til å dekke prosjektledelse regionalt og til mentorbistand. Ca. 20 % av tilskuddet brukes til å dekke personalkostnader i NLR, mens de resterende kostnadene som dekkes er knyttet til møter, reise for mentorer og markedsføring av ordningen.

3.4 Tilskudd over andre ordninger

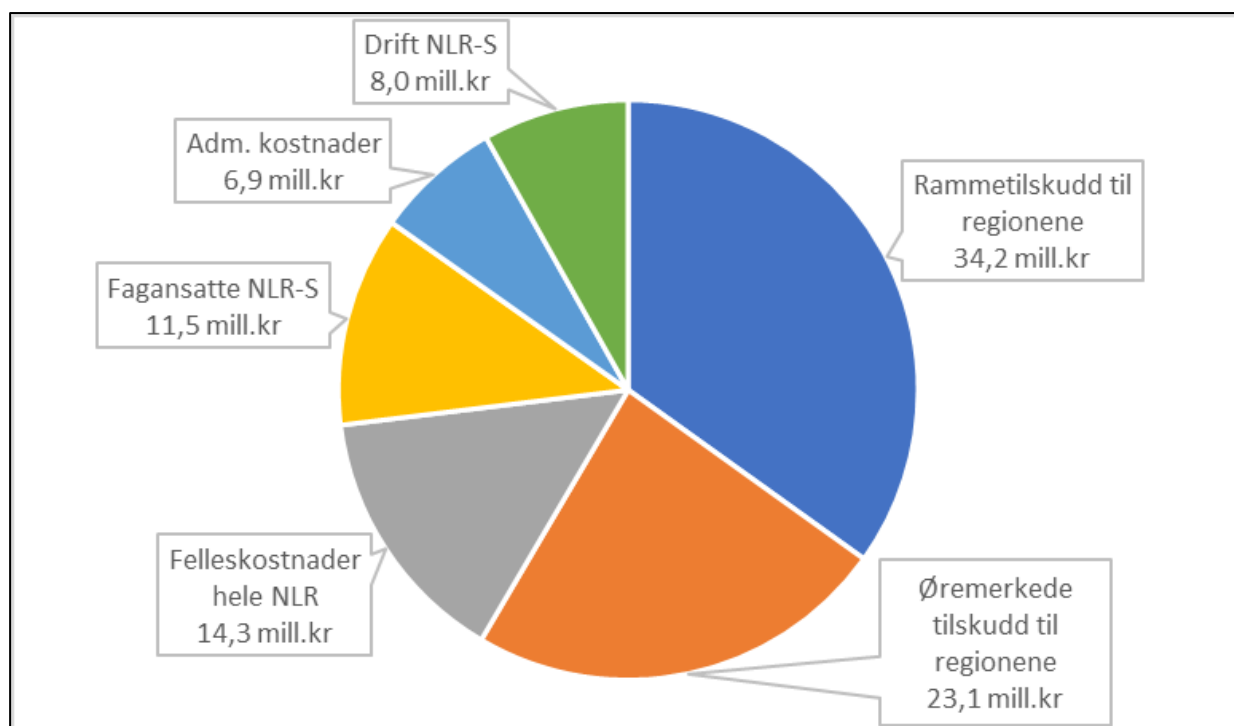
To virksomheter under NLR Øst, avd. Øsaker og avd. Brandval Prestegård, har mottatt produksjons- og avløsertilskudd og tilskudd fra regionalt miljøprogram i 2020, som vist i tabell 12. NLR Øst leier Øsaker forsøksgård og Brandval prestegård, og bruker disse i sin forsøks- og rådgivingsvirksomhet.

Tabell 12 Produksjons- og avløsertilskudd og tilskudd fra Regionalt miljøprogram som NLR Øst sine forsøksgårder har mottatt i 2020.

Region	Produksjons- og avløsertilskudd	Regionalt miljøprogram
NLR Øst avd. Øsaker	52 344	12 508
NLR Øst avd. Brandval prestegård	127 796	26 220
Sum	180 240	38 728

4 Hvordan benytter NLR støtten som tildeles over jordbruksavtalen?

I dette kapitlet gis det først en beskrivelse av hvordan grunnstøtten er benyttet av NLR i form av rammetilskudd og øremerkede tilskudd til regionene, og til å dekke fellesoppgaver og kostnader hos NLR-S. Dette er i hovedsak basert på informasjon fra NLR-S i form av rapportering, interne rapporter, møter og besvarelser på e-post. Vi har blant annet brukt rapporten fra en intern arbeidsgruppe i NLR fra 2018 som kilde, som vurderte mulige endringer av fordelingsnøkler for tilskuddet (NLR (2018)). Til slutt i dette kapitlet ses det på hvordan prosjektmidlene er benyttet av NLR.

Figur 4.1 Diagram som viser hvordan grunnbevilgningen på 98 mill. kroner i 2020 ble fordelt mellom regionene, fellestjenester og NLR-S.

Grunnstøtten utgjør 30 % av de totale inntektene til NLR-S og regionene. Midlene bidrar til å dekke både ordinær drift, fellesoppgaver, prioriterte rådgivingsområder og kunnskapsutvikling. Tabell 13 viser hvor mye som er utbetalt til regionene, hva som har delfinansiert fellestjenester og administrasjon ved NLR-S.

Tabell 13 Oversikt over hva grunnstøtten på 98 mill. kroner i 2020 ble brukt til.

Grunnstøtte går til	Mottaker	Mill. kr	Tildelingskriterier
Rammetilskudd	Regionene	34,2	Antall årsverk og medlemmer
Øremerkede tilskudd	Regionene	23,1	Antall HMS-avtaler, årsverk, nye årsverk (bygg, maskin), aktivitet og innkjøp av utstyr
Sum til regionene		57,3	
Felleskostnader	NLR-S	14,3	Kostnader bedriftshelsetjeneste, IT, AFP, markedsføring
Faglig støtte	NLR-S	11,5	Lønn 13 årsverk hos NLR-S
Sum fellestjenester		25,8	
Admin. støtte	NLR-S	6,9	Lønn 12 årsverk hos NLR-S
Drift NLR-S	NLR-S	8,0	Kostnader div. adm. oppgaver og IT
Sum adm.		14,9	

Som omtalt i kapittel 3.1, er det NLR-S som mottar tilskuddsbrevet på vegne av hele NLR. NLR-S viderefremidler innholdet i tilskuddsbrevet til de regionale enhetene, blant annet som sak i styrelederforum, men sender ikke ut egne tilskuddsbrev til de regionale enhetene. Styret for NLR-S er ansvarlig for disponeringen av midlene og årlig rapportering til Landbruksdirektoratet om bruken av midlene.

Direktoratet overfører tilskuddet til NLR-S to ganger i året. NLR-S overfører hoveddelen av midlene til de regionale enhetene. Tabellen under viser hva enhetene mottok i tilskudd i 2020. Tildelingskriteriene for midlene som overføres til regionene som rammetilskudd og øremerkede tilskudd til prioriterte fagområder blir nærmere omtalt i kapittel 4.1 og 4.2.

Tabell 14 Rammetilskudd og sum øremerkede tilskudd utbetalt per region i 2020, i kroner.

NLR-region	Rammetilskudd	Øremerkede tilskudd	Sum per region
NLR Øst	3 927 000	3 216 008	7 143 008
NLR Innlandet	4 659 000	2 837 722	7 496 722
NLR Østafjells	2 015 000	1 322 080	3 337 080
NLR Viken	2 565 000	2 574 375	5 139 375
NLR Agder	2 139 000	1 328 989	3 467 989
NLR Rogaland	3 619 000	1 320 642	4 939 642
NLR Vest	4 396 000	2 281 172	6 677 172
Landbruk Nordvest	1 590 000	973 009	2 563 009
NLR Trøndelag	5 055 000	4 257 651	9 312 651
NLR Nord Norge	4 235 000	3 038 654	7 273 654
Sum	34 200 000	23 150 301	57 350 301

Størrelsen på potten som fordeles til regionene bestemmes som del av NLR S sin budsjettprosess, der styret i NLR-S fastsetter budsjettet etter diskusjoner mellom de regionale enhetene og NLR-S. Andelen av grunnstøtten som overføres fra NLR-S til regionene har variert noe fra år til år, men utviklingen i perioden 2016-2020 viser at andelen som overføres regionene har økt. I 2020 ble i underkant av 60 % av grunnstøtten overført videre til regionene, i form av rammetilskudd og øremerkede tilskudd.

Under beskrives hvordan midlene fordeles og benyttes av regionene i form av rammetilskudd og øremerkede tilskudd, og hvilke kostnader grunnstøtten dekker av felleskostnader og administrasjon hos NLR-S.

4.1 Rammetilskudd til regionene

Rammetilskuddet er å regne som en grunnfinansiering av den regionale virksomheten som skal gjøre regionene i stand til å bidra til å oppnå føringene som NLR mottar i det årlige tilskuddsbrevet fra Landbruksdirektoratet. Det skal sikre at det er et kompetent forsøks- og rådgiverapparat klart til å ta oppdrag og gi råd til medlemmene. Støtten bidrar til at NLR kan bruke noe av sin tid til kompetanseheving, kompetanseutvikling og at rådgivingstilbud kan gis selv om de ikke er fullfinansiert av medlemskontingent og medlemsbetaling. Formålet med rammetilskuddet er også å sikre at NLR kan gi likeverdig og helhetlig rådgiving i hele Norge, og bidra til at medlemmene kan få uavhengig rådgiving til en subsidiert pris.

Antall årsverk som i tabell 15 er fordelt på kulturspesifikke fagområder, tverrgående rådgivingsområder og øvrige oppgaver, er hentet fra regionene i forbindelse med gjennomgangen. De viser dermed hvordan fordelingen var 31.12.2021. Nesten 150 rådgivere har spisskompetanse innen kulturene grovfôr, korn, frukt og bær, grønnsaker og potet, men de fleste er rådgivere allsidige og dekker flere kulturer. Rådgivere med tverrgående kompetanse dekker områdene HMS, bygg, økonomi, jord og hydroteknikk, maskin og presisjon, økologisk jordbruk, kulturlandskap og klima.

Tabell 15 Antall årsverk i NLR i 2021, fordelt på kulturspesifikke fagområder, tverrgående rådgivingsområder og andre oppgaver. Kilde: NLR

Region	Kulturspesifikke	Tverrgående	Øvrige oppgaver	Sum årsverk
NLR Nord Norge	19	14	3	36
NLR Trøndelag	17	27	4	48
Landbruk Nordvest	8	4	2	13
NLR Vest	17	13	4	34
NLR Rogaland	14	10	5	29
NLR Agder	7	4	5	16
NLR Østafjells	6	7	4	16
NLR Viken	21	2	3	26
NLR Øst	18	17	5	40
NLR Innlandet	22	12	3	38
Sum	148	110	36	295
NLR Sentralt	6	7	12	25
Hele NLR	154	117	48	320

Rammetilskuddet brukes til å dekke deler av lønnskostnadene til faglig og administrativt ansatte i regionene. I 2020 var lønnskostnadene i regionene på 183,7 mill. kroner. Rammetilskuddet på 34 mill. kroner dekket 19 % av lønnskostnadene. Av regnskapstekniske årsaker har det ikke vært mulig for NLR å gi en oversikt over de konkrete kostnadene som rammetilskuddet har gått til å dekke i regionene, men det vil være mulig å gjøre endringer i regnskapsoppsettet fremover slik at NLR kan rapportere på dette fra 2022.

Rammetilskuddet fordeles etter en nøkkel som vektlegger:

- personalkostnader (50 %)
- medlemstall (40 %)
- reisekostnader (10 %)

Denne fordelingsnøkkelen er fastsatt av NLR og har vært i bruk siden 2004. Tabell 14 viser hvordan rammetilskuddet er fordelt mellom regionene. Tabellen viser også fordelingen av de øremerkede tilskuddene. Hva som ligger til grunn for hvordan disse utbetales, er nærmere omtalt i kapittel 4.2.

Medlemstall og personalkostnader tar utgangspunkt i tall fra siste tilgjengelige rapportering. For tilskuddet som overføres regionene i begynnelsen av 2022 brukes for eksempel tallene per 31.12.2020. NLR peker på at bruken av ett år gamle tall er fordelaktig dersom det skulle store endringer i medlemstall eller ansatte i en region fordi det gir tid til å områ seg for å sikre forutsigbarhet ved utbetaling av tilskudd. Medlemstall tar utgangspunkt i antall hovedmedlemmer.

Beregning av reisekostnader tar utgangspunkt i de reelle reisekostnadene i den enkelte region, slik som kjøregodtgjørelse, tog- og flybilletter m.m. Nord- Norge har dobbel vektning på reisekostnadene på grunn av store reiseavstander. Før 2018 gjaldt dette også for region Vest, Landbruk Nordvest, Trøndelag og veksthusdelen hos Viken.

I tillegg mottar Nord-Norge et særskilt tillegg for å kompensere for ekstra rådgivingskostnader i Nord-Troms og Finnmark. Historisk var dette et tilskudd til tre små forsøksringer i Finnmark og to i Nord-Troms. Disse hadde mindre enn 100 medlemmer hver og en vanskelig økonomi., og fikk da et ekstra tilskudd for å få økonomien til å gå rundt. For 15 år siden var dette tilskuddet på 300 000 kroner som ble fordelt etter medlemstall. For 2020 utgjorde dette tillegget 600 000 kroner. Summen er økt i tråd med økningen i grunnbevilgningen, og har fulgt med til den enheten som til enhver tid har ansvar for rådgivingen i Nord-Troms og Finnmark.

4.2 NLRs øremerkede tilskudd til regionene

De øremerkede tilskuddene til regionene er knyttet opp mot rådgiving og kunnskapsoppbygging på bestemte fagområder. Tilskuddene har som formål å stimulere regionene til å utføre aktiviteter innen prioriterte fagområder.

Per i dag tildeler NLR-S øremerkede tilskudd til regionene innen følgende rådgivingsområder: HMS, bygg, økonomi, maskinteknikk og presisjonslandbruk, økologisk landbruk og grønnsatsing. I tillegg gis det tilskudd til egen kunnskapsproduksjon og mekanisering av forsøksarbeid.

Beregning av tilskudd til regionene er ulik for de ulike rådgivingsområdene:

- tilskuddet til HMS beregnes ut fra antallet HMS-avtaler som er inngått med medlemmer i en region. Tar også hensyn til reiseavstand ved at Nord-Norge tildeles ekstra midler.
- tilskuddet til bygg beregnes ut fra årsverk. Tar også hensyn til reiseavstand ved at Nord-Norge tildeles ekstra midler.
- tilskuddene til økonomi og maskinteknisk rådgiving/presisjonslandbruk beregnes ut fra nye årsverk med støtte i de første driftsårene. Tar også hensyn til reiseavstand ved at Nord-Norge tildeles ekstra midler.
- tilskudd til grøntrådgiving er øremerket kompetanseheving hos rådgiverne
- tilskuddene for områdene grøntprosjekter, økologisk landbruk og kunnskapsproduksjon er aktivitetsbaserte.
- mekaniseringstilskuddet går til innkjøp av forsøksutstyr

Tabell 16 viser hvilke øremerkede tilskudd regionene fikk utbetalt i 2020. I tillegg fikk NLR Trøndelag utbetalt 183 333 kroner i tilskudd til økonomirådgiving og NLR Viken fikk 101 188 kroner i mekaniseringstilskudd. Disse tilskuddene er inkludert det totale beløpet på 23,1 mill. kroner.

Tabell 16 Fordeling av øremerkede tilskudd mellom regionene i 2020. Kilde: NLR

Region	HMS	Bygg	Maskin og presisjon	Grønt-rådgiving	Grønt-prosjekter	Økologisk	Kunnskaps-produksjon	Sum
NLR Øst	469 250	294 958	316 668	247 500	427 299	737 710	722 623	3 216 008
NLR Innlandet	525 000	526 500	308 334	226 875	391 691	337 640	521 682	2 837 722
NLR Østafjells	202 750	97 500	145 835	48 750	84 165	536 528	206 552	1 322 080
NLR Viken	140 000			787 800	842 168	272 605	430 614	2 574 375
NLR Agder	129 000	19 500	308 333	108 750	187 753	266 230	309 423	1 328 989
NLR Rogaland	496 250	48 750		78 750	135 959	255 575	305 358	1 320 642
NLR Vest	304 500	390 000	208 334	292 500	504 990	351 854	228 994	2 281 172
Landbruk Nordvest	177 000	195 000	45 000	48 750	84 165	234 805	188 289	973 009
NLR Trøndelag	1 065 250	1 131 000	475 003	138 750	239 547	466 267	558 501	4 257 651
NLR Nord Norge	646 126	1 111 500	308 334	114 375	197 464	332 891	327 964	3 038 654
Sum	4 155 126	3 814 708	2 115 841	2 092 800	3 095 200	3 792 105	3 800 000	23 150 301

I jordbruksoppjøret 2020 og i tilskuddsbrevet fra Landbruksdirektoratet, var det kun midler til HMS-rådgiving (minst 14 mill. kroner) og byggrådgiving (minst 5,5 mill. kroner) som var tallfestet. Under gis en nærmere omtale av hvert av de øremerkede tilskuddene som NLR-S tildeler de regionale enhetene.

4.2.1 Tilskudd til HMS-rådgiving

Som omtalt i kapittel 2.4.1 og under kapittel 3.1, har det i føringer for bruk av grunnbevilgningen til NLR blitt øremerket midler til HMS-rådgiving siden 2014, da NLR overtok rådgivingstjenestene til Landbrukets HMS-tjeneste (LHMS). Denne øremerkingen har forblitt uendret fra 2014 og frem til 2020, og er fastsatt i

de årlige jordbruksoppkjørene og tilskuddsbrevet fra Landbruksdirektoratet. For 2021 er det som nevnt ikke gitt spesifikke føringer i jordbruksoppkjøret om øremerking til NLRs HMS-rådgiving.

Bruken av disse midlene har endret seg en del fra 2014 og frem til i dag. De to første årene var samtlige HMS-medarbeidere sentralt ansatt. Fra 2016 er disse virksomhetsoverført til regionene, og det er i dag en sentralt ansatt fagkoordinator. NLR-S har kjøpt en del faglige støttefunksjoner til fagkoordinatoren fra regionale HMS-rådgivere, men det administrative arbeidet som tidligere var en egen enhet i LHMS er overtatt av NLR-S på Ås. Dette omfatter økonomi, HR, IT og kommunikasjonsarbeid. HMS regnskapsføres som et eget område i NLR- S sitt regnskap, men faglig styring ligger i fagavdelingen og annen administrativ støtte i de administrative avdelingene i NLR S.

Regnskapet for bruken av HMS-midlene de siste årene viser at tilskudd som blir utbetalt til regionalt HMS-arbeid ligger på 4-5 mill. kroner, som vist i Tabell 17 . Av tabellen fremgår det også at tilskuddets andel av regionenes samlede inntekter på HMS-området er redusert fra 24 % til 14 % de siste fem årene. Når kostnadene tas med, ser vi at samlet resultat i 2020 er 2 mill. kroner over utbetalt tilskudd til regionene. Utdrag fra regionenes regnskap, slik det er rapportert til Landbruksdirektoratet, viser at det er store forskjeller mellom resultat mellom regionene på HMS-området. I 2020 hadde NLR Trøndelag, NLR Østafjells og NLR Agder et underskudd på mellom 0,2 til 0,5 mill. kroner. NLR Rogaland, NLR Innlandet og NLR Øst hadde overskudd på mellom 1,7 til 2,1 mill. kroner.

Tabell 17 Tilskudd til HMS i mill. kroner og % av inntekter for fagområdet, samlet for regionene. Kostnader og resultat for rådgivingsområdet. Kilde: Rapportering til Landbruksdirektoratet.

År	Inntekter	Tilskudd	% av inntekt	Kostnader	Resultat
2016	10,4	2,5	24 %	8,7	1,7
2017	28,3	5,0	18 %	23,4	4,9
2018	28,5	5,1	18 %	25,2	3,3
2019	28,5	4,2	15 %	24,8	3,8
2020	27,6	4,1	15 %	21,6	6,1

Lønnskostnadene hos NLR-S er på 1 mill. kroner og andre kostnader på ca. 8 mill. kroner, hvorav den største summen går til kjøp av tjenester hos de 18 samarbeidende bedriftshelsetjenestene. Dette er avtaler som inngås og betales sentralt av NLR-S. HMS-arbeidets andel av de administrative kostnadene i NLR- S er ikke skilt ut, men NLR-S anslår at disse kostnadene utgjør 10 % påplussing på de andre kostnadene. Totalt ble det brukt i overkant av 14 mill. kroner til HMS-arbeid i 2020.

Tilskuddet fordeles til regionene etter antall HMS-avtaler som er inngått med gjeldende region. Det er fastsatt en sats for hovedmedlemmer (500 kroner per avtale), og en sats for tilleggsavtaler som gjelder ansatte, avløsere eller familiemedlemmer tilknyttet et hovedmedlem (250 kroner per avtale). Satsene er 50 % større i Nord-Norge enn i resten av landet på grunn av økte reisekostnader. Tabell 18 viser hvordan aktiviteten på HMS-området har utviklet seg for de enkelte regionene. Med NLR Rogaland som eksempel, ser vi at tilskuddet utgjorde det meste av inntektene i 2016, mens det grunnet økt aktivitet på området bare utgjorde 7 % i 2020. NLR Øst skiller seg også ut ved å hente nær 90 % inntektene fra kurs og inngåtte HMS-avtaler.

Tabell 18 Tilskudd til HMS, i % av inntekter for fagområdet, per region fra 2016-2020. Kilde: Rapportering til Landbruksdirektoratet.

	NLR Øst	NLR Innlandet	NLR Østafjells	NLR Viken	NLR Agder	NLR Rogaland	NLR Vest	Landbruk Nordvest	NLR Trøndelag	NLR Nord Norge	Sum
2016	16 %	18 %	29 %	32 %	15 %	87 %	38 %	7 %	0 %	0 %	24 %
2017	12 %	13 %	23 %	16 %	16 %	15 %	20 %	15 %	18 %	42 %	18 %
2018	13 %	17 %	21 %	18 %	12 %	15 %	19 %	15 %	19 %	26 %	18 %
2019	11 %	12 %	33 %	17 %	13 %	15 %	12 %	13 %	17 %	20 %	15 %
2020	11 %	14 %	16 %	17 %	17 %	7 %	13 %	14 %	17 %	21 %	14 %

Det har i tillegg blitt gitt et lønnstilskudd til regioner som har HMS-rådgivere som tidligere var distriktsledere. I dag er det kun Trøndelag dette gjelder for, da de andre tidligere distriktslederne har sluttet og tilskuddet har falt bort.

4.2.2 Tilskudd til bygningsrådgiving

Det har blitt gitt øremerket tilskudd til bygningsrådgiving siden 2009. Opprinnelig var intensjonen å redusere denne øremerkingen årlig og fase den ut innen fem år. Tanken var da at rådgivingstjenesten innen bygg skulle bli selvfinansierende. Dette har ikke vært mulig å få til og det settes fremdeles av øremerkede tilskudd til bygrådgeving. Ifølge NLRs rapportering for 2020 er det «for store forskjeller mellom de regionale enhetene i hvor stor inntekt de klarer å generere, og en utfordring å få den byggt tekniske rådgivingen til å gi et brukbart økonomisk resultat i alle regionene».

Tabell 19 viser hvilken andel av de totale inntektene på byggområdet som dekkes av tilskuddet. Vi ser også at det negative resultatet samlet for regionene har økt fra et underskudd på 1,7 til 2,9 mill. kroner de siste årene. Utdrag fra regionenes regnskap, slik det er rapportert til Landbruksdirektoratet, viser at det bare var NLR Vest og NLR Nord-Norge som i 2020 hadde et overskudd på 0,1-0,2 mill. kroner, resten av regionene gikk i minus.

Tabell 19 Tilskudd til byggrådgeving i mill. kroner og % av inntekter for fagområdet, samlet for regionene. Kostnader og resultat for rådgivingsområdet. Kilde: Rapportering til Landbruksdirektoratet.

År	Inntekter	Tilskudd	% av inntekt	Kostnader	Resultat
2016	15,0	4,3	28 %	16,7	-1,7
2017	15,3	4,0	26 %	17,1	-1,7
2018	14,2	3,9	27 %	16,1	-1,9
2019	13,6	4,0	30 %	15,7	-2,1
2020	13,0	3,8	29 %	15,8	-2,9

Tilskuddet er fordelt på støtte til regionene og til fellesoppgaver. NLR-S tildeler tilskuddet til regionene etter en fordelingsnøkkel som tar hensyn til reiseavstand. Regionene får støtte pr. årsverk, med 50 % større tilskudd i Nord-Norge enn resten av landet. I 2020 tildelte NLR-S 3,8 mill. kroner til regionene i tilskudd til byggt teknisk rådgiving. Tabell 20 viser hvordan inntektene på bygningsrådgivingsområdet har utviklet seg for de enkelte regionene, og hvilken betydning tilskuddet har. NLR Viken tilbyr ikke slik rådgiving, men tilbyr dette gjennom samarbeid med NLR Østafjells som de deler kontor med.

Tabell 20 Øremerket tilskudd til byggrådgeving, i % av inntekter for fagområdet, per region fra 2016-2020. Kilde: Rapportering til Landbruksdirektoratet.

	NLR Øst	NLR Innlandet	NLR Østafjells	NLR Viken	NLR Agder	NLR Rogaland	NLR Vest	Landbruk Nordvest	NLR Trøndelag	NLR Nord Norge	Sum
2016	20 %	20 %	41 %	0 %	32 %	29 %	29 %	26 %	27 %	37 %	28 %
2017	20 %	22 %	43 %	0 %	26 %	26 %	26 %	20 %	24 %	36 %	26 %
2018	21 %	22 %	31 %	0 %	42 %	29 %	28 %	21 %	24 %	40 %	27 %
2019	28 %	28 %	38 %	0 %	63 %	20 %	22 %	20 %	24 %	47 %	30 %
2020	33 %	24 %	30 %	0 %	79 %	44 %	23 %	24 %	27 %	41 %	29 %

Kostnadene til fellesoppgaver gikk i 2020 med til å dekke fagkoordinator, felles kompetansebygging, innkjøp og drift av felles systemer og ansvarsforsikring. De totale kostnadene for byggt teknisk rådgiving for 2020 var derfor på 5,86 mill. kroner. Arbeidsforbruket var 19 årsverk fordelt på 21 rådgivere.

4.2.3 Tilskudd til maskinteknisk rådgiving og presisjonslandbruk

Jordbruksavtalepartene øremerket i 2011 midler til NLR for oppbygging av en uavhengig maskinteknisk rådgivingstjeneste. Det ble da satt av 1,5 mill. kroner, og tatt sikte på at tilskuddet gradvis skulle trappes ned over fem år til arbeidet var selvfinansierende gjennom slag av tjenesten. Siden 2013 har det ikke blitt øremerket midler til dette i jordbruksoppjøret. Frem til 2019 ble det likevel forutsatt at aktiviteten videreføres på samme nivå. I 2020 ble det utbetalt 2,1 mill. kroner til fagområdet.

Fra 2019 av har disse midlene blitt tildelt til området presisjonslandbruk, som er et av NLR sine nye satsingsområder. NLR fikk fra 2019 i oppgave å bygge opp rådgivingskompetanse innen presisjonslandbruk, jf. tilskuddsbrev og føringer fra jordbruksoppjøret i 2018 (Prop. 94 S (2017–2018)). Dette skulle ses i sammenheng med økningen i bevilgningen på 5 mill. kroner. I tilskuddsbrevet for 2021

forutsettes det at NLR fortsetter med dette arbeidet. Tilskuddet til presisjonslandbruk er treårig. Det gis 350 000 kroner per årsverk i støtte for første driftsår, 250 000 kroner per årsverk i andre driftsår og 150 000 kroner per årsverk i tredje driftsår.

Ved utgangen av 2020 var det 11 rådgivere knyttet til fagområdet. Alle regioner har tilgang på fagkompetansen gjennom egne rådgivere eller gjennom samarbeidsavtaler med andre regioner.

NLR deltar også i samarbeidsprosjektet PRESIS, men dette arbeidet finansieres ikke av grunnstøtten til NLR. Dette er et femårig prosjekt (2020-2024) som ledes av NIBIO og er finansiert over jordbruksavtalen (LUF) med 4 mill. kroner årlig, totalt 20 mill. kroner. Prosjektets fulle tittel er «Presisjonsjordbruk ut i praksis, forskningsbasert utvikling og kvalitetssikring av klimavennlige tjenester som er lønnsomme for bonden». I tillegg til NLR, har NIBIO med seg Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag som samarbeidspartnere (Prop. 200 S (2020-2021)).

4.2.4 Tilskudd til økologirådgiving

Som omtalt i 3.1.1, ble midlene til økologirådgiving lagt inn i grunnbevilgningen til NLR for 2014. Summen ble da stipulert til 6 mill. kroner og skulle tilsvare midlene NLR tidligere fikk tildelt til veiledning innen økologisk produksjon gjennom ulike prosjekter.

Midlene til økologirådgiving fordeles til regionene fra NLR-S etter søknad. De ulike rådgivingsaktivitetene har en stykkpris, og midlene utbetales når tiltaket er gjennomført. I 2020 ble 3,8 mill. kroner utbetalt til regionene i form av slike tilskudd til gjennomføring av økologiske rådgivingsprodukt. Ifølge NLR kan prisene ut til bøndene for disse tjenestene nedjusteres betydelig pga. tilskuddet.

I tillegg til den ordinære rådgivinga har NLR en egen satsing som er finansiert med økologiske utviklingsmidler, etter at de overtok oppgavene etter de økologiske foregangsfylkene fra 2019. For 2020 utgjorde denne bevilgningen 7 mill. kroner. Det gis en egen omtale av disse under kapittel 4.4.

4.2.5 Tilskudd til grøntrådgiving

Som tidligere omtalt, ble det i jordbruksoppjøret i 2013 øremerket 4,5 mill. kroner til rådgiving innen grønnsaker, frukt og bær, veksthus og potet. Øremerkingen er ikke lenger spesifisert i føringene fra jordbruksoppjøret eller i tilskuddsbrev til NLR, men bevilgningen er videreført som del av tilskuddet til NLR. I 2013 besluttet styret i NLR at bevilgningen skulle gå til aktivitet, og ikke gis som tilskudd pr. rådgiver (årsverkstøtte). Grøntnæringen ved Norsk Gartnerforbund og Gartnerhallen spilte også inn dette som et ønske til avtalepartene.

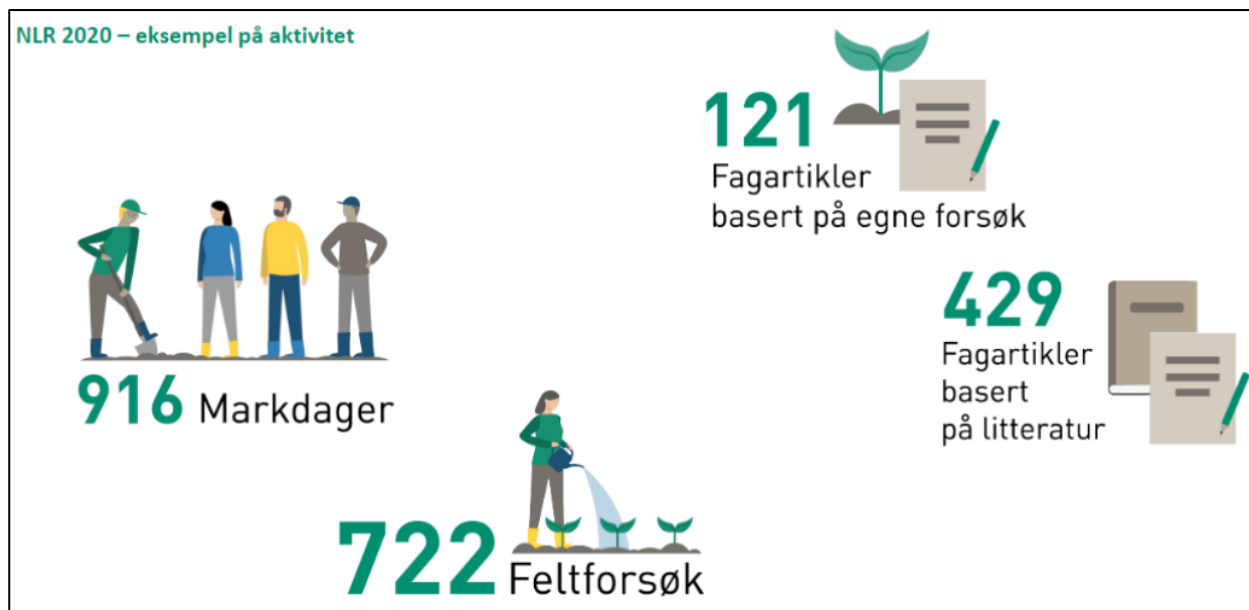
Rådgivingsområdet fikk 5,2 mill. kroner av tilskuddsmidlene i 2020. 2/3 av tilskuddet til grøntrådgiving tildeles regionene som prosjekttilskudd etter aktivitet, mens 1/3 av tilskuddet øremerkes kompetanseheving hos rådgiverne. Disse kompetansehevingsmidlene tildeles regioner, fagutvalg og fagkoordinatorer til gjennomføring av prosjekter som skal generere ny kunnskap.

Til sammen utføres ca. 50 årsverk. Flere av rådgiverne dekker flere fagområder. Dekningen av rådgivere er ulik for regionene. I Nord-Norge og Midt-Norge er det få av rådgiverne som kun arbeider med grøntrådgiving. Heltidsrådgiverne er plassert på Vestlandet (frukt og bær) og Østlandet (potet og grønnsaker).

4.2.6 Særtilskudd til kunnskapsproduksjon

Formålet med dette tilskuddet er å øke innsatsen på egen kunnskapsproduksjon. Særlig er gjennomføring av forsøk økonomisk krevende. For 2020 utgjorde særtilskuddet 3,8 mill. kroner. Det er størrelsen på den totale potten med rammetilskudd som bestemmer størrelsen på særtilskuddet, der særtilskuddet utgjør 10% av rammetilskuddet. Dette betyr at dersom NLR velger å øke rammetilskuddet som skal fordeles til regionene, så skal særtilskuddet til kompetanseheving økes tilsvarende.

Tilskuddet blir utbetalt til regionene på bakgrunn av gjennomførte feltforsøk (50 % etter antall forsøk) og markdager (25 %), og publiserte fagartikler på felles fagdatabase (25 %), som illustrert i figur 4.2.

Figur 4.2 Eksempler på aktiviteter gjennomført av NLR i 2020. Kilde: NLR

4.2.7 Tilskudd til økonomirådgiving

I 2011 vedtok styret i NLR-S å satse mer på fagområdet økonomi. Det ble derfor innført et driftstilskudd til regioner som ansatte nye økonomirådgivere, med 200 000 kroner per årsverk første driftsår og 150 000 kroner andre driftsår. I tillegg satte NLR av midler til utvikling av rådgivingsverktøy og en fagkoordinatorstilling innen økonomi.

I 2020 var det kun NLR Trøndelag som fikk utbetalt tilskudd til økonomirådgiving. Dette var på 183 333 kroner.

4.2.8 Mekaniseringstilskudd

Regionene kan søke tilskudd til mekanisering av forsøksarbeidet. Tilskuddet går til å dekke investeringer i forsøksmekanisering, primært utstyr som forsøksstreskere, forsøkssåmaskiner og gresshøstere for forsøk. Beløpet som NLR-S setter av til dette i budsjettet er avhengig av hvor mange som søker, og varierer derfor fra år til år. For 2020 ble det satt av 600 000 kroner i budsjettet til mekaniseringstilskudd, mens det ble utbetalt 101 188 kroner til NLR Viken.

4.3 Grunnstøtte som benyttes sentralt

4.3.1 Fellestjenester i NLR

NLR-S dekker en del kostnader på vegne av tjenester for alle enhetene i NLR. Kostnadene var i 2020 på 25,8 mill. kroner, som utgjør om lag 26 % av grunnbevilgningen.

Kostnader knyttet til fellestjenester er delt i to kategorier:

- Fellestjenester som vist i tabell 21.
- Faglig støtte beløp seg til 11,5 mill. kroner og inkluderer kostnader knyttet til fagavdelingen (13 årsverk), inklusive NLR Skolen og avdeling marked og kommunikasjon.

Tabell 21 Kostnader til diverse fellestjenester som betalt av NLR-S i 2020, beløp i kroner.

Kostnad	Beløp 2020	Merknad
BHT-avtaler (bedriftshelsetjenester)	5 200 000	Dekkes av øremerkingen på HMS
IT-kostnader	3 300 000	Fratrukket driftskostnader NLR-S
AFP (Avtalefestet pensjon)	2 900 000	Betalt ut som tilskudd til regionene
Ny nettløsning	2 100 000	Nye felles nettsider lansert i 2020
Medlemskontingent	410 000	
Norsk Landbrukssamvirke		
Markedsføringskostnader	360 000	Annonsering, kampanjer, messer, etc
Sum	14 270 000	

4.3.2 Administrative kostnader hos NLR-S

Administrative tjenester og drift av NLR-S utgjorde i 2020 14,9 mill. kroner, noe som utgjorde 15 % av grunnbevilgningen.

Kostnadene er delt i to kategorier:

- Administrativ støtte: inkluderer kostnader knyttet til organisasjon, administrasjon og IT (12 årsverk). Kostnader knyttet til administrativ støtte utgjorde ca. 7 % av grunnbevilgningen.
- Driftskostnadene hos NLR-S inkluderer kostnader for kontor og lokaler, møtekostnader, kjøregodtgjørelse, diett og reiser, honorarer og kjøp av tjenester. I 2020 hadde NLR-S driftskostnader på ca. 8 mill. kroner. Disse kostnadene utgjorde ca. 8 % av grunnbevilgningen.

4.4 Prosjektmidler over jordbruksavtalen

I vedlegg 2 er det gitt en beskrivelse av prosjektmiddelordninger over jordbruksavtalen. Disse forvaltes av Landbruksdirektoratet, Statsforvalteren og fylkeskommunene. Det ble ikke gjort utbetalinger til NLR over ordningen tilskudd til genressurstiltak i 2020, og denne ordningen er derfor ikke omtalt.

I vedlegg 1 til rapporten er en oversikt over de ca. 130 prosjektene NLR i 2020 fikk utbetalt støtte fra over jordbruksavtalens ordninger. Etter gjennomgang av prosjektene er de merket med type aktiviteter det er gitt støtte til og hvilke landbruksfaglige fagområder og produksjoner prosjektene gjelder. Dette gir oss et grunnlag for å si noe om, på et overordnet nivå, hva NLR har mottatt støtte til. Ved merking av prosjektene har vi sett hen til hva som er målet med midlene og hva midlene kan gis til, se oversikt i tabell 22.

Tabell 22 Mål og tiltak som det gis støtte til over jordbruksavtalens prosjektmiddelordninger.

Ordning*	Mål	Midler gis til
KMP-N	Å nå landbrukspolitikkens mål innenfor klima og miljø	Praktisk rettet kunnskapsutvikling, utredninger og informasjonstiltak som bidrar til å nå disse målene
NT	Å styrke verdiskapingen i landbruket og bidra til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi	Tilretteleggingstiltak innen næringsutvikling, og til utvikling og videreutvikling av etter- og videreutdanningstilbud
JA	Å nå de landbrukspolitiske målene	Utredninger og forprosjekter i hele verdikjeden
PLV	Å redusere risiko for helse og miljø, fremme bærekraftig bruk av plantevernmidler, fremme bruk av integrerte metoder og redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmidler	Å følge opp målene i handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler
ØKO	Å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet, jf. strategien for økologisk landbruk	Utviklingstiltak som stimulerer til økologisk produksjon og en godt fungerende verdikjede
KMP-R	Å nå landbrukspolitikkens mål innenfor klima og miljø	Praktisk rettet kunnskapsutvikling, utredninger og informasjonstiltak rettet mot regionale utfordringer
Fjell	Å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellandbruket	Satsing på unge bønder, bedre lønnsomhet i jordbruket, bedre agronomi, gode møteplasser og bedre utnyttning av utmarksbeite.
Arktisk	Å øke matproduksjon i nordnorsk landbruk med utfordrende klimaforhold	Tiltak som bidrar til å nå målet
RK	Å styrke verdiskapingen i landbruket	Regional rekruttering og kompetanseheving hos næringsutøvere
RT	Å styrke verdiskapingen i landbruket	Tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket, eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer

* Forklaring til forkortelser for ordningsnavn som er brukt i tabellen:

Arktisk = Midler til arktisk landbruk

JA = Forskningsmidler over jordbruksavtalen

KIL = Kompetanseutvikling i landbruket

PLV = Handlingsplan for plantevernmidler

RT = Regionale tilretteleggingsmidler

Fjell = Midler til fjellandbruk

KMP-R = Klima og miljøprogram, regionale tiltak

KMP-N = Klima og miljøprogram, nasjonale tiltak

ØKO = Utviklingstiltak innen økologisk landbruk

RK = Regionale kompetanse- og rekrutteringsmidler

I tabell 23 ser vi at kunnskapsformidling er den klart største aktiviteten og dekker møter, kurs, markdager, markvandring, demonstrasjoner osv. Dernest kommer kunnskapsutvikling som kan være analyse, kartlegging, utprøving av nytt utstyr eller nye teknikker. Utredninger er blant annet utført av NLR på oppdrag fra partene i jordbruksoppgjøret. Feltforsøk gjelder i hovedsak demonstrasjonsforsøk. Informasjonstiltak skiller seg fra kunnskapsformidling ved å gjelde mer passiv informasjon som tidsskrift osv. Miljøtiltak var i dette tilfellet innsamling av gamle landbruksmaskiner.

Dersom vi ser bort fra midlene som tildeles over ordningen «Utviklingstiltak innen økologisk landbruk», som er i en særstilling grunnet finansiering av oppgaver som NLR har overtatt fra de økologiske foregangsfylkene, tildeles NLR mest midler over ordningene Regionale tilretteleggingsmidler (RT) og de regionale midlene over Klima og miljøprogrammet (KMP-R).

Tabell 23 Type aktiviteter som NLRs regionale rådgivingsenheter har mottatt prosjektmiddelstøtte til over andre ordninger i Jordbruksavtalen i 2020. Beløp i kroner. Kilde: Landbruksdirektoratet og fylkeskommunene.

Ordning	Kunnskapsformidling	Utvikle kunnskap	Utredning	Feltforsøk	Informasjons-tiltak	Miljø-tiltak	Totalsum
Økologiske utviklingsmidler	7 543 000						7 543 000
Regional tilrettelegging	2 520 000	2 459 000		307 500	50 000		5 336 500
KMP - regionale tiltak	2 982 948	577 412	202 000	392 000	116 425	331 333	4 602 118
Forskningsmidler (JA)		2 250 000	796 356				3 046 356
Regional komp/rekrutt.	1 956 000				85 000		2 041 000
Plantevernmidler	377 692	1 260 227			120 000		1 757 919
Arktisk landbruk	800 000		525 000	250 000			1 575 000
KMP - nasjonale tiltak	413 250	647 000					1 060 250
Nasjonale tilrettelegg. (KIL)	409 991						409 991
Fjellandbruk	180 000			30 000			210 000
Totalsum	17 182 881	7 193 639	1 523 356	979 500	371 425	331 333	27 582 134

Hvordan prosjektene fordeler seg på fagområder, er gruppert på samme måte som NLRs fagområder er presentert i denne gjennomgangen, og vist i tabell 24. Prosjekter innen agronomi tar for eksempel for seg pollinering i frukt, nye dyrkingsteknikker, veiledningsprøving av sorter, ny jord etter veiutbygging osv. I kategorien «Flere», som gjelder hvilke planteproduksjoner prosjektene retter seg mot, er typisk generelle tema som vanning, drenering, klimatiltak, presisjonslandbruk, sikkerhet, sprøyteveiledning osv.

Tabell 24 Tilskudd per fagområde og produksjon som i 2020 ble gitt til NLRs regionale enheter gjennom samme prosjektmiddelordninger som i tabell 23. Kilde: Landbruksdirektoratet og fylkeskommunene.

Fagområde	Flere	Grovfôr	Korn	Frukt og bær	Grønnsaker	Potet	Veksthus	Totalsum
Agronomi	978 100	1 216 557	640 500	2 344 000	1 536 356	40 000		6 755 513
Plantevern	303 000	97 727		259 000		920 825	209 400	1 789 952
HMS	230 500	135 000						365 500
Landbruksbygg	148 000	1 035 000			600 000			1 783 000
Økonomi	208 000			54 000				262 000
Gjødsling	349 617	672 106	40 045			121 000		1 182 768
Jord og hydroteknikk	1 170 562			116 250				1 286 812
Maskin og presisjon	822 692	160 000		240 000	250 000			1 472 692
Økologisk	7 543 000		50 000					7 593 000
Kulturlandskap		191 000						191 000
Klima	1 046 750	531 323				64 250		1 642 323
Klima- og miljøtiltak	836 500			415 000				1 251 500
Miljø	599 333	30 000	443 250					1 072 583
Eierskifte	140 000							140 000
Energirådgiving	195 000							195 000
Husdyrbruk		598 491						598 491
Totalsum	14 571 054	4 667 204	1 173 795	3 428 250	2 386 356	1 146 075	209 400	27 582 134

5 Gis det støtte til samme oppgaver over flere ordninger?

De viktigste funnene i dette kapittelet:

Gjennomgangen viser at det gis støtte til de samme fagområdene over grunnbevilgningen som over flere av prosjektmiddelordningene. Det er imidlertid vanskelig å vite i hvilken grad grunnstøtten har bidratt til å finansiere prosjektaktiviteter.

Vi anser det som mindre problematisk at NLR kan søke tilskudd til samme type aktiviteter over ulike prosjektmiddelordninger som deler av grunnbevilgningen går til, så lenge det er gode systemer og rutiner på plass som sikrer at det ikke er dobbelfinansiering av de samme kostnadene. Det er tvert imot positivt at prosjektmidlene kan bidra til å styrke NLR sin rolle som bindeledd mellom forskning og bøndene. For å sikre at dobbelfinansiering ikke skjer, bør NLR gjøre endringer i rapportering fra regnskapene sine, slik at det blir mulig å følge bruken av grunnbevilgningen og konkret hvilke kostnader denne går til å dekke. Som nevnt er dette noe NLR har gitt tilbakemelding om at de skal jobbe med å få på plass for 2022.

Det er også opp til prosjektmiddelordningene å sette de nødvendige krav i tilskuddsbrev til NLR og andre tilskuddsmottakere om levering av regnskap og dokumentasjon på utgifter som del av sluttrapporteringen.

I dette kapittelet gjør vi en vurdering av om NLR mottar støtte til å utføre samme oppgaver over grunnbevilgningen og andre ordninger som finansieres over jordbruksavtalen.

Oppgaver som grunnbevilgningen dekker

Som vist i kapittel 2.1 og 4.1 fungerer rammetilskuddet (34,2 mill. kroner) som et driftstilskudd og dekket 19 % av lønnskostnadene til de ansatte i regionene i 2020. Støtten skal sikre at regionene har et kompetent forsøks- og rådgiverapparat som er klart til å ta oppdrag og gi råd til medlemmer og andre over hele landet. Av de øremerkete tilskuddene til regionene (23,1 mill. kroner), ble nesten 6 mill. kroner gitt som årsverkstøtte til rådgiving innen bygg, maskin og presisjonsjordbruk. 2,1 mill. kroner ble gitt til kompetanseheving hos rådgivere innen grønt. 10,7 mill. kroner ble utbetalt som «prosjektmidler» etter at regionene hadde utført faglige aktiviteter/oppgaver innen økologisk landbruk, grøntområdet og egen kunnskapsproduksjon. I tillegg ble 11,5 mill. kroner brukt til å dekke kostnader for de 13 årsverkene som utgjør felles fagkoordinatorer.

Totalt kan en si at 64,5 mill. kroner, eller 2/3 av grunnbevilgningen, brukes til delfinansiering av kostnader og oppgaver som tilsvarende NLR kan søke prosjektmiddelstøtte til. Det vil si kostnader til lønn, enten hos egne ansatte eller ved kjøp av tjenester fra andre, for å utføre oppgaver eller tiltak som prosjektmidlene skal bidra til. I tillegg dekker ofte prosjektmidler kostnader til reise, møter og utstyr m.m.

NLR mottok i 2020 totalt 27,6 mill. kroner i prosjektmidler til ulike tiltak som er nærmere beskrevet i kapittel 4.4.

Støtte gis til lignende oppgaver

Gjennomgangen av hva prosjektmidlene brukes til i kapittel 4.4 viser at det gis støtte til de samme fagområdene over grunnbevilgningen som over flere av prosjektmiddelordningene. Med utgangspunkt i type *aktivitet* er det overordnede bildet at prosjektene som NLR fikk utbetalt tilskudd til i 2020, i hovedsak går til å støtte kunnskapsformidling og utvikling av ny kunnskap. Noen av disse prosjektene gjennomføres i samarbeid med FoU-aktører eller andre. Formålet for de enkelte ordningene, slik de er gjengitt i vedlegg 2, viser at det samme prosjektet eller svært like prosjekter i utgangspunktet kan søke om tilskudd over flere ordninger. I tillegg kan samme aktivitet / tiltak finansieres både over grunnbevilgningen og prosjektmidler.

Tar man HMS som et eksempel ser vi at det er fem prosjekter med HMS-tematikk som har fått prosjektmidler. Det er vanskelig å vurdere om det er de samme *aktivitetene* som støttes gjennom disse prosjektene og gjennom øremerkingen av HMS som er del av grunnbevilgningen. Regionene mottar

tilskudd basert på antall HMS-avtaler de inngår med medlemmene sine. Selv om hver NLR-region rapporterer sine inntekter og kostnader på HMS-arbeid, vet vi lite om hvilke aktiviteter tilskuddet faktisk går til å dekke i regionene. HMS-tilskuddet utgjør en liten andel av de samlede inntektene på HMS.

I dag leverer ikke NLR-regionene sine regnskaper i en form som gjør det mulig å vurdere forholdet mellom samlede HMS-inntekter fordelt på inntektskilder, og samlede HMS-kostnader fordelt på aktiviteter og tjenester. Regnskaper for bruk av grunnbevilgningen og det enkelte prosjekt leveres naturlig nok separat. Dersom enhetene i tillegg hadde levert et samlet regnskap, fordelt på fagområde, hadde dette gitt nyttig tilleggsinformasjon. Regionene strukturerer per i dag ikke regnskapet sitt på en måte som gjør det mulig å følge inntekter og utgifter med utgangspunkt i bruk av grunnbevilgningen. NLR har gitt tilbakemelding på at de skal legge til rette for dette i rapporteringen for 2022.

Hva kan grunnbevilgningen støtte?

Tildelingsbrevet gir overordnede målformuleringer, men ikke konkrete resultatkrav knyttet til tildeling av grunnbevilgningen. Grunnbevilgningen er delt i et rammetilskudd og øremerkede tilskudd, se kapittel 4. Rammetilskuddet fordeles etter tre kriterier: medlemstall, personalkostnader, reisekostnader. For rammetilskuddet gjelder bare de overordnede målene for grunnbevilgningen. Regionene har svært stor frihet mht. hvordan midlene benyttes. De øremerkede midlene gis med noen faglige føringer for hvilke tjenester som bør tilbys. Føringerne er ikke utformet slik at det kan legges til grunn at konkrete tjenester har fått den finansiering de kan få fra statens side, og at behov for tilleggsfinansiering må dekkes fra private kilder (medlemsavgift, overskudd på salg av tjenester, tilskudd fra private mm.).

Formålet med grunnstøtten er både drift av rådgivingstjenester i regionene og utvikling og formidling av ny kunnskap til bønder. Dette gjør det vanskelig å skille på hva som per i dag er finansiert, og hva som bør være finansiert fra det offentlige side, over grunnbevilgningen. Dette gjør det det igjen vanskelig, for ikke å si umulig, å vurdere grenseganger og overlapp mellom tiltak / aktiviteter / oppgaver som er finansiert over grunnbevilgningen og hvilke som eventuelt må finansieres fra andre kilder, inkludert ulike prosjektordninger.

Overlapp mellom ordninger

Det kan i tillegg være krevende å unngå overlapp i finansiering mellom de enkelte prosjektmiddelordningene. Dette er kanskje spesielt relevant for de regionale og nasjonale kompetanse- og tilretteleggingsmidlene, og i noen tilfeller for de regionale og nasjonale KMP-midlene. Nasjonale KMP-midler støtter relevante prosjekter som kan gi resultater av nasjonal interesse eller overføringsverdi. Regionale prosjekter kan støtte tiltak med mer regional relevans, og som kanskje er enda mer praktisk rettet enn prosjekter som er finansiert av nasjonale midler. Tematisk kan nasjonale og regionale prosjekter dekke samme område, men prosjektinnholdet vil vanligvis være forskjellig.

Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA) og Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT) har brede formål og skal støtte prosjekter i hele verdikjeden i landbruket. Både JA-midlene og NT-midlene kan støtte utredninger og forprosjekter, og i tillegg støtter NT-midlene andre tilretteleggingstiltak og utvikling av kompetansetilbud. Dette inkluderer problemstillinger knyttet til miljø og klima, økologi, plantevern og fjellandbruk. I noen tilfeller kan et prosjekt svare til formålet til flere ordninger. JA-midlene skal dekke utredninger eller forprosjekter som skal føre til et videre forskningsprosjekt (som må angis i søknad), og ikke forskningsaktivitet eller praktisk forsøksarbeid der dette ikke er målet.

Det er behov for bedre innsikt i og kontroll med at kostnadene ved samme aktivitet (for eksempel drift av samme forsøk) ikke dobbeltfinansieres av statlige midler. Slike tilskuddsmidler skal heller ikke generere overskudd.

Hvilke tiltak kan settes inn?

Vi anser det som mindre problematisk at NLR kan søke tilskudd til samme type aktiviteter over ulike prosjektmiddelordninger som deler av grunnbevilgningen går til, så lenge det er gode systemer og rutiner på plass som sikrer at det ikke er dobbelfinansiering av de samme kostnadene.

Det er tvert imot positivt at prosjektmidlene kan bidra til å styrke NLR sin rolle som bindeledd mellom forskning og bøndene. Et av målene for grunnstøtten er at regionene skal være et faglig bindeledd mellom

landbruksforskningen og landbruket. Når NLR deltar inn i prosjekter, bidrar slik aktivitet til å oppfylle dette målet. Grunnstøtten er et viktig bidrag for å sikre at det finnes søkere med god kompetanse innen de fagområdene prosjektmiddelordningene skal bidra til å utvikle. Eksempel på dette er konkrete utredninger som har blitt bestilt i jordbruksoppjørene, og finansiert av JA-midler. I noen tilfeller har NLR vært eneste aktuelle søker med nok kompetanse på området.

For å sikre at dobbelfinansiering ikke skjer, bør NLR gjøre endringer i rapportering fra regnskapene sine, slik at det blir mulig å følge bruken av grunnbevilgningen og konkret hvilke kostnader denne går til å dekke. Som nevnt er dette noe NLR-S har gitt tilbakemelding om at de skal jobbe med å få på plass for 2022.

Det er også opp til prosjektmiddelordningene å sette de nødvendige krav i tilskuddsbrev til NLR og andre tilskuddsmottakere om levering av regnskap og dokumentasjon på utgifter som del av sluttrapporteringen. Dette fordrer at enhetene i NLR har på plass et godt regnskapssystem der både timesforbruk og andre utgifter føres på de enkelte prosjektene. Dersom dette ikke er tilfelle for alle regionale enheter bør det på plass.

For ordningene som Landbruksdirektoratet forvalter bør det i tillegg være et tett samarbeid og koordinering på tvers av avdelinger for å unngå overlapp i finansiering av prosjekter. Dette praktiseres i dag, blant annet gjennom gjensidig orientering i Landbruksdirektoratets FoU-forum. Selv om det er noe overlapp i formål for prosjektordningene, har hver ordning sin egenart når det gjelder faglige temaer, prosjekttypen (for eksempel fra grunnleggende forskning til bruksrettede utprøvningsprosjekter), slik at risikoen vil være lav for at de samme kostnadene i et prosjekt støttes over flere ordninger. Søker er i tillegg pliktig til å oppgi alle finansieringskilder i en prosjektsøknad og hvilke kostnader disse skal dekke.

Vi anser det som mindre aktuelt og lite ønskelig at søknader fra enheter i NLR skal avslås på bakgrunn av at de også mottar en grunnbevilgning fra det offentlige. Det er flere organisasjoner og søkere av prosjektmidler, både innenfor LMD sitt område og andre fagområder, som mottar en slik grunnbevilgning og samtidig har anledning til å søke om andre midler fra det offentlige. I tillegg vil det være svært utfordrende å følge opp en slik praksis når ordningene forvaltes på ulike nivåer (både av Landbruksdirektoratet, fylkeskommuner og Statsforvalteren).

6 Grenseganger mellom rådgivingstilbudet til NLR og andre aktører

De viktigste funnene i dette kapittelet:

Vedlegg 3 til rapporten viser en oversikt over andre rådgivingsaktørene som kan tenkes ha ulike former for rådgiving og kunnskapsformidling ut til primærprodusentene i landbruket, og som er kartlagt i denne gjennomgangen. Det er der gitt en presentasjon av rådgivingstilbudet til de enkelte aktørene.

I dette kapittelet har vi vurdert grenseganger og overlapp mellom rådgivingstilbudet til NLR og aktørene som fremgår av vedlegg 3. Våre vurderinger og funn tilsier at det i liten grad er overlapp mellom NLR og øvrige aktørers aktivitet, innen de fleste områdene vi har sett på. Bildet som tegner seg, tyder derimot på grenseganger og utfylling. Det vil likevel ikke kunne utelukkes at NLRs tilbud fra tid til annen vil overlappe med aktiviteten til andre aktører innen enkelte områder. Det bør legges til at ingen av aktørene som er kartlagt har rådgiving som sin primære virksomhet, og kan vise til samme bredde i rådgivingstilbudet som NLR.

De områdene hvor vi i størst grad har identifisert overlapp er byggteknisk rådgiving, økonomirådgiving og rådgiving innen regnskap og advokattjenester. Våre vurderinger av betydningen av disse funnene, særlig opp mot hva det offentlige skal støtte, fremgår av kapittel 7.4.

6.1 Planteproduksjon

Det er mange aktører som henvender seg til planteprodusenter innen jord- og hagebruk. I vedlegg 3 har vi presentert de viktigste innen forskning, varehandel, varemottakere og ulike bransjeorganisasjoner for å kartlegge om de tilbyr rådgiving som supplerer eller overlapper det som NLR tilbyr. Innen varehandel finner vi typisk aktører som Yara, Norgesfôr, Felleskjøpet Agri og Felleskjøpet Rogaland Agder som selger innsatsfaktorer som såvare, gjødsel og plantevern.

Mellom **NIBIO** og NLR er samarbeid og rollefordeling avklart i en overordnet samarbeidsavtale. NIBIO utfører i hovedsak ikke rådgivingsaktivitet mot bønder.

Yara har rundt tre årsverk innen agronomi som gjelder gras, korn, potet og frilandsgrovnnsaker, i tillegg til en veksthusagronom med ansvar for Danmark, Sverige og Norge. Yara tilbyr rådgiving knyttet til sitt gjødselsortiment og sine presisjonsverktøy, men driver ikke individuell rådgiving rettet mot bønder. De har et utstrakt samarbeid med NLR gjennom prosjekter og forsøksaktiviteter knyttet til gjødsling og agronomi generelt. I de fleste tilfeller er NIBIO prosjektleder, mens en stor del av forsøkene gjennomføres lokalt av NLR.

Norgesfôrkjeden og dens forhandlere, som selger plantevernmidler, gjødsel og såkorn og bidrar med produktveiledning, har samarbeidet over mange år og samarbeidet er regulert av en samarbeidsavtale. NLR bidrar med kunnskap og kompetanse for Norgesfôrkjedens forhandlere og kunder, mens Norgesfôr betaler en årlig sum til hver av regionene¹ som omfattes av avtalen. Avtalen skal gjøre Norgesfôrkjedens forhandlere bedre i stand til å kunne tilby relevante produkter til riktig tid, spesielt under vekstsesongen. Konkret innebærer det tilgang til vekstinformasjon gjennom vekstsesongen, arrangere markvandring og fagsamlinger i fellesskap o.l.

Felleskjøpet yter rådgiving til gårdbrukere i forbindelse med salg av Felleskjøpets produkter, og deltar på fagarrangement i regi av NLR, etter invitasjon. Medarbeidere i Felleskjøpet har deltatt som foredragsholdere på fagmøter som NLR har arrangert selv, eller sammen med Felleskjøpet. Dette har skjedd spesielt fra Trøndelag og nordover innen korn og grasproduksjon.

¹ Avtalen omfatter regionene Trøndelag, Landbruk Nordvest, noen utvalgte kommuner i region Vest, Østfjells, Viken, Innlandet og Øst.

6.1.1 Korn, frukt, bær og grønnsaker

Norges Vel og NLR har tidligere samarbeidet om riktig gjødsling og har generelt mye kontakt. Norges Vel arrangerer markdager og fagdager knyttet til kulturkorn og eldre grønnsaker sammen med Norsk Bruksgenbank, der også NLR deltar i ulike sammenhenger. Relasjonen mellom de to er heller preget av samarbeid enn konkurranse.

NORSØK har en samarbeidsavtale med NLR-S om gjensidig informasjonsutveksling om aktiviteter, og organisasjonene deltar på hverandres møtearenaer for å utveksle denne informasjonen. Det er noe overlapp innenfor småskala hagebruk som andelslandbruk og markedshager, ettersom både NORSØK og NLR arrangerer kurs ute i felt og via nett. NORSØK samarbeider om gjennomføring av disse arrangementene med noen av regionene i NLR.

Gartnerhallen oppgir å ha få områder hvor det er direkte overlapp med NLR sine rådgivingsaktiviteter. De fleste av Gartnerhallens produsenter benytter seg av NLR sin rådgiving innen agronomi, gjødsling, plantevern, teknologi og klimakalkulatorrådgiving. Dette samarbeidet foregår i alle kulturer og i alle regioner hvor Gartnerhallen har produksjon. I tillegg kjøper Gartnerhallens administrasjon rådgivingstjenester og bistand til prosjektledelse fra NLR. Gartnerhallen og NLR samarbeider tett på en rekke ulike kunnskaps- og kompetansebyggende prosjekter. Gartnerhallen ønsker å få på plass en overordnet samarbeidsavtale med NLR.

6.1.2 Potet

Fagforum Potet er et bransjesamarbeid innen potet mellom NIBIO, NLR og mange aktører med ulike roller i den norske potetbransjen. Fagforumet driver ikke rådgiving rettet mot produsenter, men formidler bransjerettet informasjon mot bransjen som helhet. Fagforum Potet har en koordinerende rolle og skal supplere, ikke konkurrere med, aktivitetene i NLR.

6.1.3 Veksthus

NIBIO tilbyr direkte rådgiving til næringsutøvere innenfor veksthusnæringen. Veksthusnæringen er sterkt spesialisert og produsentene har ofte behov for spisskompetanse. I og med at NIBIO og NLR sitt samarbeid er avklart i en overordnet samarbeidsavtale, vurderer vi denne rådgivingen å være et supplement til det NLR tilbyr.

Norges Gartnerforbund gir råd til veksthusprodusenter innen vekstbelysning, oppvarming, CO₂-distribusjon (CO₂-gjødsling), avfuktning, vertikal dyrking og energirådgiving. Fagområder som de baserer seg på at NLR har tilstrekkelig ressurser og kompetanse på er teknologi generelt, veksthus teknologi, økonomi, veksthusbygg, plantehelse og plantevern. Vår vurdering er at Norges Gartnerforbund og NLR utfyller hverandres rådgiving, med mulig overlapp innen energirådgiving.

6.1.4 Grovfôr

Innen fagområdet grovfôr har vi inntrykk av at det tradisjonelt har vært en ganske klar grensegang mellom NLR sin rådgiving og rådgivingen til andre aktører (husdyrproduksjon) ved at NLR har rådgiving om agronomien (fôr dyrking, «det som skjer ute på jordet»), mens andre aktører har konsentrert sin rådgiving til husdyrholdet (inkludert fôring). Vi har inntrykk av at denne grensegangen de senere årene ikke lenger er like klar da også andre aktører enn NLR, i større eller mindre grad, tilbyr rådgiving knyttet til fôr dyrking og vurdering av fôr kvaliteten.

Nortura og NLRs samarbeidsavtale fra 2016 tegner et klart bilde av grensegangen mellom rådgivings-tilbudet fra NLR og Nortura. Nortura sitt rådgivingsapparat har sin primære kompetanse innen husdyrfag og kjøttproduksjon. NLR sitt rådgivingsapparat har sin primære kompetanse innen jord- og plantekultur.

Nortura tilbyr storfe- og saueprodusenter rådgiving om blant annet fôrplanlegging, vurdere grovfôr kvalitet og utarbeide fôrplaner. Det kan virke som at denne delen av Norturas rådgivingstilbud delvis overlapper NLRs rådgivingstilbud på grovfôr, med tanke på vurderingen av grovfôr kvaliteten.

Q-meieriene sitt rådgivingstilbud er også knyttet til husdyrholdet, for eksempel på områdene dyrevelferd, dyrehelse, melkekvalitet og avl. Q-meieriene har ikke rådgiving om fôr dyrking (alt utearbeid med gjødsling, grovfôr kvalitet, fôrprøver og gjødselplaner) og fôring), produsentene må kjøpe tjenester fra andre aktører. Det framstår ikke som at det er noen overlapp i rådgivingstilbudet fra Q-meieriene og NLR.

Tine oppgir å ha noe samarbeid med NLR, og at dette er begrenset av konkurranselovens bestemmelser. Hoveddelen av NLR sin aktivitet er knyttet til agronomi, mens hoveddelen av Tine sin aktivitet er knyttet til husdyrholdet. På områder hvor det ikke er overlapp, er det et samarbeid. Det har også vært et samarbeid knyttet til utvikling av klimarådgiving på enkeltbruksnivå. Tine kjøper tidvis tjenester fra NLR knyttet til enkeltprosjekt hvor Tine selv mangler kompetanse lokalt. På områder med overlappende aktivitet konkurrerer Tine og NLR om de samme kundene.

På området fôr dyrking framstår det som at NLR og Tine har noe overlappende aktivitet. Tine oppgir at de tradisjonelt har hatt begrenset rådgiving innen fôr dyrking, men for å nå Tines mål om økt norsk fôr andel har de nå satt mer fokus på rådgiving på dette feltet og spesielt innen grovfôr dyrking. Ambisjonen innen grovfôr dyrking er å bedre kvaliteten og øke avlingene slik at en større del av fôrseddelen til storfe og geit består av grovfôr, samt at behovet for import av kraftfôrråvarer går ned. Tine anser det da som avgjørende å ha god sammenheng i rådgivinga mellom fôring og fôr dyrking.

Felleskjøpet Agri yter rådgiving til gårdbrukere i forbindelse med salg av Felleskjøpets produkter, blant annet området planteproduksjon, herunder grovfôr. De har blant annet en katalog hvor man finner Felleskjøpets driftsmidler for produksjon av grovfôr, blant annet frøblandinger, ensileringsmidler og emballasje. I katalogen finnes faginformatjon på ulike tema innen grovfôr produksjon. På nettsiden finner man også fagartikler knyttet til grovfôr produksjon, blant annet valg av såfrø og surfôr kvalitet.

Det kan se ut til at det er en viss overlapp i rådgivingstilbudet til NLR og Felleskjøpet når det gjelder grovfôr produksjon. Men rådgivingen til Felleskjøpet skjer i forbindelse med salg av deres produkter, og kan dermed sies å være noe mer avgrenset i form, siden rådgivingen knytter seg til produktsalg og ikke driften i sin helhet.

Felleskjøpet Rogaland Agder (FKRA) tilbyr rådgiving rettet mot primærleddet i landbruket blant annet på området fôringsrådgiving. I likhet med Felleskjøpet Agri vil FKRA's rådgiving knytte seg til rådgiving som gis ved salg av deres produkter.

Future Farm

Future Farm er et innovasjonsprosjekt (2018-2021) i regi av Tine som skal utvikle løsninger for betydelig å forberede produktiviteten i landbruket, ved hjelp av sensorer, automatisert datafangst og datadrevet innsikt langs hele verdikjeden. NLR bidro med å lage videoer med intervjuer av bønder som deltok i prosjektet. Prosjektet har generert ideer, og videreutviklet disse til konsepter som er demonstrert i form av prototyper. Tine sitter igjen med en rekke konsepter som er egnet til å gi handlingsutløsende råd til bonden, ved å ta i bruk sensorikk, automatisert datafangst og datadrevet innsikt. For å bygge disse prototypene er det laget en skyplattform som kombinerer data på tvers av verdikjeden i et digitalt økosystem. Prosjektet har gjennomført en rekke vellykkede kommunikasjonsaktiviteter som har hatt som mål å formidle prosjektets arbeid og resultater til bransjen og samfunnet for øvrig.

6.2 Jordprøver og gjødslingsplan

De fleste store aktørene som er forhandlere av gjødsel tilbyr også rådgiving om effektiv bruk av de gjødselproduktene de selger. Slik vi har forstått det, er dette i stor grad rådgiving knyttet til produktet, ikke individuell rådgiving knyttet til gjødslingsplanlegging. Det er derfor snakk om liten grad av overlapp med NLRs rådgiving her. Flere av disse aktørene har samarbeid med NLR knyttet til utveksling av kunnskap. Det er fortsatt noen kommuner som lager gjødslingsplaner. Dette er da et tilbud som overlapper med NLRs tilbud.

Det finnes også ulike typer programmer for gjødslingsplanlegging på markedet, som er i konkurranse med NLRs rådgivingstilbud på gjødslingsplanlegging. Disse programmene er hjelpemidler som gårdbrukeren selv kan bruke for å lage gjødslingsplan. De overlapper dermed delvis tilbudet fra NLR, men NLRs

rådgivingstilbud innebærer at rådgiveren fra NLR går gjennom registreringene sammen med bonden og gir faglige råd. NLR tilbyr også jordprøvetaking i sammenheng med gjødslingsplanen. Det finnes også aktører som utfører jordprøvetaking, og som dermed overlapper NLRs tilbud.

Yara Norge tilbyr rådgiving knyttet til sitt gjødselsortiment og sine hjelpemidler/presisjonsverktøy. De driver ikke individuell rådgiving rettet mot enkeltbønder, med unntak av veksthussegmentet og dyrkere som har traktormontert Yara N-Sensor. Det er foreløpig få som har denne teknologien. Øvrig rådgiving er i form av ulike former for informasjonsmateriell i tillegg til at de deltar på ulike messer/ samlinger m.m. Yara har også utviklet det digitale verktøyet *Atfarm*. Verktøyet utnytter satellittbilder for å hjelpe bønder med å overvåke vekstene deres og opprette tildelingskart for gjødsling med variabel mengde, for å optimalisere gjødslingen og øke avlingen.

Yaras produkt er gjødsel og hjelpemidler for riktig gjødsling, og er derfor hovedfokus for deres rådgiving. NLR på sin side dekker hele bredden i dyrkingen og har et stort antall ansatte, noe som i mye større grad også gir muligheter for individuell rådgiving. Grenseganger/overlapp innen rådgiving er knyttet til formidling av kunnskap om og strategier for gjødsling. Med unntak av for veksthussegmentet utarbeider ikke Yara Norge gjødslingsplaner for enkeltbønder. Når det gjelder tilpasninger av gjødslinga til de aktuelle forholdene i vekstsesongen, så er dette et område der NLRs og Yaras aktivitet er mer overlappende, ved at de utfyller og supplerer hverandre.

Norgesfôr har ingen spesifikk rådgiving innen gjødsel, men formidler kontakt til rådgivingsmiljøer i Yara og/eller NLR. De har også samarbeid med NLR i form av at NLR bidrar med kunnskap og kompetanse for Norgesfôrkjedens forhandlere og kunder.

Felleskjøpet Agri yter råd om gjødsling innen frukt, bær og grønnsaker.

Felleskjøpet Rogaland Agder tilbyr blant annet gjødselråd til primærleddet i landbruket.

Enkelte kommuner utarbeider fortsatt gjødslingsplaner for bonden. Dette gjelder først og fremst bønder som ikke er medlem av NLR. Samtidig har kommunen ansvar for å håndheve forskrift om gjødslingsplanlegging, dvs. kontrollere at gjødslingsplanen er i henhold til regelverket. Dette er også et tiltak som overlapper med NLRs tilbud.

Programmer for gjødslingsplanlegging. NLR benytter programmet Skifteplan for gjødslingsplanlegging. Det er også mulig å bruke Skifteplan til gjødslingsplanlegging uten rådgiving fra NLR. Programmet beregner selv gjødselbehov med utgangspunkt i jordprøver og andre opplysninger bonden selv legger inn. Det faglige innholdet i Skifteplan er utviklet gjennom mer enn 25 år i et samarbeid mellom forskere i NIBIO og NMBU og rådgivere i NLR. Det er mulig å bruke Skifteplan til gjødselplanlegging uten rådgiving fra NLR. Programmet beregner selv gjødselbehov med utgangspunkt i jordprøver og andre opplysninger bonden selv legger inn. Skifteplan er den eneste gjødslingsplanleggingsprogrammet som per dato kommuniserer med Landbrukets Klimakalkulator (NLR (2021)). Det finnes flere ulike andre digitale programmer på markedet hvor gjødslingsplanlegging enten er hovedfunksjonen eller en av flere funksjoner, for eksempel [Jordplan](#), [Agrilogg](#), [Crop plan](#) og [Eana Skifte](#). Disse programmene er hjelpemidler som gårdbrukeren selv kan bruke for å lage gjødslingsplan. De overlapper dermed delvis tilbudet fra NLR, men NLRs rådgivingstilbud innebærer at rådgiveren fra NLR går gjennom registreringene sammen med bonden og gir faglige råd.

Jordprøvetaking. Jordprøver må tas regelmessig av de arealene som gjødsles, og er mer å anse som en tjeneste enn rådgiving. Analyseresultatene er et viktig grunnlag for gjødslingsplanlegging. NLR tilbyr jordprøvetaking i sammenheng med gjødslingsplanleggingen. Det finnes også andre aktører som utfører jordprøvetaking. For eksempel samarbeider Jordplan med noen profesjonelle entreprenører som leverer resultater direkte i Jordplan. Så vidt vi kjenner til, er det ikke veldig mange aktører som tilbyr jordprøvetaking, men de dette gjelder har altså et tilbud som overlapper med NLR. Vi har imidlertid ikke nærmere kartlagt omfanget av andres tilbud om jordprøvetaking, eller om kjøp av slik tjeneste også inkluderer rådgiving og hva den i så fall omfatter.

6.3 HMS

NLR har et helhetlig og omfattende HMS-tilbud, med mulighet for egen HMS-avtale, oppfølging av bedriftshelsetjeneste, aktuelle og relevante kurs, krisebistand m.m. Tilbudet har sin bakgrunn i at Landbrukets HMS-tjeneste 1. januar 2014 ble lagt til som del av NLR.

Det finnes også andre aktører som tilbyr HMS-informasjon til landbruket. Her kan nevnes Gjensidiges «HMS-håndbok for landbruket» som synliggjør noen av de viktigste faremomentene på en gård, og tiltak for å forebygge skader eller ulykker. Håndboken er en del av Gjensidiges HMS-arbeid gjennom avtalene med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Også andre forsikringstilbydere har HMS-informasjon som del av sitt tilbud. Norges Bondelag har et eget prosjekt «Tryggere sammen», som har som hensikt å samle og dele kunnskap om et tryggere landbruk. Prosjektet gir mange gode og praktiske HMS-tips direkte knyttet opp mot bønder.

Gartnerhallen gir HMS-rådgiving innen arbeidsrettslige aspekter for produsenter med ansatte, slik som arbeidsgivers- og takers rettigheter og plikter. Tilsvarende gjelder Norsk Gartnerforbund, som òg bistår i forbindelse med tilsyn og ved krevende situasjoner.

Selv om det finnes flere aktører som tilbyr rådgiving, informasjon og tips i forbindelse med HMS i landbruket, er vår vurdering at disse tilbudene i større grad utfyller enn overlapper hverandre. Det er i det minste lite som tyder på at NLRs HMS-tilbud er i utstrakt konkurranse med øvrige aktører.

6.4 Landbruksbygg

Innen byggteknisk rådgiving, er det først og fremst Tine, Felleskjøpet Agri, Felleskjøpet Rogaland Agder og Fjøsssystemer AS, i tillegg til NLR, som tilbyr rådgiving. Utenom disse finnes det også andre regionale og lokale leverandører av landbruksbygg, som i forbindelse med salg også bistår med rådgiving. Nortura og NLR har egen samarbeidsavtale der NLR har primærkompetanse innen byggteknikk, mens Nortura sørger for planløsninger og dyreflyt i driftsbygninger for småfe og storfe.

Aktørene innen byggteknisk rådgiving tilbyr i stor grad mange av de samme tjenestene, slik som blant annet utarbeidelse av plantegninger, prosjektering, kostnadsoverslag og nødvendige beregninger innen dyreflyt, ventilasjonskrav og vannforbruk m.m. Enkelte aktører tilbyr også anbuds- og tilbudsinnhenting, kontraktinngåelser, utførelse av byggesøknader og bygge- og prosjektledelse. Det som i størst grad skiller NLR fra de øvrige aktørene er NLRs uavhengige og nøytrale rolle når det gjelder salg av bygg og tilhørende utstyr. Både Felleskjøpet Agri, Felleskjøpet Rogaland Agder og Fjøsssystemer er forhandlere av egne og/eller andres produkter og løsninger, som vil være en del av leveransen ved valg av disse aktørene.

NLR er ikke tilknyttet noen særskilte leverandører eller forhandlere, og rådgir uavhengig av slike. Som del av rådgivingstilbudet bistår NLR med å utarbeide konkurransegrunnlag og gjennomføre anbudsrunder, i tillegg til kontrahering med entreprenører på vegne av kunden. Tilsvarende gjelder også Tine, som heller ikke er tilknyttet faste leverandører. Tine skiller seg derimot fra NLR ved at Tine i hovedsak tilbyr rådgiving til sine produsenter. NLR rådgir uavhengig av type produksjon og bygg, og også ikke-medlemmer, som samtidig må betale noe høyere pris. NLR bidrar slikt sett til at flere har tilgang på et uavhengig og nøytralt rådgivingstilbud.

Det må innen byggteknisk rådgiving kunne sies å være overlapp mellom rådgivingstilbudet til NLR og øvrige aktører, siden tilbudet til dels langt på vei er det samme. Særlig gjelder dette sammenlignet med Tine, hvor et fellestrekk er at det er rådgivingen i seg selv som er formålet med tilbudet. For de øvrige aktørene inngår rådgivingen som del av leveransen av bygg og tilhørende utstyr, og skiller seg derfor noe fra det NLR og Tine tilbyr. Det må på dette området likevel sies å være en del konkurranse mellom de ulike tilbyderne. Samtidig utfyller NLR, delvis sammen med Tine, rådgivingstilbudet ved å gi nøytral rådgiving uavhengig av produksjon og geografisk tilhørighet. NLRs lokale tilstedeværelse også i områder med mindre intensiv landbruksproduksjon, bidrar til at det er et forholdsvis nært tilbud også i områder hvor de kommersielle aktørene ikke i like stor grad er til stede.

6.5 Økonomi

Innen foretaksøkonomi tilbyr NLR rådgiving ved veivalg og endring av driftsopplegg, utarbeidelse av driftsplaner ifm. eierskifte, omlegging eller ved økonomiske utfordringer, bistand for styring og bedring av likviditet og erstatningsberegninger. Målet for rådgivingen er å gi bedre kontroll på egen drift og økonomistyring, økt lønnsomhet og at det tas gode valg ved tilpasninger og videreutvikling av drifta.

Både Nortura og Tine tilbyr økonomisk rådgiving som virker til å tilsvare det NLR gir. De utfører også økonomiske analyser og utarbeidelse av driftsplan ved endringer i driftsopplegg, eierskifte, omlegging og veivalg o.l. Nortura bistår i tillegg ved ulike typer søknader og taksering av besetning og enkeltdyr. Felleskjøpet Agri, Felleskjøpet Rogaland Agder, Gartnerhallen, samt Norsk Gartnerforbund har ikke oppgitt å tilby tilsvarende økonomirådgiving som NLR, Tine og Nortura. Best mulig økonomi og økonomiske betraktninger virker imidlertid å være gjennomgående overordnede formål i rådgiving og veiledning de gir.

Av andre aktører er Bondelagets servicekontor og selvstendige regnskapskontor sentrale. Enkelte advokatkontor er også aktuelle, særlig ved generasjonsskifte eller andre former for overdragelse. Bondelagets servicekontor gir hovedsakelig rådgiving til primærprodusenter innen skatt, eierskifte, pensjonssparing og arbeidsgiverkurs i landbruket. Av disse er det først og fremst eierskifte som overlapper med NLRs tilbud. I hvilken utstrekning regnskaps- og advokatkontor tilbyr rådgiving, varierer fra selskap til selskap. To regnskapskontorer med et forholdsvis bredt rådgivingstilbud innen landbruk er Tveit Regnskap AS og Vekstra AS. Vekstra rådgir blant annet innen driftsplaner og eierskifte.

Som vist over, er det i stor grad overlapp mellom NLRs økonomirådgiving og en rekke andre aktører i landbruket. Sammenlignet med Tine og Nortura skiller NLRs rådgiving seg noe ved at Tine og Nortura primært rådgir innen husdyrproduksjon, mens NLR retter seg mot de fleste produksjonstyper. Samme må sies å gjelde de øvrige samvirke- og interesseorganisasjonenes rådgiving, i den grad den overlapper med NLR. NLRs rådgiving bidrar slik sett til å utfylle rådgivingstilbudet ved å være tilgjengelig for og omfatte flere. Samtidig påvirkes betydningen av NLRs rolle her, av at regnskaps- og advokatkontorene, samt Bondelagets servicekontor, heller ikke er tilknyttet enkelte produksjoner. Disse bidrar slikt sett også med å tilgjengeliggjøre rådgivingen.

Det kan også påpekes at regnskapskontorenes tilbud er uavhengig av medlemskap, noe som i en viss grad står i motsetning til NLR, ved at prisen hos NLR er noe høyere for ikke-medlemmer enn medlemmer. Vi har samtidig ikke foretatt en sammenligning av prisen for rådgiving mellom NLR og de øvrige aktørene.

Regnskapskontorer har ofte en spredt og desentralisert kontorstruktur, som er med å sørge for at bøndene har nærhet og tilgjengelighet til rådgivingen. Vi har i kartleggingen ikke foretatt en dyptgående undersøkelse av regnskapskontorenes geografiske rekkevidde sammenlignet med NLRs kontorstruktur. Bondelagets oversikt over samarbeidende regnskapskontor (Norge Bondelag (u.å.)) gir imidlertid et forholdsvis godt bilde av den geografiske tilstedeværelsen, og gir inntrykk av en forholdsvis stor utbredelse med unntak av Troms og Finnmark.

Forskjellen mellom NLR og regnskapskontorene knytter seg til bredden av rådgivingstilbudet. Med bakgrunn i kartleggingen som er foretatt, virker NLRs tilbud å være noe bredere særlig med tanke på veivalg og omlegging av drift. Dette vil naturligvis variere fra de enkelte kontorene, og lar seg ikke nærmere konkretisere siden det ikke er gjort en nærmere kartlegging av regnskapskontorenes rådgivingstilbud. I den grad NLR har et tilbud som regnskapskontorene ikke har, vil NLR kunne sies å tilby noe som ellers ikke er tilgjengelig. Denne rollen begrenses igjen av samvirke- og interesseorganisasjonene, og gjelder i hovedsak innen produksjoner som ikke fanges opp av disse.

Siden salgsvaren innen dette området er den økonomiske rådgivingen, og eventuelle tilleggstjenester, er NLR ikke å betrakte som en mer uavhengig og nøytral rådgiver enn de øvrige aktørene. NLR tilfører i denne sammenheng ikke en annen rolle enn det de andre aktørene gjør.

6.6 Maskinteknikk og presisjonslandbruk

Andre aktører med former for rådgivingsaktivitet innen maskinteknikk og presisjonslandbruk er Felleskjøpet Agri, Felleskjøpet Rogaland Agder, A-K Maskiner, Eik-kjeden (Eikmaskin AS og Eiksentrene), Lena Maskin AS, CF Maskin AS, i tillegg til en rekke regionale og lokale maskin- og utstyrsleverandører. Vurderingene som er gjort her baserer seg på informasjon fra noen av de større og mer landsdekkende aktørene.

Rådgivingen disse aktørene tilbyr, gis hovedsakelig av de enkelte selgerne i forbindelse med salg av produkter og varer. Rådgivingen tar da utgangspunkt i det kunden etterspør, og målet er å finne fram til det produktet som best oppfyller det behovet kunden har. Aktører vi har vært i kontakt med gir uttrykk for at stadig flere kunder tar kontakt i etterkant av et kjøp, for hjelp og veiledning i bruk av produktet. Dette skyldes blant annet at det tas i bruk stadig mer avansert teknologisk utstyr, som krever mer dyptgående og teknologisk kompetanse enn tidligere. Én aktør opplyste om at deres selgere også reiser ut til kundene for å hjelpe i gang med nyinnkjøpt utstyr. For de kommersielle maskinleverandørene kan dette være en utfordring, ettersom det er tidkrevende og kundene gjerne har en forventning om at slik oppfølging er en del av salget.

Aktørene har også oppgitt at de i ulik grad samarbeider med NLR. Samarbeidet går blant annet ut på at NLRs rådgivere får opplæring og kompetanse i bruk av leverandørenes maskiner og utstyr, slik at NLR kan gi god og presis rådgiving til bønder med slikt utstyr. NLR låner også utstyr fra de ulike leverandørene i forbindelse med kurs NLR holder for sine medlemmer og andre. De er da opptatt av å opptre nøytralt og uavhengig, og at utstyret benyttes til demonstrasjoner og visning, og ikke som del av salgsformidling.

NLRs rådgiving skiller seg fra de nevnte aktørene ved at rådgivingen ikke skjer i forbindelse med salg av maskiner, utstyr og andre varer. For NLR er det rådgivingen i seg selv som er den inntektsbringende tjenesten. Rådgivingen til NLR er i tillegg uavhengig og nøytral, ved at de ikke formidler bestemte produkter og varer, eller er tilknyttet enkelte maskinleverandører. Deres rådgiving er fokusert på å kartlegge den enkelte bondes behov, vurdere muligheter for maskinteknisk og annet teknologisk utstyr med utgangspunkt i forutsetningene hos bonden og på bakgrunn av det komme med anbefalinger for å oppnå bedre avlinger og utnyttelse av ressursene.

Etter vår vurdering er det større grad av grenseganger og utfylling, enn overlapp mellom NLRs rådgiving og de kommersielle maskin- og utstyrsleverandørene. Dette kommer dels av at tjenesteobjektet mellom leverandørene og NLR er ulikt; leverandørenes hovedmål er salg av maskiner og utstyr, mens NLRs mål er salg av rådgiving. Det er slik sett lite konkurranse mellom NLR og maskinleverandørene, selv om det ikke kan ses bort ifra noe overlapp innen rådgiving om innkjøp av nytt utstyr. Samtidig vil det nok også her være begrenset i hvilket omfang rådgivingen overlapper, siden NLR først og fremst gir råd knyttet til bondens behov og ikke nødvendigvis hvilket produkt som oppfyller det behovet. NLRs rådgiving gis i tillegg på et langt bredere og mer allsidig plan, som i vel så stor grad knytter seg til andre områder enn kjøp av maskiner. NLR bistår også bønder som kombinerer maskiner og redskaper fra ulike leverandører.

Som følge av at maskin- og utstyrsparken, og landbruket generelt, blir mer høyteknologisk, stilles det høyere krav til at brukerne av utstyret opparbeider seg tilstrekkelig kompetanse. Denne utviklingen er med å skape et behov for et apparat som kan gi nødvendig rådgiving, slik at ny teknologi kan innarbeides og tas i bruk i landbruket for å gi bøndene bedre avlinger og utnyttelse av ressurser, og bidra til oppnåelse av landbrukspolitiske målsettinger. Samtidig stiller det krav til at rådgivingen innehar tilstrekkelig kompetanse og innsikt, og evner å tilegne seg ny kunnskap i takt med utviklingen. Etter vår vurdering spiller NLR her en viktig rolle i å formidle uavhengig og nøytral kunnskap og kompetanse ut til landbruket. Dette er en rolle som maskinleverandørene i dag i liten utstrekning har kapasitet til, og som de ikke vil kunne gi uavhengig og nøytralt. Det er her verdt å påpeke at deler av begrunnelsen for det øremerkede tilskuddet til maskinteknisk rådgiving var å imøtekomme behovet for en nøytral rådgivingstjeneste. For nærmere omtale se kapittel 3.1.4.

For NLR sin del kan det være utfordrende å skulle selge rådgiving uten samtidig å selge maskiner og utstyr. Rådgivingen vil da ofte kunne bli ansett som en ekstrakostnad, noe som kan gjøre det mindre attraktivt å

kjøpe slik rådgiving. Dette stiller ytterligere krav til at rådgivingen er av god kvalitet, slik at bøndene ser behovet og nytten av å henvende seg til NLR.

6.7 Økologi

Det ser ut til å være lite overlapp mellom NLR sin rådgiving innen økologisk produksjon og andre aktører.

Innenfor husdyr- og melkeproduksjon har Tine noen enkeltrådgivere innen hvert fagfelt som har utvidet kompetanse på økologisk drift.

NORSØK tilbyr i liten grad rådgiving rettet mot enkeltprodusenter hvor en tar utgangspunkt i forholdene på den enkelte gård. NORSØK og NLR-S samarbeider om videreføring av oppgavene i det som tidligere gikk innunder prosjektet «Økologiske foregangsfylker». I sistnevnte prosjekt har det vært felles faglige aktiviteter ut mot bønder innen økologisk produksjon og jordkvalitet (konvensjonelt og økologisk). I tillegg er det samarbeidet om enkle forsøk og utprøvinger hvor NLR-enhetene har gjennomført praktisk utprøving og innsamling av data. NORSØK har bidratt til planlegging og beregning av resultater (inkl. statistikk), og sammen med NLR skrevet fagrapporter og artikler som er publisert åpent tilgjengelig på begges nettsider. Sett fra NORSØK sin side er et av suksesskriteriene for prosjektet at NLR-S har koordinert og styrt dette arbeidet ute i regionene.

NORSØK har en rolle i å formidle resultater både fra egen FoU-virksomhet og andres virksomhet. Ifølge NORSØK er det til tider vanskelig å få tak i resultater av forsøk, utprøvinger og erfaringer som er jobbet fram i de ulike geografiske enhetene til NLR fordi det publiseres på lukkede deler av hjemmesiden til den enkelte enhet. Dette medfører at arbeid og erfaringer gjort i en geografisk enhet i NLR ikke blir tilgjengelig for bønder som ikke er medlem i denne enheten. NORSØK får ikke lenket til dette fagstoffet på sin nettside www.agropub.no, som er det nettstedet mange som ønsker informasjon om økologisk landbruk oppsøker.

Etter instruks fra Mattilsynet plikter Debio å gi veiledning om regelverket knyttet til økologisk produksjon, men skal ikke veilede eller gi råd av agronomisk art. Slik veiledning kommer i konflikt med Debios rolle som kontrollorgan. Det virker derfor ikke være overlapp mellom NLR og Debios oppgaver og aktiviteter.

6.8 Klima

Rådgiving for god agronomisk praksis skal bedre avlinger og økonomi i produksjonen, både på kort og lang sikt. God agronomisk praksis er ofte også miljøriktig og klimasmart produksjon. Dette innebærer at virksomheter som gir råd om avl og god produksjonsstyring med mer, i mange tilfeller også driver klimarådgiving, uten at det registreres som det.

På klimaområdet ser det ut til å være få andre aktører enn NLR og Tine som tilbyr rådgiving rettet mot bønder. Landbrukets klimaselskap har gitt tilbakemelding om at de ikke driver egen rådgiving. I tillegg er NLR del av klimaselskapet. Ifølge Nortura skal det bli samarbeid mellom dem og NLR på klimakalkulator for storfe og sau. Det vil være NLR som har det individuelle rådgiveransvaret.

Etter det Landbruksdirektoratet kjenner til og har mottatt informasjon om, er det et godt samarbeid mellom Tine og NLR når det gjelder klimarådgiving. Tine viser til at det har vært et samarbeid knyttet til utvikling av klimarådgiving på enkeltbruksnivå basert på den norske klimakalkulatoren. Dette er et arbeid som er finansiert av nasjonale tilretteleggingsmidler. Det ble lyst ut midler til utvikling av klimarådgiving over NT-ordningen høsten 2020, i tråd med føringer fra jordbruksoppjøret det året. NLR og Tine fikk da innvilget prosjektet «Program for opplæring og utvikling av rådgivingsmanual for Klimarådgiving i Tine og NLR» som ble avsluttet i oktober 2021. I januar 2022 lanserte aktørene et nytt, helhetlig rådgivingstilbud basert på klimakalkulatoren.

I tråd med føringer fra jordbruksoppjøret 2020 er klimarådgiving nå innlemmet som tiltak i de regionale miljøprogrammene (RMP), og fra og med 2021 kunne bonden søke om tilskudd til klimarådgiving. De regionale miljøtilskuddene forvaltes av Statsforvalteren. Formålet med tilskuddet er å stimulere til kunnskapsoppbygging hos bonden om produksjonens klimaavtrykk, og hvilke tiltak som kan gjøre produksjonen mer klimavennlig. Klimarådgivingen skal ta for seg en helhetlig gjennomgang av utslipp og

opptak av klimagasser på gården. Vurdering av klimatilpasning skal også inngå i rådgivingen (Landbruksdirektoratet (2021)).

For å få tilskudd må bonden benytte seg av en godkjent rådgiver, det vil si en rådgiver som er godkjent etter søknad til Landbruksdirektoratet. Per i dag har 196 klimarådgivere fått godkjent sitt rådgivingsopplegg. Alle godkjente rådgivere er så langt fra NLR og TINE. Tiltaket er helt nytt, og vi forventer at andre søkere også blir godkjent (Landbruksdirektoratet (u.å.)).

NIBIO har fått midler fra Klima- og miljøprogrammet til å gjennomføre en evaluering av klimarådgivingstilbudet i 2022.

6.9 Rådgiving av unge og nye bønder

Som omtalt i kapittel 2.4.14 er formålet med Mentorordninga i landbruket å hjelpe unge bønder under 35 år, eller nye bønder, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. Nye bønder gjør en formell avtale med en erfaren bonde om å være diskusjonspartner i drifta gjennom ett år. Tilbudet omfatter alle produksjoner, også Inn på tunet, lokal foredling m.m. Tilbudet er gratis og åpent for alle nye bønder, uavhengig av medlemskap i NLR.

Etter det vi har funnet frem til er det få andre lignende tilbud. Av tilbud som kan tenkes å ha grenseganger til Mentorordninga i landbruket, kan Felleskjøpet Agri sin mentorordning «Ung bonde» nevnes. Ordningen går ut på at man som ung eller ny bonde får en fast kontaktperson i Felleskjøpet som skal hjelpe med å lykkes i egen produksjon. Mentoren er en fagperson innen hovedproduksjonen på gården og bistår med råd og veiledning etter behov, i tillegg til å trekke inn andre fagpersoner i Felleskjøpet når det er behov for dette. Tilgang til ordningen er kun for medlemmer i Felleskjøpet, og tilbys de tre første driftsårene man er medlem i Felleskjøpet. I tillegg inviterer Felleskjøpet til en årlig samling for unge og nye bønder, og arrangerer også lokale og regionale samlinger (Felleskjøpet Agri (u.å.)). En viktig forskjell mellom «Ung bonde» og Mentorordninga i landbruket er altså at sistnevnte tilbys alle unge eller nye bønder over hele landet, uavhengig av medlemskap i en organisasjon.

I tillegg kan Innovasjon Norge sin mentortjeneste nevnes. Denne retter seg mot daglige ledere i gründerbedrifter, og innebærer at disse får samtaler og oppfølging fra erfarne personer i næringslivet. Tjenesten retter seg i hovedsak mot de av primærprodusentene i landbruket som utvikler og selger produkter og/eller driver med Inn på tunet-virksomhet. Etersom Mentorordningen i landbruket omfatter alle produksjoner, også Inn på tunet, lokal foredling m.m., virker det som at det kan være noe overlapp på dette området sett opp mot IN sin mentortjeneste. Siden IN er samarbeidspartner i Mentorordningen går vi ut ifra at dette ivaretas fra IN sin side.

6.10 Fornybar energi

Som nevnt i oppsummeringen til vedlegg 3 er ikke rådgivingsaktørene innen fornybar energi på samme måte som de andre områdene fullt ut kartlagt. Det lar seg derfor ikke i særlig stor grad vurdere om NLRs tilbud utfyller eller overlapper med øvrige aktørers tilbud.

NLR har samarbeidet med Norges Vel og NORSØK om å bygge opp en rådgivingstjeneste på dette området og å innarbeide måling av klimanytte knyttet til fornybar energi inn i klimakalkulatoren. Aktørene har mottatt støtte fra ordningen nasjonale tilretteleggingsmidler til dette arbeidet. Norges Vel kurser rådgivere hos NLR som deretter rådgir bøndene. NORSØK tilbyr også noe rådgiving innen fagområdet fornybar energi, spesielt innenfor gårdsbiogass og flisfyringsanlegg. Ifølge NORSØK er det innenfor området fornybar energi både overlapping, konkurranse og samarbeid med NLR.

Selv om disse tilbakemeldingene kan tyde på at det både er utfylling og overlapp innenfor dette feltet, er det vanskelig å si noe om omfanget.

6.11 Andre områder

Som beskrevet i vedlegg 3 finnes det en rekke regnskaps- og advokatkontor rundt om i landet som tilbyr tjenester og rådgiving til landbruket. I tillegg til selv å tilby visse former for både juridisk og regnskapsfaglig rådgiving, har Norges Bondelag samarbeidsavtaler med en rekke av disse kontorene, inkludert advokatkontoret og regnskapskontoret til NLR Trøndelag. Det er her verdt å minne om at det bare er enkelte NLR-enheter som tilbyr rådgiving innen jus og regnskap, og at NLR ikke har et landsdekkende rådgivingstilbud innen disse områdene.

Bondelagets avdeling for regnskap- og juridisk service (RJS) har oppgitt at de særlig ser konkurranse mellom eget tilbud og NLRs virksomhet innen regnskapstjenester, og at det samme i noe grad gjelder advokatvirksomheten og eierskifterådgivingen, selv om dette foreløpig er beskjedent. Etter RJS' vurdering vil konkurransen bli betydelig skjerpet dersom tilbudene bygges ut og øker i omfang, og at økt konkurranse vil kunne gi lavere inntjening, som i sin tur vil kunne svekke RJS' kapasitet og evne til å levere tjenester av høy faglig kvalitet til landbrukets utøvere og rådgivere.

I de regionene hvor NLR tilbyr denne type rådgiving og tjenester er disse etter vårt syn i direkte konkurranse og overlapp med andre aktører. Det er vanskelig å se at NLRs tjenester utfyller og tilfører disse områdene noe som øvrige aktører ikke gir. Både for NLR og de andre er målet med tilbudet å selge juridisk og regnskapsfaglig rådgiving og tjenester. NLR opererer derfor ikke her som en mer uavhengig og nøytral aktør enn de øvrige, slik de gjør innen maskinteknisk og byggt teknisk rådgiving. NLR kan imidlertid ha en konkurransefordel ved at de i rådgivingen kan benytte den øvrige fagkompetansen organisasjonen har. De har med det langt mindre behov for å innhente eksterne fagvurderinger slik andre aktører kan ha behov for.

7 Er det behov for å justere innretningen av grunnbevilgningen?

De viktigste funnene i dette kapittelet:

Vi finner at det er behov for å gjøre endringer på innretningen av grunnbevilgningen til NLR. Det bør gjøres endringer i hvordan og på hvilket grunnlag grunnbevilgningen fordeles mellom enhetene i NLR. Dette for å sikre at midlene brukes i tråd med formålet.

Sett opp mot formålet med tilskuddet er det også behov for å se på muligheter for mer samordnet og enhetlig praksis når det gjelder retningslinjer og føringer for utforming av samarbeidsavtaler mellom regionene, fastsetting av priser for rådgivingen og tilgang på artikler og nettressurser m.m.

Når det gjelder effektiv og målrettet virkemiddelbruk virker ikke NLRs organisering å være optimal for å oppnå økt koordinering og samordning på tvers av regionene. I dette ligger også at NLR er i stand til å ta nødvendige beslutninger, også i tilfeller der det er uenighet mellom de regionale enhetene.

På bakgrunn av at NLR er en uavhengig og nøytral rådgivingsaktør som tilbyr rådgiving i hele landet finner vi at det er behov for at det offentlige går inn og støtter hoveddelen av fagområdene som grunnbevilgningen hittil har gått til å dekke. Det blir da spesielt viktig at NLRs tilbud er likeverdig, i form av at det er tilgjengelig for bønder over hele landet, både medlemmer og ikke-medlemmer. Hvis dette ikke er tilfellet, bortfaller noe av incentivet for det offentlige til å støtte NLR. Dette understreker viktigheten av at NLR følger opp og finner løsninger på utfordringene som er pekt på i dette kapittelet, knyttet til et likeverdig rådgivingstilbud og effektiv og målrettet virkemiddelbruk.

Vi ser at det bør foretas vurderinger av tilskuddet og støtten opp mot unntakene fra henholdsvis den norske konkurranseloven og EØS-avtalens bestemmelser om konkurranse og statsstøtte, for å sikre at tilskuddet gis i samsvar med disse reglene. Dette retter seg både mot NLRs rådgivingsaktivitet i sin helhet, og til de enkelte områdene.

I henhold til mandatet for gjennomgangen er direktoratet bedt om å vurdere hvordan grunnbevilgningen kan bidra til å sikre et likeverdig rådgivingstilbud i hele landet, og en effektiv og målrettet virkemiddelbruk. Videre skal det gjøres en vurdering av hvilke rådgivingsaktiviteter det er behov for at det offentlige støtter og hvordan man kan sikre at framtidig støtte ikke er i strid med norsk konkurranseregelverk eller EØS-regelverk.

Som det pekes på innledningsvis har vi ikke gjort en brukerundersøkelse av NLR sine rådgivingstjenester og har ikke grunnlag for å mene noe om kvaliteten på rådgivingen som tilbys, og om den svarer ut bøndene sitt behov. Dette omfatter i hvilken grad bøndene, både medlemmer og ikke-medlemmer, selv opplever tilbudet som likeverdig. Våre vurderinger må ses i lys av dette.

Gjennomgangen har likevel gitt et grunnlag for å vurdere i hvilken grad NLR sin bruk av midlene synes å være i tråd med formålet og om det er behov for å justere innretningen av grunnbevilgningen når det gjelder føringer og fordeling av støtten. I dette kapittelet peker vi på utfordringer vi ser i denne sammenheng. Spesielt gjennomgangen av hvordan NLR er organisert, og hvordan midlene blir overført og benyttet innad i NLR, belyser noen problemstillinger knyttet til å sikre et likeverdig rådgivingstilbud over hele landet og en effektiv og målrettet virkemiddelbruk.

7.1 Likeverdig rådgivingstilbud i hele landet

Grunnbevilgningen skal være med å sikre et likeverdig rådgivingstilbud over hele landet, jf. formålet som er beskrevet i Prop. 1 S 2021-2022. Vår forståelse av et «likeverdig rådgivingstilbud» er at bønder og gartnere over hele landet skal ha *tilgang* til faglig kompetent rådgiving innenfor de områder som støtten er ment å gå til, *uavhengig* av om man er medlem i NLR eller ikke. Det er derfor viktig at støtten både bidrar til at regionene er i stand til å tilby rådgiving av god kvalitet, og at rådgivingen er tilgjengelig også for ikke-

medlemmer. Dette innebærer at alle bønder og gartnere skal oppleve at rådgivingstilbudene de har tilgang til er av god kvalitet, selv om ikke-medlemmer må betale mer for tjenestene.

Et «likeverdig» rådgivingstilbud er ikke det samme som et «likt» rådgivingstilbud. I vurderingen må det derfor tas hensyn til at de ulike delene av landet har ulike produksjoner. For å sikre en effektiv og målrettet ressursbruk er det derfor slik at ikke alle regioner bør tilby faglig rådgiving på alle områder. Sammenligner man tabell 6 i kapittel 2.3.2 som viser fordelingen av årsverk for kulturspesifikke fagområder i NLR i de ulike regionene, med Tabell 5 i samme kapittel som viser hvor i landet de ulike vekstgruppene har sin hovedvekt, får man et visst bilde av om fordelingen av rådgivere i de ulike delene av landet er hensiktsmessig.

Fordelingen av rådgivere ser stort sett ut til å være i samsvar med hvor i landet de ulike landbruksproduksjonene er sentrert, men det er enkelte områder der det er uklart hvorfor fordelingen av rådgivere er som den er. Eksempelvis har NLR Østfjells kun én rådgiver på frukt og bær, selv om regionen står for 26 % av det totale produksjonsarealet for frukt og 18% av produksjonsarealet for bær. Vi kjenner heller ikke til at NLR Østfjells har inngått samarbeidsavtaler med andre regioner på frukt og bær-området. Til sammenligning har NLR Agder to rådgivere på fagområdet, og står for 0,6 % av produksjonsarealet på frukt og 6 % av produksjonsarealet på bær. Vi har ikke vurdert nærmere hva årsakene til dette er, eller spurt NLR om bakgrunnen for dette, men det kan være nyttig å se nærmere på plasseringen av rådgivere i et ev. videre arbeid med vurdering av hvilke fordelingsnøkler som skal gjelde for rammetilskudd og øremerkinger til regionene.

Kompetansemiljøet i regionene skiller seg også fra hverandre på grunn av at produksjoner har sin hovedvekt i ulike regioner, og enkelte fagområder kan være tett knyttet opp mot enkeltpersoner i NLR. Det blir da viktig at bønder som ikke får dekket behovet for rådgiving av egen region, kan motta slik rådgiving fra andre regionale enheter på en enkel og tilfredsstillende måte. Dette fordrer at samarbeidet mellom regionene fungerer godt, og at det er på plass samarbeidsavtaler som gir medlemmer og andre tilgang til rådgiving mellom regionene, avhengig av tilbudet i regionen man tilhører.

Tilgang til rådgiving og samarbeid mellom regionene

Som omtalt i kapittel 2.3.4 er det regionene selv som inngår formelle samarbeidsavtaler om leveranse av landbruksfaglig rådgiving på fagområder der en part mangler fagpersoner eller har for lite ressurser. Etter det Landbruksdirektoratet kjenner til er det inngått 13 slike avtaler. Vi har ikke grunnlag for å vurdere hvordan samarbeidet fungerer i praksis, og om bøndene opplever det som enkelt å motta den rådgivingen de har behov for, også på tvers av regioner.

Slik de fleste avtalene er utformet, er det angitt hvilke regioner avtalene gjelder for og hvem som kan få rådgiving fra leverandør-regionen. En gjennomgang av avtalene vi har kjennskap til, viser at det i hovedsak er medlemmer, ev. medlemmer med avtale om spesifikke kulturer eller geografisk tilhørighet, som får tilgang til rådgivingen. Enkelte avtaler ser ut til å gjelde uavhengig av medlemskap. I en av samarbeidsavtalene er det understreket at medlemmer i leverandørregionen har fortrinnsrett til rådgivingstjenesten hvis det er venteliste til rådgivingstilbudet grunnet kapasitetsmessige hensyn.

Begge disse omstendighetene vurderer vi å være problematisk sett opp mot formålet om å sikre likeverdig rådgiving over hele landet. Særlig gjelder dette at de fleste samarbeidsavtalene ikke ser ut til å inkludere ikke-medlemmer. Med mindre de uavhengig av avtalene kan henvende seg til andre regioner, kan ikke-medlemmer stå i fare for å være uten rådgivingstilbud dersom behovet deres ikke dekkes av den regionen de geografisk tilhører.

Det at medlemmer har forrang foran ikke-medlemmer når det gjelder tilgang til rådgiving, er også gjeldende på andre områder. Eksempelvis er det kun medlemmer i NLR som kan kjøpe HMS-avtaler, selv om midler fra staten støtter HMS-arbeidet.

I tillegg er NLRs praksis med begrenset tilgang til nettbaserte ressurser og artikler for de som ikke er medlemmer i NLR uheldig for å sikre et likeverdig tilbud og med tanke på NLR sin rolle som bindeledd mellom forskning og bønder. Her bør NLR legge til rette for at også andre kan få tilgang, om enn for en høyere pris enn medlemmer. Dette gjelder både bønder og gartnere som ikke er medlem i NLR, men også

FoU-aktører og andre aktuelle aktører som har behov for tilgang til resultater og erfaringer fra forsøksvirksomhet, prosjekter og rådgivingsaktiviteter som finner sted rundt omkring i de ulike regionene.

Ulike priser mellom regionene for medlemskap og rådgiving

Som nevnt er et element av likeverdig rådgiving i hele landet at alle bønder skal få nødvendig rådgiving, uavhengig av medlemskap i NLR. Landbruksdirektoratet har ikke undersøkt i hvilken utstrekning det eksisterer mange lignende tilfeller som NLR, der en privat organisasjon mottar tilskudd fra staten for å tilby tjenester til landbruksnæringen. Selv om NLR kan ses på som en nøytral og uavhengig aktør i den forstand at de ikke er tilknyttet bestemte leverandører eller forhandlere, driver de samtidig kommersiell virksomhet ved at de selger medlemskap og rådgivingstjenester. Dette innebærer at det nødvendigvis må være et skille i hva medlemmer og ikke-medlemmer får av rådgiving og tilbud, for at det skal lønne seg å være med i NLR.

NLRs behov for kommersielle prioriteringer kan i noen tilfeller komme i konflikt med føringene fra det offentlige om å sikre et likeverdig rådgivingstilbud i hele landet. I teorien bør disse hensynene være mulig å forene, fordi det er *tilgangen* til tjenestene som er viktigst, og ikke hvorvidt et ikke-medlem må betale en noe høyere pris.

Gjennomgangen av prisingen av rådgivingstjenestene i kap. 2.3.3 viser at regionene setter ulike priser for kontingenter, rådgiving og kurs. Regionene opererer også med ulik innretning og beløp på makskontingent. Variasjonene i prissetting og mangelen på samordning mellom regionene er problematisk sett opp mot å sikre et likeverdig tilbud til bønder over hele landet. Det har likevel vært komplisert å få den totale oversikten over hvilke priser som gjelder i regionene og hva bønder og gartnere samlet sett betaler for rådgiving. Det kan tenkes at tydeligere og mer bindende føringer innad i NLR, når det gjelder lik praksis på tvers av regionene for fastsetting av priser for medlemmer og ikke-medlemmer, og hvilke tilbud medlemmer og ikke-medlemmer skal ha tilgang til, vil kunne bidra til å løse dette.

I arbeidet med gjennomgangen har det dukket opp spørsmål om hvorvidt grunnbevilgningen skal bidra til å gi rabatterte priser ut mot bøndene. Slik formålet med grunnbevilgningen er formulert i dag er ikke dette gitt slik vi ser det. Som vist i kapittel 2.3.3 ville regionene måttet økt prisene både for medlemmer og ikke-medlemmer, derom NLR ikke mottok støtte fra det offentlige. Dersom avtalepartene i jordbruksoppkjøret i større grad ønsker at grunnbevilgningen skal brukes til å gi subsidierte priser, vil et av spørsmålene være om dette skal gjelde både for medlemmer og ikke-medlemmer. En subsidiering av priser kun for ikke-medlemmer vil for eksempel tenkes å komme i konflikt med NLR sin virksomhet som medlemsorganisasjon, der det må lønne seg å være medlem.

7.2 Hvordan sikre effektiv og målrettet virkemiddelbruk?

Effektiv og målrettet virkemiddelbruk er sentralt for å oppnå formålet med støtten til NLR. Med dette menes at administrering av støtten og rådgivingstjenestene er kostnadseffektiv, uten at en for stor del av støtten går til å administrere tilskuddet. Samtidig skal administreringen være innrettet på en måte som gjør at tilskuddet støtter aktiviteter som bidrar til å nå formålet med grunnstøtten, nemlig å legge et økonomisk grunnlag for drift av de regionale enhetene i NLR. Vi konsentrerer oss derfor om kostnadene hos NLR-S som går til administrativ støtte og drift, og som dekker felleskostnader på vegne av hele organisasjonen. NLR-S sin rolle med å bistå og gi service til regionene er en viktig forutsetning for å sikre drift i regionene.

Direktoratets inntrykk er at kostnadene som brukes til drift og administrasjon hos NLR-S (ca. 14,9 mill. kroner) i stor grad står i samsvar med størrelsen på tilskuddet. Samtidig er det tydelig at NLRs organisasjonsmodell og det at regionene i NLR er selvstendige enheter kan i en del tilfeller gjøre det kostnadsdrivende og tidkrevende å drifte og koordinere innad i organisasjonen. Ett eksempel på dette er drift av IT-systemer der regionene har ulike systemer som skal koordineres og driftes. Vi kommer nærmere inn på utfordringer knyttet til NLRs organisasjonsmodell under, i kapittel 7.3.

Øremerkinger som et virkemiddel

Øremerking av deler av grunnstøtten til konkrete formål gir jordbruksavtalepartene mulighet til å styre ressursbruken mot prioriterte områder der de vil forsikre seg at alle bønder skal ha et faglig rådgivingstilbud, uten å gå veien om å stille spesifikke krav til hvilke aktiviteter som skal gjennomføres med hvilken kvalitet. Mange øremerkinger fører på den andre siden til mindre handlingsrom for NLR til å gjøre

prioriteringene de ser som nødvendige for å oppnå formålet med grunnstøtten, noe de er bedt om å gjøre av jordbruksavtalepartene. I Prop. 1 S (2020-2021) som gjelder LMDs budsjett for 2021, står det at «NLR må gjøre naudsynte prioriteringar innanfor ramma.» Det kan stilles spørsmål ved om NLR har mulighet til å gjøre slike nødvendige prioriteringer i dag, med tanke på de fastsatte fordelingsnøklerne og øremerkingene, og prinsippet om likebehandling av regionene som står sterkt i NLR.

Landbruksdirektoratet har ikke inngående kjennskap til hvordan de øremerkede beløpene til spesifikke fagområder har blitt fastsatt i de tidligere jordbruksoppgjørene, og i hvilken grad størrelsen og innretningen på øremerkingene fra år til år i tilstrekkelig grad har vært gjenstand for diskusjon og vurdering av jordbruksavtalepartene. I noen tilfeller er det kanskje andre virkemidler enn øremerkinger som sikrer en mer målrettet bruk av midlene, eller at det er behov for en annen innretning for at tilskuddet skal stimulere til de ønskede effektene på et fagområde. Eksempelet med HMS-rådgivingen over, der flere av regionene i 2020 gikk med overskudd på HMS-området, synliggjør dette. Det er viktig at rapporteringen fra NLR fremover er innrettet på en slik måte at den kan danne grunnlag for avtalepartene når det gis føringer om øremerkinger til fagområder.

NLR som bindeledd mellom forskning og norske bønder

I henhold til formålet til grunnstøtten skal rådgivingsenhetene utgjøre et faglig bindeledd mellom landbruksforskningen og landbruket. Det er viktig at enhetene er godt koblet på det som skjer på forskningsfronten og kan formidle dette ut til norske bønder, samt oppdatere rådgivingstilbudene med ny kunnskap. Dette fordrer blant annet at det eksisterer et godt samarbeid med de sentrale forskningsaktørene innen norsk landbruk. Gjennom et slikt samarbeid kan forskningen få lettere tilgang på erfaringer og resultater fra praktisk utprøving og bruke dette som basis for grundigere undersøkelser/forskning, og forsknings- og utprøvningsresultater kan nå raskt ut til bonden og allmennheten.

Innretningen på tilskuddene til regionene bør gi tilstrekkelig incentiver til faglig oppdatering og kompetanseheving for rådgiverne, oppdatering av rådgivingstilbud og formidling ut til bønder. Det øremerkede tilskuddet til kunnskapsproduksjon som er omtalt i kapittel 4.2.6 kan bidra delvis til dette, spesielt når det gjelder formidling. Tilskuddet utbetales til regionene på bakgrunn av gjennomførte feltforsøk og markdager, og publiserte fagartikler på felles fagdatabase. I tillegg er prosjektmiddelordningene som omtalt i kapittel 3.2 og 4.4, viktige for å stimulere til samarbeid mellom rådgivingen og forskningen, og for å støtte prosjekter som har som mål å utvikle ny kunnskap og kompetanse. Det kan argumenteres for at en større grad av koordinering på tvers av regionene når det gjelder søknad om prosjektmidler og gjennomføring av prosjekter vil være hensiktsmessig og mer ressurseffektivt. Disse prosjektene er viktige for NLR sin rolle som bindeledd mellom forskning og næring. I noen tilfeller vil tematikk og problemstillinger i et prosjekt være av lokal/regional art som gjør det hensiktsmessig at prosjektene settes i gang av regionene der de er prosjekteier, mens det i andre tilfeller er prosjekter som med fordel kunne vært koordinert sentralt. Dette kan gjelde utvikling av nye kurs og rådgivingstilbud som med fordel kan tilbys i flere eller alle regioner, der det også kan være aktuelt å gjøre hele eller deler av tilbudet tilgjengelig digitalt.

I ett av innspillene fra andre rådgivingsaktører er det pekt på at det kan være vanskelig å få tak i resultater av forsøk og erfaringer som er jobbet fram i de ulike regionene, fordi disse publiseres på lukkede deler av nettsidene til den enkelte enhet. Dette betyr at arbeid og erfaringer fra en del av landet ikke blir tilgjengelig for bønder som ikke er medlem i denne enheten, og heller ikke for formidling av kunnskapen til andre aktører, deriblant FoU-aktører. Hvis disse resultatene er et resultat av offentlig finansiering, enten i form av særtilskuddet til kunnskapsproduksjon (grunnbevilgningen) eller gjennom en av jordbruksavtalens prosjektmiddelordninger, er vanskelig tilgjengelige resultater betenkelig. Hovedregelen for FoU-aktiviteter som er støttet av det offentlige, er at resultatene skal være tilgjengelig for alle. Det bør ses nærmere på mulige løsninger (eksempelvis en betalingsløsning på nettsidene) for å sikre både bønder og andre aktører tilgang til kunnskap og resultater fra NLR, uavhengig av geografisk plassering og medlemskap.

7.3 NLR sin organisering sett opp mot formålet

Direktoratet er bedt om å vurdere om NLRs organisering er rigget slik at oppgavene løses på en mest mulig effektiv og målrettet måte. Det at NLR består av regionale enheter som dekker alle landsdeler ses på som

en styrke for å sikre bøndene nærhet og tilgang til rådgiving, uavhengig av bosted. Fysisk nærhet til bøndene er da også mer viktig for noen produksjoner enn andre. Selv om det stadig kommer til nye digitale verktøy og kurs, så vil fysiske møter med rådgivere og andre bønder likevel spille en viktig rolle fremover. Det er derfor viktig å opprettholde og sikre en god drift av de regionale enhetene, samtidig som det legges til rette for at NLR er i stand til å ta avgjørelser som er til det beste for å følge opp at grunnbevilgningen brukes i tråd med formålet, også i tilfeller der det kan være uenighet mellom regionene.

NLRs organisatoriske oppbygning og vurderingene som er gjort i denne gjennomgangen synliggjør utfordringer for å sikre et likeverdig rådgivingstilbud slik det offentlige ønsker å oppnå gjennom grunnbevilgningen, samt en effektiv og målrettet virkemiddelbruk. De regionale enhetene er, som medlemmer i NLR-S, forpliktet til å følge vedtak og retningslinjer fastsatt av styret eller årsmøtet i NLR-S. Medlemmer som ikke oppfyller vedtektene kan i ytterste konsekvens bli ekskludert fra NLR-S. Utover dette har NLR-S liten grad av instruksjonsmyndighet ovenfor regionene. Forane som skal bidra til å sikre aktiv deltagelse og samordning i NLR (styrelederforum og daglig lederforum) har ikke fått den nødvendige vedtaksmyndigheten som kan binde regionene til vedtak, selv om dette er omtalt i hovedavtalen.

Dette betyr at man i stor grad er avhengig av konsensus mellom alle enhetene og at alle spiller på lag for å realisere tiltak på tvers av enhetene. Ikke bare ser dette ut til å føre til tidkrevende og mindre effektive prosesser for å gjøre beslutninger og iverksette tiltak i organisasjonen, det virker også å være til hinder for at NLR skal kunne tilby et koordinert og helhetlig rådgivingstilbud til alle norske bønder. Det synes mellom annet å være behov for mer og bedre koordinering på tvers av de regionale enhetene for å sikre en mer enhetlig praksis rundt rådgivingstilbud og priser på disse, samt at bønder og gartnere enkelt kan få tilgang til rådgiving fra andre regioner enn sin egen når det er behov for det. Det er viktig at NLR er i stand til å ta avgjørelser som er til det beste for å følge opp at grunnbevilgningen brukes i tråd med formålet, også i tilfeller der det kan være uenighet mellom regionene.

Tatt i betraktning at det ikke er gjennomført en grundig undersøkelse hos brukerne av NLR, har vi ikke tilstrekkelig grunnlag til endelig å konkludere på om NLR oppnår formålet om kunnskapsoppbygging hos den norske bonden. Som påpekt over ser vi samtidig utfordringer når det gjelder målsetningene om å tilby et likeverdig rådgivingstilbud uavhengig av medlemskap, som til dels knytter seg til hvordan NLR er organisert. Det tyder på at oppgavene kan løses på en mer effektiv og målrettet måte i tråd med formålet, selv om vi ikke har grunnlag for å gi et klart ja eller nei på om NLRs organisering er rigget for å oppnå dette.

De organisatoriske forholdene i NLR er også påpekt i den eksterne organisasjonsanalysen av NLR fra 2021, jf. omtale i kapittel 2.3.6. Som et videre tiltak for å oppnå målene i NLRs strategi er det i organisasjonsanalysen bl.a. foreslått å:

- *Utvikle og implementere en organisasjonsstruktur med enhetlig og gjennomgående linjestyring. Med det menes en organisasjonsmodell som ivaretar behovet for at virksomheten i enhver situasjon kan fatte nødvendige beslutninger, uavhengig av uenighet om sak og ønskede målsettinger. Videre innebærer det at øverste leder for NLR som virksomhet kan treffe beslutninger som forplikter og ansvarliggjør samtlige ledernivåer og ansatte i organisasjonen dersom det vurderes som hensiktsmessig og nødvendig.*
- *Utvikle en fleksibel styringsmodell som responderer raskt på nasjonale og regionale endringer i medlemsbehov, sektoren og omgivelsene for øvrig.*

I oppfølgingen av funn og forslag fra organisasjonsanalysen bør NLR også ta hensyn til måloppnåelse for grunnbevilgningen og midlene som tildeles over jordbruksavtalen. Det kan her være hensiktsmessig å be NLR om en tilbakemelding på hvordan dette bør følges opp.

7.4 Hvilke rådgivingsaktiviteter er det behov for at det offentlige støtter?

I mandatet er direktoratet bedt om å gjøre en vurdering av hvilke rådgivingsaktiviteter det er behov for at det offentlige skal støtte, om det er noen typer rådgivingsaktiviteter det offentlige ikke bør støtte, og hvilke aktiviteter som bør støttes over grunnbevilgningen til NLR.

Dette er krevende og til dels politiske vurderinger. Likevel gir beskrivelsen av NLRs rådgivingsaktivitet og kartleggingen av hvilke aktører som tilbyr rådgiving til norske bønder, samt vurderingene av grenseganger og overlapp, et grunnlag for å belyse hva offentlige midler over jordbruksavtalen bør støtte.

Som utgangspunkt for disse vurderingene er et sentralt poeng at NLR er en uavhengig og nøytral rådgivingsaktør som tilbyr rådgiving i hele landet. Når vi peker på NLR som «rådgivingsaktør», sikter vi til at deres overordnede formål er å tilby rådgiving innen landbruk og landbrukstilknyttede næringer, og at det er tilbud om rådgiving som er deres primære virksomhet. NLR har riktignok også andre oppgaver i sin portefølje, slik som f.eks. forsøks- og prosjektarbeid, men dette er tett tilknyttet rådgivingsaktiviteten og formålet om å kunne tilby relevant landbruksrådgiving. NLR skiller seg derfor fra en del av de øvrige aktørene, som i større grad har rådgiving som en forlengelse av det som er aktørenes hovedvirksomhet.

Rollen som en nøytral og uavhengig rådgiver synliggjør seg særlig på to måter. For det første synliggjør det seg ved at rådgivingen skjer uten salg av særskilte innsatsfaktorer eller produkter tilhørende de områdene rådgivingen knytter seg til, til forskjell fra f.eks. forhandlere av landbruksmaskiner og agronomiske innsatsvarer. For det andre retter NLRs rådgivingstilbud seg til bøndene uavhengig av produksjonstype, med unntak av de agronomiske fagområdene. NLR skiller seg derfor fra rådgivingen til samvirkeforetakene som i større grad er rettet mot de produksjonene de opererer innen.

NLRs tilstedeværelse og tilbud i hele landet er også et viktig aspekt i vurderingen av hva det offentlige bør støtte. NLRs geografiske dekning bidrar til at tilgangen på rådgiving når ut til områder som ellers ikke i like stor grad ville hatt et tilbud. Det kan særlig være viktig å ta hensyn til dette innen områder hvor det i mindre grad er økonomisk gunstig å drive rådgiving.

Som vist i kapittel 2.4 spenner NLR sitt rådgivingstilbud seg over en rekke ulike områder. De skiller seg derfor fra de øvrige aktørene, som i større grad er konsentrert om enkelte deler av det NLR tilbyr. Dette gir NLR en helhet og et tilbud som få andre aktører har.

Med bakgrunn i disse momentene mener vi NLR er godt egnet til å kunne tilby et likeverdig rådgivingstilbud, og være en formidler av uavhengig kunnskap og kompetanse som det offentlige mener er viktig at når ut til landbruket. Dersom rådgivingsmarkedet i hovedsak består av aktører som har rådgivingen som en forlengelse av annen virksomhet, eller er begrenset til visse produksjonstyper, kan det oppstå fare for en skjevfordeling i tilgangen på rådgiving mellom ulike geografiske områder og rådgivingsområder. Det blir da spesielt viktig at NLRs tilbud er likeverdig, i form av at det er tilgjengelig for bønder over hele landet, både medlemmer og ikke-medlemmer. Hvis dette ikke er tilfellet, bortfaller noe av incentivet for det offentlige til å støtte NLR. Dette understreker viktigheten av at NLR følger opp og finner løsninger på utfordringene som er pekt på i dette kapittelet, knyttet til et likeverdig rådgivingstilbud og effektiv og målrettet virkemiddelbruk.

7.4.1 Aktiviteter og områder som det offentlige bør støtte

Under følger vår vurdering av hvilke områder vi mener det er grunn for det offentlige å støtte.

Planteproduksjon

Innen fagområdene som i rapporten er omtalt under planteproduksjon, det vil si korn, frukt, bær, grønnsaker, potet, veksthus og grovfôr, viser kartleggingen og vurderingen av grenseganger og overlapping, at de ulike aktørene først og fremst utfyller markedet og har grenseganger og samarbeid opp mot hverandre. Innen noen fagområder vil det likevel være noe overlapp mellom de ulike tilbudene.

I denne sammenheng vil vi trekke frem rådgiving som gjelder fôr dyrking, og da først og fremst grovfôrproduksjon. Dette har tradisjonelt vært et område med klare grenseganger mellom de ulike aktørene, men som i senere tid har blitt stadig mer uklare. Det skyldes blant annet at Tine har satt mer fokus på området, for å nå deres mål om økt norsk fôrandel. Her kan også nevnes Norturas rådgiving når det gjelder vurdering av grovfôr kvalitet.

Slik direktoratet vurderer det tilsier ikke den overlappingen som forekommer innen de ulike områdene av planteproduksjon, at dette er områder som det offentlige ikke lenger bør støtte. Det kan samtidig være hensiktsmessig å ha bevissthet rundt utviklingen i rådgivingstilbudet, og oppfordre til samarbeid mellom aktørene på området, særlig med tanke på grovfôrdyrking. Som påpekt flere ganger i rapporten, kan hensynet til effektiv og målrettet ressurs- og virkemiddelbruk tale for at offentlige midler primært brukes til å støtte rådgiving som markedet selv ikke tilbyr og som anses viktig.

Jordprøver og gjødslingsplan

For utarbeidelse av gjødslingsplan kan bonden, som vist i kapittel 6.2, benytte seg av flere ulike programmer. Selv om det slikt sett er overlapp til det NLR tilbyr, knytter NLRs rådgiving seg i hovedsak til den individuelle oppfølgingen og de faglige rådene som er del av gjødslingsplanleggingen. Dette er et tilbud som vi i liten grad har identifisert at øvrige aktører har. Som nevnt finnes det fortsatt kommuner som utarbeider gjødslingsplaner. I hvilken grad slike kommuner samtidig gir individuell oppfølging og rådgiving er ikke nærmere undersøkt. Etter vårt syn kan kommunenes aktivitet her, så lenge dette ikke er et tilbud som samtlige landbrukskommuner gir, i liten grad få betydning i vurderingen.

Når det gjelder jordprøvetaking anses det mer som en tjeneste enn rådgiving. At den type tjeneste også tilbys og utføres av andre, mener vi heller ikke kan få særlig betydning, så lenge det ikke foreligger informasjon om at tilbudet er landsdekkende. Vi viser her til det som er nevnt tidligere om NLRs landsdekkende aktivitet.

Vår vurdering er altså at det ikke er grunnlag for at det offentlige ikke skal fortsette å støtte dette området.

HMS

Så langt vi har undersøkt er det i liten grad utstrakt konkurranse innen HMS-rådgiving i landbruket. Aktørene ser i størst grad ut til å utfylle hverandre, og det er få som virker til å gi et tilbud tilsvarende det NLR har. Viktigheten av HMS i landbruket er etter vårt syn et klart argument for at det offentlige bør støtte området, og NLR begynte med disse oppgavene etter oppdrag fra det offentlige. NLR har selv gitt uttrykk for at det er behov for å øke denne øremerkingen for å kunne bistå bønder ifm. kriseberedskap, bl.a. av hensyn til store reiseavstander og kostnader i Nord-Norge ved besøk av bønder.

Gjennomgangen viser samtidig at det kan være grunn for å se på hvordan støtten til HMS er innordnet. Dette skyldes særlig to forhold. For det første ser NLRs HMS-tilbud ut til å rette seg mot medlemmer, og benyttes i liten grad av ikke-medlemmer. Det kan derfor være grunn til å se på hvordan tilbudet i større grad også kan tilrettelegges for ikke-medlemmer. For det andre ser det i rapporteringen for 2020 ut til at de fleste enhetene i NLR i stor grad er i stand til å finansiere HMS-arbeidet gjennom andre inntekter. Det kan tyde på at støtten i mindre grad er nødvendig for å kunne opprettholde tilbudet. Se kapittel 7.4.2 og 7.5.2 for nærmere vurderinger.

Landbruksbygg

Som beskrevet i kapittel 6.4 viser kartleggingen at aktørene innen byggteknisk rådgiving i stor grad tilbyr mange av de samme tjenestene. Det som utpeker seg som den største forskjellen er at NLR og Tines rådgiving er uavhengig og nøytral, ved at den ikke inkluderer salg av bygningsmaterialer og tilhørende utstyr, som er tilfellet for Felleskjøpet Agri, Felleskjøpet Rogaland Agder, Fjøsssystemer og andre mer kommersielle aktører. Dette er med å begrense konkurransen mellom NLR og Tine på den ene siden, og de øvrige aktørene på den andre, siden sistnevnte har et vel så stort fokus på salg av bygg og utstyr.

Tine skiller seg derimot fra NLR ved at Tine i hovedsak tilbyr rådgiving til sine produsenter innen ku- og geitemelkproduksjon. NLR rådgir uavhengig av type produksjon og bidrar med dette til at flere får tilgang på et uavhengig og nøytralt rådgivingstilbud. NLR ser derfor også ut til å være den eneste som tilbyr uavhengig byggrådgiving innen visse produksjoner.

NLR har i dialog med Landbruksdirektoratet påpekt at det er vanskelig å drive lønnsom byggteknisk rådgiving når leverandørene har rådgiving som del av den totale leveransen. Tilbudet fra NLR kan da fort bli ansett som en ekstrakostnad av bøndene. Blant annet som følge av dette, har det vist seg vanskelig å kunne tilby selvfinansierende rådgiving. Legges det opp til at rådgivingen skal finansieres gjennom salg av tjenesten, vil det kunne gå ut over målsettingen om likeverdig rådgiving og tilgangen til nøytral rådgiving.

Det kan tenkes at NLR bare vil kunne opprettholde et tilbud i områder hvor det er grunnlag for en selvfinansiert tjeneste. Et krav om selvfinansiering vil også kunne påvirke NLRs mulighet til å rådgi uavhengig av geografi, ettersom det er en del områder hvor det ikke nødvendigvis er tilstrekkelig marked til å kunne ha et godt nok tilbud utelukkende gjennom salg av rådgivingen. I en slik situasjon vil antagelig også konkurransen fra øvrige aktører i enda større grad påvirke NLRs tilbud.

Et annet moment som kan vurderes i denne sammenheng, er behovet for utvikling og formidling av nye løsninger for driftsbygninger. Dette er først og fremst aktuelt med tanke på kommende krav til løsdrift innen melkekuproduksjon, men er heller ikke uten betydning når det gjelder mer effektive og lønnsomme driftsløsninger for små og mellomstore enheter. For at slik utvikling skal lykkes, er det viktig med innovative aktører som kan formidle utviklingen til landbruket. Dette er roller som antagelig kan fylles av flere, og hvor også kommersielle aktører vil ha interesse, siden utviklingen kan skape økt etterspørsel. Likevel vil nok NLR oppfattes som en naturlig aktør. Som eksempel kan det vises til «Prosjekt Innlandsfjøset», der NLR bidrar sammen med blant annet Innlandet fylke, Innovasjon Norge Innlandet, Høgskolen i Innlandet og Tine rådgiving.

Så lenge det er et ønske og en målsetting om et uavhengig og nøytralt rådgivingstilbud innen byggt teknisk rådgiving rettet mot alle produksjoner uavhengig av geografi, kan det i lys av problemstillingene som er påpekt her være grunn for det offentlige å opprettholde støtten som gis NLR på dette området.

Maskinteknikk og presisjonslandbruk

Innen maskinteknikk rådgiving og presisjonslandbruk, er bildet at det er et forholdsvis lite antall rådgivingsaktører. Kartleggingen viser at det i tillegg til NLR, er maskinleverandører og forhandlere av maskinteknikk utstyr som Felleskjøpet Agri, Felleskjøpet Rogaland, Agder, A-K Maskiner, Eik-kjeden i tillegg til regionale og lokale aktører som tilbyr former for slik rådgiving. Omfanget og innholdet i rådgivingstilbudet er også i stor grad varierende.

En vesentlig forskjell mellom NLR og de andre aktørene, er at leverandørene og forhandlerne rådgiving knytter seg til salg av maskiner og utstyr. Dette begrenser omfanget av rådgivingen i stor grad sammenlignet med NLR. Enkelte aktører bistår med rådgiving også i etterkant av salget, men også her er rådgivingen avgrenset med tanke på hva den retter seg mot. For NLR er det rådgivingen i seg selv som er salgsvaren, og den er ikke begrenset til bestemte varer og produkter. NLR har med det et større omfang i bredden av rådgivingstilbudet, i tillegg til å ha et annet mål med sine tjenester. Som følge av dette konkurrerer NLR etter vårt syn i liten grad med de øvrige aktørene.

En annen forskjell er NLRs rolle som uavhengig og nøytral aktør. Siden leverandørene og forhandlerne mål er salg av egne varer og merker, vil de ikke kunne opptre uavhengige og nøytrale. Vi oppfatter at det er et ønske i landbruket om at det finnes uavhengige og nøytrale rådgivingsaktører, og at dette kanskje særlig gjelder maskinteknikk og presisjonslandbruk. Vi viser her til at behovet for en nøytral rådgivingstjeneste var noe av begrunnelsen for det øremerkede tilskuddet til maskinteknikk rådgiving til NLR over jordbruksavtalen i 2011. Slik markedet er i dag innehar NLR en viktig rolle i å tilby uavhengig og nøytral rådgiving.

Den raske teknologiske utviklingen i landbruket med stadig mer avansert utstyr, bidrar også til å skape et behov for formidling av kunnskap og kompetanse ut til bøndene. NLR erfarer samtidig, tilsvarende som for byggrådgiving, at det er utfordrende å selge denne typen rådgiving, siden det ikke samtidig inkluderer salg av maskiner og utstyr. Rådgivingen vil fort kunne bli ansett som en ekstrakostnad. Begge disse forholdene stiller krav til NLRs egen kunnskap og kompetanse, og at rådgivingen er av god kvalitet og oppfattes som relevant.

Momentene over kan tilsi at det er behov for offentlig støtte til dette området. Ved innføringen av tilskuddet til NLR i 2011, var tanken at arbeidet skulle være selvfinansierende gjennom salg av tjenesten etter fem år. Det har imidlertid vist seg vanskelig å oppnå. Dersom det fortsatt er ønskelig å opprettholde et tilbud om uavhengig og nøytral rådgiving og formidling av kunnskap innen maskinteknikk og presisjonslandbruk, vil det derfor være nødvendig å opprettholde støtten fremover.

Økologisk landbruk

Som det framgår tidligere i gjennomgangen, er rådgiving innen økologisk landbruk fra 2013 omfattet av grunnbevilgningen til NLR, men beløpet er ikke spesifisert eller øremerket. NLR er i tillegg tildelt et prosjekt (2019–2021) finansiert med utviklingsmidler innen økologisk landbruk, for overtakelse av oppgavene som lå i Foregangsfylke økologisk landbruk. I prosjektet har NLR styrket sine medarbeideres økologisk kompetanse, videreutviklet rådgivingstilbudet og etablert et nasjonalt nettverk for økologirådgiving innen ulike produksjoner. Prosjektet er tildelt en ferdigstillingsbevilgning i 2022.

Det er et mål for økologisk landbruk i Norge at en så stor andel som mulig av innenlands etterspørsel skal dekkes av norsk produksjon. Strategien vektlegger videreutvikling av driftsformen for å bidra til å gjøre norsk jordbruk mer miljøvennlig. Økologisk produksjonsmetode har så langt ikke fått samme utbredelse i Norge som i våre naboland. På grunn av begrensninger i regelverket for økologisk produksjon når det bl.a. gjelder bruk av innsatsfaktorer, har økologisk landbruk minst like stort behov for rådgiving som øvrig landbruk. Et godt og kompetent rådgivingstilbud kan bidra til å opprettholde og øke den økologiske produksjonen.

Ved avslutning av overføringsprosjektet over, er NLR godt rustet til å tilby økologiske bønder faglig gode og likeverdige rådgivingstjenester. Vår vurdering er at det fortsatt er behov for statlig støtte til rådgiving innen økologisk landbruk. Vi overlater til partene i jordbruksoppgjøret å vurdere om støtten bør økes (fra nivået i 2018) og/eller øremerkes.

Klima og jordhelse

I klimaavtalen mellom staten og jordbruket er det enighet om mål for utslippskutt. Rådgiving og klimatiltak på gårdsnivå er et prioritert satsningsområde jf. Landbrukets klimaplan. NLR fikk i 2020 prosjektmidler til å bygge opp klimarådgivingstilbudet gjennom ordningen Nasjonale tilretteleggingsmidler. Gjennomført helhetlig klimarådgiving med forslag til tiltak gir bonden rett til tilskudd gjennom Regionalt miljøprogram i jordbruket (RMP).

Gjennom prosjektmidler til overtakelse av oppgaver fra Foregangsfylke jord har NLR bygd opp egen kompetanse og etablert rådgivingstilbud for bedre jordhelse. God jordhelse gir produksjon, bedrer jordbruksarealenes motstandsdyktighet mot tørke og for mye vann og gir økosystemtjenester. God jordhelse kan også være et tiltak for klimatilpasning og et bidrag til å begrense klimaendringer. Klimaendringene vil gi store utfordringer for jordbruket. Behovet for kunnskap og målrettede tiltak på gårdsnivå er stort. Prosjektmidlene har styrket NLR sin mulighet til å tilby målrettet rådgiving om klima- og jordhelsetiltak. Prosjektperiodene er avsluttet.

Vår vurdering er at det er behov for at NLR gir rådgiving om gjennomføring av tiltaksplanen etter at klimarådgiving er gjennomført. Tilsvarende vurderer vi at det også er behov for at NLR viderefører sin rådgiving innenfor fagområdet jordhelse, og anbefaler at denne forventningen framgår av føringene for grunnbevilgningen. Det kan også være aktuelt å se på om klima- og miljørådgivingen bør ses mer i sammenheng enn det gjøres i dag. Vi overlater til partene å vurdere om bevilgningen av den grunn bør økes og/eller øremerkes til disse formålene.

NIBIO fikk i 2021 innvilget et prosjekt gjennom Klima- og miljøprogrammet (KMP) til evaluering av klimarådgivingstjenesten. Resultater fra dette prosjektet er ventet å gi bedre grunnlag for vurdering av klimarådgivingstilbudet og peke på eventuelle forbedringsområder. Landbruksdirektoratet vil også gjøre en vurdering av tilskuddet til klimarådgiving gjennom RMP etter en prøveperiode.

Mentorordning i landbruket

Vi har funnet få andre tilsvarende mentorordninger rettet mot norske bønder og gartnere. Det kan tenkes å være noe overlapp til Felleskjøpet Agri sin ordning «Ung bonde» og Innovasjon Norge (IN) sin mentortjeneste. En viktig forskjell er likevel at Mentorordningen i landbruket er tilgjengelig for alle bønder, uavhengig av medlemskap i en organisasjon, og retter seg mot alle typer produksjoner. I tillegg er IN samarbeidspartner i Mentorordningen i landbruket og forventes å ta hensyn til ev. overlapp mellom Mentorordningen og egne ordninger. Vi mener derfor det er grunnlag for at det offentlige bør holde frem med å støtte NLR sin forvaltning av Mentorordningen i landbruket. Det er Landbruks- og

matdepartementet som tildeler midlene og mottar rapportering på bruk av midlene fra NLR, og gjør ev. vurderinger av behov for å endre beløp eller føringer for tilskuddsordningen.

7.4.2 Aktiviteter og områder med mindre behov for offentlig støtte

Som det fremgår i kapittelet over, er vårt syn at det er få områder hvor det ikke er behov for offentlig støtte. Samtidig kan det være behov for å se på hvordan støtten til de ulike områdene er innrettet. Slik det er i dag tildeles støtten til alle enhetene etter fastsatte fordelingsnøkler. Innen noen få øremerkede tilskuddsområder er det imidlertid ikke automatikk i at alle enhetene mottar støtte, se f.eks. kapittel 4.2.3 og 4.2.8. Vi må likevel kunne si at tildelingen i liten grad tar hensyn til om de enkelte enhetene, økonomisk sett, faktisk har behov for støtte til de ulike områdene.

Som eksempel viser vi igjen til HMS-området, der rapporteringen for 2020 viser at sju av ti enheter gikk med overskudd. Av disse hadde tre enheter et overskudd på mellom 1,7- 2,1 mill. kroner, to enheter omtrent 0,5-0,6 mill. kroner, mens de to siste hadde et overskudd i overkant av 80 000 kroner og 120 000 kroner. Sammenlignet med tildelt HMS-tilskudd ville de fire enhetene med høyest positivt resultat fortsatt gått med overskudd, dersom enhetene ikke mottok HMS-tilskuddet. Av disse ville overskuddet til de tre høyeste fortsatt måtte kunne betegnes som høyt. De øvrige tre enhetene ser derimot ut til å ville ha gått i underskudd uten tilskuddet.

Sammenlignet med formålet til tilskuddet, se kapittel 3.1.3, kan eksempelet med HMS-tilskuddet tyde på at det ikke er alle enhetene som har behov for tilskuddet for å kunne sikre økonomisk drift innen HMS-arbeidet. Hensynet til effektiv og målrettet virkemiddelbruk, og målsettingen om et likeverdig rådgivingstilbud, kan da tilsi at tilskuddet, helt eller delvis, omfordeles til områder eller enheter som i større grad kan vise til at det er behov for støtte for å kunne oppnå formålet med tilskuddet.

Innen byggrådgiving er situasjonen at sju av ti enheter går med underskudd. To av enhetene går i overskudd, men ser ut til å ville hatt et negativt resultat hvis det ikke var for tilskuddet. Én enhet samarbeider fullt ut om byggrådgiving med en annen, og har derfor ikke egne inntekter og kostnader. Dette viser at støtten for alle enhetene, i større eller mindre grad, bidrar til formålet om å legge et økonomisk grunnlag for drift innen byggteknisk rådgiving.

Det er imidlertid bare innen HMS og byggrådgiving direktoratet mottar rapportering som gjør det mulig å foreta slike vurderinger. For i størst grad å kunne vurdere i hvilket omfang støtten bidrar til å oppnå formålet hos de ulike enhetene, er det nødvendig å innhente tilsvarende regnskapstall innen alle rådgivingsområdene som bevilgningen støtter. Dette inngår til dels i rapporteringskravene for 2022.

Dersom tildelingen av støtte i større grad fordeles etter behov, sett i lys av formålet med støtten, vil det kunne påvirke hva enhetene mottar i tilskudd til de ulike områdene. Det vil også kunne føre til større variasjoner fra år til år, og at hensynet til likebehandling av enhetene, som står sterkt i NLR, i mindre grad vektlegges.

Rådgiving innen foretaksøkonomi

Når det gjelder områder der det kan være mindre behov for offentlig støtte, viser kartleggingen av aktører som tilbyr økonomisk rådgiving at det er en rekke ulike tilbydere. Sentrale aktører er Tine, Nortura, Bondelagets servicekontor og selvstendige regnskapskontor, i tillegg til Felleskjøpet Agri, Felleskjøpet Rogaland Agder, Gartnerhallen, Norsk Gartnerforbund og enkelte advokatkontorer som tilbyr økonomirådgiving i noe mer varierende grad.

Selv om NLR i forhold til samvirkene utvider rådgivingstilbudet ved at deres tilbud er uavhengig av produksjon, er det som nevnt i kapittel 6.5 noe usikkert hvilken betydning det reelt sett har, i og med at de selvstendige regnskapskontorene også retter seg mot alle former for produksjon. På den annen side virker NLR å ha et noe bredere tilbud enn regnskapskontorer, men betydningen av dette begrenses av et samvirke- og interesseorganisasjonene, særlig Tine og Nortura, tilbyr den samme bredden. Dette medfører at det virker til å være et mindre område hvor NLR kan sies å være eneleverandør av økonomisk rådgiving innen produksjoner som faller utenfor samvirkene og temaer regnskapskontorene ikke rådgir på. Den konkrete

utbredelsen lar seg imidlertid ikke beskrive, som følge av at bredden i rådgivingen til regnskapskontorene ikke er nærmere undersøkt.

For vurderingen av hvilke rådgivingsaktiviteter det offentlige skal støtte, har det i relasjon til økonomirådgiving betydning at NLRs tilbud er i direkte konkurranse med andre aktører. Med bakgrunn i vår kartlegging ser det økonomiske rådgivingstilbudet til landbruket ut til å være tilgjengelig og nært, med forholdsvis mange tilbydere. Dette kan tale for at det ikke er nødvendig med offentlig støtte til NLRs økonomirådgiving. Det kan samtidig ikke utelukkes at bredden i tilbudet varierer, og at NLR tilfører rådgivingsområdet noe ekstra ved å ha et bredt tilbud uavhengig av produksjon.

Etter vårt syn er det i utgangspunktet ikke behov for at det offentlige opprettholder støtten til økonomisk rådgiving. Vi vil samtidig anbefale at det gjennomføres en brukerundersøkelse blant norske bønder om NLR sin rådgiving. Det kan bl.a. bidra til å kartlegge nærmere i hvilken grad NLRs økonomiske rådgiving overlapper eller utfyller øvrig tilbud.

Andre områder

Som omtalt i 2.4.16 tilbyr NLR rådgiving på områder som ikke har vært omfattet av grunnbevilgningen. Dette er områder som NLR står fritt til å utvikle, men det er viktig at grunnbevilgningen bare skal kunne brukes i samsvar med formålet og de områdene partene ønsker skal støttes, og at forvaltningen av tilskuddet og retningslinjer innad i NLR sikrer at dette skjer. Andre områder som det i hovedsak er i NLR sin interesse å tilby rådgiving på, bør finansieres over andre inntekter.

Når det gjelder fornybar energi er dette et rådgivingstilbud som har kommet på plass etter at Landbruksdirektoratet begynte kartleggingen av grenseganger mellom NLR og andre aktører, og vi har derfor ikke gjort spesifikke vurderinger av om dette er et område som grunnbevilgningen bør gå til å dekke. Dersom avtalepartene eller NLR ser behov for støtte til dette området over grunnbevilgningen, bør det diskuteres i forbindelse med jordbruksoppgjørene.

7.4.3 Hvilke aktiviteter bør støttes over post 77.13 i statsbudsjettet?

Når vi er bedt om å vurdere hva som skal støttes over grunnbevilgningen i post 77.13, oppfatter vi det som et spørsmål om det er deler av NLRs rådgivingsaktivitet som i dag omfattes av det totale tilskuddet, som heller bør støttes av det offentlige gjennom andre ordninger. Med bakgrunn i den kartleggingen vi har foretatt, både av NLRs rådgivingsaktivitet og NLRs bruk av støtten, ser vi ingen grunn for at områdene som er omtalt i kapittel 7.4.1 ikke kan støttes over post 77.13 i statsbudsjettet. Direktoratet ser heller ingen grunn for at Mentorordningen i landbruket ikke bør opprettholdes som egen tilskuddsordning.

For eventuelle kommende vurderinger av om aktiviteter som i dag ikke omfattes av tilskuddet, skal inkluderes i post 77.13, vil et viktig utgangspunkt være om støtte til aktivitetene vil bidra til oppnåelse av formålet med tilskuddet. Dette vil igjen avhenge av hvordan formålet er utformet, og hva som er målsettingene med tilskuddet. Det bør også ses hen til behovet i landbruket, og om støtte vil være et effektivt og målrettet virkemiddelbruk. I tillegg kan det være hensiktsmessig å vurdere om den gjeldende forvaltningen av tilskuddet over post 77.13, også egner seg for tilskudd til andre aktiviteter.

7.5 Utformingen av tilskuddet

Vi har i kapittel 4 nærmere beskrevet hvordan tilskuddet i dag tildeles og fordeles innad i NLR. Med bakgrunn i gjennomgangen og de utfordringene vi ser i lys av bl.a. formålet med tilskuddet, kan det tenkes at støtten som gis over post 77.13 i statsbudsjettet ikke bør gis samlet som en grunnbevilgning, men deles opp i et driftstilskudd til NLR-S og de regionale enhetene, og øremerkinger til spesifikke fagområder. En slik utforming av tilskuddet har likhetstrekk til den fordelingen NLR selv opererer med, se kapittel 4.1, 4.2 og 4.3. Et driftstilskudd bør også omfatte felleskostnadene for hele NLR-systemet som NLR-S dekker.

Dette ligner i tillegg på den innretningen av støtten slik den ble tildelt i tidligere jordbruksoppgjør (bl.a. i 2012 og 2013) der grunntilskudd og øremerkinger var tydeliggjort i form av en tabell, se under.

Tabell 25: Fordeling av bevilgning til Norsk Landbruksrådgiving 2013 og 2014 (kilde: Prop. 164 S 2012–2013 «Jordbruksoppjøret 2013 – endringer i statsbudsjettet for 2013 m.m.»)

	Budsjett 2013 mill. kr.	Endring	Budsjett 2014 mill. kr.
Grunntilskudd til rådgivingsaktivitet	44,0	4,8	48,8
Økt satsing på veiledning innenfor grøntsektoren		4,5	4,5
Byggteknisk planlegging	6,5	-0,5	6,0
Maskinteknisk rådgiving	1,5	0,7	2,2
Økologisk rådgiving		6,0	6,0
HMS-arbeid i landbruket		14,0	14,0
Prosess fusjon NLR og Landbrukets HMS-tjeneste		1,0	1,0
SUM tilskudd NLR	52,0	30,5	82,5

Ved en slik innretning av støtten vil det være naturlig at formålet for støtten, som formulert i de årlige stortingsproposisjonene, i hovedsak vil være knyttet til driftstilskuddet. Føringerne for øremerkingene og tildelingskriterier knyttet til dette bør være tydelige fra jordbruksavtalepartene sin side, og i tildelingsbrev til NLR.

Under gis vurderinger av behov for endringer av måten tilskuddet fordeles mellom enhetene i NLR. Overordnet virker dagens fordelingsnøkler i mindre grad å ta hensyn til formålet med tilskuddet, og om fordelingen av midlene bidrar til å nå dette.

7.5.1 Fordeling av rammetilskudd til enhetene

Som omtalt i kapittel 4, overføres grunnstøtten til regionene i form av rammetilskudd og øremerkede tilskudd, etter fordelingsnøkler som er fastsatt av NLR. Fordelingsnøkkelen for rammetilskuddet er basert på antall medlemmer, personal- og reisekostnader, jf. omtale i kap. 4.1. Fordelingen tar ikke hensyn til forskjeller mellom regioner, bortsett fra at Nord-Norge kompenseres for lengre reiseavstander og mottar et ekstra tilskudd.

Rådgiving innenfor og utenfor «kjernevirksomheten»

Etter «Hovedavtale NLR» må tjenestekområder som utøves i tillegg til kjernevirksomheten skilles ut for seg, eksempelvis i eget foretak med organisasjonsnummer og regnskap. Ut ifra dette skal ikke regionenes virksomhet på områder som ikke ses på som del av NLRs kjernevirksomhet, slik som juridisk bistand og regnskapstjenester, inngå i grunnlaget for beregningen av rammetilskuddet. Det at en region bygger opp rådgiving på disse områdene og øker sine personalkostnader skal da ikke kunne påvirke fordelingen av rammetilskudd.

Dette prinsippet er viktig å opprettholde for å sikre at pengene fra det offentlige går til å støtte områdene den er tiltenkt. Hvis ikke dette følges opp av NLR, kan ytterste konsekvens være at noen regioner vokser seg større og bygger ut rådgiving på tilleggsområder med støtte fra det offentlige, mens andre kan ha problemer med å tilby kompetent rådgiving på områdene som grunnstøtten skal gå til å støtte. Dette med utgangspunkt i dersom dagens fordelingsnøkkel videreføres.

Grunnstøtten bør samtidig gi regionene tilstrekkelige incentiver for å tilby rådgiving av god kvalitet og drive enheten på en god måte, og det bør ikke telle negativt at regioner ønsker å utvide aktiviteten sin utover det som grunnbevilgningen skal gå til. Det viktige her er å sikre at grunnbevilgningen som gis NLR tildeles og benyttes på en slik måte at den bidrar til at organisasjonen er i stand til å tilby rådgiving på områdene det offentlige ønsker å støtte, med mål om et likeverdig rådgivingstilbud over hele landet. Andre områder som det i hovedsak er i NLR sin interesse å tilby rådgiving på, og som organisasjonen anser som strategisk viktig, bør finansieres over andre inntekter.

Det er viktig å påpeke at Landbruksdirektoratet ikke har gjort en detaljert gjennomgang av de regionale enhetene sine regnskap, inkl. tilknyttede avdelinger og selskaper, og har derfor ikke grunnlag for å si om føringen i «Hovedavtale NLR» om at områder som utøves i tillegg til kjernevirksomhet skal skilles ut er fulgt opp av alle regioner. Informasjon fra NLR-S tyder likevel på dette.

Hva bør ligge til grunn for fordelingen av rammetilskuddet?

Etter vårt syn er det problematisk at den gjeldende fordelingsnøkkelen tar utgangspunkt i antall NLR-medlemmer, når formålet med grunnstøtten er å sikre et likeverdig rådgivingstilbud over hele landet. Slik det er i dag får regioner med stor medlemsoppslutning overført mer i støtte enn regioner med mindre medlemsoppslutning, uavhengig av landbrukets utbredelse i regionen eller omfanget av produksjonen som det gis tilskudd til.

Et alternativ til dagens fordelingsnøkkel kunne vært at det er andelen landbruksforetak i en region som ligger til grunn for utregningen, og at det tas hensyn til reiseavstander for alle de regionale enhetene. I dag er det kun Nord-Norge som kompenseres for reiseavstander. Det er viktig at dette gjøres, med tanke på de store avstandene i Nord-Norge, men et slikt prinsipp kunne også vært fulgt for fordelingen av tilskudd til de resterende regionene.

NLR Nord-Norge mottar også et særskilt tillegg til rammetilskuddet, av historiske årsaker knyttet til at de tidligere forsøksringene i regionene hadde lave medlemstall og vanskelig økonomi. Fordelingen av rammetilskudd til de andre regionene i NLR burde også i større grad tatt hensyn til slike utfordringer. Siden de regionale enhetene i dag mottar rammetilskudd med utgangspunkt i påløpte personalkostnader og antall medlemmer, kan det stilles spørsmål ved om den gjeldende fordelingsnøkkelen kan bidra til det motsatte. Det vil si, at fordelingen kan ha en selvforsterkende effekt over tid der regioner som er i vekst får ekstra drahjelp mens regioner som har økonomiske utfordringer får stadig mindre i støtte.

Tabell 4 (i kapittel 2.3.2) gir oss et bilde av forskjeller i hvor mange medlemmer hver enkelt region har sett opp mot hvor mange foretak med jordbruksareal som befinner seg i regionen. For hoveddelen av regionene er regionens andel av det totale antall foretak med jordbruksareal sammenfallende med dens andel av det totale antall NLR-medlemmer (mindre enn 1 % forskjell). For tre av regionene (Rogaland, Østafjells og Øst) er det en betydelig større forskjell mellom andelen foretak med jordbruksareal og andelen medlemmer i regionen. Rogaland har en større andel av NLRs medlemmer enn andelen av jordbruksforetak skulle tilsi, mens det for Østafjells og Øst er færre av de aktive jordbruksforetakene som er medlem i NLR. Ser man på disse tallene, vil en endring der man tar utgangspunkt i antall foretak med jordbruksareal heller enn medlemstall, kunne innebære at Rogaland hadde mottatt mindre i rammetilskudd, mens Østafjells og Øst ville mottatt mer i rammetilskudd.

Her er bildet likevel mer sammensatt ettersom veksthus ikke er tatt med i regnestykket og grunnlaget for tabell 5. Ettersom NLR Rogaland driver veksthusrådgiving kan det tenkes at andelen foretak og medlemmer i stor grad ville vært sammenfallende dersom foretak som driver med veksthusproduksjon var tatt med. For Øst og Østafjells kan det likevel stilles spørsmål ved om regionene burde mottatt mer i rammetilskudd for å kunne bistå alle bønder i sine regioner, uavhengig av medlemskap i NLR. Dette spørsmålet gjør seg også gjeldende når man sammenligner rammetilskuddet som gis Østafjells og Agder. Disse regionene mottok i 2020 omtrent like mye i rammetilskudd, men hvis man ser på antall foretak med jordbruksareal har NLR Østafjells nesten dobbelt så mange bønder å betjene som NLR Agder. Vi har likevel ikke det totale bildet over alle faktorene som gjør seg gjeldende når det gjelder fordelingsnøkklene og virkningene av disse, men det indikerer at det bør gjøres nærmere vurdering av om det er behov for å endre fordelingsnøkkelen for rammetilskuddet.

I fordeling av rammer til fylker og kommuner for en del tilskuddsordninger ligger det beregningsnøkler bak som tar hensyn til ulike parametere som f.eks. reiseavstander, jordbruksareal mm. som kan være aktuelt å se nærmere på i et eventuelt videre arbeid med fordelingsnøkkelen. Det kan i den forbindelse også vurderes om det er enkelte produksjoner som krever mer ressurser, og hvorvidt sammensetning av ulike produksjoner bør ihensyntas.

7.5.2 Fordeling av øremerkede tilskudd

Vi ser også noen utfordringer målt opp mot formålene for grunnstøtten når det gjelder hvordan de øremerkede tilskuddene fordeles innad i NLR. Måten midlene fordeles på per i dag tar ikke hensyn til i hvilken grad en region har behov for støtte på et fag- eller rådgivingsområde, eller om kostnadene knyttet til området i stedet kan fullfinansieres av salgsinntekter og andre inntekter.

Tar vi det øremerkede tilskuddet til HMS som eksempel, viser NLRs rapportering for bruken av grunnstøtten i 2020 at regionene samlet sett går med overskudd på HMS-området. Her er også regionenes andre inntekter utover grunnbevilgningen tatt med (kjøp av HMS-avtaler, kurs- og andre inntekter på HMS-området). Bildet er likevel noe ulikt for de ulike regionene. Fem av regionene synes å gå med overskudd på HMS-rådgivingen, mens de resterende regionene går med underskudd i varierende grad. Slik vi leser rapporteringen var det fire av regionene som i 2020 kunne ha dekket kostnadene for HMS-rådgiving med andre inntekter alene og slik sett ikke hadde hatt behov for det øremerkede tilskuddet.

Som omtalt i kapittel 4.2.1 mottar regionene det øremerkede HMS-tilskuddet ut ifra antall HMS-avtaler regionen har inngått med egne medlemmer, og ev. tilleggsavtaler. Satsene for Nord-Norge er i tillegg 50 % større enn resten av landet på grunn av reisekostnader. Fordelingsnøkkelen tar da ikke hensyn til regionenes andre inntekter på området og hvor vidt de faktisk har behov for et tilskudd. Dette tyder på at det bør gjøres en vurdering av om det øremerkede beløpet til HMS bør innrettes på en annen måte, eventuelt reduseres dersom det vurderes at HMS-tilbudet som gis er tilstrekkelig i omfang og kvalitet.

Vi stiller også spørsmål ved om det er salg av HMS-avtaler til medlemmer som skal være førende for tilskuddet enhetene får på dette fagområdet, eller om det som på rammetilskudd burde være antall foretak i enhetene som la grunnlaget for fordelingen.

7.6 Hvordan sikre at fremtidig støtte ikke er i strid med norsk konkurranseregelverk eller EØS-regelverk?

Landbruksdirektoratet er som del av gjennomgangen bedt om å vurdere hvordan man kan sikre at fremtidig støtte ikke er i strid med norsk konkurranseregelverk eller EØS-regelverk. I samsvar med mandatet er det ikke foretatt en gjennomgang av om støtte som er tildelt NLR over tidligere års jordbruksavtaler er gitt i strid med regelverket. Det er heller ikke foretatt dyptgående vurderinger av regelverkene opp mot rådgivingsområder som fremtidig støtte kan tenkes å tilfalle.

Vårt hovedfokus har vært å gi overordnede vurderinger på hvordan statsstøtten bør innrettes for ikke å komme i strid med de nevnte regelverkene. Der vi har sett det hensiktsmessig har vi påpekt vurderinger som kan være nødvendige å foreta ved tildeling av støtte til nye områder.

7.6.1 Den norske konkurranseloven

Konkurranseregelverket i Norge springer ut av to regelsett; den norske konkurranseloven (krrl.) med tilhørende underliggende regelverk og EØS-avtalens konkurranseregler. Sistnevnte er gjennomført i norsk rett ved EØS-konkurranseloven og tilhørende forskrift, og omtales nærmere i kapittel 7.6.2.

I vurderingen av hvordan man kan sikre at støtten er i tråd med den norske konkurranseloven, har vi sett på hvilken relevans og betydning loven har for støtten til NLR. Dette er vurdert både i forhold til avtalepartenes bevilgning av støtte over jordbruksavtalen og for NLR som støttemottaker. Vi har først helt kort redegjort for loven og det såkalte primærnæringsunntaket.

Kort om konkurranseloven og primærnæringsunntaket

Formålet til den norske konkurranseloven «er å fremme konkurranse for derigjennom å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser».² Det er effektiv ressursbruk som er den overordnede målsettingen, og konkurranse er virkemiddelet som brukes for å nå målet. Lovens oppgave er i denne sammenheng å

² Krrl. § 1 første ledd.

regulere konkurransen ved å beskytte mot konkurransebegrensende tiltak. Virkeområdet til loven omfatter «vilkår, avtaler og handlinger som foretas, har virkning eller er egnet til å ha virkning» i Norge.³

Overordnet retter konkurransereglene seg mot tre hovedområder:

- i) konkurransebegrensende samarbeid mellom to eller flere foretak,
- ii) misbruk av dominerende stilling på markedet, og
- iii) fusjoner som kan føre til en begrensning av konkurransen i markedet.

Mens de to førstnevnte begrenser foretakenes adferd gjennom forbudsbestemmelser, gjelder den tredje regler om kontroll med fusjoner og oppkjøp, såkalte strukturbestemmelser. Det er forbudsbestemmelsene som først og fremst kan være aktuelle i vurderingen av støtten til NLR. Forbudsbestemmelsene kommer til uttrykk i den norske konkurranseloven i henholdsvis §§ 10 og 11, der § 10 regulerer konkurransebegrensende samarbeid, mens § 11 gjelder misbruk av dominerende stilling. Inngrep mot foretakssammenslutninger reguleres av krrl. § 16.

Rettssubjektet for konkurranselovens bestemmelser er «foretak».⁴ Begrepet er definert til å omfatte «enhver som utøver privat eller offentlig ervervsvirksomhet».⁵ Etter ordlyden skilles det ikke mellom private og offentlige foretak, men det følger av praksis fra EU-domstolen at offentlige organer bare omfattes i den grad de utøver økonomisk virksomhet. Utøvelse av offentlig myndighet omfattes derimot ikke.

Etter konkurranseloven § 3 andre ledd «skal» det fastsettes egen forskrift med unntak fra forbudsbestemmelsene, som er nødvendige for å kunne gjennomføre jordbruks- og fiskeripolitikken. Unntaket er gjennomført i forskrift om unntak for samarbeid mv. innen landbruk og fiske⁶ (primærnæringsunntaket).

Formålet med unntaket er å angi når forbudsbestemmelsene i §§ 10 og 11 «ikke får anvendelse på omsetning og produksjon av landbruks- og fiskeriprodukter».⁷ Næringsområdene er med andre ord ikke unntatt fra begrensingene knyttet til foretakssammenslutninger etter krrl. § 16. Selve primærnæringsunntaket følger av § 2:

Konkurranseloven § 10 og § 11 kommer ikke til anvendelse på avtaler, beslutninger, samordnet opptreden mellom, eller ensidige handlinger foretatt av primærprodusenter eller deres organisasjoner som er i samsvar med:

- a) lov eller forskrift som regulerer produksjon eller omsetning av landbruks- og fiskeriprodukter, eller
- b) avtale mellom staten og næringsorganisasjoner som regulerer produksjon eller omsetning av landbruks- og fiskeriprodukter.

Produksjon og omsetning skal i denne sammenheng også omfatte forskning og utvikling, foredling, distribusjon, markedsføring og andre tiltak for å bringe produkter frem til markedet.

Etter bestemmelsen omfatter primærnæringsunntaket bare adferd og handlinger som samsvarer med et hjemmelsgrunnlag som følger av lov, forskrift eller avtale. Med avtale menes i praksis bare jordbruksavtalen og reindriftsavtalen. Handlinger eller adferd som ikke kan vise til tilstrekkelig hjemmel faller utenfor unntaket. Det innebærer ikke at handlingen eller adferden er forbudt i seg selv, men at det må foretas en alminnelig vurdering av om reglene etter konkurranselovgivningen er oppfylt.

³ Krrl. § 5 første ledd.

⁴ Se bl.a. krrl. §§ 10 og 11.

⁵ Krrl. § 2

⁶ Forskrift om samarbeidsunntak, landbruk og fiske.

⁷ Forskrift om samarbeidsunntak, landbruk og fiske § 1.

Videre gjelder unntaket bare for «primærprodusenter og deres organisasjoner». I landbruket sikter uttrykket «primærprodusenter» til de som frembringer landbruksprodukter og omsetter disse på første hånd, altså bøndene. «Deres organisasjoner» omfatter først og fremst landbrukssamvirkene.⁸

Forskriftens § 3 fastslår at alle som påberoper seg unntaket er pliktige til å redegjøre for hvilken lov, forskrift eller avtale som gir grunnlag for unntak, etter forespørsel fra konkurransemyndighetene.

Konkurranseshensyn ved bevilgningen av støtte til NLR

Som nevnt er formålet til konkurranseloven å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser, med konkurranse som virkemiddel. Konkurranseloven kan slik sett sies å gi uttrykk for et overordnet mål som gjelder generelt for samfunnet, inkludert landbruksektoren.

Ved høringen av konkurranseloven påpekte flere høringsinstanser at bestemmelsene i §§ 10 og 11 bl.a. kunne medføre at jordbruksvirksomheter ble omfattet av forbudene. Det ble derfor sett på som nødvendig å foreta nærmere vurderinger av omfanget og innholdet som primærnæringene skulle ha fra konkurranseloven. I den forbindelse uttalte Arbeids- og administrasjonsdepartementet at «[i]nnholdet i landbruks- og fiskeripolitikken skal imidlertid ikke endres gjennom endringer i konkurranselovgivingen» (Ot.prp. (2003–2004) s.39).

Uttalelsen kan tyde på at det har vært lovgivers intensjon at landbruks- og fiskeripolitikken i mindre grad skal styres av konkurranseloven, og at landbrukspolitikken vil gå foran konkurransepolitikken ved en eventuell målkonflikt. En slik forståelse underbygges av primærnæringsunntaket, og den rollen landbruksmyndighetene og avtalepartene er gitt til å angi innholdet og omfanget av unntaket.

Utformingen av primærnæringsunntaket innebærer at det er landbruksmyndighetene og de øvrige partene i jordbruksavtalen og reindriftsavtalen som, innen landbruket, utformer den nærmere avgrensningen og rekkevidden av unntaket. Dette følger av at om en avtale, beslutning, samordnet opptreden mellom, eller ensidig handling er unntatt fra forbudsbestemmelsene, avhenger av om det er tilstrekkelig hjemmel i lov, forskrift eller avtale som regulerer produksjon eller omsetning av landbruksprodukter. Siden det er landbruksmyndighetene og de øvrige avtalepartene som fastsetter det relevante regelverket og avtalene, er det også disse som i praksis beslutter hva som omfattes av unntaket, og som dermed er unntatt fra forbudene i §§ 10 og 11.

Denne kompetansen har Stortinget, Landbruks- og matdepartementet og avtalepartene enerådende, og konkurranseloven gir få begrensninger i hvordan kompetansen skal utøves. Den største begrensningen ligger i ordlyden i krrl. § 3 andre ledd andre setning, ved at unntakene fra bestemmelsene må være «*nødvendige* for å gjennomføre landbruks- og fiskeripolitikken» (vår kursivering). Det er altså bare «nødvendige» tiltak som kan unntas. Hvorvidt et tiltak oppfyller kravet til nødvendighet, avhenger på sin side av hvilke landbrukspolitiske mål og hensyn tiltaket er ment å oppnå. Siden det er landbruksmyndighetene som fastsetter målene og hensynene, vil det også i all hovedsak være opp til de å vurdere om et tiltak er nødvendig.

Dersom konkurranseloven la begrensninger på avtalepartenes handle- og avtalefrihet gjennom jordbruksavtalen, ville det innebære en innskrenkning i enekompetansen partene har til å fastsette innholdet og omfanget av unntaket. Det ville særlig virke mot hensynet og hensikten bak unntaket, dersom bestemmelsene i §§ 10 og 11 fikk virkning for hva avtalepartene kan avtale i jordbruksavtalen, og følgelig hva som skal omfattes av unntaket. Det kan vanskelig ses at loven inneholder andre relevante inngreps hjemler eller handlingsregler som binder landbruksmyndighetene eller pålegger dem å ta konkurransemessige hensyn.

Selv om konkurranselovens bestemmelser ikke begrenser avtalepartenes skjønnsmyndighet, eller får direkte betydning eller anvendelse for bevilgningen, er ikke det ensbetydende med at avtalepartene ikke bør ta hensyn til konkurranse ved innrettelse og bevilgning av støtten. Konkurranseloven kan, som påpekt over, sies å gi uttrykk for et overordnet mål om effektiv bruk av samfunnets ressurser. Siden

⁸ Se merknadene til forskrift om samarbeidsunntak, landbruk og fiske § 2.

konkurranseloven ikke pålegger landbruksmyndighetene å ta konkurransemessige hensyn, blir det opp til landbruksmyndighetene selv å ivareta hensynet bak konkurranseeloven.

I forhold til støtten til NLR, vil hensynet kunne ivaretas ved at bevilgningen og innrettelsen blant annet tar utgangspunkt i hva som vil være en effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser. Dette forutsetter at både avtalepartene, departementet, direktorat og NLR har god bevissthet og oversikt når det gjelder hva støtten er med å finansiere og om midlene benyttes på en effektiv måte.

Støttens betydning for NLRs forhold til konkurranseeloven

Som nevnt over retter konkurranseeloven seg mot foretak som driver økonomisk virksomhet, noe NLR gjør ved å tilby tjenester og rådgiving mot betaling. For NLR gjelder dette uavhengig av at de mottar støtte over jordbruksavtalen. Utgangspunktet er dermed at NLR, som et hvert annet foretak med økonomisk virksomhet, må utøve sin virksomhet i samsvar med bestemmelsene i loven.

For å kunne si noe om hvordan man kan sikre at støtten er i tråd med den norske konkurranseeloven, er det derfor relevant å vurdere NLRs virksomhet opp mot de konkurransebegrensende bestemmelsene, som fremgår av lovens §§ 10, 11 og 16.

Konkurranseloven § 10 omhandler konkurransebegrensende avtaler mellom foretak. Første ledd lyder:

«Enhver avtale mellom foretak, enhver beslutning truffet av sammenslutninger av foretak og enhver form for samordnet opptreden som har til formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen er forbudt, særlig slike som består i

- a) å fastsette på direkte eller indirekte måte innkjøps- eller utsalgpriser eller andre forretningsvilkår,
- b) å begrense eller kontrollere produksjon, avsetning, teknisk utvikling eller investeringer,
- c) å dele opp markeder eller forsyningskilder,
- d) å anvende overfor handelspartnere ulike vilkår for likeverdige ytelser og derved stille dem ugunstigere i konkurranse
- e) å gjøre inngåelsen av kontrakter avhengig av at medkontrahentene godtar tilleggsytelser som etter sin art eller etter vanlig forretningspraksis ikke har noen sammenheng med kontraktsgjenstanden.»

Andre ledd angir at avtaler eller beslutninger som omfattes av første ledd er uten rettsvirkninger, mens tredje og fjerde ledd inneholder unntak fra første ledd. Bestemmelsen innebærer med andre ord forbud mot ulike samarbeidsformer mellom foretak som begrenser konkurransen i samfunnet.

Som et utgangspunkt vil NLR være omfattet av bestemmelsen dersom de inngår i konkurransebegrensende samarbeidsformer. Når det gjelder tildelingen av støtte, er det imidlertid vanskelig å se at dette er noe som omfattes av ordlyden, og som bestemmelsen er ment å regulere. Her viser vi til at en beslutning om å tildele støtte er en handling som foretas av avtalepartene, og som vanskelig faller innunder kategorien samarbeid. En slik forståelse kan også begrunnes i det som er diskutert om konkurranseelovens betydning for avtalepartenes handlings- og avtalefrihet over jordbruksavtalen. Dersom tildeling av støtte var omfattet av § 10, ville det legge en begrensning på partenes kompetanse til å angi innholdet og omfanget av unntaket fra den samme bestemmelsen.

Lovens § 16 regulerer inngrep mot foretakssammenslutninger, og innebærer at konkurransetilsynet kan forby sammenslutninger «som i betydelig grad vil hindre effektiv konkurranse, særlig som et resultat av at en dominerende stilling skapes eller styrkes.» Bestemmelsen må klart nok sies å ikke være relevant når det gjelder grunnbevilgningen.

Den av de tre bestemmelsene som etter sin ordlyd i størst grad kan få betydning for NLR som følge av støtten, er krrl. § 11:

«Et eller flere foretaks utilbørlige utnyttelse av sin dominerende stilling er forbudt.

Slik utilbørlig utnyttelse kan særlig bestå i

- a) å påtvinge, direkte eller indirekte innkjøps- og utsalgspriser eller andre urimelige forretningsvilkår,
- b) å begrense produksjon, avsetning eller teknisk utvikling til skade for forbrukerne,
- c) å anvende overfor handelspartnere ulike vilkår for likeverdige ytelser og derved stille dem ugunstigere i konkurransen,
- d) å gjøre inngåelsen av kontrakter avhengig av at medkontrahentene godtar tilleggssytelser som etter sin art eller etter vanlig forretningspraksis ikke har noen sammenheng med kontraktsgjenstanden.»

Spørsmålet er her om den økonomiske støtten til NLR fører til at de, generelt eller innenfor deler av sin virksomhet, oppnår en dominerende stilling i rådgivingsmarkedet til landbruket. Som det følger av ordlyden, vil ikke det alene være i strid med bestemmelsen. For at det skal være tilfellet, må den dominerende stillingen utnyttes på utilbørlig vis, blant annet ved opptreden som nevnt i bokstavene a) til d). Vi har ikke nærmere vurdert om NLR, som følge av støtten, utilbørlig utnytter en ev. dominerende stilling, da det forutsetter en inngående kartlegging og kjennskap til rådgivingsmarkedet som faller utenfor mandatet til gjennomgangen. Vi vil likevel påpeke at den kartleggingen som er foretatt ikke peker i retning av at NLRs virksomhet med grunnlag i støtten ser ut til å være i strid med bestemmelsen.

Når man skal vurdere NLRs forhold til konkurranseloven i lys av å være støttemottaker, kan ikke vurderingen begrenses til de konkrete konkurransebegrensende bestemmelsene. Avhengig av om bestemmelsene gjør seg gjeldende for NLRs virksomhet, vil det være nødvendig å vurdere i hvilken grad aktiviteten til NLR er omfattet av primærnæringsunntaket eller ikke.

Vurderingene som må foretas i en slik sammenheng knytter seg til forskriftens⁹ § 2. Det som må vurderes er i hovedsak 1) om NLR er å anse som en organisasjon av landbrukets primærprodusenter og 2) om aktiviteten utføres i samsvar med lov, forskrift eller avtale som regulerer produksjon eller omsetning av landbruksprodukter.

I tilknytning til landbruket er det først og fremst tenkt på landbrukssamvirkene når det i forskriften står «deres organisasjoner». Vurderingen går derfor ut på om NLR er å anse som en organisasjon av primærprodusenter innen landbruket, tilsvarende landbrukssamvirkene.

NLRs organisering er nærmere beskrevet i kapittel 2.3. Som nevnt der består NLR av ti juridisk og økonomisk selvstendige regionale enheter og én felles serviceorganisasjon som alle de regionale enhetene er medlemmer i. Organisasjonsstrukturen til NLR skiller seg med det noe fra de øvrige samvirkeforetakene. Den formelle organisasjonsformen varierer også mellom de ulike enhetene i NLR, der de fleste, inkludert NLR-S, er registrert som foreninger, mens tre av regionene er oppført som samvirkeforetak. Samtidig er det i hovedsak bønder rundt om i landet som er medlemmer, og slik sett er eiere, av de ulike regionale NLR-enhetene. Dette gjelder uavhengig av hvilken organisasjonsform enhetene har. For NLR-S er det riktignok de andre enhetene, og ikke bøndene, som er de faktiske medlemmene i organisasjonen. Det er samtidig medlemmene i enhetene som gjennom regionene, har den øverste beslutningsmyndigheten også i NLR-S, i form av regional representasjon på årsmøtet til NLR-S. Dette tilsier etter vårt syn at NLR er å anse som en organisasjon av landbrukets primærprodusenter, og dermed faller innunder primærnæringsunntaket.

Den neste vurderingen er om handlingene og adferden til NLR er i samsvar med lov, forskrift eller avtale som regulerer produksjon eller omsetning av landbruksprodukter.

Det er som nevnt bare jordbruksavtalen og reindrifftsavtalen som i dag omfattes av uttrykket «avtale».¹⁰ Siden støtten bevilges over jordbruksavtalen må den sies å ha tilstrekkelig forankring i et av de nevnte hjemmelsgrunnlagene. At ordlyden i § 2 første ledd retter seg mot «produksjon eller omsetning av landbruksprodukter» innebærer neppe at NLRs aktivitet ikke faller innunder unntaket. Etter § 2 andre ledd fremgår det at man med «produksjon eller omsetning» også har ment «forskning og utvikling, foredling, distribusjon, markedsføring og andre tiltak for å bringe produkter frem til markedet». Bestemmelsen er

⁹ Forskrift om samarbeidsunntak, landbruk og fiske.

¹⁰ Se merknader til forskrift om samarbeidsunntak, landbruk og fiske § 2.

med andre ord ment å favne vidt, og vi kan ikke se at det er avgjørende at rådgiving ikke er eksplisitt nevnt. Etter vårt syn må aktiviteten til NLR i det minste kunne sies å være omfattet av «andre tiltak», og vil oppfylle vilkåret i bestemmelsen så lenge forvaltningen og bruken av støtten utføres i tråd med formålet og føringene som følger av Jordbruksavtalen.

Vurderingene her tyder altså på at NLR vil være unntatt bestemmelsene i konkurranseloven §§ 10 og 11. Som påpekt vil dette bare gjelde aktivitet NLR utfører i tilknytning til støtten fra det offentlige. De delene av NLRs virksomhet som ikke kan relateres til støtten vil ikke kunne vise til tilstrekkelig hjemmelsgrunnlag til å være omfattet av unntaket. Dette taler for at det er viktig å sikre at både avtalepartene, departementet, direktoratet og NLR har samme oppfattelse når det gjelder hva bevilgningen er ment å støtte.

7.6.2 EØS-regelverk

Formålet med EØS-avtalen er å fremme og styrke «handel og økonomiske forbindelser mellom avtalepartene, med like konkurransevilkår og overholdelse av de samme regler [...]».¹¹ Som hovedregel omfatter avtalen fritt varebytte og fri bevegelighet for personer, tjenester og kapital mellom medlemmene av EØS.¹² De harmoniserte reglene som skal sikre oppfyllelse av målet med avtalen omhandler blant annet bestemmelser om konkurranse og statsstøtte.

Mens den norske konkurranseloven gjelder forhold med virkning i Norge, gjelder EØS-avtalens konkurransebestemmelser for forhold som har virkning på samhandelen mellom EØS-land. Det må derfor vurderes om et forhold påvirker samhandelen, for å avgjøre om EØS-avtalens konkurranseregler kommer til anvendelse. Både reglene etter EØS-avtalen og den norske konkurranseloven kan med det gjelde for ett og samme forhold. Ved slik parallell håndheving, fastsetter imidlertid EØS-avtalen begrensninger på bruk av den nasjonale konkurranselovgivningen. På landbruksområdet er det imidlertid også nødvendig å vurdere om EØS-avtalens bestemmelser i det hele tatt gjør seg gjeldende.

Landbrukspolitikken er i utgangspunktet holdt utenfor EØS-avtalen, og ikke omfattet av avtalens bestemmelser. Dette ble forutsatt ved inngåelsen av avtalen, se St.prp. nr. 100 (1991–1992) side 119.

På vareområdet kommer dette til uttrykk i EØS-avtalen art. 8 nr. 3. Etter bestemmelsen er varer som ikke omfattes av bokstav a eller b unntatt fra reglene om det frie varebytte. Det omfatter de fleste landbruksprodukter, selv om det riktignok finnes visse unntak.¹³ De øvrige delene i avtalen har ikke en tilsvarende bestemmelse som angir anvendelsesområdet.

EFTA-domstolen har i flere dommer vurdert om ulike landbruksrelaterte tiltak faller innenfor EØS-avtalen eller ikke. Vurderingen som domstolen har lagt til grunn, den såkalte *Pedicele*-doktrinen¹⁴, bygger blant annet på EØS-avtalepartenes intensjon om at landbrukspolitikken er holdt utenfor avtalen, og at avtalen ikke skal forstås slik at dette bare gjelder det frie varebyttet. I EFTA-domstolens sak E-1/16 *Synnøve Finden*, som gjaldt statsstøtte, uttales det i avs. 57 og 59:

«EØS-avtalens artikkel 8 nr. 3 fastsetter at varer som ikke omfattes av bokstav a eller b, faller utenfor virkeområdet for 'bestemmelsene i denne avtale'. Dette tilsier at avtalepartene hadde til hensikt, med mindre annet var angitt, å holde disse produkter utenfor EØS-avtalens virkeområde, og ikke bare utenfor virkeområdet for reglene om fritt varebytte. For at en EØS-bestemmelse skal få anvendelse på slike produkter, kreves det følgelig et spesifikt EØS-rettslig grunnlag.

[...]

Ethvert nasjonalt tiltak som er 'uatskillelig knyttet' til omsetningen av produkter som faller utenfor EØS-avtalens virkeområde, faller selv utenfor dette virkeområde (se *Pedicele*, som omtalt over,

¹¹ EØS-avtalen art. 1 nr. 1.

¹² EØS-avtalen art. 1. nr. 2.

¹³ Se EØS-avtalen – Protokoll 3 om varer omhandlet i avtalens artikkel 8 nr. 3 bokstav b).

¹⁴ Jf. EFTA-domstolens dom 25. februar 2005 i sak E-4/04 *Pedicele*.

avsnitt 34). Det må derfor vurderes om det aktuelle tilskudd er uatskillelig knyttet til omsetningen av produkter som faller utenfor EØS-avtalens virkeområde.»

Produkter som faller utenfor EØS-avtalen, jf. art. 8 nr. 3 faller altså utenfor hele virkeområdet til avtalen og dens bestemmelser, med mindre noe annet er uttrykkelig bestemt. Tilsvarende gjelder alle tiltak som er «uatskillelig knyttet» til slike produkter. Doktrinen er også lagt til grunn i EFTA-domstolens dom i sak E-12/16 *Marine Harvest*, se avs. 66, som også gjaldt spørsmål om statsstøtte. Høyesterett har i HR-2021-1429-A formulert vurderingen til at

«Den går ut på at ethvert nasjonalt tiltak som er «uatskillelig knyttet» til omsetningen av varer som er unntatt, faller utenfor EØS-avtalen som helhet».¹⁵

EFTA-domstolen har imidlertid ikke konkret vurdert om Pedicel-doktrinen får betydning for EØS-avtalens konkurranseregler, slik den har gjort for avtalens bestemmelser om statsstøtte, EØS-avtalen art. 61 (1). I den nevnte høyesterettsdommen berøres spørsmålet om doktrinen også gjelder EØS-avtalens etableringsfrihet. Høyesterett gir uttrykk for at det er tilfellet, blant annet ved å vise til avs. 66 i EFTA-dommen *Marine Harvest*:

«Article 8(3) EEA regulates the application of ‘the provisions of this Agreement’. These words indicate that the Contracting Parties intended to exclude certain products from the scope of the EEA Agreement as a whole, and not only from the rules on free movement of goods.»

Basert på det uttalte virker domstolens tolkning å være at medlemsstatenes intensjon var at produkter som er unntatt det frie varebytte, jf. art. 8 nr. 3, skal holdes utenfor alle delene av EØS-avtalen. Både EFTA-domstolens uttalelse i avs. 59 i *Synnøve Finden* og Høyesteretts formulering av Pedicel-doktrinen, taler for at dette også gjelder tiltak som er «uatskillelig knyttet» til slike produkter.

Dette tilsier at dersom tiltaket med grunnbevilgning til NLR vurderes å være «uatskillelig knyttet» til landbruksprodukter som er unntatt det frie varebytte, jf. art. 8 nr. 3, omfattes heller ikke grunnbevilgningen av EØS-avtalens konkurranseregler eller bestemmelsene om statsstøtte.

Vi har i denne rapporten ikke foretatt en nærmere vurdering av om støtten til NLR er «uatskillelig knyttet» til landbruksprodukter som er unntatt fra det frie varebytte, jf. art. 8 nr. 3, da det vurderes som at dette faller utenfor mandatet til gjennomgangen. Dersom en slik vurderingen ikke allerede er foretatt av Landbruks- og matdepartementet anbefaler vi at dette gjøres, både i lys av støtten som helhet og opp mot de enkelte delene av NLRs virksomhet som støtten bidrar til.

¹⁵ Se avs. 140.

8 Hvordan bør tilskuddet forvaltes fremover?

De viktigste funnene i dette kapittelet:

Vurderingene som er gjort i dette kapittelet viser at det er nødvendig å foreta endringer av utformingen og forvaltningen av grunnbevilgningen som tilskuddsordning. Dette skyldes at nåværende forvaltning og praksis til dels ikke samsvarer med kravene etter reglementet for og bestemmelsene om økonomistyring i staten. Landbruksdirektoratet har funnet mangler på følgende punkter:

- delvis uavklarte roller mellom de ulike aktørene (avtalepartene, LMD, Landbruksdirektoratet og NLR-enhetene)
- utydelige mål og kriterier for måloppnåelse
- forvaltning av tilskuddsordningen, herunder fordeling, tildeling og utbetaling av tilskuddet og opplegg for oppfølging og kontroll; informasjonsinnhenting og rapportering fra tilskuddsmottagerne

Vi vil påpeke at deler av funnene knytter seg til at NLR ikke er én organisasjon, men en form for samling av elleve selvstendige enheter. I økonomiregelverkets forstand innebærer dette at det ikke er snakk om én tilskuddsmottager, men elleve forskjellige. Det betyr at tilskuddet til den enkelte enhet i NLR må tildeles direkte fra tilskuddsforvalter til mottaker. Dersom NLR formelt var én organisasjon, er vår vurdering at det enkeltstående tilskuddet kunne vært tildelt sentralt, som så forvaltet tilskuddet internt i NLR, i samsvar med kravene i økonomiregelverket og fastsatte tildelingskriterier og kriterier for måloppnåelse.

Vår anbefaling er at Landbruks- og matdepartementet fastsetter en ny tilskuddsmodell for forvaltningen av grunnbevilgningen til NLR.

8.1 Forvaltningen av grunnbevilgningen som tilskuddsordning

8.1.1 Innledning

Forvaltningen av statlige tilskudd reguleres av reglement for økonomistyring i staten¹⁶ (reglementet) og bestemmelser om økonomistyring i staten (bestemmelsene). Bestemmelsene er fastsatt med hjemmel i økonomireglementets § 3 for gjennomføring av reglementet, og gir supplerende og detaljerte regler.

Reglementets virkeområde omfatter blant annet «forvaltningen av statlige tilskudds-, stønads- og garantiordninger»¹⁷, og formålet er «å sikre at

- a) statlige midler brukes og inntekter oppnås i samsvar med Stortingets vedtak og forutsetninger
- b) fastsatte mål og resultatkrav oppnås
- c) statlige midler brukes effektivt
- d) statens materielle verdier forvaltes på en forsvarlig måte.»¹⁸

Grunnbevilgningen til NLR, som fastsettes over jordbruksavtalen og tildeles i samsvar med St.prp. 1 S, er en statlig tilskuddsordning og faller innunder virkeområdet til reglementet og bestemmelsene. For å sikre at tilskuddet forvaltes i samsvar med kravene i regelverket, har direktoratet foretatt en vurdering av forvaltningen av grunnbevilgningen slik det gjøres i dag.

¹⁶ Reglementet for økonomistyring i staten.

¹⁷ Reglementet for økonomistyring i staten § 2 første ledd bokstav c).

¹⁸ Reglementet for økonomistyring i staten § 1 første ledd.

Vår vurdering er at dagens forvaltning ikke oppfyller de relevante kravene, og at det derfor er nødvendig å foreta endringer i hvordan grunnbevilgningen forvaltes. Vi har under foretatt en vurdering av utfordringene med dagens forvaltning i lys av reglementet og bestemmelsene, i tillegg til å presentere ulike modeller for fremtidig organisering av tilskuddsforvaltningen.

8.1.2 Relevante bestemmelser

Utgangspunktet for forvaltningen av tilskudd vedtatt av Stortinget følger av reglementets § 8. Etter denne bestemmelsens første ledd skal departementene for hver enkelt tilskuddsordning «beskrive mål, kriterier for måloppnåelse og tildelingskriterier», samt fastsette oppfølging og kontroll. Dette utgjør hovedelementene i ordningen, og skal fremgå av tildelingsbrev til offentlige tilskuddsforvaltere, eller i oppdragsbrevet til tilskuddsforvaltere utenom statsforvaltningen. Videre skal tilskuddsforvalteren i tilskuddsbrevet til mottageren bl.a. angi tilskuddets formål og tilskuddsbeløp, jf. andre ledd.

Reglene for kontroll av tilskuddsforvalter og tilskuddsmottaker angis i reglementets § 15. Kravene er forholdsvis generelt utformet, og pålegger overordnede virksomheter å ha kontroll med at underliggende virksomheter og andre enheter med forvaltningsmyndighet utfører sine oppgaver på forsvarlig måte, jf. første ledd. Etter andre ledd skal tilskuddsforvaltere «ivareta kontroll med at tilskuddsmottakere oppfyller [vilkårene] som er stilt for tilskuddet.»

Det er videre bestemmelsene om økonomistyring i staten som angir de detaljerte reglene og krav til tilskuddsforvaltning. Av størst relevans i denne sammenhengen er bestemmelsene som følger av kapittel 6, som gjelder utforming og forvaltning av tilskuddsordninger.

Formålet følger av punkt 6.1 «Innledning» hvor det fremgår at formålet:

«er å sikre effektiv og hensiktsmessig utforming og forvaltning av tilskuddsordninger og enkeltstående tilskudd.

Utformingen skal understøtte målet med tilskuddet og gi grunnlag for at det kan forvaltes uten forholdsmessig store kostnader hos tilskuddsforvalteren og tilskuddsmottakere.»

Siste avsnitt i 6.1 viser til EØS-avtalens bestemmelse som statsstøtte, art. 61 (1), og pålegger både ansvarlig departement og tilskuddsforvalteren ansvaret for at utforming og forvaltning av «midlene tildeles i samsvar med regelverket om offentlige støtte».

Punkt 6.2 gjelder utforming av tilskuddsordningen. I punkt 6.2.1 angis hovedelementene i ordningen, som skal utformes etter en konkret vurdering for den enkelte ordningen. Hovedelementene omfatter a) mål og målgruppe for tilskuddsordningen, b) kriterier for måloppnåelse, c) tildelingskriterier, d) opplegg for oppfølging og kontroll og e) evaluering. Punkt 6.2.3 slår fast at departementet skal fastsette et regelverk for tilskuddet som regulerer elementet i punkt 6.2.1.

Etter 6.2.4 skal departementet påse at forvaltningen av tilskuddet er organisert på en effektiv og hensiktsmessig måte. I 6.2.4.1 – 6.2.4.4 oppstilles ulike alternativer for organiseringen av tilskuddet, der det åpnes for at både offentlige organer, ulike rettssubjekter eid av staten og private juridiske enheter kan tildeles forvaltningsansvaret. Ved valg av privat tilskuddsforvalter etter punkt 6.2.4.4, er det etter fjerde avsnitt krav om at reglene for offentlige anskaffelser følges.

Punkt 6.3 stiller krav til innholdet i tilskuddsforvaltningen og omfatter utlysning (6.3.1), behandling av søknader om tilskudd (6.3.2), tilskuddsbrev (6.3.3), registrering av vedtak om tilskudd (6.3.4), utbetaling og eventuell tilbakebetaling (6.3.5), informasjon om måloppnåelse (6.3.6), rapportering til departementet (6.3.7) og oppfølging og kontroll (6.3.8). De ulike kravene kommenteres nærmere under.

I 6.4 åpnes det for at det kan gjøres unntak fra bestemmelsene i punkt 6.2 og 6.3. Punkt 6.4.1 gjelder tilskudd til kommuner og fylkeskommuner, mens 6.4.2 omfatter andre unntak. Av disse er det unntaket i bokstav a) som er relevant for tilskuddet til NLR. Her åpnes det for at departementet kan gjøre unntak fra kravene i punkt 6.2.1 c), 6.2.3 og 6.3.1 dersom mottakeren av tilskuddet er navngitt i bevilgningsvedtaket

eller omtalt i budsjettproposisjonen slik at tilskuddet må regnes som øremerket til vedkommende. Det innebærer for øvrig at tilskuddsbeløpet til mottageren fremgår av vedtaket eller proposisjonen.

Etter punkt 6.5 skal departementet og tilskuddsforvalteren sørge for gjennomføring av evaluering av tilskuddsordningen, for å kartlegge effekt når det gjelder ressursbruk, organisering og fastsatte mål.

8.2 Dagens tilskuddsforvaltning

Grunnbevilgningen til NLR tildeles over jordbruksavtalen i forbindelse med de årlige jordbruksoppgjørene, se beskrivelse av tildeling og forvaltning i kapittel 3.1.

Landbruksdirektoratet er tilskuddsforvalter etter dagens forvaltning av tilskuddet, mens NLR-S er tilskuddsmottaker. Landbruksdirektoratet har forvaltet tilskuddet som et øremerket enkeltstående tilskudd, etter bestemmelsene om økonomistyring i staten pkt. 6.4.2.a). Dette fordi NLR har vært navngitt som tilskuddsmottaker i budsjettproposisjonen. For tilskudd som omfattes av pkt. 6.4.2 a), kan det gjøres unntak fra kravene som følger av pkt. 6.2.1 c (krav om å fastsette tildelingskriterier), 6.2.3 (krav om å fastsette regelverk) og 6.3.1, (krav om utlysning).

Gjennomgangen som nå er gjort, viser imidlertid at mottakerne av tilskuddet ikke i tilstrekkelig grad har vært navngitt i budsjettproposisjonene. Som nevnt tidligere er ikke «NLR» én organisasjon, men ti selvstendige regionale enheter og en sentralenhet. I tildelingen synes det å være benyttet en samlebetegnelse på hvem som skal få tilskuddet, og som det har vært naturlig å oppfatte at skulle gå til én mottaker. Siden det i realiteten er snakk om flere selvstendige tilskuddsmottakere, skulle alle disse vært navngitt i proposisjonen. Når departementet heller ikke har gjort en fordeling av tilskuddsbevilgningen mellom mottakerne, kan den nåværende praksisen for tildelingen av tilskuddet etter vår vurdering ikke ses på som et øremerket enkeltstående tilskudd, hvor det kan gjøres unntak fra å fastsette tildelingskriterier etter pkt. 6.4.2 a).

Det er NLR-S som etter dagens praksis fordeler en andel av tilskuddsmidlene ut til de regionale enhetene, etter fordelingsnøkler fastsatt av NLR. Denne tilskuddsfordelingen har en uklar forvaltningsrettslig status, og oppfyller ikke kravene til tilskuddsforvaltning etter bestemmelsene pkt. 6.3. Det kan her bl.a. vises til at det ikke har vært utarbeidet egne tilskuddsbrev til de enkelte enhetene, jf. pkt. 6.3.3.

Dagens praksis sikrer heller ikke i tilstrekkelig grad kontroll med bruken av tilskuddet, jf. pkt. 6.3.6 og 6.3.8. Rapportering og informasjonsinnhenting om måloppnåelse skjer i dag mellom direktoratet og NLR-S. Kravene retter seg imidlertid mot den enkelte tilskuddsmottakeren, og går ut på at hver enhet skal rapportere på bruken av midlene og gi informasjon om måloppnåelse. Kontrollen og oppfølgingen som gjøres i dag, innebærer at enhetene i mindre grad fremstår som ansvarlige for bruken av egen støtte, samtidig som det må sies å være usikkert i hvilken grad ansvaret kan legges på NLR-S, så lenge enhetene er selvstendige tilskuddsmottagere.

8.3 Fremtidig organisering av forvaltningen

Landbruksdirektoratet mener dagens forvaltningspraksis der NLR-S, etter tildelingskriterier de selv har valgt, fordeler midlene til regionale enheter, ikke bør fortsette. Det er etter vårt syn behov for at det gjøres endringer av dagens organisering og forvaltning av tilskuddet.

Vi har under presentert ulike alternativer for organisering og forvaltning av tilskuddet, samt sider av de vurderingene som må foretas ved valg av ny tilskuddsforvaltning. Det er ansvarlig departement som skal utforme hovedelementene i tilskuddsordningen, herunder tildelingskriterier. Uavhengig av hvilken tilskuddsmodell som velges, er det derfor viktig at LMD, fortrinnsvis i fellesskap med avtalepartene i jordbruksoppjøret, legger tydelige kriterier for fordelingen av grunnbevilgningen, og vurderer hvilke faktorer som bør ligge til grunn. Disse bør ta utgangspunkt i at tilskuddet skal bidra til måloppnåelse. I tillegg er det viktig å ta hensyn til forutsigbarhet i inntekter for de regionale enhetene, og at tildelingskriteriene kan stå seg over tid.

8.3.1 Navngitte tilskuddsmottakere

Det må tas stilling til om mottakerne av grunnbevilgningen fortsatt skal være navngitt i budsjettproposisjonen eller ikke. Som vist over er tilskudd der mottakeren navngis i proposisjonen et øremerket enkeltstående tilskudd som omfattes av bestemmelsens pkt. 6.4.2 a).

Dersom det er ønskelig at grunnbevilgningen opprettholdes som et enkeltstående tilskudd, må det benyttes entydige navn på tilskuddsmottakerne. Så lenge enhetene i NLR er selvstendige juridiske og økonomiske enheter, og dermed egne mottakere, må hver enkelt enhet være eksplisitt navngitt i proposisjonen for at støtten kan regnes som et enkeltstående tilskudd.

Hvis mottakerne derimot ikke lenger skal være navngitte, må det utformes en ordinær tilskuddsordning, der departementet er ansvarlig for å fastsette et tilskuddsregelverk, jf. pkt. 6.2.3. Tilskuddsregelverket skal blant annet regulere hovedelementene i ordningen, slik som tildelingskriterier og kriterier for måloppnåelse. Direktoratet antar at dette alternativet ikke er aktuelt, så lenge det er ønskelig at tilskuddet skal gå til NLR-systemet. Vi har derfor ikke foretatt en nærmere redegjørelse for hva som inngår i en slik tilskuddsordning.

8.3.2 Tre forslag til modell for forvaltning av grunnbevilgningen

Ved fortsatt navneangivelse av tilskuddsmottagere i budsjettproposisjonen, må det tas stilling til når, hvordan og av hvem tilskuddsbeløpet til hver mottaker skal fordeles. Her er det gitt forslag om tilskuddsmodeller som kan benyttes. Alle modellene tar utgangspunkt i den organiseringen NLR har i dag, som innebærer elleve selvstendige tilskuddsmottakere.

Alternativene som presenteres under må vurderes i lys av kompleksiteten av tildelingskriteriene og målet med ordningene. Dess enklere og entydige kriteriene er, jo enklere og mindre krevende blir kontrollen og oppfølgingen. Dersom tilskuddsforvaltningen skal legges til NLR-S vil det kunne oppstå en del habilitetsmessige spørsmål som må vurderes nærmere.

I. Departementet som tilskuddsfordeler – direktoratet som tilskuddsforvalter

Modell I går ut på at Landbruks- og matdepartementet foretar fordelingen og oppgir beløpene til hver mottaker i budsjettproposisjonen. De øvrige avtalepartene bør ta del i diskusjonen av hvilke kriterier og faktorer som fordelingen skal skje på bakgrunn av. Vi ser heller ikke bort fra at det kan være hensiktsmessig å involvere NLR i diskusjonen, blant annet for å kartlegge områder som det er størst behov for at det offentlige støtter.

Ansvar for tilskuddsforvaltningen tildeles Landbruksdirektoratet, jf. bestemmelsens pkt. 6.2.4.1. Det er direktoratet, som tilskuddsforvalter, som får ansvaret for å sørge for at kravene etter pkt. 6.3 overholdes og etterleves. Blant annet innebærer det at direktoratet skal utarbeide et tilskuddsbrev til mottakerne, som meddeler mottakeren om tildelingen av tilskudd. Dette må som tidligere påpekt, gjøres til hver enkelt enhet. Direktoratet må også føre kontroll med hver enkelt NLR-enhet, og innhente rapportering og informasjon om måloppnåelse fra hver og en.

For det nærmere innholdet i oppgaven som tilskuddsforvalter vises det til bestemmelsene om økonomistyring i staten, og særlig pkt. 6.3.

II. Direktoratet som tilskuddsfordeler og -forvalter

I modell II tildeles Landbruksdirektoratet både rollen som tilskuddsfordeler og tilskuddsforvalter. Ansvaret som tilskuddsforvalter blir tilsvarende som i modell I.

Direktoratets fordeling av tilskuddet til enhetene i NLR, må gjøres på grunnlag av kriterier fastsatt av departementet. Departementet og de øvrige avtalepartene må derfor også i denne modellen foreta vurderinger og fastsette hvilke kriterier og faktorer som skal legges til grunn for fordelingen.

Modell II skiller seg fra modell I ved at støtten til de enkelte enhetene ikke fremgår av budsjettproposisjonen, men i tilskuddsbrevene til mottakerne utarbeidet av Landbruksdirektoratet. Hver enkelt tilskuddsmottaker må likefullt eksplisitt navngis i budsjettproposisjonen.

III. Privat enhet som tilskuddsfordeler og- forvalter

Modell III innebærer at en privat enhet, eksempelvis NLR-S, foretar fordelingen til de regionale enhetene på grunnlag av kriterier fastsatt av departementet. Den private enheten vil samtidig få ansvaret som tilskuddsforvalter.

Valg av privat enhet som tilskuddsforvalter må følge bestemmelsen pkt. 6.2.4.4, og innebærer at det skjer en delegering av ansvar og myndighet. Etter ordlyden i første avsnitt kan det virke som at det er en forutsetning for å velge en privat enhet, at det «ikke er aktuelle offentlige instanser å overlate forvaltningsansvar til.» Hva som ligger i dette og hvilken betydning det faktisk har, er ikke vurdert nærmere.

Valget må i tillegg følge regelverket for offentlige anskaffelser. Vi har i denne vurderingen ikke undersøkt hvilke konkrete krav det medfører for prosessen og valget, men påpeker at det kan innebære at den private enheten ikke uten videre bare kan utnevnes. Det er i tillegg et krav at en beslutning om å gi forvaltningsansvaret til en privat enhet må godkjennes av Finansdepartementet. Når valget av tilskuddsforvalter er foretatt og godkjent, skal departementet utarbeide et oppdragsbrev.

Ansvaret som tilskuddsforvalter innebærer, som i modell I og II, å utforme tilskuddsbrev og stå for oppfølging og kontroll av tilskuddsmottakerne. Dersom NLR-S hadde blitt valgt til tilskuddsforvalter, ville de nevnte oppgavene vært deres ansvar overfor de regionale enhetene som tilskuddsmottagere. Det er særlig i tilknytning til dette at det kan oppstå habilitetsmessige spørsmål med utgangspunkt i forvaltningsloven, som eventuelt må vurderes nærmere.

Ved valg av en slik modell må departementet vurdere hvilken rolle direktoratet skal ha. Her inngår det å vurdere hvem som skal føre kontroll dersom NLR-S velges som tilskuddsforvalter. Siden det er sannsynlig at NLR-S vil fortsette å være mottager av en del av grunnbevilgningen, vil det også være behov for å ta stilling til hvem som skal være tilskuddsforvalter for dette tilskuddet.

8.3.3 Vurderinger av tilskuddsmodell

Det er departementets oppgave å påse at forvaltningen av tilskuddsordningen er organisert effektivt og hensiktsmessig, og som har ansvaret for valget av tilskuddsmodell. Vi har samtidig foretatt noen vurderinger av de ulike modellene sett i lys av formålet for tilskuddet: å bidra til kunnskapsoppbygging hos bøndene ved å legge et økonomisk grunnlag for drift i de regionale enhetene, og å bidra til likeverdig rådgivingstilbud over hele landet.

Vi vil først påpeke at det er NLRs organisering som i stor grad nødvendiggjør at det må foretas endringer og justeringer av forvaltningen med grunnbevilgningen. Som beskrevet i kapittel 8.2 medfører organiseringen av NLR med selvstendige rettssubjekter, at hver regionale enhet er egen tilskuddsmottaker som eksplisitt må navngis i budsjettproposisjonen for å kunne tildeles støtte. Dersom NLR formelt var én organisasjon, er vår vurdering at det enkeltstående tilskuddet kunne vært tildelt sentrallet, som så forvaltet tilskuddet internt i NLR, i samsvar med kravene i økonomiregelverket og fastsatte tildelingskriterier og kriterier for måloppnåelse. Rapportering og informasjon om måloppnåelse ville da ha foregått mellom tilskuddsforvalteren og det sentrale leddet i NLR.

Ved valg av modell I eller II vil justeringene som er nødvendige for å tilpasse forvaltningen til modellene og kravene i regelverket, innebære at den statlige tilskuddsforvalteren overtar oppgavene som NLR-S i dag utfører, slik som å utbetale tilskuddet og innhente rapportering fra de regionale enhetene. At tilskuddene utbetales hver enkelt enhet vil i større grad ansvarliggjøre de enkelte enhetene opp mot kriterier og krav for bruken av midlene, samtidig som det vil fremstå tydeligere at det er enhetene selv som forvalter og disponerer tilskuddet. Som følge av dette er det sannsynlig at NLR-S vil få en mindre formell rolle og

involvering i bruken av tilskuddet. Det bør derfor tas stilling til om og eventuelt hva slags rolle NLR-S skal ha ved en slik tilskuddsmodell.

Hvordan dette stiller seg ved valg av tilskuddsmodell III, der NLR-S får rollen som tilskuddsforvalter, er usikkert. Først og fremst retter ansvaret som tilskuddsforvalter seg mot kontroll av bruken opp mot kriterier og krav, og i mindre grad om mottagernes disponering av tilskuddet, eksempelvis om det benyttes hensiktsmessig i lys av effektiv og målrettet bruk på tvers av mottakerne. Det er derfor ikke gitt at NLR-S vil kunne styre enhetene ut ifra et overordnet perspektiv, selv om de vil motta rapportering og informasjon fra hver enhet.

Når det gjelder modell III er vårt syn uansett at det knytter seg en del usikkerhetsmomenter til alternativet, slik at det i liten grad er aktuelt. Vi viser her til kravet om at valget av tilskuddsforvalter må følge reglene for offentlig anskaffelse, medfører at det vil være uklart hvem som tildeles oppgaven. Dersom man ønsker å gå videre med alternativet, må dette og andre momenter undersøkes nærmere.

Valget av tilskuddsmodell bør også vurderes i lys av hvordan man ønsker å utforme tilskuddet, eksempelvis som et driftstilskudd, øremerket tilskudd til konkrete områder og satsinger, eller en kombinasjon av disse, se kapittel 7.5.

Så lenge NLR består av flere selvstendige organisasjoner, bør det særlig være klart hvordan øremerkede tilskudd til enkelte områder og satsinger tildeles og disponeres. Ved direkte tildeling til hver enhet vil det antagelig være mindre rom for styring og koordinering på tvers av enhetene. En form for mellomløsning kan være at slike tilskudd tildeles NLR-S, som deretter involverer de ulike enhetene etter behov, og der bruken av midlene knyttes til ulike konkrete aktiviteter som regionene gjør på oppdrag fra NLR-S. Det øremerkede tilskuddet benyttes da til å gjøre en form for tjenestekjøp fra de regionale enhetene. Ved en slik ordning må det tydeliggjøres at tilskuddet eller deler av det ikke kan videreformidles til enhetene, og at det er NLR-S som har ansvaret for og rapporterer på måloppnåelse.

Med utgangspunkt i slik NLR er organisert i dag, er det etter vårt syn ingen av modellene som utpeker seg når det gjelder å ivareta hensynet til effektiv og målrettet virkemiddelbruk. Dette blant annet fordi organiseringen medfører et forholdsvis sterkt regionalt fokus. Dersom det ved kontroll og oppfølging av tilskuddet avdekkes at målet om et likeverdig rådgivningstilbud (uavhengig av medlemskap i NLR) ikke nås i hele eller deler av landet, er det vanskelig å se hvordan tilskuddsforvalteren kan påvirke dette utover endringer i fordelingen av tilskudd, bl.a. mellom mottakerne. Selve måloppnåelsen vil i stor grad bero på enhetenes disponering og oppgaveløsning, og det må sies å være usikkert i hvilken grad enhetene vil kunne se effektene av tilskuddet på tvers av regionene, og hvordan de kan samordne og koordinere bruken for i større grad å nå målsettingene. En sentral tilskuddsmottaker med et helhetlig og overordnet syn, vil derimot ha bedre forutsetninger for en fleksibel disponering etter behov, noe som i større grad ville vært ivaretatt dersom NLR var én organisasjon.

Vår vurdering er likevel at modell I, der departementet er tilskuddsfordeler og direktoratet er tilskuddsforvalter, vil være den mest hensiktsmessige modellen av de tre alternativene. Dette skyldes blant annet hensynet til fastsettelse av tildelingskriter og tilskudd til de enkelte enhetene, som etter vårt syn bør foretas av departementet i dialog med de øvrige avtalepartene. Samtidig innebærer modellen at det må foretas endringer fra dagens forvaltning, slik som at staten overtar oppgaver som NLR-S i dag utfører. Det er usikkert hvilke virkninger det vil medføre. Som vist i avsnittet over vil det neppe bidra til en mer effektiv og målrettet virkemiddelbruk.

9 Styringsdialog og utforming av rapporteringskrav

De viktigste funnene i dette kapittelet:

Landbruks- og matdepartementet bør videresende NLRs årlige rapportering på bruken av grunnbevilgningen til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, slik at partene i jordbruksoppgjøret har et felles grunnlag for fastsetting av føringer og avsetning av midler til NLR.

Det skal være enkelt å identifisere i NLRs årsrapport og regnskap at midlene er brukt på en målrettet og effektiv måte til rådgiving av landbruksnæringen, slik at det blir enklere å kontrollere hva tilskuddet er brukt til. Rapporten skal inneholde en vurdering av måloppnåelsen med utgangspunkt i bevilgningens formål. Det bør gå tydelig fram av rapporteringen fra NLR-S, hvor mye av grunnbevilgningen som blir utbetalt fra NLR-S og er regnskapsført som utgift, og hva som blir regnskapsført som inntekt hos regionene.

I mandatet er direktoratet bedt om å se nærmere på hvordan rapporteringskravene bør utformes for å oppnå god og målrettet rapportering for grunnbevilgningen som grunnlag for vurdering av virkemiddelbruk. I kapittelet ser vi nærmere på svakhetene ved rapporteringskravene slik de har vært utformet til nå, og hvordan kravene er tydeliggjort i tilskuddsbrevet for 2022. I tillegg beskriver vi hvordan styrings- og kommunikasjonslinjene mellom avtalepartene, Landbruksdirektoratet og NLR er i dag, og kommer med forslag til hvordan disse kan forbedres.

9.1 Styrings- og kommunikasjonslinjer

I det følgende gis en kort beskrivelse av styringslinjer og informasjonsflyt mellom NLR, avtalepartene og Landbruksdirektoratet når det gjelder tildeling og bruk av midler som settes av til NLR i de årlige oppgjørene.

Innspill til jordbruksoppgjøret: I mars/april sender direktoratet og NLR inn innspill til jordbruksavtalepartene på hver sin kant, uten at vi har innsikt i hverandre sine innspill. Direktoratet er likevel observatør på årlig avholdte møter mellom NLR og LMD på vårparten, der NLR gir innspill i forkant av jordbruksoppgjøret.

Føringer for grunnbevilgningen til NLR blir deretter fastsatt i de årlige jordbruksoppgjørene og blir lagt inn i tilskuddsbrevet til NLR som direktoratet sender ut ved årsskiftet, som omtalt i kapittel 3.1. Her bruker det òg å bli gitt øremerkinger som er gitt i Prop. 1 S.

Kontaktmøter: Direktoratet har som regel to kontaktmøter med NLR i løpet av året, der LMD også inviteres til å delta: et møte i mars der NLR legger fram rapporteringen for året som har gått, og et i november der NLR avgir status for aktiviteter for inneværende år. På dette møtet legger vanligvis direktoratet frem et utkast til tilskuddsbrev.

Rapportering: NLR sender Landbruksdirektoratet rapportering for bruken av midlene i det foregående året innen fristen som er fastsatt i tildelingsbrevet (15. mars). Direktoratet oversender rapporteringen til LMD. Rapporteringen har normalt ikke blitt oversendt til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. I arbeidet med gjennomgangen har Bondelaget og Småbrukarlaget gitt uttrykk for at det er ønskelig å få tilsendt denne rapporteringen, for å få mer informasjon om hva grunnbevilgningen brukes til, som et grunnlag inn mot jordbruksforhandlingene og fastsettelse av støtte til NLR.

9.2 Om dagens rapporteringskrav

Det er NLR-S som mottar grunnbevilgningen på vegne av hele NLR, og det er også de som rapporterer på bruken av midlene til Landbruksdirektoratet innen 15. mars året etter. I tillegg inviterer Landbruksdirektoratet til et kontaktmøte i løpet av høsten, der NLR-S kommer med en muntlig rapportering på årets aktiviteter. I dette møtet blir også innholdet i kommende års tilskuddsbrev diskutert.

Rapporteringskravene har stort sett vært de samme de siste årene. For 2020 ble det bedt om at rapporten skulle inneholde:

- *en oversikt over hvordan tilskuddet er fordelt på de enkelte rådgivingsenhetene. Det er viktig å få frem hvilke retningslinjer NLR har for tildeling til enhetene, og hvordan eventuelle klager håndteres*
- *en oversikt over antall enheter, antall medlemmer per rådgivingsenhet, samt rådgivingsenhetenes inntekter og utgifter. I oversikten skal det inngå hvor mye av enhetenes inntekter som er medlemskontingent, tjenestevalg, prosjektinntekter og andre tilskudd*
- *en vurdering av kapasiteten og kvaliteten på de rådgivingsområdene denne bevilgningen gjelder, med særlig fokus på hvordan midlene til HMS og byggteknisk rådgiving er brukt*

NLR-S har levert en skriftlig rapport som beskriver aktivitetene gjennom året, sett opp mot formålet med grunnbevilgningen og føringer i tilskuddsbrevet. Rapporteringen inneholder også regnskap for NLR-S, og en oversikt over hovedtallene for økonomien i regionene. For regionene er de øremerkede tilskuddene til HMS og byggteknisk rådgiving skilt ut, slik at det er mulig å danne seg et bilde av inntekter og utgifter på disse områdene.

Det som har vært utfordrende med rapporteringen, er at det ikke har vært skilt på hva grunnbevilgningen har gått til, med unntak for tilskuddene til HMS og bygg. Rapporteringen har vært utformet slik at den gir et overordnet bilde av hovedaktivitetene til NLR gjennom året, uten å ta stilling til hvordan det statlige tilskuddet bidrar på de ulike områdene. En må ha inngående kjennskap til hvordan NLR-S fordeler tilskuddet mellom fellesoppgaver som ligger hos NLR-S og de faglige oppgavene som utføres i regionene.

9.3 Vurdering av endringer i rapporteringskravene

I oppfølgingen av jordbruksoppkjøret 2021 er Landbruksdirektoratet bedt om å gi NLR tydeligere krav til rapportering om bruken av pengene i tilskuddsbrevet for 2022. Basert på erfaringer i som er gjort i arbeidet med gjennomgangen, har det vært vanskelig å forstå hva tilskuddet har blitt brukt til. Det gjelder særlig bruken av rammetilskuddet som tildeles regionene og utgjør 1/3 av grunnstøtten. Fordi regionene er egne foretak, er NLR-S avhengig av at regionene henter ut de nødvendige opplysningene fra sine regnskap når bruken av rammetilskuddet skal beskrives. For 2022 vil NLR-S be om mer detaljerte opplysninger fra regionene, i deres rapportering til NLR-S.

Slik er rapporteringskravene formulert for bevilgningen som gis for 2022, med ønske om at de nye kravene så langt det er mulig også blir oppfylt i rapporteringen for 2021.

Det skal være enkelt å identifisere i årsrapport og regnskap at midlene er brukt på en målrettet og effektiv måte til rådgiving av landbruksnæringen. Rapporten skal inneholde en vurdering av måloppnåelsen med utgangspunkt i bevilgningens formål.

- *Hvordan bidrar midlene til kunnskapsoppbygging hos bønder og gartnere?*
- *Hvordan bidrar midlene til et likeverdig rådgivingstilbud over hele landet? Herunder en beskrivelse av hvordan grunnbevilgningen påvirker tilgangen på kunnskap og rådgiving, gitt ulike priser for medlemmer og andre.*

Det skal være enkelt å identifisere at bevilgningen har gått til formålet, og hvilke kostnader og ressursbruk som er brukt til de enkelte oppgavene eller fagområdene, både hos NLR-S og hos de regionale enhetene. For de ulike aktivitetene skal det skilles mellom hva som er finansiert av grunnbevilgningen, ev. statlige prosjektmidler og andre inntekter.

Det må gjøres rede for hva som ligger til grunn for fordelingen av tilskuddet til de regionale enhetene, og hva tilskuddet er brukt til av regionene.

- *Herunder en oversikt over antall regionale enheter, antall medlemmer per enhet, samt enhetenes inntekter og utgifter på de ulike fagområdene som er innenfor kjernevirksomheten*

til NLR. Oversikten skal vise hvor mye av inntektene som er medlemskontingent, tjenestesalg, prosjektinntekter og andre tilskudd.

- *En oversikt som viser hvilke kostnader rammetilskuddet går til å dekke i hver region.*

NLR bes om å vurdere ressursbruken og måloppnåelsen for de ulike rådgivingsområdene som denne bevilgningen brukes til. Dette for å synliggjøre hvilke rådgivingsbehov og kunnskapsområder som har behov for en høy støttegrad.

Vi ber NLR om å vurdere til hvilke områder det er behov for øremerking av tilskudd, hvor mye som gis eller bør gis og om de regionale enhetene har ulike behov for støtte.

Landbruksdirektoratet er i nær kontakt med NLR-S om hvordan rapporteringen best kan gi jordbruksavtalepartene det de har behov for, når det skal bestemmes hva grunnbevilgningen skal gå til. Basert på rapporteringen for 2021, kan det bli ytterligere forslag til forbedringer av hvordan bruken av midlene skal rapporteres på. Krav til rapportering må også ses i sammenheng med kravene til kontroll og oppfølging etter reglementet for og bestemmelsene om økonomistyring i staten, se særlig bestemmelsene pkt. 6.3.8.

10 Konklusjoner og anbefalinger

NLR har en sentral og unik rolle i det norske landbruket ved å gi bønder og gartnere nødvendig og lokalt tilpasset rådgiving, og å drive kunnskapsformidling. Noen vil si det så sterkt som at NLR er helt avgjørende for å opprettholde matproduksjonen i Norge. Selv om omorganiseringen har resultert i ti regionale enheter, er rådgiverne fortsatt lokalisert på hundre kontorsteder. Som førstelinjetjeneste er NLR viktige for å nå ut med ny og nødvendig kunnskap om blant annet klimatilpasninger og bærekraftige produksjonsmåter. Det er viktig at dette arbeidet videreføres og at støtten fra det offentlige legger til rette for at NLR kan gjøre dette på en hensiktsmessig måte, i tråd med det avtalepartene i jordbruksoppgjøret ønsker å oppnå med støtten.

Lite overlapp mot andre aktører

Kartleggingen av grenseganger og overlapp mot andre norske aktører har vist at det i liten grad er overlapp mellom rådgivingen som NLR tilbyr og andre tilbud. Dette har blant annet sin bakgrunn i at NLR er en nøytral aktør i den forstand at de ikke skal selge produkter utover egen rådgiving. De områdene hvor vi i størst grad har identifisert overlapp er byggeteknisk rådgiving, økonomirådgiving og rådgiving innen regnskap og advokattjenester.

I tillegg er det innen grovfôrområdet kommet til flere aktører som tilbyr rådgiving knyttet til fôrdyrking og vurdering av fôrkvaliteten sammenlignet med det som tidligere har blitt sett på som en ganske klar grensegang. Det er derfor viktig med godt samarbeid mellom aktørene på dette området slik at tilbudet utfyller hverandre.

Kartleggingen har konsentrert seg om norske aktører. I noen deler av landet benytter bønder og gartnere seg av utenlandske rådgivingsaktører som et tillegg eller supplement til NLRs tilbud. Dette understreker viktigheten av at tjenestene som NLR tilbyr er av god kvalitet, og at de har den rette og oppdaterte kompetansen til å gi primærprodusentene veiledningen de har behov for, og på den måten de ønsker. Dette er momenter som vi i liten grad har sett på i denne gjennomgangen. Det viser viktigheten av at det gjøres en brukerundersøkelse blant norske bønder, som omtalt i anbefalingene våre under.

Mye som skal støttes

Gjennomgangen belyser en rekke utfordringer ved dagens tildeling og bruk av midler til NLR over jordbruksavtalen, som gjør det nødvendig med endringer. Dagens forvaltning bærer preg av at tilskuddet til NLR har økt og inkludert stadig nye fagområder gjennom årene, helt siden 1970 da forsøksringene begynte å få tilskudd over jordbruksavtalen. I tillegg har NLR gjennomgått større organisatoriske endringer i flere omganger. Som et resultat av dette har vi i gjennomgangen brukt mye tid på å nøste i hva grunnbevilgningen er ment å støtte, hvilke føring og øremerking som er gitt opp gjennom årene, hvordan NLR har løst oppdraget med å fordele støtten blant de ulike enhetene for å svare ut føringene (inkludert hvilke øremerking som er valgt videreført fra år til år), og til sist hvordan tilskuddet faktisk har blitt brukt i NLR. Vurderinger av sistnevnte har vært krevende på grunn av måten regionene har rapportert til NLR-S på om bruken av midlene.

10.1 Formålet som utgangspunkt for tildeling og bruk

Rapporten viser at det er behov for å avklare og tydeliggjøre formålet og føringene for tilskuddet. Slik formålet er formulert i Prop. 1 S 2021–2022 (Landbruks- og matdepartementets budsjett 2021), går det ikke entydig frem hva som inngår i målsettingene. Det er utydelig hva som er føring for tilskuddet, og hva som er en beskrivelse av NLR og deres aktiviteter.

Mandatet for gjennomgangen, og arbeidet med rapporten, har vist at overordnede mål med tilskuddet bør være at det skal komme både medlemmer og ikke-medlemmer av NLR til gode, og på denne måten bidra til et likeverdig rådgivingstilbud i hele landet. Dette er elementer vi mener LMD og avtalepartene bør få tydeligere frem i formålsbeskrivelsen og i forventningene til NLR.

Formålet må styre støtten

Arbeidet har avdekket at NLR i liten grad har brukt formålet i sin fordeling av tilskuddet. Her viser vi til kriteriene i gjeldende fordelingsnøkkel, og at formålet ikke var en del av vurderingene som ble gjort i

forbindelse med NLRs interne arbeid med nye fordelingsnøkler i 2018 (NLR (2018)). Dette kan blant annet tenkes å ha sin årsak i hvordan NLR har blitt til ved at man har samlet enkeltstående regioner som vokste frem som egne forsøksringer rundt omkring i landet under én paraply. Noe som også gjør seg synlig ved at det er ulik praksis for fastsetting av priser og kontingenter.

Tilskuddet tildeles NLR for nettopp å oppnå formålet. Det er derfor grunnleggende at deres bruk av midlene tar utgangspunkt i formålet, og inngår i strategiarbeidet og disponeres på en slik måte at det i størst mulig grad oppnår målsettingene. Dette gjelder alle enhetene i NLR som tildeles og forvalter tilskuddet, og er forhold som klart krever endringer fra NLR sin side.

Tilskuddet til NLR utgjør om lag 30 % av de totale inntektene til NLR. Ved fastsettelse av formål og føringer for tilskuddet er det viktig å ha med seg at NLR er en medlemsorganisasjon med andre inntekter utover grunnbevilgningen, og at andre hensyn også må ivaretas. Krav og føringer må gjenspeile dette. Det har også gjort noen av vurderingene i rapporten krevende med tanke på hvilke føringer avtalepartene i jordbruksoppkjøret bør gi.

Kjernekompetanse om hva og for hvem?

Videre bør innholdet i begrepet «kjernekompetanse» eller «kjernevirksomhet» avklares, slik det er blitt brukt i føringene i proposisjonen, tilskuddsbrev og av NLR selv. Det er ikke tydelig om begrepet gir uttrykk for hvilke områder NLR gir rådgiving på uavhengig av tilskuddet fra staten, eller om det er tilskuddet fra staten som er med å definere kjernekompetansen/kjernevirksomheten til NLR, og som så gjenspeiler hvilke områder NLR til enhver tid får støtte av staten til å arbeide med.

Etter vårt syn er hva som er «kjernekompetanse»/«kjernevirksomhet» et strategisk spørsmål, som NLR selv må ta stilling til. I den grad begrepet skal brukes i formulering av formålet med tilskuddet, er det behov for at begrepet defineres og optimalt sett samsvarer med NLRs egen forståelse. Det innebærer at det er viktig at avtalepartene, departementet og direktoratet er tydelige i sin bruk av begrepet, og at det kommer klart frem hva som er hensikten med bruken; skal det gi uttrykk for områder som bevilgningen er ment å støtte eller være en henvisning til hvilke områder NLR arbeider med. Vår vurdering er at en bevisst bruk av begrepet vil bidra til en felles forståelse av hva tilskuddet er ment å støtte, og slik sett bidra til å oppnå formålet.

10.2 Tilskuddsmodell og vilkår for tilskuddet

Behov for endringer

Vi har flere steder i rapporten pekt på at NLRs organisering med elleve selvstendige enheter i en viss grad vanskeliggjøre målet om likeverdig rådgiving i hele landet uavhengig av medlemskap. Organiseringen ser også ut til å påvirke oppnåelsen av en effektiv og målrettet virkemiddelbruk. Her kan nevnes delvis manglende enhetlig praksis når det gjelder prissetting for rådgiving og å sikre at bonden får tilgang på rådgiving hos andre regioner, i tilfeller der regionen den enkelte bonde geografisk tilhører ikke innehar rett og tilstrekkelig kompetanse.

Gjennomgangen viser videre at NLR har utfordringer med å foreta nødvendige prioriteringer ut fra et helhetsperspektiv, fordi store deler av tilskuddet forvaltes av de ulike enhetene regionalt, uten nærmere instruks gjennom nasjonalt forpliktende samarbeid enhetene imellom eller fra NLR-S. Etter vårt syn er det viktig at NLR er i stand til å ta avgjørelser som er til det beste for å følge opp at grunnbevilgningen brukes i tråd med formålet, også i tilfeller der det kan være uenighet mellom regionene.

Vi finner det samtidig vanskelig å entydig konkludere på om NLRs organisering er rigget for å løse oppgavene på en mest mulig effektiv og målrettet måte, fordi det ikke er gjennomført en undersøkelse hos brukerne av NLR, som sier noe om i hvilken grad NLR oppnår formålet om kunnskapsoppbygging hos den norske bonden. Flere har påpekt at NLRs desentraliserte kontorstruktur og bredt geografiske utstrekning er med å sikre bøndene nærhet og tilgang til rådgiving uavhengig av bosted. Selv om det stadig kommer nye digitale verktøy og kurs som vil kunne gjøre rådgiving mer effektiv og ressursbesparende, vil det, avhengig av produksjons- og rådgivingsområde, fortsatt være viktig med oppsøkende rådgiving hos den enkelte bonden. Geografisk nærhet og tilstedeværelse rundt om i landet vil derfor også kunne ivareta hensynet til

effektiv og målrettet bruk av midlene, siden det bidrar til mindre ressurser til reisevirksomhet. Det vil i et slikt perspektiv være viktig å opprettholde og sikre en godt drift av NLRs kontorsteder.

Som beskrevet i kapittel 8, er det som følge av reglementet for og bestemmelsene om økonomistyring i staten nødvendig å foreta endringer i forvaltningen av tilskuddet til NLR. Alle de tre modellene, slik organiseringen til NLR er i dag, er etter vårt syn ikke optimal med hensyn til effektiv og målrettet bruk av midlene. Dette knytter seg blant annet til at disponeringen av midlene i mindre grad vil ses på tvers. Vi har likevel vurdert at tilskuddsmodell I, der departementet er tilskuddsfordeler og direktoratet er tilskuddsforvalter, vil være den mest hensiktsmessige modellen av de tre alternativene.

I tillegg til det som er påpekt om NLRs organisering i lys av likeverdig rådgiving, medlemskap og effektiv og målrettet virkemiddelbruk, vil ny tilskuddsforvaltning nødvendiggjøre behovet for endringer hos NLR. Som påpekt vil måloppnåelsen i stor grad bero på de enkelte enhetenes disponering og oppgaveløsning, der det er usikkert i hvilken grad enhetene vil kunne se effektene av tilskuddet på tvers av regionene og hvordan de kan samordne og koordinere bruken for å nå målsetningene. Det må etter vårt syn derfor iverksettes og gjennomføres tiltak og handlinger hos NLR slik at tilskuddet benyttes på en mer helhetlig måte, at virkningene av tilskuddet og måloppnåelse ses på tvers og at forbedrende tiltak koordineres.

Dersom NLR formelt var én organisasjon, er det sannsynlig at behovet for tiltak i mindre grad ville være nødvendig. Dette fordi en sentral tilskuddsmottaker med et helhetlig og overordnet ansvar vil ha bedre forutsetninger for en samlet og effektiv bruk av midlene.

Organisasjonsanalysen som ble bestilt av årsmøtet i NLR med ferdigstillelse i 2021 viser tydelig risiko for manglende måloppnåelse på flere områder. I oppfølgingen av organisasjonsanalysen bør NLR også ta hensyn til måloppnåelse for grunnbevilgningen og midlene som tildeles over jordbruksavtalen. Det kan her være hensiktsmessig å be NLR om en tilbakemelding på hvordan dette kan gjøres.

Organisering av fagområder

Det har i arbeidet med gjennomgangen også blitt stilt spørsmål ved om fagforaene og sammensetningen av fagkoordinatorerne i NLR-S sin fagavdeling i stor nok grad er hensiktsmessig, sett opp mot de prioriterte fagområdene i NLR, eksempelvis når det gjelder området klima og miljø. Det er usikkert om klima og miljø-hensyn i stor nok grad ses i sammenheng. Direktoratet har i gjennomgangen ikke gått inn og vurdert hvordan rådgivingen er organisert, men ser at dette er noe det kan være aktuelt å gjøre, for eksempel i forbindelse med en brukerundersøkelse av NLR.

Tildeling og tildelingskriterier i tråd med formålet

Direktoratet mener at støtten som gis NLR over post 77.13 i statsbudsjettet, ikke bør gis samlet som en grunnbevilgning, men deles opp i et driftstilskudd til de regionale enhetene (i dag omtalt som rammetilskudd) og NLR-S, og øremerkinger til spesifikke fagområder etter føringer fra jordbruksavtalepartene. Driftstilskuddet til NLR-S bør også omfatte felleskostnadene for hele NLR som NLR-S dekker.

LMD bør fastsette tildelingskriteriene for tilskuddet, og ikke NLR selv. Vi har i rapporten pekt på flere utfordringer knyttet til dagens fordelingsnøkler og at disse ikke i stor nok grad er utformet med hensyn til formålet for tilskuddet. For tildelingen av driftstilskudd bør det ses på om antall landbruksforetak heller enn antall NLR-medlemmer i en region bør legges til grunn. Det bør også ses på om reiseavstander og økonomiske utfordringer bør tas hensyn til for alle regioner, og ikke bare NLR Nord-Norge, slik tilfellet er i dag. Tildelingskriteriene bør ta hensyn til i hvilken grad en region har behov for støtte på et fag- eller rådgivingsområde, eller om kostnadene knyttet til området i stedet kan fullfinansieres av salgsinntekter og andre inntekter. For hver av de øremerkede tilskuddene, bør det ses på om det er behov for å endre hvordan midlene fordeles, sett opp mot formålet.

Rapportering og informasjonsflyt

Vi har også sett behov for å gjøre justeringer av tildelingsbrev og rapporteringskrav til NLR, samt å legge til rette for at både LMD og fagorganisasjonene i landbruket har tilgang til den årlige rapporteringen fra NLR som et felles grunnlag for fastsetting av tilskudd og føringer i de årlige jordbruksoppgjørene. Dette er et arbeid som Landbruksdirektoratet har påbegynt i samarbeid med NLR. Dette er et viktig grep for å

forbedre informasjonsflyten mellom aktørene når det gjelder forvaltningen av tilskuddet, som har vært preget av at fagorganisasjonene i jordbruket, LMD og Landbruksdirektoratet har egne kontaktpunkter med NLR.

10.3 Landbruksdirektoratets anbefalinger

Landbruksdirektoratet gir under våre anbefalinger til oppfølging og videre arbeid med tilskuddet til Norsk Landbruksrådgiving som gis over jordbruksavtalen i post 77.13 i statsbudsjettet.

Anbefalinger til avtalepartene i jordbruksoppjøret:

Direktoratet anbefaler at avtalepartene ser nærmere på følgende punkter:

- Formålet for tilskuddet bør tydeliggjøres, som skissert i denne rapporten. Det anbefales at dette gjøres i forbindelse med fastsettelse av føringer i jordbruksoppjøret 2022. Det bør bl.a. tydeliggjøres hva som legges i begrepet «likeverdig rådgivingstilbud» og om tilskuddet skal komme både medlemmer og ikke-medlemmer til gode. I tillegg bør det gjøres en avklaring av begrepet «kjernevirksomhet» og om dette skal inngå i formålet.
- Innretningen for tilskuddet bør vurderes endret. Vi anbefaler at det deles opp i et driftstilskudd til de regionale enhetene og NLR-S, og øremerking til spesifikke fagområder.
- Fastsettelse av øremerkinger (føringer og beløp) bør ta grunnlag i NLRs rapportering og baseres på vurderinger av om det er et reelt behov for øremerking på et fagområde eller om det er andre virkemidler som egner seg bedre, og hvordan det øremerkede tilskuddet bør innrettes.
- Det bør bes om en tilbakemelding fra NLR på hvordan organisasjonsanalysen fra 2021 planlegges fulgt opp i lys av formålet med midlene som tildeles over jordbruksavtalen.
- Sett opp mot formålet med tilskuddet er det også behov for å se på muligheter for mer samordnet og enhetlig praksis når det gjelder retningslinjer og føringer for utforming av samarbeidsavtaler mellom regionene, fastsetting av priser for rådgivingen og tilgang på artikler og nettressurser m.m.
- Det bør videre gjennomføres en brukerundersøkelse av NLRs rådgivingsaktiviteter. Undersøkelsen bør utføres av en ekstern aktør og rette seg mot både medlemmer i NLR og ikke-medlemmer.
 - Som nevnt flere steder i gjennomgangen er det som del av dette arbeidet ikke gjort en undersøkelse blant norske bønder og gartnere om kvalitet, tilgang og tilfredshet med NLRs rådgivingstilbud. Vi ser at det er behov for en slik brukerundersøkelse for å gi økt kunnskap om flere av problemstillingene som tas opp i denne gjennomgangen, blant annet for at avtalepartene skal kunne ta bedre stilling til hvilke fagområder som bør støttes over post 77.13 i statsbudsjettet.
 - Viktige momenter i undersøkelsen er kvalitet på rådgivingstilbud, tilgang til rett kompetanse, fagområder der det oppleves som spesielt viktig at NLR er til stede og gir rådgiving, bruk av andre rådgivingstilbud utenom NLR og eventuelle behov for rådgiving på områder NLR ikke dekker i dag.
 - Det kan være aktuelt at en slik undersøkelse også retter seg mot rådgiverne og de ansatte i NLR, for å få økt kunnskap om hvilke behov og utfordringer de ser for rådgivingen fremover.

Anbefalinger til Landbruks- og matdepartementet:

Direktoratet anbefaler at Landbruks- og matdepartementet ser nærmere på følgende punkter:

- Departementet bør fastsette ny tilskuddsmodell for forvaltning av tilskuddet til NLR, i tråd med formålet for tilskuddet og reglementet for og bestemmelsene om økonomistyring i staten.
- Departementet bør, i dialog med fagorganisasjonene i jordbruket, utarbeide tildelingskriterier for tilskuddet som er i tråd med formålet for tilskuddet.

Vedlegg 1 Prosjekter som NLR i 2020 fikk utbetalt støtte til over jordbruksavtalen

Oversikt viser hvilke prosjekter som NLR sentralt og regionene har fått utbetalt støtte for over jordbruksavtalens ordninger i 2020.

Forkortelser i tabellen som viser hvilke ordninger støtten er gitt fra:

Arktisk = Midler til arktisk landbruk
 JA = Forskningsmidler over jordbruksavtalen
 KIL = Kompetanseutvikling i landbruket
 PLV = Handlingsplan for plantevernmidler
 RT = Regionale tilretteleggingsmidler

Fjell = Midler til fjellandbruk
 KMP-R = Klima og miljøprogram, regionale tiltak
 KMP-N = Klima og miljøprogram, nasjonale tiltak
 ØKO = Utviklingstiltak innen økologisk landbruk
 RK = Regionale kompetanse- og rekrutteringsmidler

NLR-enhet	Prosjekttittel	Ordning	Beløp, kr	
Sentralt	Integrerte bekjempingsmetoder i grovfôr	PLV	97 727	
	Demonstrasjon av avdriftsreducerende utstyr	PLV	137 692	
	Riktig bruk av tåkesprøyter i frukt og bær	PLV	240 000	
	Alternativer til dikvat i potet	PLV	530 000	
	Alternative vekstavslutningsmetoder, kontroll av tørråte	PLV	382 500	
	Opptopping av arbeidet innen økologisk landbruk i NLR og NORSØK etter de økologiske foregangsfylkene	ØKO	6 950 000	
	Landbrukets økologikongress 2020	ØKO	593 000	
	Behov og muligheter for økt utprøving av grønnsakssorter for norske forhold	JA	196 356	
	Status og fremtidig behov innen potet- og grønnsakslager	JA	600 000	
	Utbetalt til NLR-S			9 727 275
	Innlandet	Fangvekster i korn og grønnsaker	KMP	212 000
Kunnskap om vatning, teori og praksis		KMP	75 000	
Tette grøfter og endra klima, kva gjer vi?		KMP	109 000	
Demonstrasjon av miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel		KMP	32 606	
Kompetansedag om klimaforpliktelser for jordbruket		KMP	25 000	
Betydningen av dysevalg og trykk på spredebildet av plantevernmidler		KMP	20 000	
Riktig innstilling og kalibrering av handelsgjødselspreder		KMP	69 617	
Klimavennleg beite til mjølkeku i produksjon ved rydding av traseer og beiteområder		KMP	18 473	
Fagmøter om gjerding til sau og storfe		KMP	75 000	
Separering av husdyrgjødsel		KMP	40 000	
Måling av N-opptak i høstvetete med Yara håndholdt N-sensor		KMP	40 045	
Klimakurs som pilotprosjekt		KMP	70 000	
Storskala demofelt fangvekster i korn		KMP	40 000	
Våtere klima, større behov for drenering		KMP	43 000	
Separering av husdyrgjødsel i fjellbygder		KMP	40 000	
Rett bruk og innstilling av sprøyteutstyr i bærproduksjonen		KMP	9 000	
Markvandringar om beitebruk		KMP	27 900	
Rydding og bruk av utmarksbeiter i et klimaperspektiv		KMP-N	10 000	
Utbetalt til NLR Innlandet			956 641	

NLR-region	Prosjekttittel	Ordning	Beløp, kr
Øst	Alternative fangvekster	KMP-N	403 250
	Femten fagmøter, informasjons- og utviklingstiltak om klima- og miljøtiltak	KMP	370 500
	Oppstart av rådgiving innen presisjonslandbruk i NLR Øst	KMP	80 000
	Syv fagmøter, informasjons- og utviklingstiltak om klima- og miljøtiltak	KMP	31 000
	Femten fagmøter, informasjons- og utviklingstiltak om klima- og miljøtiltak	KMP	435 000
Utbetalt til NLR Øst			1 319 750
Viken	Informasjonsfilmer om bruk av nytte dyr i veksthus	PLV	120 000
	Virusviten, kurs om virus i tomat og agurk	KIL	89 400
	Planteverntiltak på bievennlige planter	PLV	250 000
	Fjorten fagmøter, informasjons- og utviklingstiltak om klima- og miljøtiltak	KMP	415 000
	Greindød i solbær, rips og stikkelsbær, kartlegging av forekomst og tiltak	JA	250 000
	Rett pollinering for auka fruktsetjing, større avling og bedre frukt kvalitet i eple	JA	2 000 000
	Villbier, et reelt supplement i frukt- og bærproduksjonen?	RT	90 000
	Grønn forskning, kompetansemegling (FORREGION)	RT	125 000
	Tre kurs innen frukt, bær og grønnsakdyrking	RK	98 000
	Fagmøter grovfôr og poteter, og dyrkingsveileder fôrmais	RK	54 500
Utbetalt til NLR Viken			3 491 900
Østafjells	Markdager om jordstruktur og infiltrasjon	KMP	50 000
	Introduksjon jordfysiske analyser	KMP	60 000
	Analyse av husdyrgjødsel fra storfe og småfe i Telemark	KMP	55 000
	Treflis til strø, talle og kompost	KMP	202 000
	Jordkarbon - Carbon Farming	KMP-N	400 000
	Verdir prøvingsfelt økologisk korn	KMP	10 000
	Møteserie om rett bruk av husdyrgjødsel	KMP	70 000
	Jordskolen i Telemark (jordforbedrende tiltak)	KMP	45 000
	Informasjon og andre tiltak ved funn av koloradobille i Modum	KMP	8 325
	Kostnadseffektiv pH-måling for presisjonskalking	KMP	80 000
	Husdyrgjødselanalyser, tilleggssøknad svine- og fjørfegjødsel	KMP	45 000
	Vår møter forenkla jordarbeiding /direktesåing ved fornying av eng, tiltak ved isbrannskader	KMP	30 000
	Verdir prøving økologisk korn og gjødling av økologisk vårhvete	KMP	40 000
	Erfaringsgrupper grovfôr i fjellandbruket i Buskerud	Fjell	80 000
	Etablering av demonstrasjonsfelt med grovfôrvekster	Fjell	30 000
	Pløyekurs	Fjell	100 000
	Nettverksgrupper for kvinner i Telemark, utveksling av kunnskap og styrking av fellesskap som bonde	RT	10 000
	Presis avlingsregistrering for optimalisering av grovfôrproduksjonen	RT	160 000
	Fagkompetanse på storskjerm, kostnadseffektiv og klimavennlig	RK	70 000
	Demonstrasjonsdager sprøytevegg	RK	33 000
	Jordskolen i Telemark, tilleggssøknad	RK	34 000
	Startkurs for nye bønder	RK	27 000
	Sikkerhetsdag for bønder	RK	35 500
	Driftsledelse under endra rammevilkår	RK	30 000
Utbetalt til NLR Østafjells			1 704 825

NLR-region	Prosjekttittel	Ordning	Beløp, kr
Agder	Klimavennlig håndtering av husdyrgjødsel	KMP	66 500
	Jordforbedringsmidler i korn og grovfôr, storskalaforsøk	KMP	130 000
	Maskinteknikkdager 2020	KMP	60 000
Utbetalt til NLR Agder			256 500
Rogaland	Næringsinnhald og volumvekt av fjørfegjødsel	KMP	90 000
	Klimasmart og kostnadseffektiv fornying av eng	KMP-N	247 000
	Fagsamlinger grovfôr	RK	25 000
	Kunnskap og tiltak for bedre kvalitet på grasen i distriktjordbruket	RK	57 500
Utbetalt til NLR Rogaland			419 500
Vest SA	Klimasmart Landbruk Sogn og Fjordane 2018	KMP	117 000
	Karbonfangst i eng på Vestlandet	KMP	50 000
	Startpakke for nye fruktdyrkere	RT	54 000
	Bransjeretta førstehjelpskurs for landbruket	RT	70 000
	Korte nettbaserte kurs, informasjonsvideoar og apper for bl.a. enkel registrering i sprøytejournal og avlingsregistrering	RT	50 000
	Trygg traktor og sikker last	RT	80 000
	Grendavise samlinger om tynning av frukt	RT	45 000
	Ny dyrkingsteknikk for bærproduksjon	RT	111 000
	Kurs: Bonden som byggherre 2021, muligheter og ansvar	RT	98 000
	Landbruksmessa styring, aktivitetsløype	RT	191 000
	Overskotsmassar, frå problem til produktiv, fulldyrka matjord	RT	31 000
	Håndbok: Jordmasser, fra problem til ressurs. Ta vare på matjorda	RK	25 000
	Intensiv grovfôrrådgiving på utbyggingsbruk	RK	175 000
	Utmarksbasert kjøttproduksjon 2020	RK	500 000
	Utbetalt til NLR Vest SA		
Nordvest SA	Innsamling av gamle redskaper fra landbruksnæringa	KMP	331 333
Utbetalt til Landbruk Nordvest SA			331 333
Trøndelag SA	Omgraving av myr på leirgrunn	KMP	60 000
	Fagmøter og markdager om hydroteknikk	KMP	136 000
	Søknad om tilskudd til utviklingstiltak og informasjon om utvikling av fruktbar jord etter veiutbygging.	KMP	48 100
	Markdager i grovfôr og korn med fokus på klimasmart landbruk	KMP	84 750
	Informasjons- og fagmøter om husdyrgjødsel	KMP	91 000
	Bruk av biorest fra Biokraft Skogn til planteproduksjon	KMP	65 000
	Presis trønder	RT	400 000
	Vekstskifte Trøndelag	RT	600 000
	Veiledningsprøving av vårkveitesorter	RT	232 500
	Dyrkingsteknikk i høstkorn til fôr og mat	RT	277 500
	Grønn vekst 2.0, doblet produksjon av potet, grønnsaker og bær	RT	430 000
	Fjellgrønt, produksjon av grønnsaker i fjellandbruket	RT	110 000
	Utgjødslingsnormer og bladgjødsling Lady Claire (industripotet)	RT	121 000
	Bruk av biorest til planteproduksjon, gjødslingsforsøk	RT	75 000
	Kornskolen 2020-2023	RK	130 500
	Fagdager landbruksbygg	RK	50 000
	Brannøvelse i driftsbygning	RK	45 000
	Kurs i solenergi for gårdbrukere	RK	45 000
	Mandelpotetseminar 2020	RK	40 000

NLR-region	Prosjekttittel	Ordning	Beløp, kr
	Den ferske fjellbonde	RK	141 000
	Eierskifte i landbruket	RK	140 000
Utbetalt til NLR Trøndelag			3 322 350
Nord Norge	Helsesauen modulkurs	KIL	320 591
	Agronominytt 2019 – formidling av fagstoff til bønder	KMP	60 000
	Økt fokus på drenering, filter og leggemetoder	KMP	103 562
	Valg av gjenleggsmetode	KMP	39 557
	Klimatilpasset grønnfôrvekster til beiting	KMP	45 850
	Klimakonferanse jord- og skogbruk	KMP	50 000
	Kartlegging av behov for lokalt tilpasset klimaregnskap og nye muligheter for bruk av arealdata	Arktisk	525 000,00
	Teknorådgiving potet, grønnsaker og bær i Nord-Norge 2020-2022	Arktisk	800 000,00
	Utprøving og testing av grassorter og noe potet	Arktisk	250 000,00
	Utvikle substrat til jordbær i tabletop-produksjon	RT	116 250
	Betydning av nordlig klima og høstemetoder på kvaliteten av grasgrovfôr (feltforsøk)	RT	90 000
	Arenabygging Nord-Norge mellom fagmiljøer i NIBIO og NLR	RT	100 000
	Styrking av klimavennlig praksis med bakgrunn i tall fra klimakalkulator,-pilotgruppe potet	RT	64 250
	Utvikling av nye timoteisorter for Nord-Norge 2020-2024.	RT	680 000
	Tekno-formidling av fagråd i potet, grønnsaker og bær i Nord-Norge	RT	250 000
	Modernisering av driftsbygninger i Troms og Finnmark 2021-2023	RT	480 000
	Hålogalandssamlinga 2021	RT	45 000
	Biogassanlegg forprosjekt	RT	150 000
	Kursaktivitet i HMS i landbruket i Nordland, Troms og Finnmark	RK	135 000
	Oppgradering av fjøs på små og mellomstore bruk	RK	55 000
	Agronominytt, aktuell informasjon til gårdbrukere	RK	60 000
	Markdager, fagmøter og landbrukskafèer	RK	35 000
Sum			4 455 060

Vedlegg 2 Beskrivelse av jordbruksavtalens prosjektmiddelordninger

Nasjonale ordninger som forvaltes av Landbruksdirektoratet

Her følger korte beskrivelser av hva som er formålet med tilskuddsordningene, og hva det gis støtte til.

Klima- og miljøprogram (KMP), nasjonale midler

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å nå landbrukspolitikkenes målsettinger innenfor klima og miljø. Det gis midler til praktisk rettet kunnskapsutvikling, utredninger og informasjonstiltak som bidrar til å nå disse målene. Målene for klima- og miljøprogrammet er å bidra til

- at produksjon av mat skal foregå med god ressursbruk og minst mulig forurensning, klimagassutslipp og tap av naturmangfold
- å øke landbrukets miljøbidrag, som kulturlandskap, naturmangfold, binding av karbon og produksjon av biogass
- å tilpasse agronomi og dyrkingssystem til endrede klimaforhold, med sikte på å opprettholde eller øke matproduksjonen og ivareta produksjonsressursene

Nasjonale tilretteleggingsmidler i landbruket (NT)

Det gis tilskudd til tilretteleggingstiltak innen landbruksbasert næringsutvikling, og til utvikling og videreutvikling av etter- og videreutdanningstilbud innenfor landbruksnæringen. Tiltakene skal bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket og bidra til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi.

- Med tilretteleggingstiltak menes ulike former for utviklingsrettede tiltak som har som formål å mobilisere til økt verdiskaping i landbruket. Tiltakene vil variere innenfor de to tilskuddsområdene for ordningen (næringsutvikling og kompetanseheving), og omfatte alt fra prosjekter og utredninger til utvikling av kurs m.m.
- Med nasjonal nytteverdi menes det at den type kunnskap, produkt eller tjenester som utvikles gjennom prosjektet, skal være tilgjengelig for relevante målgrupper i hele landet. Prosjekter som kun er tilgjengelige eller har nytteverdi for lokale eller regionale aktører støttes ikke over denne ordningen.
- Det kan gis midler til tiltak innen næringsutvikling og kompetanseheving i skogbruk, eller kombinasjon jordbruk og skogbruk, på lik linje med andre tiltak.

Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA)

Det gis midler til utredninger og forprosjekter i hele verdikjeden fra primærprodusent til industri- og forbrukerledd, som bidrar til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger om matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og et bærekraftig landbruk.

Handlingsplan for plantevernmidler

Det gis midler til praktisk rettet kunnskapsformidling, utredninger og informasjonstiltak som kan bidra å følge opp målene i handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler. Målene i planen er å:

- redusere risiko for helse og miljø
- fremme bærekraftig bruk av plantevernmidler
- fremme bruk av integrerte metoder
- redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmidler

Utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Det gis midler til utviklingstiltak som skal bidra til å nå regjeringens mål om å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet, jamfør den nasjonale strategien for økologisk jordbruk. I tråd med Økologiprogrammet for 2019-2030, er prioriteringer for tildeling av utviklingsmidlene prosjekter som

gir ny kunnskap om økologisk primærproduksjon, øker kunnskap om krav i regelverket for økologisk produksjon og hvordan slike krav kan følges opp i praktisk drift, eller bidrar til utvikling av en effektiv verdikjede.

Regionale ordninger som forvaltes av Statsforvalteren

Klima- og miljøprogram (KMP), regionale midler

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å nå landbrukspolitikkens målsettinger innenfor klima og miljø. Det gis midler til praktisk rettet kunnskapsutvikling, utredninger og informasjonstiltak som bidrar til å nå disse målene. Midlene som forvaltes av Statsforvalteren er rettet mot regionale utfordringer.

Fjellandbruket

Ordnningen gjelder Innlandet, Vestfold og Telemark, Trøndelag, og Oslo og Viken. Midler gis til tiltak som bidrar til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellandbruket, eksempelvis:

- tiltak som bedrer lønnsomheten innenfor tradisjonelt landbruk, uten fokus på økt produksjon
- utredning-/utviklingstiltak; agronomi, beite, høsting, nye planter, klimatilpasning m.m.
- satsing på unge bønder/nye bønder: fagsamlinger, møteplasser, nettverk m.m.
- skape/opprettholde god fagkompetanse, fagmiljøer og møteplasser
- bedre utnytting av utmarksbeiteressursene

Arktisk landbruk

Ordnningen er en treårig satsing fra 2020-2022 som gjelder landbruket i Nordland og Troms og Finnmark. Målet er å øke matproduksjonen i nordnorsk landbruk med utfordrende klimaforhold.

Regionale ordninger som forvaltes av fylkeskommunen

Regionale rekrutterings- og kompetansetiltak (RK)

Tilskuddsordningen skal legge til rette for regional rekruttering og kompetanseheving hos næringsutøvere, med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket.

Regionale tilretteleggingsmidler (RT)

Tilskuddsordningen skal legge til rette for regional næringsutvikling med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket. Det kan søkes om midler til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer.

Vedlegg 3 Kartlegging av andre aktører som tilbyr rådgiving til landbruksnæringen

I tillegg til rådgivingstilbudet til Norsk Landbruksrådgiving, finnes det også mange andre aktører med rådgivingstilbud som næringen benytter seg av. I dette vedlegget presenteres en rekke øvrige aktører i landbruket som tilbyr ulike former for rådgiving. Kartleggingen av øvrige rådgivingstilbud ble gjort ved at det ble sendt henvendelse til ulike aktører med spørsmål om hvilken type rådgiving rettet mot primærleddet i landbruket de tilbyr. De ble også spurt om eventuelle samarbeid med NLR og om grenseganger eller overlapp mot NLRs rådgivingstilbud. Eikmaskin og AK maskiner ble kontaktet via telefon. Fjøssystemer AS og Fiskå mølle svarte ikke på vår henvendelse.

Informasjonen i dette vedlegget er gjengivelse av den informasjon vi har mottatt av de ulike aktørene. Vi beskriver hvilke rådgivingstilbud andre aktører tilbyr og ev. samarbeid de har med NLR. I kapittel 6 er det gjort en vurdering av grenseganger og eventuell overlapp mellom NLRs rådgivingsaktivitet og øvrige rådgivingstilbud som næringen benytter seg av.

NLRs beskrivelse av området «fornybar energi» ble lagt til på deres nettsider etter at vår henvendelse til øvrige rådgivingsaktører ble sendt ut. Området var derfor ikke med i vår opplisting av NLRs rådgivingsområder, og eventuelle andre aktører innen dette området er derfor ikke fullt ut kartlagt.

Mattilsynet

Mattilsynet driver veiledning av primærprodusenter innen planteproduksjon på områder som er omfattet av regelverket innen Mattilsynets områder. Mattilsynet et har uformelt samarbeid med NLR og de bistår hverandre ved behov. Mattilsynet har formelle samarbeidsavtaler med Statsforvalteren og NIBIO som begge bruker NLR som underleverandør av tjenester.

Mattilsynet har kontakt mot NLR på følgende fagområder:

- **Såvarer:** NLR utfører mye av verdiprøvingen. Mattilsynet forholder seg kun til NIBIO, men indirekte kan man si at Mattilsynet har et samarbeid med NLR.
- **Gjødselvere:** Uformelt samarbeid. Ingen faste møtepunkter eller samarbeidsavtaler.
- **Plantehelse:** Mattilsynet har et utstrakt og godt faglig samarbeid med NLR, og virksomhetene utnytter hverandres faglige kompetanse. Mattilsynet har for eksempel møter med NLR i forbindelse med sitt regelverksarbeid.
- **Plantevernmidler:** Mattilsynet samarbeider med Statsforvalteren om autorisasjonskurs plantevernmidler og gnagemiddel. Statsforvalteren leier inn NLR til å holde kursene flere steder. Mattilsynet gir tilbudsforespørsel til NLR for eksempel i forbindelse med utvikling av informasjonsmateriell/plansjer og inngår avtale om bistand til dette. Mattilsynet og NLR deltar begge i for eksempel Kvalitetssystem i landbruket og andre forum sammen.
- **Økologisk:** NLR er medlem i Regelverksutvalget for økologisk produksjon som Mattilsynet er sekretariat for. Det er utarbeidet et mandat for medlemmer i regelverksutvalget for økologisk produksjon med forventninger til de som er medlemmer.
- Mattilsynet har samarbeid med NLR i forhold til å gi innspill til regelverksprosessen for økologisk produksjon. MT er med på møter for å informere om endringer i regelverket, og rådgivere gir da videre informasjon ut til økologiske primærprodusenter. NLR gir rådgiving til økologiske virksomheter og virksomheter som ønsker å starte med økologisk produksjon. Samarbeidet er uformelt og det foreligger ingen samarbeidsavtale.
- **Forurensende stoffer i frukt og grønnsaker:** Mattilsynet har ikke en samarbeidsavtale med NLR, men er i kontakt med dem i enkeltsaker, for eksempel i sak om Kadmium i grønnsaker.

Innovasjon Norge

Innovasjon Norge (IN) har gitt tilbakemelding om at de ikke tilbyr rådgiving. De skal kun være en diskusjons- og sparringspartner for potensielle kunder. IN erfarer derfor ikke at det er noen grenseganger og/eller overlapp mellom deres aktivitet og rådgivingen som NLR tilbyr.

De nevner likevel at de har en mentortjeneste, som er et tilbud til daglige ledere i gründerbedrifter. IN setter lederne i kontakt med erfarne personer i næringslivet som fungerer som en sparringspartner på strategisk nivå og gir oppfølging. Mentortjenesten inneholder én -til-én-samtaler med en mentor over en periode på 2 til 12 måneder, der IN dekker kostnadene knyttet til 30 timers mentorveiledning (Innovasjon Norge (2021)). Alle kunder hos IN som mottar vekststøtte tilknyttet landbruk og reinnæringen får også tilbud om en mentor. Dette gjelder typisk for bønder som er Inn på tunet-tilbydere og/eller som utvikler, foredler og selger kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer (Innovasjon Norge (2021)). Det kan også nevnes at Innovasjon Norge regionalt samarbeider med NLR på Mentorordningen i landbruket (se omtale av ordningen i kapittel 2.4.14).

Når det gjelder samarbeid med NLR, hadde IN tidligere en rammeavtale om at NLR kunne bistå IN i vurdering av byggeplaner og i forbindelse med ferdiggodkjenning av bygg. IN har bidratt på oppbygging av kompetanse på fornybar energi hos NLR gjennom opplæring om muligheter/fortrinn og om IN sine støtteordninger på området. I tillegg har IN bidratt på arrangement av fagdager med besøk på gårdsbruk med ulike fornybare energikilder.

NIBIO – Norsk institutt for bioøkonomi

Det er to divisjoner i NIBIO som har utstrakt samarbeid med NLR. Det er divisjon for matproduksjon og samfunn og divisjon bioteknologi og plantehelse.

Divisjon for matproduksjon og samfunn

Samarbeid og rollefordeling mellom NIBIO og NLR er avklart i en overordnet samarbeidsavtale. NIBIO utfører i hovedsak ikke rådgivingsaktivitet mot primærleddet i landbruket. Den direkte rådgivingen mot næringsutøvere utgjør en svært liten del av aktiviteten, og er i hovedsak begrenset til veksthusproduksjoner. Ellers er noen fagmøter også åpne for gårdbrukere.

Både forskningen og rådgivingen bygger i stor grad på det felles arbeidet NLR og NIBIO gjør for å identifisere forskningsbehov og framskaffe lokalt tilpasset kunnskap. NLR utfører i hovedsak ikke selvstendig forskning, men er ofte samarbeidspart i NIBIOs forskningsprosjekter. NIBIO samarbeider tett med NLR i prosjekter der NLR ofte er underleverandører av resultater fra feltforsøk, og fungerer som et bindeledd i formidlingen av resultater mellom forsker og bonde.

Divisjon bioteknologi og plantehelse

Divisjon bioteknologi og plantehelse har også en klar grenseoppgang mot NLR når det gjelder rådgiving til gårdbrukere/bønder. Det fungerer i all hovedsak slik at NIBIO DBP yter rådgiving på plantehelseområdet til rådgivere i NLR-systemet når dette etterspørres eller gjennom prosjekter der NLR er deltakende, mens NLR står for rådgivingen videre ut til bøndene. Dersom forskere ved NIBIO DBP mottar forespørsler fra bønder direkte, vil disse som hovedprinsipp henvises videre til NLR. Noen unntak kan forekomme avhengig av typen forespørsel og de kjennskap/nettverk som finnes mellom forsker og aktør/gårdbruker. Møter mellom våre forskere og bønder foregår svært ofte med NLR enten som deltaker eller arrangør (av f.eks. møter og markdager). I enkelte tilfeller vil større aktører i næringa være deltakende i forskningsprosjekter, men også da er det svært ofte naturlig å benytte NLR som er formidler av feltverter og aktører inn i prosjekter.

Divisjon bioteknologi og plantehelse har tjenester og publikasjoner som er åpne for alle, og som også sikkert en del bønder benytter seg av. Dette gjelder, i tillegg til nyhetssider med publikasjoner og rapporter, tjenester som; Planteklinikken, Plantervernleksikonet og Plantervernguiden. Prøvesvar fra Planteklinikken kan inneholde spesifikke råd til bønder som sender inn prøver direkte, men ofte sendes prøvene inn via NLR. En spesielt viktig tjeneste er Varsling Innen Planteskadegjørere (VIPS). Dette er et samarbeid mellom NLR og NIBIO, der gårdbrukere og andre næringsaktører kan få direkte råd og varsler om skadegjørere i

sitt område. NLR-rådgivere er imidlertid viktige brukere av systemet, og er en viktig aktør som viderefremidler av råd og informasjon om og fra VIPS.

Yara Norge

Yara Norge har 3,2 årsverk innen agronomi med fokus på gras, korn, potet og frilandsgrønnsaker, i tillegg til en veksthusagronom med ansvar for Danmark, Sverige og Norge. Yara Norge tilbyr rådgiving knyttet til sitt gjødselsortiment og sine hjelpemidler/presisjonsverktøy.

Yara driver ikke individuell rådgiving rettet mot enkeltbønder, med unntak av veksthussegmentet og dyrkere som har traktormontert Yara N-Sensor. Øvrig rådgiving er i form av informasjonsmateriell som nyhetsbrev, magasinet Gjødselaktuelle (2 x årlig), hjemmeside, kampanjer (egne og sammen med Yaras distributører) osv. I tillegg driver de rådgiving gjennom deltagelse og presentasjoner på fagmøter, markdager, messer og lignende.

Yara Norge oppgir å ha et betydelig samarbeid med NLR. Hovedaktivitetene innen samarbeidet er:

- Prosjekter/forsøksaktiviteter knyttet til gjødsling og presisjonsverktøy, samt agronomi generelt. Yara Norge delfinansierer en rekke prosjekter og forsøksaktiviteter. I de fleste tilfeller er NIBIO prosjektleder, men en stor del av forsøkene som inngår gjennomføres lokalt av NLR.
- De arealmessig største vekstene; gras, korn og potet.

NLR og Yara Norge har en samarbeidsavtale med hensikt å danne en plattform for samarbeidet mellom partene innen deling av informasjon, annonsering, prosjektsamarbeid og tilsvarende.

Programmer for gjødslingsplanlegging og aktører som utfører jordprøvetaking

Det finnes flere ulike digitale programmer hvor gjødslingsplanlegging enten er hovedfunksjonen eller en av flere funksjoner, for eksempel [Jordplan](#), [Agrilogg](#), [Crop plan](#) og [Eana Skifte](#). Disse programmene er hjelpemidler som gårdbrukeren selv kan bruke for å lage gjødslingsplan.

Det finnes også aktører som utfører jordprøvetaking, for eksempel samarbeider Jordplan med flere profesjonelle entreprenører som leverer resultater direkte i Jordplan. Så vidt vi kjenner til, er det ikke veldig mange aktører som tilbyr jordprøvetaking.

Norgesfôr og Strand Unikorn

Norgesfôrkjeden representerer ti selvstendige korn- og kraftfôrprodusenter i Midt-Norge og Sørøst-Norge, samt at Norgesfôr har forhandleravtaler innen plantekultur med en rekke frittstående forhandlere i Norge. Strand Unikorn er et selskap i Norgesfôrkjeden, og er inkludert i omtalen av Norgesfôr under.

All rådgiving Norgesfôr utfører overfor bonden knytter seg til produktet bonden har kjøpt av Norgesfôr. Rådgivingen er derfor i stor grad produktveiledning og bistand til korrekt bruk av produktet.

Norgesfôr gir veiledning om *kraftfôr*, blant annet knyttet til rett valg av produkt i forhold til den aktuelle produksjon og utarbeidelse av fôrplan med rett produkt. De gir også generell produktveiledning for riktig valg og bruk av produkt av *såvarer* til spesifikk produksjon. Innen *plantevern* gir Norgesfôr generell produktveiledning for riktig bruk av produkt til spesifikke utfordringer knyttet til årets vekstsesong. De har også en samarbeidsavtale med NLR, hvor NLR bidrar med kompetanse til Norgesfôr sine forhandlere og kunder gjennom vekstsesongen om riktig valg og bruk av plantevernpreparater. Norgesfôr utarbeider årlig en plantekulturhåndbok (distribueres til 17 000 produsenter). Håndboken beskriver produkter, produktanvendelser, samt inneholder sprøyteplaner og virkningstabeller. I tillegg arrangerer Norgesfôr et årlig fagseminar foran vekstsesongen for forhandlere hvor leverandører o.l. inviteres til å presentere eksisterende og nye produkter. Innen *gjødsel* har de ingen spesifikk rådgiving, men formidler kontakt til rådgivingsmiljøer i Yara og/eller NLR.

Siden Norgesfôrkjeden og dens forhandlere er selgere av plantevernmidler, gjødsel og såkorn og bidrar med produktveiledning, har de berøringspunkter mot NLR. Norgesfôrkjeden har en samarbeidsavtale med NLR.

Samarbeidet har gått over mange år, hvor NLR bidrar med kunnskap og kompetanse for Norgesfôrkedens forhandlere og kunder. Norgesfôr betaler en årlig sum til hver av regionene¹⁹ som omfattes av avtalen. Avtalen er ment å gjøre Norgesfôrkedens og dens forhandlere bedre i stand til å kunne tilby relevante produkter til riktig tid, spesielt under vekstsesongen. Konkret innebærer det tilgang til vekstinformasjon gjennom vekstsesongen, arrangere markvandring og fagsamlinger i fellesskap o.l.

Felleskjøpet Agri

Felleskjøpets formål er best økonomi på kort og lang sikt. Felleskjøpet yter rådgiving til gårdbrukere i forbindelse med salg av Felleskjøpets produkter. Dette gjelder områdene:

- Husdyrproduksjon
- Planteproduksjon
- Presisjonslandbruk
- Landbruksbygg.

Felleskjøpet yter råd om gjødsling, plantevern m.m. innen frukt, bær, grønnsaker. Felleskjøpet har også rådgiving innen landbruksbygg i forbindelse med bl.a. optimal kutrafikk i et fjøs med melkerobot. Felleskjøpet har sertifiserte rådgivere innen Kusignal og holder kurs innen dette for kundene. Produsenter med økologisk husdyrproduksjon og planteproduksjon rådgis i forbindelse med salg av produkter. Felleskjøpet har noen medarbeidere som er utdannet som KSL-revisorer og som utfører revisjon.

På disse områdene har de liten grad av rådgiving: Veksthus, klima og HMS.

Medarbeidere i Felleskjøpet har deltatt som foredragsholdere på fagmøter som NLR har arrangert selv eller sammen med Felleskjøpet. Dette har skjedd spesielt fra Trøndelag og nordover innen plantekultur. Dvs. korn og grasproduksjon.

NLR og Felleskjøpet har en rådgivingsavtale sammen. Den går ut på at Felleskjøpet og NLR møtes for å utveksle nyheter m.m. Det er da innen planteproduksjon, dvs. korn og gras. Felleskjøpet kommer bl.a. med nye produkter, kataloger for plantevern og grovfôrproduksjon.

Felleskjøpet har forskjellige fôringsmodeller som bl.a. NLR kan benytte. NLR Trøndelag og Felleskjøpet Agri har inngått en avtale, hvor NLR får tilgang på FKAs fôrplanleggingsverktøy «Ammekumodellen». NLR Trøndelag tilbyr sine medlemmer, som også er kunde hos Felleskjøpet, en utvidet rådgivingspakke som vil hjelpe ammekuprodusentene med å løfte produksjonen.

Felleskjøpet Rogaland Agder

Felleskjøpet Rogaland Agder (FKRA) tilbyr rådgiving rettet mot primærprodusenter i landbruket på følgende områder:

- Fôringsrådgiving
- Gjødselråd
- Plantevernråd
- Driftsråd for husdyrproduksjon
- Landbruksbygg (i forbindelse med salg av nybygg og ombygginger)
- Maskiner (i forbindelse med salg)

FKRA rådgir om bygg i tilfeller der bonden kommer til dem med planer om å bygge om/bygge nytt fjøs/grisehus etc. FKRA rådgir da bonden om hvordan de mener at huset bør utformes mtp. dyreflyt, ventilasjon, HMS, etc.

¹⁹ Avtalen omfatter regionene Trøndelag, Landbruk Nordvest, noen utvalgte kommuner i region Vest, Østfjells, Viken, Innlandet og Øst.

Tilsvarende rådgiving gis også ved salg av traktor og redskap: FKRA presenterer løsninger for bonden som de mener vil gi bonden best mulig totallosning. FKRA oppgir å ha et særdeles godt og viktig samarbeid med NLR Rogaland og NLR Agder. Særlig på gjødsel og gjødselplanlegging, hvor FKRA årlig analyserer flere tusen jordprøver på sitt laboratorium på oppdrag fra NLR. Det samme gjelder for grovfôrprøver.

Geno

Geno sin rådgiving er først og fremst knyttet til rådgiving på avl, brunst og fruktbarhet på ku, samt rådgiving til rådgivere i for eksempel Tine og praktiserende veterinærer. Geno sin rådgiving er ikke overlappende med NLR sin aktivitet. Av den grunn har de lite samarbeid med NLR på rådgiving.

Tine SA

Tine SA har samlet den faglige rådgivingen til primærprodusentene i en spesialisert rådgivingsenhet som består av rundt 160 rådgivere. Den er oppdelt i seks distrikt og tilbyr rådgiving i hele landet. Tine har historisk først og fremst tilbudt rådgiving til egne medlemmer. Nå er avdelingen i større grad rigget for å gi et bredere tilbud til en større målgruppe på kommersiell basis.

Rådgivingsavdelingen tilbyr tjenester til tre hovedgrupper av kunder: 1) Omtrent 30 prosent av aktiviteten er tjenester direkte betalt av bonden. Tines medlemmer har en rabattert pris. 2) Omtrent 50 prosent er oppdrag for Tine Råvare knyttet til basisoppfølging av Tines melkebønder, inkludert tilsyn med dyreholdet. 3) De resterende 20 prosent er tjenestesalg til andre aktører. Avdelingen selger for eksempel tjenester til Geno knyttet til avl og til AMS-firmaer (automatisk melkesystem) knyttet til oppstartsrådgiving ved installering av melkerobot. Avdelingen har samarbeidsavtaler med blant annet Tyr, Felleskjøpet og Nortura om salg til deres medlemmer.

Tines rådgiving fordeler seg på disse fagområdene: Avl, bygg, fôring og fôr dyrking, dyrehelse, dyrevelferd, økonomi og bedriftsrådgiving. Tilbudet er nærmere beskrevet i tabell 26.

Tabell 26 Oversikt over Tines rådgivingstilbud.

Fagområde	Beskrivelse
Avl	Enheten utfører avlsrådgiving både hos melkeprodusenter og rene storfekjøttprodusenter. De har avtaler med Geno og Viking Genetics. I tillegg har de en avtale med avlsorganisasjonen TYR om avlsrådgiving på kjøttfe. Innen geit er det et samarbeid med Norsk Sau og Geit (NSG).
Bygg	Bygningsrådgiverne tegner og planlegger fjøs samt byggeledelse ut fra tverrfaglig kompetanse om økonomi, dyrevelferd og dyreflyt.
Fôring	Tilbyr uavhengig rådgiving om fôringsstrategier og valg av fôrmidler, konsekvenser for avdrått, tilvekst stofflig innhold i melka, økonomien, dyrevelferden og klimaavtrykket. De har egne avtaler med Lely og DeLaval om konkret rådgiving og oppfølging hos produsenter som investerer i melkerobot. Tilbudet gjelder også produsenter som ikke leverer til Tine.
Fôr dyrking	Tine har tradisjonelt hatt begrensa rådgiving innen fôr dyrking, men for å nå Tines mål om økt norsk fôrandel er det nå satt mer fokus på rådgiving på dette feltet og spesielt innen grovfôrdyrking. Ambisjonen innen grovfôrdyrking er å bedre kvaliteten og øke avlingene slik at en større del av fôrseddelen til storfe og geit består av grovfôr, samt at behovet for import av kraftfôrråvarer går ned. Tine anser det da som avgjørende å ha god sammenheng i rådgivinga mellom fôring og fôr dyrking.
Dyrehelse og dyrevelferd	Alle rådgivere som er ute hos produsenter er opplært i og trent på hvilke krav som stilles til dyrevelferd, hvordan ta opp eventuelle kritikkverdige forhold med produsenten og oppfølging av disse. Tine har p.t. fire veterinærer som jobber innen forebyggende helsearbeid, samt at det legges opp til god samhandling med privatpraktiserende veterinærer og Mattilsynet.
Økonomi	Tilbyr driftsplaner og investeringskalkyler, samt analyser ved å se på sammenhengen mellom produksjonsresultater og økonomi for å finne forbedringsområder for den enkelte produsent. Har også tjenester som går på veivalg for å bistå produsenter som skal gjøre større og mindre veivalg for seg selv og drifta, samt rådgivere som bistår i forbindelse med eierskifte.
Bedriftsrådgiving	Rådgivere med bred kompetanseprofil, som bistår produsentene i konkret oppfølging innen management og ledelse.

Melkekvalitet	Hoveddelen av Tine rådgiving knyttet til melkekvalitet skjer i avdelingen Melkekvalitet og service og er trukket ut av den kommersielle rådgivingsenheten.
Økologi	Økologisk drift stiller krav om en del ekstra og spesifikk kompetanse innen økologi. Tine har derfor enkeltrådgivere innen hvert fagfelt som har utvidet kompetanse på økologisk drift.
Geit	Tine tilbyr tilpasset rådgiving til geiteprodusenter. På grunn av den store spredningen av produsenter, skjer rådgivingen i økende grad digitalt.
Bærekraft	Tine har sammen med NLR utviklet rådgivingstilbud knyttet til klimaforbedringer på enkeltbruksnivå. Mange tiltak for å redusere klimaavtrykk vil også gi bedre ressursutnyttelse og styrket økonomi. Ordinær produksjonsrådgiving og klimarådgiving vil derfor ofte sammenfalle.
Digitale hjelpeverktøy	Tine har tidligere utviklet egne verktøy som Kukontrollen. Dette arbeidet er nå flyttet over i et uavhengig kommersielt selskap, Mimiro. Selskapet har som ambisjon å tilby digital støtte i hele verdikjeden.

Q-meieriene AS

Q-meieriene har to meierianlegg, ett på Jæren og ett i Gausdal. Q-meieriene har rådgivingstilbud på:

- **Melkekvalitet.** Rådgiverne følger opp alle produsenter på kvalitet og gir rådgiving og ekstraprøver ved avvik. For produsenter i Gausdal tilbyr også besetningsgjennomgang med speneprøver.
- **Dyrevelferd/ dyrehelse.** Q-meieriene innfører sammen med Tine nytt dyrevelferdsprogram for alle melkeprodusenter fra 01.01.2022 med årlige besøk. Q-meieriene jobber tverrfaglig sammen med andre varemottakere og Mattilsynet for å hjelpe dersom det er utfordringer knyttet til dyrevelferd.
- **Administrasjon:** Registreringsarbeid i Kukontrollen og MATS skjematjenester og enklere avlsplaner. Øremerkebestillinger og utleveringer av skjema, prøvebeger, helsekort og annet materiell.
- **Avl:** Tilbud om utvidet avlsplanlegging i samarbeid med Geno og Tine
- Oppfølging av KSL og trekk ved avvik.
- Tankservice og funksjonstest av robot og melkeanlegg.

I tillegg arrangeres fagmøter og sosiale sammenkomster. Q-meieriene sender også ut månedlig Q-Nytt til alle sine produsenter.

På de følgende områder utfører ikke Q-meieriene rådgiving selv, produsentene må kjøpe tjenester fra andre aktører:

- **Fôrdyrking:** Alt utearbeid med gjødsling, grovfôr kvalitet, fôrprøver og gjødselplaner.
- Fôring og hjelp med robot
- Klimarådgiving

Q-meieriene viser til at det er vanskelig å ha kompetanse på mange fagfelt og derfor kjøper Q-produsenter de tjenester de ønsker fra de flinkeste fagfolkene. På Jæren har de brukt Forum Ku, som har hatt mye kompetanse på fullfôrrådgiving m.m. Forum Ku hadde tilbud om rådgiving fra et dansk rådgivingsfirma til sine medlemmer. Dette samarbeidet er avsluttet for 2-3 år siden, og Forum Ku tilbyr ikke lenger rådgiving.

Nortura SA

Nortura tilbyr rådgivingstjenester for storfekjøttprodusenter og til saueprodusenter. Tilbudene er nærmere beskrevet i tabell 27 og tabell 28.

For storfekjøttprodusenter har de følgende tilbud:

Tabell 27 Oversikt over Norturas rådgivingstilbud til storfeprodusenter.

Fagområde	Beskrivelse
Økonomi	Analyse av økonomien på kort sikt og på lengre sikt (ved endring i driftsopplegg, overdragelser, økonomiske utfordringer, grunnlag for søknad til Innovasjon Norge/ bank). Beregner driftskredittgrunnlag ved endring i produksjon. Taksering av besetning og enkeltdyr.
Avl	Rådgiving om ungdyrkåring og avl i egen besetning.
Drifts-optimalisering	Optimalisere leveringstidspunkt for slakt og livdyr, analysere driftsresultater og utarbeide forslag til tiltak til forbedringer. Tilbyr rådgiving om fôrplanlegging, vurdere grovfôr kvalitet og utarbeide fôrplaner. Gir også faglig støtte i Storfekjøttkontrollen.
Nye brukere	Har oppfølging av nye brukere

For saueprodusenter har de følgende tilbud:

Tabell 28 Oversikt over Norturas rådgivingstilbud til saueprodusenter.

Fagområde	Beskrivelse
Økonomi	Analyse av økonomien på kort sikt og på lengre sikt (ved endring i driftsopplegg, overdragelser, økonomiske utfordringer, grunnlag for søknad til Innovasjon Norge/ bank). Beregner driftskredittgrunnlag ved endring i produksjon. Taksering av besetning og enkeltdyr.
Drifts-optimalisering	Optimalisere leveringstidspunkt for slakt, analysere driftsresultater og utarbeide forslag til tiltak til forbedringer. Tilbyr rådgiving om fôrplanlegging, vurdere grovfôr kvalitet og utarbeide fôrplaner. Gir også faglig støtte i Sauekontrollen.
Nye brukere	Har oppfølging av nye brukere
Praktiske kurs	Kurs i ulike gjøremål en sauebonde må beherske.

Rådgiving for både storfekjøttprodusenter og saueprodusenter kan gis til enkeltbruk, ved grupperådgiving eller gjennom fagmøter/kurs (fysisk eller digitalt).

Nortura og NLR laget en samarbeidsavtale i 2016 som fortsatt gjelder. De to organisasjonenes primære kompetanse er beskrevet slik:

- Nortura sitt rådgivingsapparat har sin primære kompetanse innen husdyrfag og kjøttproduksjon: avl, fôring, beiting, dyrehelse, produktkvalitet, marked, driftsledelse og produksjonsøkonomi samt planløsninger og dyreflyt i driftsbygninger for småfe og storfe.
- NLR sitt rådgivingsapparat har sin primære kompetanse innen jord- og plantekultur; plantevalg, dyrkingsteknikk, beitebruk, fôrkonservering og fôr kvalitet, miljøplan og kulturlandskapsarbeid, driftsledelse og produksjonsøkonomi og maskin- og bygningsteknikk.

Det er lagt opp til at begge organisasjoner skal ha oversikt over sentrale fagpersoner og kontaktpersoner, være positive til å utveksle gjensidig informasjon med hverandre (for eksempel fôranalyser, forsøksresultater, faglige rapporter). Det er også lagt opp til at NLR og Nortura sine rådgivere skal gis tilstrekkelig kunnskap om hverandres rådgivingspakker og -verktøy slik at rådgiverne gjensidig kan anbefale rådgivingstilbud til medlemmene.

I tillegg bruker Nortura NLRs byggrådgivere, da Nortura ikke har noe egne rådgivere på dette lenger. Det vil også bli samarbeid mellom NLR og Nortura på klimakalkulator for storfe og sau. Her er det NLR som har det individuelle rådgiveransvaret.

Animalia AS

Animalia tilbyr rådgivingstjenester, kurs og opplæring knyttet til husdyrproduksjon, og den er rettet mot hele verdikjeden for husdyrproduksjon. Per dags dato er det derfor ikke så mange overlappende

tjenestetilbud for Animalia og NLR. Animalia har noe samarbeid med NLR knyttet til kursutvikling og opplæring i klimakalkulatoren for landbruket.

Fagforum potet

Fagforum Potet er et bransjesamarbeid innen potet mellom Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), NLR og for tiden 33 ulike aktører med ulike roller i den norske potetbransjen. Fagforum Potet skal være et effektivt og samlende kontaktledd for all potetfaglig aktivitet i Norge, og skal bidra til å sikre en markedstilpasset, norsk kvalitetsproduksjon av poteter.

Aktivitetene organiseres av to koordinatorene i ca. 25 % stilling hver. De to koordinatorene er ansatt i henholdsvis NLR og NIBIO, hvor de til daglig jobber som hhv. fagkoordinator potet og forsker i poteter og grønnsaker. Beslutninger forankres i styringsgruppa, hvor det sitter to representanter fra mat- og industripotetbransjen, to potetprodusenter og en rådgiver fra NLR. Styringsgruppa ledes fra NIBIO, og prosjektet er også organisert som en del av NIBIO sin portefølje. Drøyt 50 % av inntektene i prosjektet kommer direkte fra bransjeaktørene, mens Landbruksdirektoratet, NLR og NIBIO dekker resten.

Fagforum Potet har som mål å bidra til økt verdiskaping for norske poteter. Målet skal nås gjennom aktiv formidling av oppdatert informasjon om potet på tvers av verdikjeden, god koordinering innen FoU og gjennom å være pådriver for aktiviteter som er til nytte for bransjen. Viktigste kanal for formidling av informasjon er gjennom nettstedet www.potet.no. I tillegg sendes det ut nyhetsbrev og arrangeres årlige bransjemøter. Det arbeides i Fagforum Potet med ulike saker knyttet til blant annet potetsorter, potetkvalitet, plantehelse (plantevernmidler og farlige skadegjørere), klima, bærekraft, fagopplæring og rekruttering til bransjen, samt noe allmennrettet aktivitet. Ytterligere informasjon om Fagforum Potet sine aktiviteter og organisering finnes i den årlige søknaden til Landbruksdirektoratet om midler fra omsetningsavgiften.

Nettsiden er bygd på NLR sin plattform, noe som bidrar til sømløs flyt av fagstoff fra NLR sine enheter og over på Fagforum Potet sin nettside. Fagforum Potet er organisert på nasjonalt nivå, via NLR sentralt og nasjonal koordinator for poteter.

Grønnsaksprodusentene samarbeidsutvalg

Grøntprodusentenes Samarbeidsutvalg (GPS) jobber med produsentsamarbeid og anbefalinger knyttet til marked og prissetting for grønnsaker, poteter, frukt og bær. Dette innebærer rådgiving av produsentene på disse områdene. De jobber ikke overlappende med NLR.

Fast samarbeid med NLR:

- GPS leier tjenester fra rådgivere i NLR hver høst i forbindelse med avlingsundersøkelse i potet (landsdekkende). Prøver tas ut hvert år i uke 35 for å få laget en prognose for potetavlingene.
- Når GPS hver vår arrangerer tidlige markvandring i Vestfold og Trøndelag, inviteres rådgiverne i NLR med som deltakere.
- Når GPS hver høst reiser rundt i løk- og gulrot-distriktene i Norge, inviteres rådgiverne i NLR med som deltakere.

Gartnerhallen

Gartnerhallen har ikke eget rådgivingsapparat, i motsetning til andre samvirkeaktører. De har et tett samarbeid med NLR, både på overordnet nivå og produsentnivå. Gartnerhallen oppgir at for å lykkes med å produsere norsk frukt, bær, poteter og grønnsaker av god kvalitet på en ressurseffektiv måte, er både de og produsentene deres avhengige av et godt samarbeid med et velfungerende NLR både nå og i fremtiden.

Gartnerhallen har aktiviteter, informasjon eller rådgiving mot produsentene (eierne) sine innen følgende områder:

Område	Beskrivelse
Produksjonsplanlegging	Detaljert planlegging og tildeling av årlige produksjonsvolum. Volumene fordeles på hver enkelt produsent på ukesbasis, basert på markedets behov og forventet salg i samme periode. I en sektor uten markedsregulatorer dette en avgjørende funksjon for å unngå over- eller underproduksjon av ulike kulturer.
Markedsrådgiving	Både administrasjonen og de sentrale kulturansvarlig produsentene gir løpende, operativ rådgiving til enkeltprodusenter og kulturgruppene om hensiktsmessige tiltak for markedsbalansering, med mål om å skape best mulig lønnsomhet for produsentene.
Kvalitet og revisjon	Gartnerhallen står for utvikling av produktspesifikasjoner for de enkelte kulturene i samarbeid med kundene, oppfølging av KSL-regelverket, revisjon og avvikshåndtering.
HMS- og rådgiving om arbeidsgiverrollen	Rådgiving innen arbeidsrettslige aspekter for produsenter med ansatte, innen f.eks. arbeidsgivers og arbeidstakers plikter og rettigheter.
Forsknings- og utviklingsprosjekter	Rådgiving og deltagelse rundt FoU som verktøy for markedsmessige og agronomiske utfordringer og muligheter, ny teknologi, lønnsomhetsanalyser, klima- og bærekraftstemaer.

Gartnerhallen oppgir å ha få områder hvor det er direkte overlapp med NLR sine rådgivingsaktiviteter. I tillegg til at produsentene kjøper rådgivingstjenester fra NLR, kjøper også Gartnerhallens administrasjon rådgivingstjenester og bistand til prosjektledelse fra NLR. Videre samarbeider Gartnerhallen og NLR tett på en rekke ulike kunnskaps- og kompetansebyggende prosjekter.

De fleste av Gartnerhallens produsenter benytter seg av NLR sin rådgiving innen agronomi, gjødsling, plantevern/sprøyting, teknologi og klimakalkulator/-rådgiving. Dette samarbeidet foregår i alle kulturer (om enn i noe varierende grad), og i alle regioner hvor Gartnerhallen har produksjon. Det har vært dialog om en overordnet samarbeidsavtale med NLR og Gartnerhallen, og Gartnerhallen oppgir å ha ambisjon om å etablere dette.

Innen FoU har Gartnerhallen og NLR gjennom mange år hatt en samarbeidsavtale, gjennom det såkalte FIV-samarbeidet (forskning, innovasjon og verdiskaping). Det har blitt gjennomført og er en rekke pågående prosjekter i FIV-samarbeidet som går på tvers av eller innen kulturvise utfordringer og vekstmuligheter, for eksempel økt kvalitet og volum av norsk løk, redusert tuppråte i gulrot, miljøvennlige tiltak mot kjøllmark i poteter og bedre værprognoser som grunnlag for risikoreduserende tiltak i produksjonen.

Gartnerhallen viser til at NLR representerer et felles fagfelt som jobber på tvers av hele produsentledet, uansett hvilken markedsaktør de ulike produsentene leverer til. Dette er en styrke for NLR og norske grøntprodusenter. Samtidig krever det en balanse mellom å dele informasjon åpent med alle produsenter og å rådgi produsentene i tråd med ulike preferanser og satsingsområder i de ulike verdikjedene i grøntsektoren. Dette er en balanseøvelse Gartnerhallen har tiltro til at NLR vil mestre godt i tiden fremover.

Tilgang på oppdatert kompetanse er viktig for Gartnerhallens produsenter. NLR består av ulike regioner og kompetansen innen ulike kulturene varierer noe fra region til region. Av den grunn benytter en del av produsentene til Gartnerhallen seg av internasjonal rådgiving i tillegg eller i stedet for NLR. Av samme grunn er enkelte av dem også medlemmer i en annen NLR-region enn den de geografisk tilhører.

En bærekraftig og lønnsom norsk grøntproduksjon er avhengig av to faktorer; god dyrkingskompetanse og god markedsforståelse. Rådgiving om økt etablering innen ulike kulturer må avstemmes med markedsaktørene, slik at det ikke stimuleres til etableringer det ikke er etterspørsel etter i markedet. For å sikre god produsentøkonomi er det derfor viktig med et tett fremtidig samarbeid mellom NLR og Gartnerhallen (og andre markedsaktører på produsentnivå), slik at den agronomiske rådgivingen NLR gir bidrar til å styrke produksjoner som er i tråd med behovene til markedet. Klarer man dette, vil man lykkes med å opprettholde og øke en bærekraftig norsk produksjon av frukt, bær, poteter og grønnsaker i årene fremover.

Norsk Gartnerforbund

Norsk Gartnerforbund (NGF) har et godt samarbeid med NLR, og de utfyller hverandre på mange områder. Energirådgiving mot veksthusnæringen er et viktig område for Gartnerforbundet, og de lærer opp NLRs rådgivere ved behov. Gartnerne får hjelp til å optimalisere klimastyringen for plantene og energibruken i veksthusene, med mål om å øke bærekraften og redusere påfølgende klimagassutslipp. De gir råd innen vekstbelysning, oppvarming, CO₂-distribusjon (CO₂-gjødsling), avfuktning og vertikal dyrking. Gjennom energirådgivingen bistår de gartnerne med å sende prosjektsøknader til virkemiddelapparatet, herunder nybygg. I forbindelse med prosjektering bistår de også med økonomiske betraktninger, faglige og teknologiske diskusjoner. Energirådgiving er en oppgave Gartnerforbundet ønsker å fortsette med, og den er ikke i konflikt med det NLR tilbyr.

Det er viktig for Gartnerforbundet at NLR har tilstrekkelig ressurser og kompetanse på teknologi, veksthus teknologi, økonomi, veksthusbygg, plantehelse og plantevern. Det er knapt med kompetanse innen bygningsteknologi, mye som skjer og viktig å henge med.

Gartnerforbundet tilbyr og følger opp gartnerne på HMS-området, og har mest fokus på arbeidskraft og arbeidsgiverrollen. De tilbyr også støtte i forbindelse med tilsyn og når krevende situasjoner oppstår. I tillegg tilbyr NGF medlemsbistand ved ansettelse av utenlandske ansatte. NLR på sin side tilbyr kurs i HMS og fagkurs som vernearbeider, i tillegg til bedriftshelsetjeneste. Begge parter bidrar med innspill til fagetater og myndigheter, og det er viktig at myndighetene ber om innspill fra alle involverte organisasjoner, da vinklingen i ulike landbruksproduksjoner vil være svært ulik.

Det er mangelfull rådgiving til **planteskoleprodusentene**. NGF tilbyr til en viss grad faglig rådgiving til de som produserer trær, busker, stauder og ferdigplen. Dette tilsvarer ikke rådgiving som tilbys i NLR med besøk ut i bedriftene, men gis over telefon og i e-post. På det nåværende tidspunkt utarbeider NLR liste over godkjente plantevernmidler til planteskoleprodusentene, men har ikke rådgiver innenfor planteskole. Det er mange synergieffekter man kan trekke mellom veksthusrådgivingen, rådgivingen til frilandsprodusenter og rådgiving til planteskole. NGF mener NLR bør vurdere å ta dette inn i sin rådgivingsvirksomhet.

Nordgrønt SA

Nordgrønt SA er en samarbeidsorganisasjon mellom Coop Norge Handel AS og norske produsenter av frukt, bær, grønnsaker og potet til Coop. Nordgrønt driver med tilnærmet ingen veiledning eller rådgiving. Dermed er det veldig begrenset overlapp med tanke på rådgiving fra NLR.

Det Kongelige Selskap for Norges Vel

Norges Vel er en ideell og uavhengig medlemsorganisasjon som jobber med bærekraftig mat, landbruk og marine næringer. Norges Vel jobber i hele verdikjeden for mat (Norges Vel (u.å.)).

Norges Vel har en del kursvirksomhet innen solenergi og bioenergi rettet mot landbruket/bønder. De har også pilotprosjekter og en erfaringsbase som bønder skal kunne høste informasjon fra innen fornybar energi. Norges Vel har videre hatt et informasjonsprosjekt spesielt rettet mot fossilfri seterdrift.

Norges Vel arrangerer også markdager og fagdager knyttet til kulturkorn og eldre grønnsaker sammen med Norsk Bruksgenbank der også NLR er med i ulike sammenhenger. Norges Vel rådgir og går inn i prosjekter rundt næringsutvikling på gårdsbruk og hvordan man kan utnytte ressursene på gården. Gjennom Etablerertjenesten har de kurs i investeringer på gården, generasjonsskifte, mat og reiseliv mm.

Norges Vel har jobbet med NLR i hele landet, både sentralt og regionalt. De har i flere sammenhenger samarbeidet med NLR om å bygge opp rådgivingstjenesten deres, sist på fornybar energi. Norges Vel kurser rådgivere som igjen kan rådgive bønder. NLR og Norges Vel har tidligere samarbeidet om riktig gjødsling og har generelt mye kontakt. Ifølge Norges Vel går de heller i samarbeid enn i konkurranse med NLR. Norges Vel samarbeider også med NLR om søknad om prosjektmidler knyttet til måling av klimanytte av slike tiltak inn i klimakalkulatoren.

Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat har ansvar for drift og utvikling av Kvalitetssystem i Landbruket (KSL). De reviderer ca. 5 500 gårdsbruk og ca. 500 merkebrukere og lokalmatprodusenter årlig. Revisorene skal ikke drive rådgiving, og i flere sammenhenger henviser de til NLR eller hos aktuell varemottaker eller omsetningsledd for videre oppfølging.

I sin videre utvikling av KSL-standarden ser Stiftelsen Norsk Mat et potensial i veiledere, med et enda bedre praktisk tilsnitt og kan brukes mer aktivt av bonden. For å lykkes med det, må arbeidet skje i samarbeid med NLR og resten av næringen. I tillegg ser de et potensial hvor HMS bakes inn i den ordinære produksjonsveiledningen, og at det skjer med basis i sjekkliste HMS i KSL-standarden.

Stiftelsen Norsk Mat har ikke noen formell samarbeidsavtale med NLR, men har samarbeid med NLR på flere områder. Stiftelsen Norsk Mat har redaktøransvar for økologisk.no og leder redaksjonsrådet. NLR har representant i Redaksjonsrådet for nettsiden okologisk.no som eies av Stiftelsen Norsk mat. Stiftelsen Norsk Mat har på vegne av myndighetene et koordinerende ansvar for å systematisere og tilgjengeliggjøre fakta og dokumentasjon om norsk økologisk mat og jordbruk til forbrukere.

NLR er representert i fire faggrupper hos Stiftelsen Norsk Mat (faggruppene Planter, miljø- og ressursforvaltning, Husdyr, Inn på tunet og HMS), som har som hovedoppgave å revidere og videreutvikle KSL-standarden med tilhørende sjekklister. De har også samarbeidet om å utvikle hjelpeverktøyet KSL-Trygg, som er et verktøy for bonden i å gjennomgå samt dele sikker jobb med andre involverte i drifta. NLRs HMS-rådgivere bruker dette verktøyet i sin rådgiving i å etablere en aktiv internkontroll for HMS på gården. I tillegg samarbeider de om aktuelle kurs og markedsføring av disse, eksempelvis innenfor arbeidsgiverrollen og Inn på tunet.

NORSØK – Stiftelsen Norsk senter for økologisk landbruk

NORSØK er en privat, selvstendig stiftelse og et nasjonalt senter for tverrfaglig forskning og kunnskapsformidling for å utvikle økologisk landbruk. NORSØK arbeider med forskning, rådgiving og formidling av kunnskap innen fagområdene økologisk landbruk og matproduksjon, miljø og bærekraft og fornybar energi (NORSØK (u.å.)).

NORSØK tilbyr i liten grad rådgiving rettet mot enkeltprodusenter hvor en tar utgangspunkt i forholdene på den enkelte gård. Et unntak er innen fagområdet fornybar energi, spesielt innenfor gårdsbiogass og flisfyringsanlegg.

NORSØK driver kunnskapsformidling gjennom fagartikler i ulike landbrukstidsskrift, nettbaserte kurs, foredrag på ulike arrangement arrangert av andre (deriblant NLR), og ulike nettsteder med eget nettsted www.agropub.no som den viktigste formidlingskanalen. I tillegg er NORSØK kunnskapsleverandør til rådgivere i andre institusjoner med enhetene i NLR som den største og viktigste målgruppa. NORSØK deltar bl.a. jevnlig med innlegg på ukentlige digitale møter i NLR innen økologisk landbruk. På disse møtene informerer NORSØK om egen faglig aktivitet og holder faglige foredrag for rådgiverne i NLR. Samtidig får NORSØK tips fra NLR om framtidig forskningsbehov til nytte for bonden.

Ifølge NORSØK er det innenfor området fornybar energi både overlapping, konkurranse og samarbeid med NLR. NORSØK ser også at det er noe overlapp innenfor småskala hagebruk (andelslandbruk og markeshager), ettersom både NORSØK og NLR arrangerer kurs ute i felt og via nett. NORSØK samarbeider om gjennomføring av disse arrangementene med noen av regionene i NLR.

NORSØK har en samarbeidsavtale med NLR-S om gjensidig informasjonsutveksling om aktiviteter, og organisasjonene deltar på hverandres møtearenaer for å utveksle denne informasjonen. NORSØK har også en samarbeidsavtale med NLR sitt fagblad «Økologisk landbruk» om gjensidig utveksling av fagstoff til nettstedet www.agropub.no.

NORSØK som FoU-institusjon har mange FoU-prosjekt med forsøk og registreringer ute på gårdene i ulike deler i landet. Videre skal resultatene formidles ut til bønder. NORSØK skriver da samarbeidsavtale med

de ulike NLR-regionene der prosjektet fysisk gjennomføres. Disse samarbeidsprosjektene er det i all hovedsak NORSØK som tar initiativet til og inviterer de ulike NLR-regionene inn i prosjektene.

NORSØK og NLR-S samarbeider også i større prosjekter som Nasjonal økologikongress og videreføring av oppgavene i det som tidligere gikk innunder prosjektet «Økologiske foregangsfylker». I sistnevnte prosjekt har det vært felles faglige aktiviteter ut mot bønder innen økologisk produksjon og jordkvalitet (konvensjonelt og økologisk). I tillegg er det samarbeidet om enkle forsøk og utprøvinger hvor NLR-enhetene har gjennomført praktisk utprøving og innsamling av data. NORSØK har bidratt til planlegging og beregning av resultater (inkl. statistikk), og sammen med NLR skrevet fagrapporter og artikler som er publisert åpent tilgjengelig på begge nettsider. Sett fra NORSØK sin side er et av suksesskriteriene for prosjektet at NLR-S har koordinert og styrt dette arbeidet ute i regionene.

NORSØK har en rolle i å formidle resultater både fra egen FoU-virksomhet og andres virksomhet. Ifølge NORSØK er det til tider vanskelig å få tak i resultater av forsøk, utprøvinger og erfaringer som er jobbet fram i de ulike geografiske enhetene til NLR fordi det publiseres på lukkede deler av hjemmesiden til den enkelte enhet. Dette medfører at arbeid og erfaringer gjort i en geografisk enhet i NLR ikke blir tilgjengelig for bønder som ikke er medlem i denne enheten. NORSØK får ikke lenket til dette fagstoffet på sin nettside www.agropub.no, som er det nettstedet mange som ønsker informasjon om økologisk landbruk oppsøker.

Debio

Debio er en medlemsorganisasjon som har som formål å sikre tillit og samarbeid mellom alle parter innen produksjon, omsetning og forbruk av økologiske varer. Debios medlemmer representerer hele verdikjeden «fra fjord og jord til bord».

Debio jobber med sertifisering av produkter, veiledning og formidling. Debio eier og forvalter Ø-merket, Bærekraft-merket, samt valørmerkene gull, sølv og bronse for servering og matvarehandel. I tillegg sertifiserer Debio virksomheter og produkter med EUs økologilogo. Debios godkjenningssmerker er verktøy for å formidle at en produksjon eller produkt følger gjeldende regelverk innen økologisk og bærekraftig produksjon. Debios kvalitetsrevisorer reiser årlig til alle Debio-sertifiserte virksomheter for kontroll og veiledning (Debio (u.å.)).

Debios plikt til å veilede gis gjennom «Instruks fra Mattilsynet ved Hovedkontoret til Debio og det regionale Mattilsynet om utøving av delegert myndighet etter økologiforskriften»:

Når Debio fører tilsyn og fatter vedtak etter økologiforskriften er Debio å anse som et forvaltningsorgan, og pålegges derfor å følge bestemmelsene i forvaltningsloven, offentliglova og alminnelige forvaltningsmessige prinsipper. Dette omfatter også plikt til å veilede om regelverket.²⁰

Instruksen innebærer at Debio plikter å gi veiledning om regelverket:

- Når virksomheten ber om veiledning i regelverket
- Når det kommer endringer i regelverket
- Når det fattes vedtak om godkjenning
- Når godkjenning ikke kan videreføres eller det gis pålegg som får konsekvenser for godkjenning

Debio skal ikke veilede eller gi råd av agronomisk art. Slik veiledning/rådgiving kommer i konflikt med Debios rolle som kontrollorgan.

DebioInfo ble opprettet i 2015 som et eget AS for å skape et tydelig skille mellom Debio som sertifiseringsorgan, og organisasjonen sitt overordna ønske og behov om å løfte fram og utvikle Debio sine

²⁰ «Instruks fra Mattilsynet ved Hovedkontoret til Debio og det regionale Mattilsynet om utøving av delegert myndighet etter økologiforskriften», nr. 1.2 «Debio som kontrollorgan og saksforbereder for Mattilsynet».

virkeområder og merkeordninger. DebioInfo arbeider med utvikling, veiledning og formidling av økologi og bærekraft gjennom hele verdikjeden.

Debio og NLR har gjennom en del år hatt både kontaktmøter internt i egne organisasjoner, samt hatt felles fagmøter for bønder. Ifølge Debio har slike møter bidratt til å tydeliggjøre organisasjonenes ulike roller.

Klimasmart landbruk

Prosjektet Klimasmart Landbruk eies av Landbrukets Klimaselskap SA. Dette er et samvirke som har 17 eiere: Norges Bondelag, Norsk Landbruksrådgiving, TINE, Nortura, Felleskjøpet Agri, Gartnerhallen, GENO, Kjøtt- og fjørfebransjens Landsforbund (KLF), Norsk Bonde- og Småbrukarlag, HOFF, Maarud, Norsk Sau og Geit, Q-meieriene, TYR, Norgesfôr, Felleskjøpet Rogaland Agder og Fiskå Mølle.

Klimasmart Landbruk har som formål å redusere klimaavtrykket til norsk landbruk uten at det skal gå på bekostning av produksjonen av mat og næringas konkurransekraft. Prosjektet utarbeide gode verktøy for klimasmart drift på norske gårdsbruk (inkl. klimakalkulator) og spre informasjon om landbrukets klimasatsing (Klimasmart Landbruk (2020)).

Landbrukets klimaselskap driver ingen egen rådgiving. I prosjektperioden har de testet ut rådgiving med klimakalkulatoren, men dette er finansiert og styrt av prosjektet Klimasmart Landbruk. I utprøvingen er det særlig NLR og Tine som har deltatt, og i noen grad rådgivere fra Nortura, Felleskjøpet, Norsvin, og den private kjøtt- og fjørfebransjen. Klimarådgiving tilbys nå uavhengig av prosjektet Klimasmart landbruk. Dette gjøres med en timepris eller også delvis finansiert av andre, regionale eller lokale prosjekter.

Aktører innen salg av landbruksbygg og landbruksmaskiner

Det finnes mange aktører i det norske markedet for landbruksbygg, som en del av salget av landbruksbygg tilbyr byggrådgiving bl.a. i form av plantegninger i tillegg til å være leverandørformidler av utstyr. Noen er landsdekkende, slik som FjøsSystemer AS, mens andre har mer regional profil.

På samme måte som på bygg er det mange aktører som driver med salg av maskiner, og maskinrådgiving kan i noen tilfeller kan være knyttet til salget. Av aktører som ikke eksplisitt er omtalt i kapittelet kan nevnes A-K Maskiner, Eik-kjeden (Eikmaskin AS og Eiksentrene), Lena Maskin AS, CF Maskin AS, i tillegg til en rekke regionale og lokale forhandlere.

Bondelagets servicekontor – avdeling for regnskap og juridisk service

Norges Bondelag har organisert den juridiske og økonomiske rådgivingen til medlemmer og samarbeidende fagpersoner i landbruket, i en egen avdeling i datterselskapet Bondelagets Servicekontor AS (RJS). Avdelingen tilbyr særlig juridisk og økonomisk rådgiving til medlemmer. Rådgivingen skjer særlig i form av dialog, besvarelse av e-post, kursvirksomhet og klientoppdrag.

RJS består av ti advokater/advokatfullmektiger og fem økonomer. Tre av økonomene er autoriserte regnskapsførere. Avdelingen er inndelt i fire fagområder som beskrevet under. Avdelingen har en selvfinansieringsgrad på ca. 90 %, mens resten er medlemsfinansiert.

Faggruppe	Beskrivelse
Skatt	Faggruppe skatt (fire advokater og to autoriserte regnskapsførere) leverer i hovedsak tjenester til landbrukets regnskapskontor, gjennom en serviceavtale. I serviceavtalen med regnskapskontorene inngår særlig faglig bistand om skatt, avgifter, økonomi og eierskifte, samt det årlige todagers «Skattekurset» (arrangeres i alle fylker pluss digitalt). I tillegg leveres en rekke andre kurs og seminarer, herunder de årlige todagers «Økonomidagene» og «Eierskiftedagene», samt alt fra omfattende grunnkurs i eierskifte for rådgivere (totalt ni dager), til korte digitale timeseminarer om arv, skifte og regelendringer. Faggruppen tar også klientoppdrag for rådgivere og medlemmer.
	En del kurs tilbys direkte til primærprodusenter, herunder skatt, eierskifte, pensjonssparing og arbeidsgiverkurs i landbruket.

Eiendoms- og forvaltningsrett	Faggruppe eiendoms- og forvaltningsrett (fire advokater) gir juridiske råd til medlemmer i Norges Bondelag og samarbeidende regnskapskontor. Denne faggruppen tar også en del klientoppdrag for medlemmene. I tillegg tilbyr faggruppen kurs og seminarer, både for medlemmer og landbrukets rådgivere, samt har en del foredragsoppdrag for kommuner, statsforvaltere og statsapparatet for øvrig. I tillegg arrangerer faggruppen årlige todagerskurs for henholdsvis samarbeidende advokater og takstmenn.
Forsikring	Faggruppe forsikring (en advokat) gir juridiske og praktiske råd til Bondelagets medlemmer i møte med forsikringsselskapene, samt holder foredrag for medlemmer og rådgivere i landbruket.
Duett	Faggruppe Duett (to økonomer, herunder én autorisert regnskapsfører) selger konsulttjenester innen landbruksøkonomi til regnskapsprogrammet Duett. Dette programmet er blant annet innrettet mot landbrukets særlige behov og var tidligere deleid av Norges Bondelag. Programmet brukes i utstrakt grad av landbrukets regnskapsførere, men også av bønder som fører eget regnskap selv. I tillegg utgir faggruppen boken «Posteringsnøkler», som er en håndbok for regnskapsførere, bønder, studenter og andre som fører regnskap i landbruket og andre næringer.

Bondelagets avdeling for regnskap- og juridisk service (RJS) benytter NLRs kompetanse på flere områder. Særlig viktig er NLRs lokalkompetanse på planteproduksjon, avkastning og verdsetting av areal. I tillegg benyttes i noen grad NLRs kompetanse på landbruksbygninger.

NLRs regnskapskontor i Trøndelag har en serviceavtale med RJS. Dette er i samsvar med det tilbudet RJS har til alle som tilbyr regnskapstjenester til landbruket. NLRs advokater i Trøndelag står også på listen over advokatkontor som samarbeider med Norges Bondelag. Ut over dette har RJS ingen formelle samarbeidsavtaler med NLR.

Regnskapskontorer rundt om i landet

Det finnes svært mange regnskapskontorer rundt om i landet, som blant annet har kunnskap om landbruksregnskap. Det er vanskelig å oppgi et eksakt tall, men det er for eksempel over 450 regnskapskontor som er aktører i Landbrukets dataflyt. Bondelaget har opplyst at de har 340 samarbeidende regnskapskontor, fordelt rundt om i landet. Her er det kun i tidligere Finnmark fylke at det ikke er ført opp noen samarbeidende regnskapskontor.

I tillegg til rent lokale regnskapskontor, er det også en del regnskapskontor som har vokst seg store regionalt og nasjonalt. For eksempel er Tveit Regnskap et av landets største regnskapskontorer innen landbruk og landbruksregnskap, med 230 ansatte. De har kontorer over hele Hordaland og Rogaland, samt Oslo, men har kunder over hele landet. Et annet eksempel er Vekstra AS, som i dag består av 26 regnskapskontorer spredt på 48 steder i landet, og som blant annet har tjenester innen landbruksregnskap og landbruksrådgiving.

Advokatkontorer rundt om i landet

Det finnes mange advokatkontorer rundt om i landet, som tilbyr juridisk rådgiving og tjenester relatert til landbruket. Områder som odelsrett, generasjonsskifter, konsesjon, eiendomsrett og erstatning kan være områder hvor enkelte bønder ønsker å benytte seg av juridiske tjenester. Det er vanskelig å oppgi et eksakt tall for antall advokatkontorer i landet, men Bondelaget har opplyst at de har 44 samarbeidende advokatkontor, fordelt rundt om i landet. Det er ikke ført opp samarbeidende advokatkontor i tidligere Finnmark fylke.

Referanseliste

Litteratur:

Søberg, Ener (red.). *Bondens egen forsøksvirksomhet Landbrukets forsøksringer 30 år*. Elverum: Elverum Trykk., 1992.

Almås, Reidar. *Norges Landbrukshistorie IV 1920 – 2000 Frå bondesamfunn til bioindustri*. Oslo: Det Norske Samlaget. 2002.

Proposisjoner til Stortinget:

St.prp. nr. 70 (1996–1997) *Jordbruksoppgjøret 1997 – endringer i statsbudsjettet for 1997 m.m.*

Ot.prp. nr. 6 (2003–2004) *A) Om lov om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger konkurranseloven B) Om lov om gjennomføring og kontroll av EØS-avtalens konkurranseregler mv. (EØS-konkurranseloven)*.

St.prp. nr. 69 (2007–2008) *Om jordbruksoppgjøret 2008 – endringer i statsbudsjettet for 2008 m.m.*

Prop. 146 S (2012–2013) *Jordbruksoppgjøret 2013 – endringer i statsbudsjettet for 2013 m.m.*

Prop. 94 S (2017–2018) *Endringer i statsbudsjettet 2018 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2018 m.m.)*

Prop. 120 S (2018–2019) *Endringer i statsbudsjettet 2019 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2019)*.

Prop. 133 S (2009–2010) *Jordbruksoppgjøret 2010 – endringer i statsbudsjettet for 2010 m.m.*

Prop. 200 S (2020–2021) *Endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.)*

Andre offentlige dokumenter:

Landbruks- og matdepartementet (LMD). *Nasjonal strategi for økologisk jordbruk 2018–2030*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet (2018).

Staten v/Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Norske reindriftsamers landsforbund (NRL). *Sluttprotokoll fra forhandlingene om reindriftsavtalen 2021/2022*. Februar 2021. <https://www.regjeringen.no/contentassets/5262b339091743d696d0013fe6ec5ac6/sluttprotokoll-reindriftsavtalen-2021-2022.pdf>

Rapporter:

Norsk Landbruksrådgiving (NLR). *Rapport fra Arbeidsgruppe tilskudd i NLR*. Mai 2018. Oversendt fra NLR.

Nettsider:

Arbeidsmiljøseneteret. «Dette er landbrukets HMS-tjeneste» (2014) <https://www.arbeidsmiljo.no/dette-er-landbrukets-hms-tjeneste/> hentet 22. oktober 2021.

Debio. «Organisasjonen Debio» (u.å.) <https://debio.no/organisasjonen-debio/> hentet 25. november 2021.

Felleskjøpet Agri. «Felleskjøpet satser på nye bønder» (u.å.) <https://www.felleskjopet.no/medlem/ung-bonde/> hentet 14. januar 2022.

Innovasjon Norge. «Få en mentor» (september 2021) <https://www.innovasjonnorge.no/no/tjenester/oppstart-av-bedrift/radgivning-for-oppstart-av-bedrift/fa-en-mentor/> hentet 1. februar 2022.

Klimasmart Landbruk. «Klimakalkulator» (oktober 2020)

<https://klimasmartlandbruk.no/klimakalkulatoren/> hentet 24. november 2021.

Klimasmart Landbruk. «Om oss» (september 2020) <https://klimasmartlandbruk.no/om-oss/> hentet 13. desember 2021.

Norges Bondelag. «Landbrukets HMS-tjeneste en del av Norsk Landbruksrådgiving» (2013)

<https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/landbrukets-hms-tjeneste-en-del-av-norsk-landbruksradgiving> hentet 22. oktober 2021.

Norges Bondelag. «Samarbeidende regnskapskontor» (u.å.) <https://www.bondelaget.no/for-bonden/samarbeidende-regnskapskontor/> hentet 21. januar 2022.

Landbruksdirektoratet. «Klimarådgivere i ditt fylke» (u.å.)

<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/ordninger-for-jordbruk/regionalt-miljotilskudd-rmb/klimaradgivere-i-ditt-fylke?resultId=3.0&searchQuery=klimar%C3%A5dgiv> hentet 13. desember 2021.

Landbruksdirektoratet. «Nå kan du søke om å bli klimarådgiver» (mai 2021)

<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/nyhetsarkiv/na-kan-du-soke-om-a-bli-klimaradgiver?resultId=1.0&searchQuery=klimar%C3%A5dgiv> hentet 13. desember 2021.

Norges Vel. «Om Norges Vel» (u.å.) <https://www.norgesvel.no/om-norges-vel> hentet 13. desember 2021.

Norsk Landbruksrådgiving. «Fagkoordinatorer» (u.å.) <https://www.nlr.no/om-oss/fagkoordinatorer> hentet 13. november 2021.

Norsk Landbruksrådgiving. «Hvorfor gjødslingsplan fra NLR?» (juni 2021)

<https://www.nlr.no/nyhetsarkiv/default/2021/hvorfor-gjodslingsplan-fra-nlr> hentet 8. desember 2021.

Norsk Landbruksrådgiving. «Om Norsk Landbruksrådgiving» (u.å.) <https://www.nlr.no/om-oss> hentet 21. oktober 2021.

Norsk Landbruksrådgiving HMS. «Om oss. Vi bidrar til å gjøres Norges viktigste jobb tryggere» (u.å.)

<https://hms.nlr.no/om-oss-21-oktober-2021> hentet 22. oktober 2021.

Norsk Landbruksrådgiving. «Vedtekter for Norsk Landbruksrådgiving» (13. april 2021)

<https://www.nlr.no/files/documents/NLRs/Vedtekter-for-Norsk-Landbruksradgiving-2021.pdf> hentet 22. oktober 2021.

Store norske leksikon (SNL). «Forsøksring» (14. februar 2009) <https://snl.no/fors%C3%B8ksring> hentet 22. oktober 2021.

Store norske leksikon (SNL). «Norsk Landbruksrådgiving» (14. februar 2009)

<https://snl.no/fors%C3%B8ksring> hentet 21. oktober 2021.

Regelverk:

Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven).

Lov 5. mars 2004 nr. 11 om gjennomføring og kontroll av EØS-avtalens konkurranseregler mv.

Lov 5. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger.

Forskrift 12. desember 2003 nr. 1938 om reglement for økonomistyring i staten.

Forskrift 23. april 2004 nr. 651 om unntak fra samarbeid mv. innen landbruk og fisk.

AVT – 2. mai 1992 – 1 – Protokoll 3 om varer omhandlet i avtalens artikkel 8 nr. 3 bokstav b).

LANDBRUKSDIREKTORATET OSLO

POSTADRESSE:
Postboks 1450 Vika, 0116 Oslo

BESØKSADRESSE:
Stortingsgt. 28, 0161 Oslo

TELEFON: 78 60 60 00

E-POST: postmottak@landbruksdirektoratet.no

LANDBRUKSDIREKTORATET ALTA

BESØKSADRESSE:
Løkkeveien 111, 9510 Alta

LANDBRUKSDIREKTORATET STEINKJER

BESØKSADRESSE:
Skolegata 22, C-bygget, 7713 Steinkjer

www.landbruksdirektoratet.no
